

T.C
BARTIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

**IRAK TÜRKMEN TÜRKÇESİNDEKİ ATASÖZLERİNİN TÜRKİYE,
AZERBAYCAN VE TÜRKMEN TÜRKÇELERİNDEKİ ATASÖZLERİYLE
KARŞILAŞTIRMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

Ahmed Adeeb Haseeb ALHURMUZİ

DANIŞMAN

Yrd. Doç. Dr. Tuna BEŞEN DELİCE

“Bu tez 15/09/2017 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	İMZA
Prof. Dr. H. İbrahim DELİCE	
Yrd. Doç. Dr. Tuna BEŞEN DELİCE	
Yrd. Doç. Dr. Sinan DİNÇ	

KABUL VE ONAY

Ahmed Adeeb Haseeb ALHURMUZI tarafından hazırlanan “Irak Türkmen Türkçesindeki Atasözlerinin Türkiye, Azerbaycan ve Türkmen Türkçelerindeki Atasözleriyle Karşılaştırması” başlıklı bu çalışma, 15/ 09/ 2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği/oy çokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : ....

(Danışman)

Üye : ....

Üye : ....

Bu tezin kabulü Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun .../.../... tarih ve ....sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Yrd. Doç. Dr. M. Said CEYHAN
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

BEYANNAME

Bartın Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Yrd. Doç. Dr. Tuna BEŞEN DELİCE danışmanlığında hazırlamış olduğum “İrak Türkmen Türkçesindeki Atasözlerinin Türkiye, Azerbaycan ve Türkmen Türk Lehçelerindeki Atasözleriyle Karşılaştırması” adlı Yüksek lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

.../.../ 2017

Ahmed Adeeb Hasseb ALHURMUZİ

ÖN SÖZ

Irak Türkmenleri, Anadolu coğrafyasından koparak misak-ı milli sınırları dışında kalan Türk topluluklarından biridir. Nüfusları 3 milyon civarında olan Irak Türkmenleri, Irak'ın Musul, Kerkük, Erbil, Salahattin ve Diyale vilayetlerinde yaşamaktadırlar.

Binlerce Iraklı ve özellikle de Türkmenlerin Türkiye'ye gelip birkaç yıl kaldıktan sonra Irak'a dönmelerine rağmen hâlâ iyi Türkçe konuşmakta ve anlamakta zorluk çektikleri görülmektedir. Bu sebeple Türkmenlerin iyi Türkçe öğrenmelerine katkı sağlaması için yükseköğrenim için Türkiye tercih edilmekte ve yüksek lisansla doktora tez çalışmalarında Irak Türkmenleri ile ilgili konular belirlenmektedir.

Bu çalışmanın konusunu da oluşturan atasözleri, dilin zenginliğinin en önemli göstergelerindendir. Atasözleri aynı zamanda dilin anlatım gücünü ortaya koyan söz varlığı ürünleridir. Irak Türkmen Türkçesinde zengin bir miras olarak yaşayan ve bugünlere gelen atasözlerinin kaybolmadan eski kaynaklardan toplanıp bir çalışma hâline getirilmesi ve gelecek nesillere aktarılması da, kültür tarihi açısından önemlidir. Telafer'den Erbil'e, Kerkük'ten Tuzhurmatu'ya, Kifri ve Hanekin'e kadar uzanan Iraktaki Türkmeneli bölgesinde halkın dilinde hâlâ bütün varlığıyla yaşayan Irak Türkmen Türkçesinin bu güzel ve paha biçilmez hazinesi tez konusu olarak belirlenmiştir.

Irak Türkmenlerinin bugüne kadar kullandıkları atasözleri, çalışmamızda uzun yıllardan beri yayınlanan kitap ve dergilerden derlenmiştir. Eski rejim döneminde Irak Türkmenleri yazı dilinde Arap alfabesini kullandıklarından dolayı tespit edilen atasözleri latin alfabesine çevrilmiş, alfabetik olarak sıralanmıştır. Alfabe aktarımı, çalışmada çok zaman kaybettirmiştir. Çalışmamız sırasında İstanbul'da merkezi bulunan Kerkük Vakfı'nın Türkmenlerle ilgili yayınlarından yararlanılmıştır.

Hazırlanan bu çalışma giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Irak Türkmenleri hakkında genel bilgi verilmektedir. Irak Türkmenlerinin yanı sıra Türkiye, Azerbaycan ve Türkmenistan Türkleriyle akrabalıkları ve Türkmen kavramı ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

Birinci bölümde Oğuz Türk lehçeleri ve Irak Türkmen Türkçesi, ayrıca Irak Türkmen Türkçesi ağız özellikleri, dil bilgisi ve kullandıkları alfabe hakkında bilgiler yer

almaktadır. Bununla birlikte Irak Türkmen Türkçesi ile Türkiye Türkçesi arasındaki bazı benzerlikler ve farklılıklar üzerinde de bu bölümde durulmuştur.

İkinci bölümde önce Irak Türkmen Türkçesinde bulunan atasözlerinin Türkiye, Azerbaycan ve Türkmen Türkçelerindeki atasözleriyle karşılaştırması yapılmıştır. Bu karşılaştırmaların ardından ise yalnız Irak Türkmen Türkçesinde bulunan ve karşılaştırma yapılan diğer lehçelerde tespit edilemeyen atasözleri listelenmiştir. Yazılan her dört lehçedeki atasözlerinin hangi kaynaktan alındığı atasözlerinin hemen sonrasında parantez içindeki kısaltmalarla gösterilmiştir.

Yüksek lisans eğitimime başladıktan sonra ders ve tez aşamasında bana en büyük desteği veren ve çalışmalarımı her zaman yakından takip eden çok değerli hocam, tez danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr Tuna Beşen DELİCE'ye ve desteklerini gördüğüm Saygıdeğer Hocam Prof. Dr. H. İbrahim DELİCE'ye teşekkür ederim

Tezimi hazırlarken kaynak temin etmemde Kerkük'te bana her türlü yardımda bulunan emekli öğretmen Hayrullah Mehdi LEYLANLI ve Türkmeneli Gazetesi müdürü sayın Necat KEVSER'e sonsuz şükranlarımı belirtmek isterim.

Bu çalışma boyunca yardımlarını esirgemeyen Irak Türkmen Öğrenci ve Gençler Derneği başkanı Sayın Ahmet Ömer NECCAR'a, Türkmen Edebiyatçılar Birliği başkanı Sayın Aydın KERKÜK'e, Kerkük Vakfı (İstanbul) başkanı Sayın Erşat HÜR MÜZLÜ'ye, Kerkük Vakfı başkan yardımcısı ve Kardeşlik Dergisi genel yayın müdürü Prof. Dr Suphi SAATÇİ'ye, Türkmeneli Kültür Merkezi(Ankara) kültür müşaviri Dr. Şemsettin KÜZECİ'ye, Ortadoğu Stratejik Araştırma Merkezi (ORSAM) Ankara araştırmacısı Av. Habip HÜR MÜZLÜ'ye, Bartın Gazeteciler Cemiyeti başkanı Sayın Güngör YAVUZASLAN'a teşekkürü borç bilirim

Hazırlamış olduğum bu çalışmanın hem Irak Türkmen Türkçesi hem de diğer Türk lehçeleri söz varlığı çalışmalarına katkı sağlaması en büyük dileğimizdir.

Ahmed Adeeb Haseeb ALHURMUZİ

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

**Irak Türkmen Türkçesindeki Atasözlerinin Türkiye, Azerbaycan ve Türkmen
Türkçelerindeki Atasözleriyle Karşılaştırılması**

Ahmed Adeeb Haseeb ALHURMUZI

Bartın Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr Tuna BEŞEN DELİCE

Bartın-2017, viii + 254

Bu çalışma, Irak Türkmen Türkçesi söz varlığında kullanılan atasözlerinin tespiti ve tespit edilen bu atasözlerinin Güney batı-Oğuz grubu Türk lehçelerinin temsilcilerinden olan Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi ve Türkmen Türkçesinde var olan atasözleriyle karşılaştırılması amacıyla hazırlanmıştır. Bu karşılaştırmayla Irak Türkmen Türkçesinin Oğuz grubu Türk lehçeleri içindeki yerinin tespiti ve bu lehçenin söz varlığına dair malzemenin ortaya konması hedeflenmektedir. Çalışmada malzeme olarak eş zamanlı yöntemle derlenen Irak Türkmenlerinin kullandığı 2446 atasözü ele alınmıştır. Bu atasözleri, hem söz varlığı ile ilgili hem de bu lehçenin gramer yapısı ile ilgili sonuçlara ulaşmak için kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Irak Türkmen Türkçesi, Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Türkmen Türkçesi, Atasözleri.

ABSTRACT

Postgraduate Thesis

**Comparison of Proverbs in Iraq Turkmen Turkic with Proverbs in Turkey,
Azerbaijan and Turkmen Turkic**

Ahmed Adeeb Haseeb ALHURMUZİ

Bartın University

Institute of Social Sciences

Department of Turkish Language and Literature

Thesis Supervisor: Assistant Professor Tuna BEŞEN DELİCE

Bartın-2017, viii + 254

This study has been prepared with the aim of determining proverbs used in vocabulary of Iraqi Turkmen Turkic Language and comparing with the proverbs used in Turkish Language (spoken in Turkey), Azerbaijani Turkish and Turkmen Turkic Language which are representatives of South Western-Oghuz group Turkish dialects. With this comparison, it is aimed to determine the place of Iraqi Turkmen Turkic Language in Turkish dialects of Oghuz group and to reveal the materials belonging to the vocabulary of this dialect. In the study, 2446 proverbs which are used by Iraqi Turkmens and have been compiled with simultaneous method were analyzed as the material. These proverbs have been used in order to attain results both related to vocabulary and grammar structure of this dialect.

Key Words: Iraqi Turkmen Turkic Language, Turkish Language (spoken in Turkey), Azerbaijani Turkish, Turkmen Turkic Language, Proverbs.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
KABUL VE ONAY	ii
BEYANNAME	iii
ÖN SÖZ	iv
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR DİZİNİ	xi
FARKLI KULLANILAN HARFLER DİZİNİ	xii
TABLolar DİZİNİ	xiii
GİRİŞ	1
Türkmen Adı.....	1
Türkmenler.....	3
Irak'ta Türkmenlerin Tarihî Dönemleri.....	4
Birinci Dönem.....	4
Büveyhiler Dönemi.....	4
Selçuklular Dönemi.....	5
Türkmenlerin Dönemi.....	5
Moğollar Dönemi.....	6
Akkoyunlu ve Karakoyunlu Dönemi.....	6
Osmanlı Türkleri Dönemi.....	6
Irak Türkmen Türkçesi ve Türk Dili Tasnifindeki Yeri.....	7
Çalışmanın Konusu.....	8
Çalışmanın Amacı ve Önemi.....	9
Çalışmada İzlenen Yol ve Metod.....	9
BÖLÜM I	11
IRAK TÜRKMEN TÜRKÇESİ DİL ÖZELLİKLERİ	11
1. 1. Irak Türkmen Türkçesinde İmla.....	11
1. 1. 1. Irak Türkmen Türkçesinde Ünlüler.....	12

1. 1. 1. 1. Uzun Ünlüler	13
1. 1. 1. 2 Kısa Ünlüler.....	14
1. 1. 2. Ünsüzler	14
1. 1. 3. Ses Uyumları	14
1. 1. 3. 1. Kalınlık–İncelik Uyumu	15
1. 1. 3. 2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu	15
1. 1. 4. Ses Değişmeleri.....	16
1. 1. 4. 1. Kalın Ünlülerin incelmesi.....	16
1. 1. 4. 2. İnce Ünlülerin kalınlaşması	16
1. 1. 4. 3. Geniş Ünlülerin Daralması	17
1. 1. 4. 4. Dar Ünlülerin Genişlemesi	17
1. 1. 4. 5. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması	17
1. 1. 4. 6. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi	17
1. 1. 5. Ünlü Düşmesi.....	18
1. 1. 6. Ünlü Türemesi.....	18
1. 1. 7. Ünlü Birleşmesi.....	18
1. 1. 8. Ünsüzlerde Meydana Gelen Ses olayları	19
1. 1. 8. 1. Ünsüz Değişmeleri	19
1. 1. 8. 2. Ünsüz Düşmesi	22
1. 1. 8. 3. Ünsüz Türemesi.....	23
1. 1. 8. 4. Ünsüz İkizleşmesi.....	24
1. 1. 8. 5. Ünsüz korunması	24
1. 1. 8. 6. Ünsüz Yer Değiştirmesi.....	24
1. 1. 8. 7. Sedalılaşma.....	25
1. 1. 8. 8. Benzeşme.....	25
1. 2. Şekil Bilgisi.....	26
1. 2. 1. İsim.....	26
1. 2. 1. 1. Çokluk Eki.....	26
1. 2. 1. 2. İyelik Ekleri	26
1. 2. 1. 3. İsim Hâl Ekleri	26
1. 2. 2. Zamirler.....	28
1. 2. 2. 1. Şahıs Zamirleri	28
1. 2. 2. 2. Dönüşlük Zamirleri.....	29
1. 2. 2. 3. İşaret Zamirleri	29
1. 2. 2. 4. Soru Zamirleri	30
1. 2. 2. 5. Belirsizlik Zamirleri	30
1. 2. 2. 6. Aitlik Eki	30
1. 2. 3. Zarflar.....	30
1. 2. 3. 1. Yer Zarfları	30
1. 2. 3. 2. Zaman Zarfları.....	30
1. 2. 3. 3. Durum Zarfları.....	31
1. 2. 3. 4. Miktar Zarfları	31
1. 2. 3. 5. Soru Zarfları	31

1. 2. 4. Fiil	31
1. 2. 4. 1. Şahıs Ekleri.....	31
1. 2. 4. 2. Fiil Çekimi.....	32
1. 2. 4. 3. Fiilimsiler (Çekimsiz Fiiller)	40
1. 2. 5. Ünlem	41
1. 2. 6. Bağlaç.....	41
1. 2. 7. Edatlar	41
1. 2. 7. 1. Soru Edatları	42
1. 2. 7. 2. Gösterme Edatları	42
1. 2. 7. 3. Kuvvetlendirme Edatları.....	42
1. 2. 7. 4. Son Çekim Edatları.....	42
1. 2. 7. 5. Cevap Edatları	42
1. 2. 7. 6. Seslenme Edatları	42
BÖLÜM II.....	43
IRAK TÜRKMEN TÜRKÇESİNDEKİ ATASÖZLERİNİN TÜRKİYE, AZERBAYCAN VE TÜRKMEN TÜRK LEHÇELERİNDEKİ ATASÖZLERİYLE KARŞILAŞTIRMASI	43
2.1. Atasözleri	44
2.2. Türkiye, Azerbaycan ve Türkmen Türk lehçelerinde karşılığı bulunan Irak Türkmen Atsözleri Atasözleri	45
2.3. Türkiye, Azerbaycan ve Türkmen Türçelerinde Karşılıkları Bulunmayan Irak Türkmen Atasözleri	193
SONUÇ	228
KAYNAKLAR.....	230
EKLER	233
Sözlük.....	233
ÖZGEÇMİŞ	254

KISALTMALAR DİZİNİ

age. : Adı geçen eser.

AT : Azerbaycan Türkçesi.

IrTkm : Irak Türkmen Türkçesi.

Tkm : Türkmen (Türkmenistan) Türkçesi.

TT : Türkiye Türkçesi.

Kaynak kısaltmaları:

AA : *Azerbaycan Atasözleri*. M. MUSAOĞLU. (1995)

AD : *Atasözleri ve Deyimlerimiz* Ş. TÜRKMENOĞLU. (2004)

ADS : *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. Ö. A, AKSOY.(2015)

Ats : *Atasözlerimiz* – A. BENDEROĞLU (1988)

AXEA : *Azərbaycan Xalq Ədəbiyatı Atalar Sözü*. N. RÜSTƏMLİ (2007).

KTA : *Karşılaştırmalı Türkmen Atasözleri*. G. Geldiyev, Y. Karayunusoğlu, (2017)

KES : *Kerkük Eskiler Sözü*. A. TERZİBAŞI, (1962)

ITA : *Irak Türkmen Atalar Sözü*. Ş. S. ZABIT, (1961)

ITDA : *Irak Türkmen Deyimleri ve Atasözleri*. İ. S. Vasfi, (2001)

İTAÜİ : *Irak Türkmen Atasözleri Üzerine Bir İnceleme*. R. A. Hassan, (2006)

TA : *Türkmen Atasözleri (Türkmen Nakılları)*. L. Doğan, (2013)

TüA : *Türkmen Atasözleri (Türkçe Açıklamalı)*. S.Kürenov , M. Gümüş, (1995)

FARKLI KULLANILAN HARFLER DİZİNİ

a: : uzun a

ä : açık e

ä: : açık uzun e

ħ : Arap alfabesindeki ح karşılığı

ħ : Arap alfabesindeki خ karşılığı

ķ : Arap alfabesindeki ك karşılığı

o: : uzun o

ö: : uzun ö

TABLolar DİZİNİ

Tablo	Sayfa
No	No
1 İyelik ekleri.....	26
2 Şahıs zamirleri.....	29
3 Dönüşlülük zamirleri.....	29
4 İşaret zamirleri.....	29
5 Zamir kökenli birinci tip şahıs ekleri.....	31
6 İyelik kökenli ikinci tip şahıs ekleri.....	32
7 Emir kipindeki şahıs ekleri.....	32
8 Şimdiki zaman ekleri.....	32
9 Şimdiki zamanın olumsuz durumu.....	33
10 Geniş zaman eki (-ar/ -är).....	33
11 Geniş zaman eki (-Ir/ -Ur).....	33
12 Geniş zamanın olumsuz şekli (-ar/ -är/ -Ir/ -Ur).....	34
13 Görülen geçmiş zaman.....	34
14 Görülen geçmiş zamanın olumsuz şekli.....	34
15 Öğrenilen geçmiş zaman kipi.....	35
16 Öğrenilen geçmiş zamanın olumsuz şekli.....	35
17 Gelecek zaman kipi.....	35
18 Gelecek zamanın olumsuz şekli.....	35
19 Emir kipi.....	36
20 Emir kipinin olumsuz şekli.....	36
21 Şart kipi (olumlu).....	36
22 Şart kipinin olumsuz şekli.....	37
23 İstek kipi (olumlu).....	37
24 İstek kipi (olumsuz).....	37
25 Gereklilik kipi.....	38
26 Ek fiilin şimdiki zaman çekimi.....	38
27 Ek fiilin görülen geçmiş zaman çekimi.....	39
28 Ek fiilin öğrenilen geçmiş zaman çekimi.....	39
29 Ek fiilin şart çekimi.....	39

GİRİŞ

Türkmen Adı

Bilindiği gibi Türkmen adı, Oğuz Türkleri'nin kabilelerine verilen bir isimdir. Oğuz boyları dışındakilere Türk adı verilmiştir. Türk tarihçisi İbrahim Kafesoğlu'na göre Türkmen adı, 11. yüzyılda kullanılmaya başlanmış ve zaman zaman Oğuz kavramının yerine geçmiştir (Zabit, 1960: 30).

Günümüzde Türkmenler, çoğunlukla Türkmenistan'da, ufak bir kısmı da İran'da yaşayan Türk halkıdır. Tarihî bakımdan bütün Oğuz kolundan Batı Türklerine (Anadolu ve Suriye) Türkmen denilmesine karşın günümüzde Türkmen kelimesi uluslararası kullanım olarak genellikle Türkmenistan'da ve Orta Asya'nın bazı bölgeleri ile Kafkasya'da (Kafkas Türkmenleri) yaşayan halklar ve Irak Türkmenleri için kullanıldığı gibi yaygın biçimde Türkiye Türkmenleri için de kullanılmaktadır. Türkiye Türkmenleri genellikle bozkır alanlarda yaşamlarını sürdürmektedirler (Hürmüzlü, 2016: 130).

İlk kez 8. yüzyılda bir Sogut mektubunda geçen, 10. yüzyıldan itibaren genel bir adlandırma olarak yerleşik hayata geçmiş Türkler için -ağırlıklı olarak da Müslüman Oğuz boyları için- kullanılmaya başlanan Türkmen adı, bugün dar manada Türkmenistan Cumhuriyeti'nde yaşayan Türkmenler ile Irak, İran, Suriye ve Anadolu'daki Türkmen boylarına mensup olanlar için kullanılmaktadır. Türkmenler, İslâmiyet'i kabul etmiş Oğuz boylarıdır. Türkmenler (Oğuzlar) 24 boydan oluşur. Başta Türkmenistan, Türkiye ve Azerbaycan olmak üzere Afganistan, Balkanlar, Rusya, Irak, Suriye ve İran'da yaşamaktadırlar. Türkiye, Balkanlar, Irak ve Suriye'de yaşayan Türkmenler de, Türk olarak adlandırılır. Azerbaycan ve İran'dakiler ise Azerbaycan Türkleri adını almışlardır. Anadolu Türklüğünün bel kemiğini, Türkmenler oluşturur ve bağları oldukça güçlüdür. Hazar Denizi'nin ötesinde yaşayan Türkmenlere "Yaka Türkmenleri", Anadolu'da yerleşik Türkmenlere ise "Anadolu Türkmenleri" denir (Hürmüzlü, 2016: 131).

Türkmen adı, "Türk men "ben Türküm", Türk men "Türk insanı", Tyurkman, Tyurkban~Türkmen "Türkler'in yurdu", Türk iman~Türkmen "imanlı Türk", Turkeman~Türkmen "ok atıcı halk", Türkmen "Türklerin esası, hakiki Türk", Türkmanend~Türkmen "Türk'e benzer" gibi değişik anlamlarla açıklanmıştır" (İllyev, 2010: 12).

"Türkmen" kelimesi, İbn Kesir gibi bazı dinî kitapların müelliflerine göre imanlı Türk anlamını taşır. Farmlar, şamanlı olanları Müslüman Oğuzlardan ayırmak için müslüman olanlara Türki iman (inanmış Türk) adını vermekteydi. Farklı kaynaklarda ise Türklere şaman geleneklerinden ayrılıp İslamiyeti kabul ettikten sonra Araplar tarafından Terk-i iman (imanını terketmiş) söylemi, yani eski şaman inançlarını terk ettiklerinden dolayı bu ismin verildiği söylenir. Bu da süreç içinde Türkman ve nihâyet Türkmen'e dönmüştür. Oğuzlar'a "Türkmen" veya "Turkoman" denir. Fransız Türkolog Jean Deny'nin görüşüne göre ise "men" kuvvet ekidir ve Türkmen "Türkler'in de Türkü, soyca Türk ya da soyu Türk ve öz be öz Türk" anlamına gelmektedir. Modern Türkmenlerin tamamı, Orta Asya'nın büyük bir kesimini içine alan Batı Türkistan yöresindeki Oğuzların soyundan gelmektedirler. Oğuz kabileleri yedinci yüzyılda Altay Dağları'ndan Sibiryaya stepleri üzerinden batıya hareket etmişler ve Güney Rusya ve İdil içlerine kadar girmişlerdir (Hürmüzlü, 2016: 132).

Osmanlı döneminde Türkmen kelimesi aslında çok yaygın değildir. Irak'ın kuzeyinde yaşayan Türk kavimlerinin hemen hepsine Türklere denmekteydi. Musul salnamelerinde o dönemdeki Erbil kasabasından bahsedilirken şöyle yazılmıştır: "*nefs-i Erbil kasabası ahalisi Türk ve zeki olup, mülhakatı halk-ı Arap ve Kürttür*". Aynı salnamede Telaferde yaşayan Türklere "Çağatay" lehçesine yakın bir konuşma dillerinin olduğu şöyle yazılmıştır:

"Telafer nahiyesi Sincar kazasına marbut bir nahiyedir. Ahalisi, eski Çağatay'a karış Türkî lisanıyla tekellüm eder".

Kerkük içi ve Kerkük'e bağlı Dakuk ve civarındaki beş-altı köyün ahalisi Kürttür ve diğer köylerin Arap ve Kürt olduğunu şöyle anlatmıştır:

"Kerkük Şehri Kala ve Karşu Yaka ve Korya namıyla üç kısme münkasim olup her üç kısımda 14 mahalle vardır. Ahali şehir umumiyetle Türk olup ve Türk tekellüm eder. Nefs-i kasba ile civarındaki beş altı köyün ahalisi Türk ve kusuru Arap ve Kürttür" (Hürmüzlü, 2016: 18-19).

Osmanlı döneminden sonra Lozan anlaşmasında İngiliz heyeti başkanı Lord Korzin, Musul hakkında konuşurken şöyle bir ifadede bulunmuştur: "*Musul'da yaşayan millet 'Türkmendir' Anadolu Türkleri'nden değildir*": Ona karşı Türk heyeti başkanı İsmet İnönü şöyle cevap verir: "*Musul'da Türk, Kürt ve Arap aşiretleri yaşamaktadır. Dicle*

nehriinin batı kıyılarında Türkler ve Kürtler yaşamaktadır. Ve Musul vilayeti içinde Türkçe, Kürtçe ve Arapça konuşulmaktadır". Aslında İngiliz heyetinin amacı, Türkmenlerin Türk olmadığına dair bahanelerle Türkmenlerin Anadolu ve İstanbul ağızlarını konuşmadıklarını göstererek Musul vilayetini Irak sınırlarına dahil etmektir (Saatçi, 1996: 132).

Irak devleti kurulduktan sonra da Türkmenlere Türk denmeye devam edilmiştir. 1931 Kraliyet döneminde 'Yerel Diller Kanunu' çıktığında III, IV, V ve VI. maddelerinde Irak'ta konuşma dilleri arasında Türk dili bulunduğunu ifade etmiştir. Bu nedenle Iraktaki bütün resmî kurumlar, Irak Türklerine "Türk" diye hitap ederdi. Irak Türkleri'ne ilk kez Türkmen adının verilmesi, Irak hükümetinin 1932 yılında Birleşmiş Milletler'e verdiği beyannamede 'Türkmen Milleti' tanımının kullanılmasıyla olmuştur. Sonradan Cumhuriyet döneminde Kerkük'te Türkçe yayınlanan Beşir, Kerkük ve Afak gazetelerinin hükümet denetimi altına girmesi sonucunda İkinci Ordu Askerî İstihbaratı tarafından Türk kelimesi çizilip yerine Irak Türkmenleri adı konulmuştur (Hürmüzlü, 2016: 25).

Türkmenler

Irak'ta yaşayan Türkmenler Türk dünyasının asil ve koparılmaz unsurlarından biridir. Osmanlı imparatorluğu yıkıldıktan ve Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra, Anadolu topraklarından koparılan Musul, Kerkük ve diğer Türkmeneli bölgeleri ana vatanlarından uzak kalmışlarsa da Türklüklerinden ve Türkçelerinden vazgeçmemişlerdir. Yıllarca zulüm çeken millî ve kültürel haklarını kazanamayan aziz Türkmen milleti, 2003 yılında Amerika Birleşik Devletleri işgalinden sonra kendi ana dillerinde okuma ve yazma özgürlüğüne yeniden kavuşmuşlardır.

Günümüzde sayıları iki buçuk milyonu bulan Irak Türkleri (bugünkü adıyla Irak Türkmenleri), asırlar önce Orta Asya'dan batıya göç ederek kuzey ve orta Irak'ta yerleşmiş ve burayı kendilerine vatan seçmişlerdir. Oğuz boyundan olan bu Türk gruplarının Irak bölgesine göç etmeleri, Türkler'in Anadolu'ya gelmelerinden çok önceki tarihlere rastlamaktadır. Bu göçler, uzun yıllar süren ve birbirini izleyen hamleler şeklinde gerçekleşmiştir. Göçlerin ilki Emevî devleti zamanında başlamış, Abbasî devleti zamanında güçlenmiş ve 1050 yılına kadar devam etmiştir. Irak yöresine gerçekleşen Türk göçünün esasını teşkil eden ve Irak'ta yerleşme çağı olarak nitelendirilen göç dalgası, 1050 yılından sonra Selçuklu devri sıralarında gerçekleşmiştir. Göçler; Karakoyunlular ve Akkoyunlular dönemlerinde de devam etmiştir. Selçuklular, İlhanlılar, Musul Atabeyleri,

Erbil Atabeyleri, Kerkük'te kurulan Türkmen Beyliği, Akkoyunlu ve Karakoyunlu dönemleri, bölgenin tam manasıyla Türkleşmesine neden olmuştur. Bölge, Osmanlı hâkimiyetine girince Osmanlı akınlarıyla Irak'a pek çok Oğuz Türkü girmiş ve daha önceden bölgeye yerleşen Türklerle kaynaşarak bu bölgeyi bir Türk yurdu hâline getirmiştir. Günümüzde Irak Türkleri'nin yerleşme sahası, Musul vilayetine bağlı olan ve Irak'ın kuzey batısında yer alan Telafer ilçesi ve bu ilçeye bağlı otuzdan fazla köyden başlayarak güney doğuda bulunan Bedre ve Aziziye'ye kadar uzanan bir hat üzerinde yer almaktadır. Bu Türk bölgesinin içine başta Kerkük ve Erbil vilayetleri olmak üzere, yüzlerce şehir, kasaba ve köy girmektedir (Hürmüzlü, 2013, 17).

Irak'ta Türkmenlerin Tarihî Dönemleri

Birinci Dönem

Farklı zamanlarda gruplar hâlinde Irak'a gelen Türkmenler, bu bölgeye uzun bir süreç içinde yerleşmişlerdir. İlk Türkmen grubu 652 yılında Irak'a gelmiştir. Emevi ordusunun komutanı Ubeydullah 657 yılında Buhara kuşatmasında Türkmenlerin yiğitliğini ve çok iyi silah kullandıklarını görünce Basra şehrine büyük bir Türkmen topluluğu yerleştirmiştir. Türkmenler, daha sonra Emevi ordusunda önemli yerlere sahip olmuşlardır. Ayrıca ilaveten bunlara 756 yılında Meşrik valisi Yezid bin Ömer bin Hüseyin, Buhara'dan gelmiş üç yüz kadar Türkmeni de orduya katmıştır. Abbasî halifesi olan Mu'tasam Türkmen gençlerinden oluşan bir muhafız birliği kurmuş ve bu muhafız birliği, adı geçen halifenin zamanında gerek iç ayaklanmalarda gerekse dış savaşlarda önemli başarılar kazanmışlardır (Bayatlı, 1996: XVIII).

Böylece tarih boyu ve toplumsal olayların sonucu olarak Irak toplumuyla kaynaşmaya başlamış olan Türkmenler, zamanla evlilik gibi toplumsal ilişkilerin de etkisiyle daha ziyade Bağdat ve Samerra gibi kültür merkezlerinde yerleşmişlerdir. Bu etkilere karşı kültürlerini korumada büyük bir gayret sarf etmişler, hatta yeni kurdukları mahalle ve semtlere de kendi adlarını vermişlerdir (Bayatlı, 1996: XVIII).

Büveyhiler Dönemi

Irak'ı işgal eden Büveyhiler, Türkmenler'in gücünü ve askeri kabiliyetini bir dereceye kadar düşürmüştür. Bununla birlikte Iraktaki Türkmenlerin nüfusu önceden

önemli bir varlık göstermesi dolayısıyla az da olsa devlet içinde etkilerini hissettirmekteydiler (Bayatlı, 1996: XVIII).

Muizülü-Devle'nin ordusunun çoğunluğu Türkmenler'den oluşmaktaydı. Türk başbuğları, halifelere hükmetmekle beraber, aynı zamanda yetenekli komutanları da önemli başarılar elde etmişlerdir. Bu Türkmen komutanları, çökmek uçurumuna gelen Abbasi devletini ayakta tutmaya çalışıyorlardı. Halifelerin Türk Hassa ordusunda umumiyetle babaların yerine oğullar değil, Türk ilinden yeni gelenlerin yer aldığını görmekteyiz. Bundan dolayıdır ki Türk Hassa ordusu daima gücünü ve kudretini kaybetmemiştir (Bayatlı, 1996: XVIII).

Selçuklular Dönemi

25 Aralık 1055'te Tuğrul Bey'in Bağdat'a girişi ile Irak, fiilen Selçuklular'ın hükümdarlığına girmiştir. Böylece Türkmenlerin büyük bir kısmı Irak'a gelmiştir ve orda bir kaç Türk beyliği kurulmuştur. Musul'da Atabeyler, Erbil'de Zeynettin Küçük ve Kerkük'te Kıpçaklar (Kıfçaklar) varlıklarını göstermişlerdir (Bayatlı, 1996: XIX).

Bu topluluklar Trablusşam, Şam, Musul ve Kerkük bölgelerinde yerleşmişlerdir. Şam, Musul ve Kerkük bölgelerinde yaşayan Türkmen aşiretleri küçük oymaklardan meydana gelmiş ve bu oymaklar arasında Oğuz boylarına mensup şubeler de görünmüştür. Türkmen kolunu teşkil eden boy ve kabileler, Osmanlı hâkimiyetinin başlamasından önce kalabalık nüfuslu ve daha teşkilatlı bir hâlde idiler. Doğuya doğru hızla gelişen Türkmen teşekkülü ve siyasi faaliyeti, Timur istilasını zayıflatmış ve Timur ordularının dağılmasına neden olmuştur, (Bayatlı, 1996: XIX).

Türkmenlerin Dönemi

Harzem şahın ordusunda bulunan Türkmen askerler, Moğol hâkânı Cengiz Han'ın işgâl ettiği bölgelerden kaçarak. Irak ve Cezire bölgelerine dağılmışlardı. Bu ordunun içinde bulunan komutan Alaattin'in annesi Türkan Hatun'un aşireti olan Oymak aşireti de bulunmaktaydı. Bayat (Bayavut) ise bu aşiretin bir koludur. Bugün Tuzhurmatı, Dakuk, Karatepe, Kifri ve civarındaki bölgelerde bulunan ve tamamı Harzemşahlardan olan Bayat aşiretinin Türkan Hatun'un aşiretinin devamı olduğu düşünülmektedir (Bayatlı, 1996: XIX).

Moğollar Dönemi

1258 yılında Moğol ordusu Bağdat'a girmiştir ve Irak'ın bütünü bu ordunun eline geçmiştir. Fakat Moğollar Türk ırkından olmamalarına rağmen beraber önemli bir sayıda Türkmen topluğunu beraberlerinde getirmişlerdi. XIV. yüzyılda, artık bütün Moğollar Türkleşmişlerdi. Çoğu Musulda yerleşen Moğol boyları arasında Oyratlar başta gelmektedir. Bunlar sayıca kalabalıklardı. Timur, İran'dan Irak'a geçtikten sonra birçok Türkmen boyu ve aşireti Irak'ta kalmıştı. Bu aşiretlerden Karatepe ve ona yakın diğer bölgelerde yerleşmiş olan Sarlu aşireti, bugüne kadar varlıklarını korumuşlardır (Bayatlı, 1996: XIX).

Akkoyunlu ve Karakoyunlu Dönemi

Sosyal ve siyasi faktörler yüzünden diğer Türkmen grupları gibi Irak toplumuyla kaynaşmış olan Akkoyunlu ve Karakoyunlu Türkleri, 813-914 yılları arasında Irak'ın kuzey ve kuzeydoğu bölgelerinde yerleşmişlerdir. Bu Türkmen göçebeleri, Irak ve Azerbaycan'ın nüfuzu altındaydı. Gerek Akkoyunlu ve gerekse Safevî devleti, Irak'ın Türkleşmesiyle herhangi bir sarsıntı geçirmemiştir. Tam tersine Türk unsurlarıyla nüfuzları artmıştır (Bayatlı, 1996: XIX-XX).

Osmanlı Türkleri Dönemi

Osmanlı döneminin Türkleşmesi yoğunluk bakımından Selçuk devrine benzemekte olup etkisi bugüne kadar görülmektedir. IV. Murat zamanında Bağdat, Osmanlılar tarafından fethedildi. Bu bölgeye askerî karargâh kurularak Türkmenleri yerleştirmeye başlamıştır. Aslen Marağa Azerbaycan Türkmenlerinden olan Irak Türkmenlerinin bir kısmı da 1505–1524 tarihleri arasında Şah İsmail tarafından Irak'a yerleştirilmiştir. Daha önce Nadir Şah Azerbaycan Türklerinin bir kısmını Irak'a geçirmiştir. Bu durum, Bağdat'ı Kanuni Sultan Süleyman 1535 yılında fethettikten sonra da devam etmiştir (Bayatlı, 1996: XX).

Türkmenlerin Iraktaki yerleşim bölgelerine gelince, bu alan Irak'ın kuzeyinde Telâfer şehrinden başlar. Musul etrafındaki köyler; Erbil, Altunköprü, Kerkük, Dakûk, Tuzhurmatı, Kifri (Salahiye), Hanekin ve Bedre'ye kadar uzanmaktadır, (Bayatlı, 1996: XX).

Irak Türkmen Türkçesi ve Türk Dili Tasnifindeki Yeri

Tarihî Oğuz Türkçesi; Osmanlı Türkçesi (Batı Oğuzca) ve Azerbaycan Türkçesi (Doğu Oğuzca) olarak ikiye ayrılır. Bu iki Türk dili sahası arasındaki farklılıklar hem konuşma dilinde hem de yazı dilinde kendini gösterir. Irak Türkleri'nin konuştuğu ağız, Türk dilinin Azerbaycan Türkçesi (Doğu Oğuzca) sahası içine girmektedir. Bu saha, Doğu Anadolu, Azerbaycan, İran Türkleri, Suriye Türkleri ve Irak Türkleri bölgelerini kapsar (Bayatlı, 1996: 17). Talat Tekin'in "Türk Dil ve Dialektlerinin Yeni Bir Tasnifi" adlı makalesinde de Kerkük ve Erbil Türkçelerinin *dağlı* grubunun *gal-* alt grubunda Azerbaycan Türkçesi, Kaşkay-Aynallu, Tebriz, Suriye ve Doğu Anadolu ağızları ile birlikte sınıflandırıldığı görülmektedir (Tekin, 2005: 382, 385).

Irak Türkmen Türkçesinin konuşma dilinde şehir, kasaba, köy ve hatta mahalleler arasında bazı ağız farklılıkları görünmektedir. Bu farklılık, çeşitli dönemlerde bölgeye göç edip yerleşen farklı boyların arasında olan ağız farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Bundan dolayı Kerkük ağzının Irak'taki Türkmen bölgelerinde konuşulan ağızların hepsini ifade ettiğini kabul etmek doğru değildir. Irak Türkmen Türkçesi konuşma dili kendi toplumu içinde görülen aksan ve fonetik farklılıklara rağmen–bir bütün olarak bakıldığında bu topluluğun kendine özgü bir Türkmen ağzıyla konuştuğu görülür. Bu ağızda coğrafi ve siyasi şartların etkisiyle Arapça ve Farsça sözcükler oldukça fazla görülmektedir. Bununla birlikte Irak Türkmen Türkçesi günümüz güney-batı Türk lehçelerinin batı sahası içinde yer alan Azerbaycan Türkçesine dayanmaktadır. Irak Türkmen Türkçesinin konuşma dili, kullandıkları alfabe itibarıyla Türkiye sınırları dışında kalan Türk topluluklarının dillerine göre farklı özellikler gösterir. Bu özellikler, sadece konuşma dilinde değil, yazı dilinde de görülür. Irak Türkmenleri konuşma dilinde Azerbaycan Türkçesine çok yakın bir ağız kullanırlar. Yazı dilinde ise, Osmanlı döneminde kullanılan Arap harflerine dayalı yazı dilinde -folklor konulu metinler hariç- Türkiye Türkçesini kullanırlar. Oysaki Azerbaycan Türkleri, Azerbaycan Türkçesiyle konuşmakta ve konuşma dilleri resmî yazı dili olarak da kullanılmaktadır. Bunun bir benzeri-yani konuşma dilinin Azerbaycan Türkçesi, yazı dilinin ise Türkiye Türkçesi olma durumu-ancak Doğu Anadolu'da görülebilir. Bu durum, Irak Türkmenleri'nin yazı dilinde 1958 yılından sonra daha da açık bir şekilde kendini gösterir. Yazı ve basında Osmanlı alfabesine sadık kalmakla, zamanla Osmanlı etkisinden ve yabancı sözcüklerden arınarak hemen hemen tam bir öz Türkçe üslup kullanıldığı görülür. Osmanlı ve Türkiye Türkçesi olmak üzere iki ayrı Türkçe kullanımı, uygulamada

en fazla nazım sahasında görülür. Osmanlıca ve aruzla yazan şairlerin yanı sıra, Türkiye Türkçesi ile heceyle ve sonrasında serbest şiir yazan şairler görülmüştür. Bu gelişmeyi iyice izleyebilmek için Bağdat'ta Türkmen Kardeşlik Ocağı'nın çıkarmış olduğu Kardeşlik (Al-Aha) (1961-1977) dergisinin sayılarına göz atmak yeterlidir. Bu arada, Latin alfabesine geçme çabalarının da var olduğuna değinmek gerekir. Bunun da en önemli örneği yine Kardeşlik dergisidir. Arapça ve Türkçe olarak iki dilde yayınlanan bu derginin Türkçe bölümünün 1964-1971 yılları arasında yayınlanan sayıları zamanla artan ve sonra devlet kararıyla yasaklanan Latin alfabesiyle basılmakta idi. Devlet ise kendi siyasi amaçlarına hizmet etmek için yayınlanmakta olduğu gazete, dergi ve kitaplarda sadece Latin harflerine savaş açmakla yetinmemiş, Arap harfleriyle yazılan Türkçe -devletin deyimiyle Türkmençe- yayınlar için Osmanlı imlasıyla bile ilişkileri kesmek amacıyla uydurma imla kuralları dayatmıştır (Hürmüzlü, 2013: 18).

Sonuçta Irak Türkmenleri, Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışında kalan Türk topluluklarına göre konuşma dili ve yazı dilinin farklı olması bakımından ayrı bir konuma sahiptir. Kişisel mektup, hatıra ve benzeri kişisel yazı olsun, gazete, dergi, radyo ve televizyon gibi basın ve yayın dili olsun hepsi Türkiye Türkçesine bağlı kalmıştır. Konuşma dilinde Irak Türkmen Türkçesinin, yazı dilinde Türkiye Türkçesinin kullanılması durumu kendini oldukça güçlü göstermektedir. Bir yandan Kerkük ağzını-kısmen bile olsa- bırakıp Türkiye Türkçesiyle konuşmayı deneyenlere toplumca hoş bakılmamakta ve bunu yapanlar yadırganmaktayken, Irak Türkleri tarafından çıkarılan tüm gazete, dergi ve kitaplar Türkiye Türkçesi'yle yayınlanmış ve daha da fazlası, Irak rejiminin Irak Türklerini Türk dünyasından ayırıp koparmak için tüm çaba ve icraatına rağmen toplumun etkisiyle devletin resmî yayın organı olan Bağdat Radyosu ve Kerkük TV Kanalı, yayınlarında -haber yayınları dahil- bütün programları kuruluşundan günümüze kadar Türkiye Türkçesiyle vermiştir ve vermektedir (Hürmüzlü, 2013:19).

Çalışmanın Konusu

1400 yıldır Irak'ta yaşayan Türkmenler, üçüncü büyük etnik grubu oluştursa da dilleri resmî dil olarak kabul edilmemiş, bölgesel dil sayılmıştır. Batı Oğuz grubunun güney kanadında yer alan Irak Türkmen Türkçesi, kendine has ses ve şekil özellikleri ile eski Türkçe birçok unsuru yaşatması bakımından dikkati çeker.

Bu tez çalışmasının konusu Irak Türkmen Türkçesinde kullanılan atasözlerinin tespiti ve bu atasözlerinin güney-batı (Oğuz grubu) Türk lehçelerinden Türkiye, Azerbaycan ve Türkmen Türkçelerindeki atasözleriyle karşılaştırılması olarak belirlenmiştir.

Çalışmanın Amacı ve Önemi

Irak Türkmen Türkçesi, günümüzde Irak Cumhuriyeti sınırları içinde yaşayan ve bağımsız olmayan bir Türk topluluğu tarafından konuşulmaktadır. Bu lehçe, 2003 yılına kadar Arap harfleriyle yazılmaktaydı. 2003 yılında gerçekleşen ihtilalden sonra Irak Türkmenlerinin yaşadığı bölgelerde Türkiye Cumhuriyeti Devletinin destekleriyle Türkiye Türkçesiyle eğitim veren okullar açılmış ve bu okullarda eğitim, Türkiye Türkçesiyle yazılmış kitaplarla vermeye başlanmıştır. Bu nedenle 2003'e kadar yalnız Irak Türkmen Türkçesi konuşulan bu coğrafyanın yeni yazı dili, Türkiye Türkçesi olmuş ve konuşma dili özellikleri de yazı dilinin etkisiyle Türkiye Türkçesine yaklaştırmaya başlamıştır.

Bu tezin konusunun atasözleri olarak belirlenmesinin önemi, Irak Türkmen Türkçesi söz varlığının en önemli unsurlarından biri olan atasözlerinin bu konuda yapılan Arap harfli çalışmalardan derlenmesi suretiyle dil malzemesinin kaybolmadan ortaya konmasıdır. Bununla birlikte derlenen atasözlerinin diğer Oğuz Türk lehçelerinde kullanılan atasözleriyle karşılaştırılmasıyla da Irak Türkmen Türkçesinin söz varlığı ve gramer özellikleri bakımından hangi Oğuz lehçesine daha yakın olduğu, bu lehçelerle benzer ve farklı yönlerinin tespiti amaçlanmaktadır.

Çalışmada İzlenen Yol ve Metod

Irak Türkmen Türkçesinde günümüzde kullanılan atasözleri eş zamanlı yöntemle derlenmiştir ve karşılaştırmalı yöntemle diğer üç Oğuz lehçesinde kullanılan atasözleriyle karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma yapılırken ilk satırda Irak Türkmenlerinin kullandığı atasözleri verilmiş, ardından da sırasıyla Türkiye Türkçesinde, Azerbaycan Türkçesindeki ve Türkmen Türkçesindeki karşılıkları sıralanmıştır. Eğer ki bu lehçelerden birinde karşılığı yoksa bu sıralama içinde yer almamış, yalnız karşılığı olan atasözleri kullanıldığı lehçenin kısaltmasıyla verilmiştir.

Bu çalışmada Irak Türkmen Türkçesinde kullanılan atasözleri, bu konuda hazırlanmış yedi ayrı çalışmadan derlenmiştir. Bu atasözleri derlenirken Kerkük'te kullanılan "n" ağzıyla söylenen atasözleri ile Tuzhurmatu ve çevresindeki Kifri bölgesinin "y" ağzıyla söylenen atasözleri çalışmaya dahil edilmiştir.

Karşılaştırma yapılan Türkiye Türkçesi atasözleri için Ömer Asım Aksoy'un *Atasözleri Sözlüğü* çalışmalarının yanı sıra diğer lehçelerdeki Türkiye Türkçesi atasözleri ile yapılan karşılaştırmalı çalışmalar, Azerbaycan Türkçesi için Mehman Musaoğlu'nun *Azerbaycan Atasözleri* ve Nermin Rüstemli'nin *Azerbaycan Halq Edebiyatı Atasözleri* çalışmaları ve Türkmen Türkçesi atasözleri için de Levent Doğan'ın *Türkmenistan Atasözleri*, Sapar Kürenov'la Muhittin Gümüş'ün *Türkmen Atasözleri* ve Gurbandurdi Geldiyev'le Yaşar Karayunusoğlu'nun *Karşılaştırmalı Türkmen Atasözleri* çalışmalarından faydalanılmıştır.

Genellikle atasözlerinin ifade ettiği anlamlar belli olduğu için onları açıklamaya gerek görülmemiştir. Türkiye, Azerbaycan ve Türkmen Türkçesindeki atasözleri ile karşılığı ve benzeri bulunanların anlamları Türkiye Türkçesinden anlaşılacağından dolayı verilmemiş; diğer lehçelerde karşılığı bulunmayanların da anlaşılabilirlik oranı yüksek olduğu için çalışmamızda yer almamıştır. Bu atasözlerinin sadece okunuş şekli belirtilmiştir.

Tezin ilk bölümünde yer alan genel dil özellikleri bilgileri ise Irak Türkmen Türkçesinin eş zamanlı yöntemle incelendiği gramer ve tez çalışmalarından derlenmiştir. Bu çalışmalarda Irak Türkmen Türkçesi dil özellikleri, Türkiye Türkçesi dil özellikleri ile karşılaştırılarak verildiğinden çalışmamızda da aynı şekilde ele alınmıştır. Konuyla ilgili örnekler genel olarak atasözlerinden alınmışsa da bazı örnekler faydalanılan gramer çalışmalarındaki metin ve sözlük bölümlerinden getirilmiştir. Çalışmada geçen atasözlerinin anlaşılabilmesi ve tezde yer alan Irak Türkmen Türkçesi söz varlığının tespiti için de çalışmanın sonuna sözlük kısmı eklenmiştir.

BÖLÜM I

IRAK TÜRKMEN TÜRKÇESİ DİL ÖZELLİKLERİ

Irak Türkmen Türkçesi, Azerbaycan Türk lehçesi sahasında değerlendirilmektedir. Irak Türkmenlerinin, "n" sesinin "v"ye ve "y"ye değiştirmeleri açısından iki gruba ayrılmaktadır. Doğu-Oğuz grubunun güney sahasında yer alan Irak Türkmen Türkçesi, kendine has ses ve biçim özellikleri ile birlikte eski Türkçeden birçok unsuru canlandırması bakımından dikkat çeker. Irak Türkmen Türkçesi sadece Azerbaycan Türkçesiyle değil Türkiye Türkçesi ile birçok yönden benzerlikler göstermektedir.

1. 1. Irak Türkmen Türkçesinde İmla

Irak Türkmenlerinin yazı dili, 2003 yılına kadar Türkiye'de "Eski Yazı" veya "Osmanlıca" olarak adlandırılan yazı diliydi. Bu yazı dili kullanıldığı ilk zamandan bu yana karışık bir imlaya sahipti. Bu karışıklığın en önemli sebebi, bir kelimenin zamanla farklı imla ile yazılması olmuştur. Irak Türkmenleri, yazı dillerindeki bu imla karışıklığına bir çözüm olmak amacıyla 1984-1986 yıllarında kendi aralarında dilci ve araştırmacılardan oluşan 10 kişilik jüri kurdular. Yaklaşık iki yıl boyunca sürdürülen bilimsel çalışmalardan sonra Baas partisinin son yıllarda yan kuruluşu hâline gelen "Türkmen Kardeşlik Ocağı" yöneticileri tarafından bu girişim baltalanmış ve bir sonuca varamadan çalışma ekibi dağılmıştır. Türkmen Kardeşlik Ocağı tarafından yayınlanan yarı Türkçe yarı Arapça çıkarılan Kardeşlik" dergisi son yıllarda karışık bir imla ile çıkarılırken, Irak Tanıtma Bakanlığı, Türkmen Kültür müdürlüğü tarafından çıkarılan haftalık "Yurt" gazetesi ve Irak yazarlar birliği tarafından üç ayda bir yayınlanan "Birlik Sesi" dergisindeki yazılar ise ünlü uyumu kuralına daha uygun bir şekilde yayınlanmakta idi (Bayatlı, 1996: 334). Bu karışık imla durumu 2003'te Türkiye Türkçesine geçene kadar devam etmiştir.

Eski Arap harfli alfabedeki işaretler Türkçenin ses özelliklerini ifade etmekte her zaman yetersiz kalmıştır. Ünlülerin kalın ve ince olmalarına göre ayrı işaretlerle gösterilmesi gereken yerlerde Arap harfleri bu ihtiyacı karşılamamış farklı sözcükler aynı işaretlerle yazılmıştır: *göl*-گُل, *gül*-گُل, *gül (gülmek)*-گُل, *gel (gelmek)*-گُل, *kül*-كُل, *kil*-كُل, *kel*-كُل. Yeni harflere geçildikten sonra bu imla karmaşası tamamen sona ermiştir (Bayatlı, 1996: 334-335).

1. 1. 1. Irak Türkmen Türkçesinde Ünlüler

Irak Türkmen Türkçesinde kullanılan ünlüler şunlardır: *â''a'', â''ä'', e''e'', i''i'', i* *''i'', o''o'', ö''ö'', u''u'', ü''ü''* (Bayatlı, 1996: 336)

Irak Türkmen Türkçesindeki ünlüler, diğer Türk lehçelerinden çok da farklı değildir (Haydar, 1979: 165). Bu dilde tespit edilen ünlüler başlıca şunlardır:

Normal a sesi: *abla* , *ad*, *ağac*; *yazığ*, *bardağ*, *buğaz*; *dağa*, *sola*, *sağa* (Haydar, 1979: 165)

Uzun a: sesi: *a:çih* veya *a:çuğ* "açık", *ila:n* "yılan", *ha:ppı* "hepsi" (Haydar, 1979: 165)

A:çuğ a:ğız ac kalmaz. "Açık ağız aç kalmaz." (AD: 13)

Uzun ä sesi: *dä:rrı* "deri", *gä:lin*, *ä:li* (Haydar, 1979: 165)

Dänguz dä:rrısi dabğ olmaz "Domuz derisi işlenmez." (ITA: 47)

Kapalı e sesi: *e* ile *i* arası bir ses. Genellikle Türkçenin umumî bir temayülü olan *e*, Irak Türkmenlerinin ağızlarında da yer almaktadır: *eş-*, *et*, *ev*, (Haydar, 1979: 166)

Dälliyä yel ver, ä:linä bel ver. "Deliye yel ver, eline bel ver." (AD: 130)

ı, i sesleri: Her ne kadar bu iki ses görev bakımından ayrı ayrı harf ise de, ancak yazı dilinde ve yeri geldikçe sözcükler içinde aynı biçimde yani *y* olarak geçerler: başta: *ılığ* "ılık", *işiğ* "ışık", *iş*, *ırağ* "uzak", ortada: *ka:dın* "kadın", *kırığ* "kırık", *gä:lin* "gelin", sonda: *ça:lğı* "çalğı", *ya:zı* "yazı", *äyyi* "iyi" (Haydar, 1979: 166)

İbinän ya:ğıştan nä pä:ki var "Islanan yağmurdan korkmaz." (ITA: 21)

o sesi: başta: *o:yun* "oyun", *oh* "ok", *oğlan*, ortada: *çoğ* "çok", *kol*. Sonda: bu sesin Türkçede olduğu gibi sözcük sonlarında bulunmaz, ancak kimi yabancı sözcüklerin sonlarına gelince yine ortada olduğu gibi *o* biçiminde geçer (Bayatlı, 1996: 341)

O:sırağtan hamam kızmaz. "Osurkla hamam ısınmaz." (KES: 27)

ö sesi: başta: *özäl* "özel", *ördäk* "ördek", *ölmäg* "ölmek", ortada: *göz*, *böcäk* "böcek", *göl*, sonda: bu harf Türkçede olduğu gibi sözcük sonlarında gelmez. (Haydar, 1979: 166)

Ö:zi düşän yığlamaz. "Kendinden düşen ağlamaz." (AD: 60)

u sesi: başta: *un*, *uzun*, ortada: *burun*, *o:yun*, *do:yum* "donayım", sonda: *su do:ğu*, *kuyu*.(Haydar, 1979: 166)

Uşağ oynamağtan yo:rulmaz, tämbäl yatmağtan. "Çocuk, oynamaktan yorulmaz, tembel adam yatmaktan." (AD: 65)

ü sesi: başta: *ütü*, *üzüm*, *üye*, ortada: *ülkücü*, *düğün* "düğün", *ürün*, sonda: *ütücü*, *büyücü*, *sözcü* (Haydar, 1979: 166)

Üzüni örtär, dizini açar. "Yüzünü kapatır, dizini açar." (ITA: 19)

Kısa i: ı-i arası bir sestir: *görmä:miş* (Haydar, 1979: 166)

Görmämiş zan edär ğä:rbil äläk häcä:tti "Görmemiş paçavra göster, sırmalı kaftan sanır." (ITA: 72).

1. 1. 1. 1. Uzun Ünlüler

Irak Türkmen Türkçesinin ağız özelliklerinden en önemlisi uzun ünlülerdir. Irak Türkmen Türkçesinde uzun ünlü seslerin kullanılıyor olması dikkat çekicidir. Bu ünlü uzunlukları genellikle düz-geniş *a*, *e* ve yuvarlak-geniş *o*, *ö* ünlülerinde görülmektedir (Şahbaz, 1979: 428).

Ünlü uzunluklarının ortaya çıkış sebepleri şunlardır:

1. Kök veya gövdesinde geniş ünlü (*a:*, *ä:*, *o:*, *ö:*) bulunduran kelimelere getirilen çekim ve yapım eklerinde dar ünlü (*i*, *i*, *u*, *ü*) varsa geniş ünlüde uzama görülür. Halk ağzında bunlara benzeyen daha birçok sözcük vardır: *apa:rdığ* "götürdük", *ba:şuv* "başın", *bö:yüg* "büyük" gibi. Ancak buna karşılık bazı istisnalar da vardır: *bo:yın* "boyun", *bo:zum* "bozayım", *bo:yı* "boyu" (Bayatlı, 1996: 342)

Bo:yınımı vuran callad kăşkă bir mărđ ola:ydı. "Boynumu vuran cellat keşeke mert birisi olsaydı." (AD: 77)

2. Geniş ünlü olan kelimelerin çekimi sırasında kısa ünlü gelince, kelimedeki bulunan bu geniş ünlü uzamakta ve ardından gelen dar ünlüler kısalmaktadırlar. Bunlara benzeyen bir de: *a:ltun* "altın", *cigä:rimi* "ciğerimi", *he:rħiz* "hırsız" gibi sözcükler de

vardır. Ancak buna karşılık bazı istisnalar vardır: *ko:rħırı* "korkuyor", *ko:ndı* "kondu", *täsbiħ* "tespih" gibi:(Bayatlı, 1996: 342).

A:ltun torpaĝa düřsä dä kıymä:ti azalmaz. "Altın topraĝa düşerse kıymeti düşmez." (ITA: 14)

1. 1. 1. 2 Kısa Ünlüler

Irak Türkmen Türkçesinde uzun ünlülerin yanı sıra, kısa ünlüler de vardır ve oluşmaları şu sebeplere dayanır:

1. Bir dar ünlünün kendisinden önce geniş ünlü varsa ve o geniş ünlü uzun ise, dar ünlü kısılır: *bö:yüg* "büyük", *a:sım* "asayım", *mä:nim* "benim", *pe:ndir* "peynir" (Şahbaz, 1979: 430)

Bö:yüg lukma ye, bö:yüg söz ko:nışma "Büyük lokma ye, ama büyük söz konuşma." (Ats: 134)

2. Kelime sonlarına doğru *ı, i* ünlülerinin bulunduğu durumlarda: *dä:rri* "deri", *ça:ğırrı* "çağırıyor".(Şahbaz, 1979: 430)

3. *u, ü* ünlüleri, birinci heceden sonra ki hecelerde kısa olarak okunur: *ko:yun*, *o:yun* (Bayatlı, 1996: 343)

Ko:yın öz kuzusın basmaz."Koyun kendi kuzusunu basmaz." (ITA:66)

1. 1. 2. Ünsüzler

Irak Türkmen Türkçesinde yazı dilinde kullanılan ünsüzler şunlardır: ب "b", ج "c", چ "ç", د "d", ف "f", ق "k", ح "h", خ "ħ", گ "g", ه "h", ژ "j", ك "k", ل "l", م "m", ن "n", پ "p", ر "r", س "s", ش "ş", ت "t", غ "ğ", ط "t", و "v", ی "y", ز "z", ظ "z" (Bayatlı, 1996: 346)

1. 1. 3. Ünlü Uyumları

Bir kelimedede bulunan ünlülerin kalınlık–incelik ve düzlük- yuvarlaklık bakımından birbirine benzemesine "ünlü uyumu" denir. Ünlü uyumu kendi içinde kalınlık- incelik ve düzlük- yuvarlaklık uymu olmak üzere ikiye ayrılır (Bayatlı, 1996: 346)

1. 1. 3. 1. Kalınlık–İncelik Uyumu

Türkçenin genelinde olan kalınlık-incelik uyumu, Irak Türkmen Türkçesinde oldukça sağlamdır. Yabancı kelimeler bile bu uyuma uygun hâle getirilmiştir (Şahbaz, 1979: 431). Türkiye Türkçesinde uyum dışında kalan *ateş, dikkat, hakiki, rahmet* gibi alıntı kelimelerin Irak Türkmen Türkçesinde *ataş, diqqät, hâkiqi, rähmät* şeklinde ünlü uyumuna uygun bir şekilde kullanılması bu görüşü destekler niteliktedir.

Alıntı kelimelerin tamamı ünlü uyumuna uymamaktadır: *hikâya, evlad* "evlat", *ibarat* "ibaret", *idara* "idare" gibi.

Türkiye Türkçesinde uyum dışında kalan Türkçe kökenli elma, hani, kardeş kelimelerinin Irak Türkmen Türkçesinde alma, ha:nı, kardaş şeklinde kullanıldığı görülmektedir (Haydar, 1979: 171)

Irak Türkmen Türkçesinde Türkçe asıllı olan bazı kelimelerin uyum dışı kaldığı örnekler de bulunmaktadır: *däyzam* "teyze", *ka:yiğ* "kayık" gibi

-(i) *kän* ve *-ki* kalınlık-incelik uyumunu bozan eklerdendir (Bayatlı, 1996: 340): *a:hşırırkän* "hapşırırken", *a:lırkän* "alırken", *o:hurkän* "okurken"; *Almanyada:ki*, *allında:ki* gibi.

Ba:ğıvda gül varkän, gül üzüvä *Ba:ğıvda gül tükä:ndi, kül üzüvä*. "Bağında gül varken gül yüzüne, bağında gül tükendi, kül yüzüne." (ITDA: 223)

Sändä:ki sändä, mändä:ki mändä. "Sendeki sende, bendeki bende." (AD: 144)

Türkiye Türkçesinde uyumu bozan *-leyin* ve *-yor* ekleri Irak Türkmen Türkçesinde kullanılmaz (Dakuklu, 1972: 18).

1. 1. 3. 2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu

Düzlük-yuvarlaklık uyumu Eski Anadolu Türkçesinde ve Anadolu ağızlarında olduğu gibi, Irak Türkmen Türkçesinde de tam değildir. (Haydar, 1979: 172). Düz geniş ünlüden sonra düz geniş veya düz-dar ünlü gelmesi kuralına uymayan birçok sözcük kullanılmaktadır: *a:çuḥ* "açık", *a:ltun* "altın", *ķazuğ* "kazık", *ya:hun* "yakın", *ya:lğuz* "yalnız" gibi

Irak Türkmen Türkçesinde Kerkük ağzında (/v/ağzı) ikinci şahıs iyelik eklerinde ikinci şahıs zamirlerinin ilgi halinde ve fiil kiplerinin teklik ve çokluk ikinci şahıs eklerindeki /v/ sesinin tesiri ile kendisinden önceki ünlüyü yuvarlaklaştırır. Böylece bu yapılarda düzlük-yuvarlaklık uyumu bozulmuş olur: *a:duv* "adın", *sä:nüv* "senin", *sizüv* "sizin", *alda:ttuv* "aldattın", *çimdüv* "yüzdün" gibi (Haydar, 1979: 172)

Türkiye Türkçesinde düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymayan Türkçe *avuç*, *çamur*, *kavur*-gibi sözcüklerin Irak Türkmen Türkçesinde *a:viç*, *ça:mır*, *ka:vır*- şeklinde kurala uygun olduğu görülür (Haydar, 1979: 172)

1. 1. 4. Ünlü Değişmeleri

1. 1. 4. 1. Kalın Ünlülerin incilmesi

***a~ä* değişmesi:** *bahr~bähr*, *bahis~ bähş*, *dünya~dinyä*, *Ahmet~Ähmäd*, *Arap~Ärüb*, *aşk~äşk*, *gam~gäm*, *hatta~hättä*, *haftalar~häftälär*, *Hasan~Häsän*, *hayır~her* (Bayatlı, 1996: 343).

***ı~e* değişmesi:** *Hırsız~herhiz*, *yıka~yähä* (Haydar, 1979: 173)

***I~i* değişmesi:** *Bıyık~biğ*, *kılıç~kılınç*, *yıl~yil (il)*, *yılan~ilan* (age.:173)

***u~ö* değişmesi:** *Muhabbet~möhabbät* (age.: 173)

***u~ü* değişmesi:** *culha~cülhä*, *dua~düä*, *ruh~rüh*, *nur~nür* (age.: 174)

1. 1. 4. 2. İnce Ünlülerin kalınlaşması

***e~a* değişmesi:** *emanet~amanat*, *ezan~azan* (Haydar, 1979: 174)

***e~u* değişmesi:** *cevap~cuğap (Tuzhurmatu)* (age.: 174)

***i~a* değişmesi:** *imaret~amarat*, *hisar~hasar* (age.: 174)

***i~ı* değişmesi:** *sigara~cığara*, *cihaz~cihaz* (age.: 174)

***i~u* değişmesi:** *ümit~umut*, *miktar~muğdar* (age.: 174)

***ö~o* değişmesi:** *nöbet~nobat*, *tövbe~toba* (age.: 175)

ü~u değişmesi: *tüccar~tuccar, usulü~usulu* (age.: 175)

1. 1. 4. 3. Geniş Ünlülerin Daralması

a~i değişmesi: *azrail~izrail* (Haydar, 1979: 175)

a~ı değişmesi: *portakal~pirtikal, halas~hulas* (age.: 175)

e~i değişmesi: *helak~hiläk* (age.: 176)

o~u değişmesi: *bohça~buğça, doktor~duhtor, molla~mulla, polis~pulus, sokak~suğak.*
(age.: 176)

ö~ü değişmesi: *köfte~küftü, şölen~şülän* (age.: 176)

1. 1. 4. 4. Dar Ünlülerin Genişlemesi

u~o değişmesi: *uğur~o:ğur, ulaş~olaş* (Haydar, 1979: 176)

ü~ö değişmesi: *güzel~gözäl, ülke~ölkä* (age.: 176)

1. 1. 4. 5. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması

i~ü değişmesi: *eksik~ässük, tilki~tülkü* (Haydar, 1979: 177)

ı~u değişmesi: *yıldız~yulduz, siva~suva, yakın~ya:hun* (age.: 177)

1. 1. 4. 6. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi

o~a değişmesi: *ondan~annan, kov~kav* (Haydar, 1979: 177)

ö~e değişmesi: *gönül~ge:vil, söyle~sälä* (age.: 177)

u~i değişmesi: *numara~nimrä, malum~mä'lim* (age.: 178)

u~ı değişmesi: *avurd~avırd, firat~furat, sabun~sa:bin* (age.: 178)

ü~i değişmesi: *bülbül~bilbil, zülf~zilf, süpür~sipir* (age.: 178)

1. 1. 5. Ünlü Düşmesi

Irak Türkmen Türkçesinde hem yabancı hem Türkçe sözcüklerde olsun ünlü düşmesi görülmektedir (Şahbaz, 1979: 437).

Ortada a sesi düşmesi: *säyhät* "seyahat" (age.: 437)

Sonda e sesi düşmesi: *Çar* "çare" (age.: 437)

Ortada ı sesi düşmesi: *ba:cıla:rnu* "bacılarını" (age.: 437)

Başta i sesi düşmesi: *ki* "iki" (age.: 437)

Ortada i sesi düşmesi: *väsyät* "vasiyyet", *näshät* "nasihat" (age.: 437)

Ortada u sesi düşmesi: *ko:ynu* "koyunu" (age.: 438)

Ortada ü sesi düşmesi: *hükümät* "hükümet" (age.: 438)

1. 1. 6. Ünlü Türemesi

Irak Türkmen Türkçesinde ünlü türemesi sadece iki sözcükte görülür. Başta *i* sesi türemesi "*ki*" edatında görülmektedir. Irak Türkmen Türkçesinde "*ki*" edatı, "*iki*" olarak yazılmaktadır. Bundan başka başta *u* türemesi, yalnız *ussu* "su" sözcüğünde görülür. (Şahbaz, 1979: 438).

Ƙan ussu olmaz. "Kan, su olmaz." (AD: 179)

1. 1. 7. Ünlü Birleşmesi

Irak Türkmen Türkçesinde ünlü birleşmesi birkaç kelimedede görülür: *no:lı* "ne oldu", *näynä:sin* "ne eylesin?", *nedäräm* "ne yaparım?" (Şahbaz, 1979: 439).

1. 1. 8. Ünsüzlerde Meydana Gelen Ses olayları

1. 1. 8. 1. Ünsüz Değişmeleri

Irak Türkmen Türkçesinde farklı ünsüz değişiklikleri şunlardır:

b-m: Türkçede başlangıçtan beri görülen bu değişme Batı Türkçesinde de görülmektedir. Eski Anadolu Türkçesi devrinden sonra Osmanlı sahası *b*, Azerbaycan sahası ise *m*'yi tercih etmiştir (Şahbaz, 1979: 434)

Irak Türkmen Türkçesinde de, *m*'li şekillerin hakim olduğu görülür: *män* "ben", *munu* "bunu", *munça* "bu kadarlık" *min-* "bin-" (Şahbaz, 1979: 434).

Bununla birlikte ön ses *b*'lerin bazı sözcüklerde muhafaza edildiği görülmektedir: *buna*, *bunnan* "bundan", *bin* "bin" (Şahbaz, 1979: 434):

Män diyiräm bayram häftä:si, o diyiri mançala tahta:si. "Ben diyorum bayram haftası, o diyorki mangal tahtası." (ITA: 78).

b-p değişmesi: Irak Türkmen Türkçesinde bu değişiklik iki türdür. Birincisi *b*'leri *p*'ye dönüşü: *pıçağ* "bıçak", *çoppan* "çoban", *pä:kir* "pas". İkinci türü ise *p*'lerin *b*'ye dönüşü: *baha* "paha", *bişir-* "pişir-", *bazar* "pazar", *säbät* "sepet", *barmağ* "parmak" (Şahbaz, 1979: 434).

Bişmä:miş aş ka:rın a:ğırđı. "pişmemiş aş karın ağırtır." (Ats: 146).

v-b değişmesi: Bu değişme Irak Türkmen Türkçesinde tek bir kelimedede geçmektedir: *bafasız* "vefasız" (Şahbaz, 1979: 435).

v-p değişmesi: Bu değişme sadece *pa:pır* "vapur" sözcüğünde rastlanılmaktadır (Şahbaz, 1979: 435)

t-d değişmesi: Oğuz özelliği olan bu değişme, Irak Türkmen Türkçesinde iki türdür. Birinci türünde *t*'lerin *d*'ye dönüşü: *daş* "taş", *davşan*, "tavşan", *däyza* "teyze", *dırnağ* "tırnak".(Şahbaz, 1979: 435)

Türkiye Türkçesinde sözcük başında *d* ile yazılan bazı sözcüklerin Irak Türkmen Türkçesinde *t* ile yazıldığı görülmektedir: *tik-* "dik-", *tök-* "dök-", *tut ağa:cı* "dut ağacı", *tükan* "dükkan", *patşah* "padişah" (Şahbaz, 1979: 435).

Daşın bö:yüğü dosttan – ya:hunnan – gä:li. "Taşın büyüğü dosttan gelir." (KES: 58)

Tö:külän su yıǵılmaz. "Dökülen su toplanmaz." (Ats: 162)

k-h değişmesi: Irak Türkmen Türkçesinde tek heceli sözcüklerin sonundaki ve çok heceli eklere ayrılamaz gövdelerin ortasındaki *k* sesi *h* olur *kırh* "kırk", *sıhıntı* "sıkıntı", *toh* "tok", *ya:hun* "yakın", *a:çih* "açık", *duhtor* "doktor" sözcüklerini örnek olarak verebiliriz (Bayatlı, 1996: 348).

Kırhunnan sora saz-söz- a:lışırı. "Kırkımdan sonra saz öğreniyor." (KES: 89).

k-p değişmesi: Buna örnek olarak *täpmä* sözcüğünde görülür. Bu sözcük yazı dilinde *tekme* olarak geçer (Bayatlı, 1996:349).

k-g değişmesi: *ge:çi* "keçi", *gä:mir-* "kemir". Bunun yanı sıra *g*'lerin *k*'ye dönüştüğü de görülmektedir: *kölgä* "gölge", *köç-* "göç-", *kömnäg* "gömlek" (Şahbaz, 1979: 435)

Ge:çinin қо:tırı bulağ başınnan su içär. "Keçinin pisi kirli pınar başından su içer." (ITA: 74)

k-ğ değişmeleri: Türkiye Türkçesinde ince ünlülü sözcüklerin sonundaki *k* ünsüzünün Irak Türkmen Türkçesinde *ğ* olduğu görülür: *yemäğ* "yemek", *äyiliğ* "iyilik", *girmäğ* "girmek", *gä:linliğ* "gelinlik" (Şahbaz, 1979: 435)

k-ğ değişmeleri: *miğdar* "miktar", *ağ* "ak", *ancağ* "ancak", *ayağ* "ayak", *ka:şuğ* "kaşık", *kuyruğ* "kuyruk", *uşağ* "çocuk" (Şahbaz, 1979: 435)

Қurt биздән ираğ о:ssın, yediği кuyруğ о:ssın. "Kurt bizden uzak olsun, yediği kuyruk olsun." (AD: 184)

g-v değişmeleri: *gögä:rçin* "güvercin", *ögäy* "üvey", *dög-* "döv-" (Şahbaz, 1979: 435)

Sögmä kul baba:mi, sögmiyim bäg baba:vi. "Sövme gariban babama, sövmeyeyim bey babana." (KES: 67).

ğ-v değişmeleri: Bu değişime sadece *sa:vuğ* "soğuk" ve Tuzhurmatu ağzında yaygın olan *cuçab* "cevap" sözcüklerinde rastlanmaktadır. (Şahbaz, 1979: 435).

Çoş a:çılma sa:vuğ alasan. "Çok açılma, soğuk alırsın."(ITA: 39)

ğ-y değişimleri: Bu değişme Irak Türkmen Türkçesinde sadece *çäynäm* "çeğnem" sözcüğünde görülmektedir (Şahbaz, 1979: 436).

g-ğ değişimleri: *cigär* "ciğer", *dä:girman* "değirmen", *dä:gi* "değil", *ägär* "eğer", *igid* "yiğit" (Bayatlı,1996: 350-351).

İgid o:ndı, do:kızı kaçma:ğtı. "Yiğit ondur, dokuzu kaçmaktır." (ITA: 73).

h-ğ, ğ değişimleri: *he:rğiz* "hırsız", *ta:hıl* "çimenlik", *ğä:mir* "hamur", *ğalal* "helal", *ğäk* "hak" (Şahbaz, 1979: 436).

ç-c değişimleri: *ac* "aç", *ağac* "ağaç", *cüt* "çift", *sa:ğduc* "sağdıç", (Bayatlı, 1996: 354)

Ämä:gimiz sa:ğduc ämä:ginä dö:ndi. "Emeğimiz sağdıç emeğine döndü." (KES: 24)

c-ş değişimleri: *nişin* "niçin" sözcüğünde olduğu gibi (Şahbaz, 1979: 436).

Lä:ylä bilisän, nişin ya:tmısan. "Ninni biliyorsun da niye uyumuyorsun." (AD: 217)

ş-ç değişimleri: *çaşar* "şaşar" sözcüğünde olduğu gibi(Şahbaz, 1979: 436):

Çoş säläşän çoş çaşar. "Çok konuşan çabuk şaşar." (ITDA: 227).

m-n değişimleri: *indi* "şimdi", *ko:nşu* "komşu" (Şahbaz, 1979: 436)

n-m değişimleri: *affä:rim* "aferin" (Bayatlı, 1996: 353)

Äffä:rim näcä üz, näcä ğaya "Aferin sana bu ne biçim yüz bu ne biçim haysiyet." (AD: 33)

n-v değişimleri: *ge:vil* "gönül" (Şahbaz, 1979: 437).

Ge:vil var otluğa, ge:vil var torpağa ko:yılır. "Gönül var otluğa koyulur, gönül de var torpağa koyulur." (ITA: 74)

n-y değişmeleri: Bu değişme genellikle Kifri, Telafer, Tuzhurmatı, Altunköprü, Tazehurmatı, Tisin, İmam Zeyne'l- abidin, Karatepe, Beşir ve Bayat köyleri âğzında görülür (Bayatlı, 1996: 353). Genellikle kelime sonunda gelen *n*'ler *y*'ye dönüşür. Örneğin: *aya:ğıy* "ayağın", *ba:şıy* "başın", *diliy* "dilin"

Ägär ya:ğıy ço:hıysa, ba:şıya sürt. "Yağın çoksa başına sür." (AD: 39)

l-r değişmeleri: *cäyran* "ceylan", *yarvar* "yalvar" (Şahbaz, 1979: 437).

Cäyran kaç ta:zı gä:ldi "Ceylan koş tazı geldi." (AD: 103).

s-t değişmeleri: *matal* "masal" (Bayatlı, 1996: 355).

z-s değişmeleri: *rısk* "rızk" (Bayatlı, 1996: 355):

Ba:yğuşın rızkı aya:ğına gä:li "Baykuşun rızkı ayağına gelir." (ITA: 28)

n-g değişmeleri: *ögcä* "önce" (Bayatlı, 1996: 355).

Sännän ögcä yıhılana gülmä. "Kendinden önce yıkılanlara gülme." (Ats: 242)

y-h değişmeleri: *mehil* "meyil" (Şahbaz, 1979: 437).

y-m değişmeleri: *köynäg* "gömlek" (Şahbaz, 1979: 437).

1. 1. 8. 2. Ünsüz Düşmesi

Ortada *f* düşmesi: *cüt* "çift". (Şahbaz, 1979: 437):

Nänäv sä:ni cüt doğa:ydi "Anan seni ikiz doğsaydı keşke." (ITA: 79)

Sonda *h* düşmesi: *Alla* "Allah", *firiştä* "firişteh". (Şahbaz, 1979: 437):

Alla da:ğına baħar ĩar ya:ğdıı "Allah dağına göre kar yağdırır." (KES: 16)

Ortada *k* düşmesi: *dikät* "dikkat", *tükän* "dükkan" (Bayatlı, 1996: 356):

Tükän o:ğruvca:dı, ĩır tabaħa to:hınma "Öyle bil ki dükkan senin, sadece ĩır tabağa dokunma." (KES: 47)

Sonda *k* düşmesi: *gärä* "gerek" (Bayatlı, 1996: 359)

Ortada l düşmesi: *ħaħ* "halk", *kaħ* "kalk".(Bayatlı, 1996: 357)

Ha:ħın sözünä uyan arva:dını tez boşar "Herkesin sözüne uyan adam, eşini çabuk boşar. " (ITDA: 236)

Sonda l düşmesi: *dö:gi* "değil", *gä* "gel" (Bayatlı, 1996: 358)

Ƙo:nşı gä dö:gişä:ğın, dal da ƙoy ba:rışa:ğın."Ey komşu gel de dövüşelim, sonra gel de barışalım." (KES: 92)

Ortada n düşmesi: *sora* "sonra", *sä:ki* "sanki" (Şahbaz, 1979: 437)

Sonda n düşmesi: *nä:çi* "niçin", *nişi* "neden" (Şahbaz, 1979: 438)

Nä:çi-nişi- män dağdan gä:lmişäm? "Benim dağdan indiğimi mi sandın?" (AD: 229).

Ortada r düşmesi: *bilisän* "bilirsin", *edisän* "edersin"(Şahbaz, 1979: 437).

Läylä bilisän nişi ya:tmisan? "Ninni biliyorsun da niye uyumuyorsun."(AD: 217)

Sonda r düşmesi: *mägä* "meğer", *ägä* "eğer", *ka:lı* "kalır", *a:lı* "alır".(Bayatlı, 1996: 359)

Alçağ yerdä yatma, sel a:lı, üskäk yerdä yatma, yel a:lı. "Alçak yerde yatma sel götürür, yüksek yerde yatma rüzgar götürür." (KES: 16)

Başta y düşmesi: Sözcük başı y ünsüzünün yanında dar ünlü bulunduğu durumlarda düştüğü görülür: *igit* "yiğit", *ilan* "yılan", *utmağ* "yutmak", *üskäğ* "yüksek", *üzük* "yüzük", *üz*, "yüz" (Şahbaz, 1979: 437).

Üz vermä A:li'yä, sıçar ipäk ħa:lıya. "Yüz verme Ali'ye, sıçaripek halıya." (ITA: 19)

Ortada y düşmesi: *elä* "eyle", *çäräg* "çeyrek", *sälä* "söyle"(Şahbaz, 1979: 438).

Hä sälä Ħüsenäm, ħäländäräm. "Hep Hüseyin'im kalandarım söyle." (AD: 243)

1. 1. 8. 3. Ünsüz Türemesi

Ortada b türemesi: *sumbak* "sumak" (Şahbaz, 1979: 439)

Ortada d türemesi: *pe:ndir* "peynir" (Şahbaz, 1979: 439)

Sonda d türemesi: *ye:mind* "yemin" (Bayatlı, 1996: 360)

Do:ğrı sö:zün ye:mindä ihtiya:cı yoğ. "Doğru sözün yemine ihtiyacı yok." (AD: 124)

Başta h türemesi: *hürk* "ürk", *häşyä* "eşya", *hälbät* "elbet" (Şahbaz, 1979: 439).

Ortada n türemesi: *fırsant* "fırsat" (Şahbaz, 1979: 439)

Sonda n türemesi: *yän* "ya edatı" (Şahbaz, 1979: 439)

1. 1. 8. 4. Ünsüz İkizleşmesi

Azerbaycan Türkçesinde olduğu gibi Irak Türkmen Türkçesinin belli başlı özelliklerinden biri de ünsüz ikizleşmesidir. Aşağıda verilen örneklerden anlaşılacağı gibi bu özellik, çok ileri bir seviyededir: *ottuz* "otuz", *sakız* "sakız", *işşığ* "ışık", *kä:rri* "koca karı", *kurru* "kuru", *käyyä* "kaya", *kuyyu* "kuyu", *äyyi* "iyi", *dälli* "deli", *çoppän* "çoban", *täppä* "tepe", *ye:ddi* "yedi", *säbbäh* "sabah", *qassab* "kasap", *dällüg* "delik" (Şahbaz, 1979: 439).

Dällüglü muncuğ yerindä qalmaz. "Delikli boncuk yerinde kalmaz." (Ats: 223).

1. 1. 8. 5. Ünsüz korunması

Sonda g korunması: *äng* "en", *yüng* "yün". (Şahbaz, 1979: 439)

Sonda v korunması: *suv* "su". (Şahbaz, 1979: 439)

1. 1. 8. 6. Ünsüz Yer Değiştirme

Irak Türkmen Türkçesinin bazı kelimelerinde iki ünsüz yer değiştirir: *torpağ* ~ *toprak*, *arvat* ~ *avrat*, *çarpaz* ~ *çapraz*, *görsät* ~ *göster*, *yarpağ* ~ *yaprak* (Bayatlı, 1996: 360).

Çarpaz göz, zinät o:lı. "Çapraz göz zinettir." (AD: 104)

1. 1. 8. 7. Sedalılaşma

Kelime sonunda *ç, k, , p, t* ünsüzlerinin iki ünlü arasında sedalılaşması Irak Türkmen Türkçesinde da mevcuttur. Ancak bazı kelimelerde bu özelliğe aykırılık göze çarpmaktadır: *kana:tim* "kanadım", *sa:ndıı* "sandığı", *urtu* "kurdu". Tisin bölgesinde kurt kelimesinin son sesinin iki ünlü arasında sedalılaştığı görölmektedir: *urdu, urdun, urdoğlu*. (şahbaz, 1979: 431).

1. 1. 8. 8. Benzeşme

Irak Türkmen Türkçesinde benzeşme olayı en çok şu ünsüzlerin arasında görölmektedir:

ks- ss: *ä:ssik* "eksik" (şahbaz, 1979: 437)

ls- ss: *gä:ssin* "gelsin", *a:ssın* "kalsın", *o:ssun* "olsun" (şahbaz, 1979: 437).

Yaz divara, a:ssın bahara. "Yaz divara, kalsın bahara." (AD: 245)

nd-nn: *ada:mınnan* "adamından", *bo:ynunnan* "boynundan", *munnan* "bundan" (şahbaz, 1979: 437)

Kör gö:zınnän yaş, mulla e:vinnän aş. "Ne kör gözünden yaş, ne de molla evinden aş." (KES: 103)

nl- nn: *çimä:nniğ* "çimenlik", *ara:nniğ* "karanlık" (şahbaz, 1979: 437)

rl-ll: *iställär* "isterler", *aallar* "kalkarlar", *yatallar* "yatarlar" (şahbaz, 1979: 437)

st- ss: *nässiz* "ne istiyorsunuz" (şahbaz, 1979: 437)

zs-ss: *vermässä* "vermezse" (şahbaz, 1979: 437)

1. 2. Şekil Bilgisi

1. 2. 1. İsim

1. 2. 1. 1. Çokluk Eki

Türkiye Türkçesinde olduğu gibi, Irak Türkmen Türkçesinde de çokluk eki "lar"dır: *kardaş+lar* "kardeşler", *iş+lär* "işler", *mäktäb+lär* "okullar" (Şahbaz, 1979: 445).

1. 2. 1. 2. İyelik Ekleri

Irak Türkmen Türkçesinde iyelik ekleri şöyledir

Tablo 1: İyelik ekleri

Şahıslar	Teklik	Çokluk
1. şahıs	+m: a:d+ı+m "adım"	+(I)mIz, +(U)mUz: vata:nı+mız "vatanımız"
2. şahıs	+v: a:d+ı+v "adın" (Kerkük) +y: a:d+ı+y "adın"(Tuzhurmatu)	+(U)vUz: vata:nı+vuz "vatanınız" (Kerkük) +(I)yIz, +(U)yUz: vata:n+ı+yız "vatanınız" (Tuzhurmatu)
3. şahıs	+I, +U: a:d+ı "adı"	+lArI: vatan+la:rı "vatanları"

1. 2. 1. 3. İsim Hâl Ekleri

Irak Türkmen Türkçesinde isim hâl ekleri şunlardır:

İlgi Hâli Eki

+In/ +Un, +nIn/ +nUn: *ada:m+ın* "adamın", *ä:l+ın* "elin", *qurt+un* "kurdun", *tülkü+nün* "tilkinin" (Şahbaz, 1979: 445).

Alla:h'ın ämri olmasa ağactan yarpağ düşmüz. "Allah'ın emri olmazsa ağaçtan yaprak düşmez." (ITA: 6)

2. Belirtme Hâli Eki

Irak Türkmen Türkçesinde üç çeşit belirtme hâli ekinin kullanılmaktadır (Şahbaz, 1979: 445). Bu ekler genellikle ünsüzle biten sözcüklerin sonuna gelir:

1.+I/ +U: Bugün Türkiye Türkçesinde de kullanılan belirtme hâli ekidir: *ada:m+ı* "adamı", *ho:ruz+u* "horozu"

Kötü söz ada:mı dinnän çıha:rdı. "Kötü söz, adamı dinden çıkarır." (ITA: 69).

2. +n: Bu ek iyelik eklerinden sonra getirilir: *çährä:si+n* "çehresini, *üzü+n* "yüzünü", *köpä:gi+n* "köpeğini" (Şahbaz, 1979: 445).

3. +nI/ +nU: Ünlü ile biten kelimelerden sonra Azerbaycan ve Türkmen Türkçesinde olduğu gibi +nI/ +nU ekleri getirilir: *alma:+nı* "elmayı", *devä:+ni* "deveyi", *üçüncü+nü* "üçüncüyü", *bu+nu* "bunu", *mu+nu* "şunu" (Şahbaz, 1979: 445-446).

Nä дәllini aldat, nä дә дәlliyä aldan. "Ne deliyi aldat, ne de deliye aldan." (ITA: 79).

3. Yönelme Hâli Eki

Türkiye ve Azerbaycan Türkçesinde olduğu gibi isimlerden sonra +(y)A getirilerek yapılır: *adam+a* "adama", *ev+ä* "eve", *bağçay+a* "bahçeye" (Şahbaz, 1979: 446).

4. Bulunma Hâli Eki

Türkiye Türkçesinde olduğu gibi sert ünsüzlerden sonra +tA, yumuşak ünsüzlerden sonra +dA şeklinde kullanılır: *ara+da* "arada", *därä+dä* "derde", *Bağdat+ta* "Bağdat'ta", *Kärkük+tä* "Kerkük'te" (Şahbaz, 1979: 446).

5. Ayrılma Hâli Eki

Bu hâl eki de Türkiye Türkçesinde olduğu gibi hem sert hem yumuşak ünsüzlü şekliyle +DAn olarak kullanılmaktadır *ara+dan* "aradan", *kö:prü+dän* "köprüden", *kısrak+tan* "kısraktan", *köpäk+tän* "köpekten" (Şahbaz, 1979: 446)

Attan düşmäyän, a:tli olmaz. "Attan düşmeyen atlı olmaz." (AD: 10)

6. Vasıta Hâli Eki

Irak Türkmen Türkçesinde vasıta hâli eki, *+n* olarak görülmektedir: *yaya+n* "yaya olarak", *kimi+n* "gibi" (Haydar, 1979: 205)

Ö:zi yayan, äkmä:gi a:tl. "Kendisi yayan, ekmeği atlı." (AD: 61).

Diğer vasıta hâli eki olarak kabul edilen ve *ile/ilen* bağlacından gelişen *+lA* eki, Irak Türkmen Türkçesinde *+DAn* olarak kullanılmaktadır: *kimiydä+n* "kimin ile", *kısrağta+n* "kısrak ile"(Bayatlı, 1996:370).

7. Eşitlik Hâli Eki

Irak Türkmen Türkçesinde teklik ve çokluk 3. şahıs ekinde sonra *+cA* eşitlik ekinin *+n*'siz olarak getirildiğini görmekteyiz (age.: 370): *a:ğrıy+ca* "ağırınca", *a:rdı+ca* "arkasınca"

Kerkük ağzında bu ekin *ç*'li şekli de kullanılmaktadır: *filis+çä* "kuruş kadar" (filis para birimi) (Şahbaz, 1979: 446).

8. Yön Gösterme Hâli Eki

Irak Türkmen Türkçesinde yön gösterme eki olarak *+rA* ve *+ArI* eklerini görmekteyiz: *bu+ra* "buraya", *yuğ+a:rı* "yukarıya", *iç+ä:ri* "içeriye" (Şahbaz, 1979: 446).

1. 2. 2. Zamirler

Irak Türkmen Türkçesinde kullanılan zamirler, genel olarak Türkiye Türkçesine benzerdir. Yalnız *ben* zamiri Azerbaycan ve Türkmen Türkçesinde olduğu gibi sözcük başında *b->m-* değişmesiyle *män* şeklinde kullanılmaktadır.

1. 2. 2. 1. Şahıs Zamirleri

İşaret zamirleri diğer Oğuz Türk lehçeleriyle ortak özellikler göstermektedir. *Bu* ve *o* zamirleri Türkiye Türkçesindeki gibiyken bunların çokluk şekilleri Türkmen Türkçesinde olduğu gibi *bular*, *olar* şeklindedir. *şu* işaret zamiri ise kullanılmamaktadır (Haydar, 1979: 215).

Tablo 2: Şahıs zamirleri

Şahıslar	Teklik	Çokluk
1. şahıs	<i>män</i> "ben"	<i>Biz</i>
2. şahıs	<i>sän</i> "sen"	<i>Siz</i>
3. şahıs	<i>o</i>	<i>olar</i> "onlar"

1. 2. 2. 2. Dönüştürme Zamirleri

Irak Türkmen Türkçesinde dönüştürme zamirleri arasında *kendi* zamiri bulunmazken *öz* ve Erbil ile Altunköprü ağızlarında, şahıslara göre çekimli şekilde kullanılan *bilä* zamiri görülmektedir (Bayatlı: 1996: 387).

Irak Türkmen Türkçesinde dönüştürme zamiri şöyledir:

Tablo 3: Dönüştürme zamirleri

Şahıslar	Teklik	Çokluk
1. şahıs	<i>ö:züm</i> "kendim" (Kerkük) <i>biläm</i> "kendim"(Erbil)	<i>ö:zümüz</i> "kendimiz" <i>bilämiz</i> "kendimiz"
2. şahıs	<i>ö:züv</i> "kendin"(Kerkük) <i>ö:ziy</i> "kendin" (Tuzhurmatu) <i>biläv</i> "kendin"(Erbil) <i>biläy</i> "kendin" (Altunköprü)	<i>ö:züvüz</i> "kendiniz" <i>ö:ziyiz</i> "keniniz" <i>bilävüz</i> "keniniz" <i>biläyiz</i> "keniniz"
3. şahıs	<i>ö:zü</i> "kendisi" (Kerkük) <i>bilä:si</i> "kendisi" (Erbil, Altunköprü)	<i>ö:zlä:ri</i> "kendileri" <i>bilälä:ri</i> "kendileri"

1. 2. 2. 3. İşaret Zamirleri

Irak Türkmen Türkçesinde işaret zamirleri şunlardır:

Tablo 4: İşaret zamirleri

Teklik	Çokluk
<i>Bu</i>	<i>bular</i> "bunlar"
<i>O</i>	<i>Olar</i> "onlar"

1. 2. 2. 4. Soru Zamirleri

Irak Türkmen Türkçesinde soru zamirleri şunlardır: *kim?*, *nä?*

Kim (*kimin*, *kimi*, *kimä*, *kimäm*, *kimsän*, *kimdi*, *kimdilär*)

Nä(*nä:yim*, *nä:sidi*, *nä:yimiz*, *nä:yvüz*) (Şahbaz, 1979: 448)

Kim ha:kim? Ba:şunnan gäçän ha:kim "Kim hekim? Başından geçen hekim."
(ITA: 70).

1. 2. 2. 5. Belirsizlik Zamirleri

Irak Türkmen Türkçesinde belirsizlik zamirleri şunlardır: *ba:zı* "bazı", *biri*, *filan*, *hä:psi* "hepsi", *kimsä*, *şey*, *kimi*, *kimisi*. (Bayatlı, 1996: 388).

Kimi suv tapmaz içmäğä, kimi yol tapmaz geçmäğä. "Kimi su bulmaz içmeye, kimi yol bulmaz geçmeye." (ITDA: 242).

1. 2. 2. 6. Aitlik Eki

Irak Türkmen Türkçesinde aidiyet eki, *+ki*'dir: *onda:ki* "ondaki", *sändä:ki* "sendeki", *mändä:ki* "bendeki", *evdä:ki* "evdeki" (Bayatlı, 1996: 368)

Sändä:ki sändä, mändä:ki mändä. "Sendeki sende, bendeki bende." (AD: 144).

1. 2. 3. Zarflar

Irak Türkmen Türkçesinde beş çeşit zarf vardır:

1. 2. 3. 1. Yer Zarfları

ara, *alta*, *aşşa:ğı* "aşağı", *buyza* "bu taraf", *bura* "şura", *gä:ri* "arkaya", *do:ğru* "doğru", *içä:ri* "içeriye", *yanaşa* "civar", *ya:hun* "yakın", *kanşar* "karşı", *ora:hğta* "o taraflarda" *oyza* "o tarafa" (Şahbaz, 1979: 449)

1. 2. 3. 2. Zaman Zarfları

a:hır "son", *ärtä* "erken", *ävväl* "eskiden", *geç* "geç", *ağşam* "akşam", *günarta* "öğle", *çohtan* "çoktan", *ögcä* "önce", *indi* "şimdi", *dünän* "dün", *mıķım* "sürekli", *tez*

"çabuk" (Şahbaz, 1979: 448). Önceki günleri anlatmak için *o:gün* "düünden önceki gün", *sıra:ğığün* "iki gün önce" zarfları da kullanılmaktadır.

1. 2. 3. 3. Durum Zarfları

bälä "böyle", *barabar* "beraber", *äng* "en", *hábälä* "hep böyle", *gözäl* "güzel", *äyyi* "iyi" (Şahbaz, 1979: 449).

1. 2. 3. 4. Miktar Zarfları

a:rtığ "artık", *bitav* "bütün", *biköz* "biraz", *biriğçä* "biraz", *buğarta* "bu kadar", *bunca* "bu kadar", *çoh,* *fazla,* *minçka* "şu kadarcık", *nanca* "ne kadar", *oğarta* "o kadar" (Şahbaz, 1979: 449).

1. 2. 3. 5. Soru Zarfları

nä?, *näcä?* "nasıl?", *ha:nı?* "hani?", *nä kädär?* "ne kadar?" (Bayatlı, 1996: 372)/

1. 2. 4. Fil

1. 2. 4. 1. Şahıs Ekleri

Irak Türkmen Türkçesinde zamir kökenli birinci tip şahıs ekleri şöyledir: (Bayatlı, 1996: 390)

Tablo 5: Zamir kökenli birinci tip şahıs ekleri

Şahıslar	Teklik	Çokluk
1. şahıs	-am/ -äm	-mIz/ -mUz
2. şahıs	-san/ -sän (Kerkük ağzı) -say/ -säy (Tuzhurmatu)	-sIz/ -sUz
3. şahıs	Ø	-lar/ -lär

İyelik kökenli ikinci tip şahıs ekleri de şöyledir:

Tablo 6: İyelik kökenli ikinci tip şahıs ekleri

Şahıslar	Teklik	Çokluk
1. şahıs	-m	-ğ/ -h
2. şahıs	-v (Kerkük ağzı) -y (Tuzhurmatu)	-vUz, -yIz/ -yUz,
3. şahıs	Ø	-lar/ -lär

Emir kipi, hem şahıs hem de kip kategorisinin aynı ekle karşılandığı bir kiptir. Şunlardır:

Tablo 7:Emir kipindeki şahıs ekleri

Şahıslar	Teklik	Çokluk
1. şahıs	-Im/-Um	-ağ/-äğ
2. şahıs	Ø -gInAn/ -kInAn	-n /+In/ +vIn/ +vUn
3. şahıs	-sIn/ -sUn	+sInlAr/ -sUnlAr; +sInnAr/ -sUnnAr

1. 2. 4. 2. Fiil Çekimi

1. Şimdiki Zaman

Irak Türkmen Türkçesinde şimdiki zaman eki: -r/ -I/ -Ur/ -IrI/ -UrU. Bu ek teklik ve çokluk 2. şahıslarda bazen *r* ünsüzünü düşürerek -I/-U şekline girmekte, bazen de bütün seslerini kaybederek eksiz hâle gelmektedir. Bu takdirde kökte değişiklik de olmaktadır (Şahbaz, 1979: 451).

Tablo 8: Şimdiki zaman ekleri

Şahıslar	Teklik	Çokluk
1. şahıs	gä:liräm "geliyorum"	gä:liriğ "geliyoruz"
2. şahıs	gä:lisän "geliyorsun"	gä:lisiz "geliyorsunuz"
3. şahıs	gä:liri "geliyor"	gä:lillär "geliyorlar"

Şimdiki zamanın olumsuzu ise şöyledir:

Tablo 9: Şimdiki zamanın olumsuz durumu

Şahıslar	Teklik	Çokluk
1. şahıs	<i>bilmiräm</i> "bilmiyorum"	<i>bilmiriğ</i> "bilmiyoruz"
2. şahıs	<i>bilmisän</i> "bilmiyorsun"	<i>bilmisiz</i> "bilmiyorsunuz"
3. şahıs	<i>bilmiri</i> "bilmiyor"	<i>bimillär</i> "bilmiyorlar"

2. Geniş Zaman

Irak Türkmen Türkçesinde üç türlü geniş zaman ekinin kullanıldığı görülmektedir (Şahbaz, 1979: 452)

1.: -Ar (Şahbaz, 1979: 452)

Tablo 10: Geniş zaman eki (-ar/ -är)

Şahıslar	Teklik	Çokluk
1. şahıs	<i>açaram</i> "açarım"	<i>aça:riğ</i> "açarız"
2. şahıs	<i>açasan</i> "açarsın"	<i>aça:sız</i> "açarsınız"
3. şahıs	<i>açar</i>	<i>açallar</i> "açarlar"

2. +Ir/ +Ur (Şahbaz, 1979: 452)

Tablo 11: Geniş zaman eki (-Ir/ -Ur)

Şahıslar	Teklik	Çokluk
1. şahıs	<i>gä:liräm</i> "gelerim"	<i>gä:liriğ</i> "geliriz"
2. şahıs	<i>gä:lisän</i> "gellersin"	<i>gä:lisiz</i> "gelirsiniz"
3. şahıs	<i>gä:liri</i> "gelir"	<i>gä:lillär</i> "gelirler"

Ancak geniş zaman ekinin -r ünsüzü çekim sırasında ikinci teklik ve ikinci çokluk şahıslarda düştüğünü görülmektedir. Geniş zamanın olumsuzu teklik ve çokluk birinci ve ikinci şahıslarda -mA teklik ve çokluk üçüncü şahıslarda -mAz getirilerek yapılır (Bayatlı, 1996: 391).

Tablo12: Geniş zamanın olumsuz şekli (-ar/ -är)

Şahıslar	Teklik	Çokluk
1. şahıs	<i>almaram</i> "almam"	<i>alma:rığ</i> "almayız"
2. şahıs	<i>almasan</i> "almazsın"	<i>alma:sız</i> "almazsınız"
3. şahıs	<i>almaz</i>	<i>almazlar</i>

3. Görülen Geçmiş Zaman

Irak Türkmen Türkçesinde kullanılan görülen geçmiş zaman eki *-DI/ -DU* dir (Şahbaz, 1979: 453). Şahıs ekleri ile de kullanılışları şöyledir:

Tablo 13: Görülen geçmiş zaman

Şahıslar	Teklik	Çokluk
1. şahıs	<i>saħla:dım</i> "sakladım"	<i>saħla:dığ</i> "sakladık"
2. şahıs	<i>saħla:duv</i> "sakladın" (Kerkük) <i>saħla:dıy</i> "sakladın" (Tuzhurmatu)	<i>saħla:duvuz</i> "sakladınız" <i>saħla:dıyız</i> "sakladınız"
3. şahıs	<i>saħla:di</i> "sakladı"	<i>saħla:dılar</i> "sakladılar"

Olumsuz şekli ise şöyledir:

Tablo 14: Görülen geçmiş zamanın olumsuz şekli

Şahıslar	Teklik	Çokluk
1. şahıs	<i>saħlama:dım</i> "saklamadım"	<i>saħlama:dığ</i> "saklamadık"
2. şahıs	<i>saħlama:duv</i> "saklamadın" <i>saħlama:dıy</i> "saklamadın"	<i>saħlama:duvuz</i> "saklamadınız" <i>saħlama:dıyız</i> "saklamadınız"
3. şahıs	<i>saħlama:di</i> "saklamadı"	<i>saħlama:dılar</i> "saklamadılar"

4. Öğrenilen Geçmiş Zaman

Irak Türkmen Türkçesinde öğrenilen geçmiş zaman eki: *-mİş/ -mUş* şeklindedir. Ayrıca ikinci teklik ve ikinci çokluk şahıslarda ise: *-İp/ -Up* biçimindedir. Üçüncü teklik ve üçüncü çokluk çekimlerinde de aynıdır; ancak kimi zamanlarda *-mİş/ -mUş* biçimi de yer almaktadır. (Bayatlı, 1996: 392).

Tablo15: Öğrenilen geçmiş zaman kipi

Şahıslar	Teklik	Çokluk
1. şahıs	<i>o:turmuşam</i> "oturmuşum"	<i>o:turmuşuğ</i> "oturmuşuz"
2. şahıs	<i>o:turupsan</i> "oturmuşsun"	<i>oturupsuz</i> "oturmuşsunuz"
3. şahıs	<i>o:turup/ ot:urmuş</i> "oturmuş"	<i>o:turuplar/ o:turmuşlar</i>

Olumsuz şekli ise şöyledir

Tablo 16: Öğrenilen geçmiş zamanın olumsuz şekli

Şahıslar	Teklik	Çokluk
1. şahıs	<i>o:turma:mışam</i> "oturmamışım"	<i>o:turma:mışığ</i> "oturmamışız"
2. şahıs	<i>o:turmıyipsan</i> "oturmamışsın"	<i>o:turmıyipsız</i> "oturmamışsınız"
3. şahıs	<i>o:turmıyip/</i> <i>o:turma:mış</i> "oturmamış"	<i>o:turmıyıplar/</i> <i>o:turmamışlar</i> "oturmamışlar"

5. Gelecek zaman

Irak Türkmen Türkçesinde gelecek zaman eki: *-acağ/ -äcäğ* dir(Şahbaz, 1979: 455).

Tablo 17: Gelecek zaman kipi

Şahıslar	Teklik	Çokluk
1. şahıs	<i>gäläcäğäm</i> "geleceğim"	<i>gäläcä:ğiğ</i> "geleceğiz"
2. şahıs	<i>gäläcäğsän</i> "geleceksin"	<i>gäläcä:ğsiz</i> "geleceksiniz"
3. şahıs	<i>gäläcäğ</i> "gelecek"	<i>gäläcäğlär</i> "gelecekler"

Olumsuz çekim ise şöyledir:

Tablo 18: Gelecek zamanın olumsuz şekli

Şahısla r	Teklil	Çokluk
1. şahıs	<i>gä:lmiyäcäğäm</i> "gelmiyeceğim"	<i>gä:lmiyäcä:ğiğ</i> "gelmiyeceğiz"
2. şahıs	<i>gä:lmiyäcäğsän</i> "gelmiyeceksin"	<i>gä:lmiyäcä:ğsiz</i> "gelmiyeceksiniz"
3. şahıs	<i>gä:lmiyäcäğ</i> "gelmiyecek"	<i>gä:lmiyäcäğlär</i> "gelmiyecekler"

6. Emir Kipi

Irak Türkmen Türkçesinde emir kipi ekleri şunlardır(Şahbaz, 1979: 456):

Tablo 19: Emir kipi

Şahıslar	Teklik	Çokluk
1. şahıs	<i>-Im/ -Um: a:lım</i> "alayım"	<i>-ağ/-üğ: alağ</i> "alalım",
2. şahıs	<i>Ø:al</i> <i>-gInAn/ -kInAn: a:lınan</i>	<i>-n/ -In/: a:lın</i> "alın" <i>-vIn/ -vUn: dişlä:vin</i> "ısrın"
3. şahıs	<i>-sIn/ -sUn: a:lsın</i> "alsın"	<i>-sInAr/ -sUnAr: a:lsınlar</i> "alsınlar" <i>-sInnAr-sUnnAr: bissinlär</i> "bilsinler"

Olumsuz çekim ise şöyledir:

Tablo 20: Emir kipinin olumsuz şekli

Şahıslar	Teklik	Çokluk
1. şahıs	<i>a:lmıyım</i> "almıyım"	<i>a:lmıyağ</i> "almıyalım"
2. şahıs	<i>a:lma</i>	<i>alma:vun</i> "almayın" <i>alma:yın</i> "almayın" (Tuzhurmatu)
3. şahıs	<i>alma:sın</i> "almasın"	<i>alma:sınlar</i> "almasınlar" <i>bilmä:snnär</i> "bilmesinler"

7. Şart Kipi

Türkiye Türkçesinde olduğu gibi, Irak Türkmen Türkçesinde de şart eki *-sa/ -sä* dir (Şahbaz, 1979: 457) Kullanış biçimi şöyledir:

Tablo 21: Şart kipi (olumlu)

Şahıslar	Teklik	Çokluk
1. şahıs	<i>çäksäm</i> "çeksem"	<i>çäksäğ</i> "çeksek"
2. şahıs	<i>çäksäv</i> "çeksen" (kerkük) <i>çäksäy</i> "çeksen" (Tuzhurmatu)	<i>çäksä:vuz</i> "çekseniz" <i>çäksä:yiz</i> "çekseniz"
3. şahıs	<i>çäksä</i> "çekse"	<i>çäksälär</i> "çekseler"

Olumsuz şekli ise şöyledir:

Tablo 22: Şart kipinin olumsuz şekli

Şahıslar	Teklik	Çokluk
1. şahıs	<i>çäkäsäm</i> "çekmesem"	<i>çäkäsäğ</i> "çekmesek"
2. şahıs	<i>çäkäsäv</i> "çekmesen" (kerkük) <i>çäkäsäy</i> "çekmesen" (Tuzh.)	<i>çäkäsä:vuz</i> "çekmeseniz" <i>çäkäsä:yiz</i> "çekmeseniz"
3. şahıs	<i>çäkäsä</i>	<i>çäkäsälär</i> "çekmeseler"

8. İstek Kipi

Irak Türkmen Türkçesinde istek eki *-a/ -ä* dır. Ancak çokluk üçüncü şahıs ekleri yerine buyurma eki *-sınlar/ -sınlär/ -sunlar /sünlär* kullanılmaktadır (Haydar, 1979: 230). Irak Türkmen Türkçesinde işaret zamirleri şöyledir:

Tablo 23: İstek kipi (olumlu)

Şahıslar	Teklik	Çokluk
1. şahıs	<i>ba:ğlıyım</i> "bağlayayım"	<i>ba:ğlıyağ</i> "bağlayalım"
2. şahıs	<i>ba:ğlıyasan</i> "bağlayasın"	<i>ba:ğlıya:sız</i> "bağlayasınız"
3. şahıs	<i>bağla</i> "bağla"	<i>bağla:sınlar</i> "bağlasınlar"

Olumsuz şekli ise şöyledir:

Tablo 24: İstek kipi (olumsuz)

Şahıslar	Teklik	Çokluk
1. şahıs	<i>bağla:mıyım</i> "bağlamayım"	<i>bağla:mıyağ</i> "bağlamıyalım"
2. şahıs	<i>bağla:mıyasan</i> "bağlamıyasın"	<i>bağla:mıyasız</i> "bağlamıyasınız"
3. şahıs	<i>bağlama</i> "bağlama"	<i>bağlama:sınlar</i> "bağlamasınlar"

9. Gereklilik

Irak Türkmen Türkçesinde gereklilik kipi, İstek kipi ile çekimlenmiş fiilin önüne "*gärä*" ve "*gäräk*" sözcükleri getirilerek yapılır. (Bayatlı, 1996: 395):

Tablo 25: gereklilik kipi

Şahıslar	Teklik	Çokluk
1. şahıs	<i>gärä-k gä:lim</i> "gelmeliyim"	<i>gärä-k gäläğ</i> "gelmeliyiz"
2. şahıs	<i>gärä-k gäläsän</i> "gelmelisin"	<i>gärä-k gälä:siz</i> "gelmelisiniz"
3. şahıs	<i>gärä-k gä:lsin</i> "gelmeli"	<i>gärä-k gä:lsinlär</i> "gelmelidirler"

10. Ek Fiil

Irak Türkmen Türkçesinde ek fiilin şimdiki, görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman ve şart kipinde olmak üzere dört çekim biçimi vardır (Şahbaz, 1979: 458). Irak Türkmen Türkçesinde *i-* fiilinin *idi*, *imiş*, *ise* şeklinde bağımsız kullanımlarına rastlanmamaktadır.

Ek Fiil ile Şimdiki Zaman

Tablo 26:Ek fiilin şimdiki zaman çekimi

Şahıslar	Teklik	Çokluk
1. şahıs	+Am: <i>ärkägäm</i> "erkeğim"	+Ig/ +Uğ: <i>ärkä:giğ</i> "erkeğiz"
2. şahıs	+sAn: <i>ärkägsän</i> "erkeksin"	+sIz: <i>ärkä:gsiz</i> "erkeksiniz"
3. şahıs	+DI: <i>ärkä:gdi</i> "erkektir"	+dIIAr: <i>ärkä:gtilär</i> "erkektirler"

Olumsuz çekiminde ise bildirme ekleri önüne Kerkük ağzında *dä:gi* "değil", Tuzhurmatu ağzında ise *dö:gi* "deği" sözcüğü getirilerek yapılır: *suçlu dä:giläm* "suçlu değilim" (Kerkük ağzı). *suçlu dö:giläm* "suçlu değilim" (Tuzhurmatu ağzı) (Şahbaz, 1979: 458).

Ek Fiilin Görülen Geçmiş Zaman Çekimi

Irak Türkmen Türkçesinde ek fiilin görülen geçmiş zaman çekimi şöyledir (Şahbaz, 1979: 459-460):

Tablo 27: Ek fiilin görülen geçmiş zaman çekimi

Şahıslar	Teklik	Çokluk
1. şahıs	-ydIm: a:thıydım "atlıydım"	-ydlğ: a:thıydığ "atlıydık"
2. şahıs	-ydUv:a:thıyduv "atlıydın (Kerkük) -ydUy: a:thıydy "atlıydın" (Tuzhurmatu)	-IydUvIz: a:thıydıvuz "atlıydınız" (Kerkük) IydIyIz: a:thıydıyız "atlıydınız" (Tuzhurmatu)
3. şahıs	-ydl: a:thıydy "atlıydı"	-IydIIAr:a:thıydılar "atlıydılar"

Ek Fiilin Öğrenilen Geçmiş Zaman Çekimi

Irak Türkmen Türkçesinde ek fiilin öğrenilen geçmiş zaman çekimi çok seyrek kullanılmaktadır (Şahbaz, 1979: 459-460).

Tablo 28: Ek fiilin öğrenilen geçmiş zaman çekimi

Şahıslar	Teklik	Çokluk
1. şahıs	vözirmişäm "vezirmişim"	vözirmişig "vezirmişiz"
2. şahıs	vözirmişsän "vezirmişsin"	vözirmişsiz "vezirmişsiniz"
3. şahıs	vözirmiş "vezirmiş"	vözirmişlär "vezirmişler"

Ek Fiilin Şart Çekimi

Tablo 29: Ek fiilin şart çekimi

Şahıslar	Teklik	Çokluk
1. şahıs	gözälsäm "güzelmışim"	gözälsäg "güzelsek"
2. şahıs	gözälsäv "güzelsen" (Kerkük) gözälsäy "güzelsen" (Tuzhurmatu)	gözälsä:vüz "güzelseniz" gözälsä:yiz "güzelseniz"
3. şahıs	gözälsä "güzelse"	gözälsälär "güzelseler"

1. 2. 4. 3. Fiilimsiler (Çekimsiz Fiiller)

Sıfat-Fiil

Irak Türkmen Türkçesinde sıfat-fiil ekleri şunlardır:

-an/ -än: *yatan* "uyuyan", *çıhan* "çıkan", *diyän* "söyleyen", *gälän* "gelen" (Şahbaz, 1979: 464)

Gälän a:ldı, gidän a:ldı, bizä nä ka:ldı. "Gelen aldı, giden aldı, bize ne kaldı." (AD: 207)

-dİğ/ -dUğ: *a:ldığı* "aldığı", *bildiği*, *o:lduğu* "olduğu", *o:turduğu* "oturduğu" (Şahbaz, 1979: 464)

A:ldığıv äbdäs, ko:rđuttuđuv kolbakaya dägmöz. "Aldığın abdest, ürküttüğün kurbağaya değmez." (KES: 16)

-mİş, -mUş: *ge:çmiş* "geçmiş" (Şahbaz, 1979: 464)

Ge:çmişe ma:zi diyäller. "Geçmişe mazi derler." (ITA: 74)

-acağ/ -ücüğ: *yäcäğ* "yiyecek" (Şahbaz, 1979: 464)

-maz/ -müz: *gälmöz* "gelmez", *bahmaz* "bakmaz" (Şahbaz, 1979: 464)

Zarf-Fiil

Irak Türkmen Türkçesinde zarf-fiil ekleri şunlardır (Bayatlı, 1996: 403):

+A: *baħa baħa* "baka-baka", *çala çala, üzä üzä* "üze-üze" (Bayatlı, 1996: 403)

Üzüm üzümä baħa baħa kărä:lli. "Üzüm, üzümüne baka baka kararır." (ITA: 19).

-anda/ -ändü: *atanda* "attığında", *çalanda* "çaldığında", *çäkändä* "çektğinde", *çıħanda* "çıktığında" (Bayatlı, 1996: 403)

-anı/ -üni: *gälä:ni* "geleli", *gidä:ni* "gideli", *kaça:nı* "kaçalı" (Bayatlı, 1996: 403)

-İp/ -Up: *ge:dip* "gidip", *ö:lüp* "ölüp", *yip* "yiyip", *gä:lip* "gelip", *durup, ka:lıp* "kalıp", *ö:rtüp* "örtüp" (Bayatlı, 1996: 403)

Ka:libtı öz ba:şına, ö:rtüptü bez ba:şına. "Kalmış tek başına, örtmüş bez başına."
(AD: 179)

-DiğCa/ DiğCü: *ka:ldıhça* "kaldıkça", *ge:ttiğcä* "gittikçe" (Bayatlı, 1996: 403)

-unca/ -incä; -unca/ üncä: *ça:linca* "çalınca", *gö:rüncä* "görünce", *ba:hınca* "bakınca", *boşa:ldınca* "boşalınca", *diyincä* "söyleyince", *o:lunca* "olunca" (Bayatlı, 1996: 403)

+kän: *Çıharkän* "çıkarken", *edärkän* "ederken", *gedärkän* "giderken", *o:tururkän* "otururken" (Bayatlı, 1996: 403)

Dünyä ya:zkän kışın tädbirinä bah. "Dünya yazken, kışın hazırlığını yap." (ITA: 45).

1. 2. 5. Ünlem

ah, ah, ay, vay, oy, of, aman, ya:zıh "yazık", *sa:kın, äffä:rim* "aferin", *ha:yi hey, oho, vuy* (Bayatlı, 1996: 388).

1. 2. 6. Bağlaç

Irak Türkmen Türkçesinde genellikle şu bağlaçlar kullanılmaktadır: *a:hı, ama, ancağ* "ancak", *bäkä* "belki", *ho* "yoksa", *çünkü, iki* "ki", *madam* "madem", *yoğsa* "yoksa", *ägä(r)* "eğer" *bäläysä* "öyleyse", *hättä* "hatta", *häm* "hem", *häm dä* "hem de", *gänä* "yine", *mägä(r)* "meğer" (Şahbaz, 1979: 449).

Ayrıca Türkiye Türkçesinde sıkça kullanılan *ile* bağlacı, Irak Türkmen Türkçesinde +*Dan/ +Dän* bağlacıyla gösterilir: *Ömer'den Ali* "Ömer ile Ali"

Arabanaydan av edär –e:diri. "Araba ile tavşan avlanmaz." (ITA: 58)

1. 2. 7. Edatlar

Irak Türkmen Türkçesinde kullanılan edatlar, Türkiye Türkçesinde olduğu gibi aynı görevleri yapmaktadır. Yalnız fonetik bakımından Türkiye Türkçesindeki edatlardan farklılıklar göstermektedir (Haydar, 1979: 256)

1. 2. 7. 1. Soru Edatları

Irak Türkmen Türkçesinde soru edatları şunlardır: *be*, *e:e*, *ha*, *ha:ni* "hani", *na:hı* "hangisi", *ha:hı* "hangisi", *nä*, *näcä* "nasıl", *nä:çi* "neden", *nişi* "niçin", *näyä* "neden", *niye* "ne kadara", *ya:vu* (Şahbaz, 1979: 449).

1. 2. 7. 2. Gösterme Edatları

aha, *buta*, *ha*, *hä*, *iştä* (Şahbaz, 1979: 449)

1. 2. 7. 3. Kuvvetlendirme Edatları

di, *yalla* (Şahbaz, 1979: 450)

1. 2. 7. 4. Son Çekim Edatları

+çI/ +çU; +çIn/ +çUn: etmäğçi "yapmak için", *bunuçu* "bunun için", *ö:zücü* "kendisi için", *aşşamçın* "akşam için", *özlä:riçin* "kendileri için" (Şahbaz, 1979: 450)

+Dan/ +Dün: Aliydän, kardaştan, arabaydan (Şahbaz, 1979: 450)

1. 2. 7. 5. Cevap Edatları

e, *bä:li*, *hä*, *her* "hayırdır" (Haydar, 1979: 257)

1. 2. 7. 6. Seslenme Edatları

he:y, *vülä* "ulan" (Haydar, 1979: 260)

BÖLÜM II

IRAK TÜRKMEN TÜRKÇESİNDEKİ ATASÖZLERİNİN TÜRKİYE, AZERBAYCAN VE TÜRKMEN TÜRK LEHÇELERİNDEKİ ATASÖZLERİYLE KARŞILAŞTIRMASI

Atasözlerinin ta Süleyman peygamberden bu yana her millette ve her toplulukta çeşitli biçimine rastlanmaktadır. Müslümanlıkta, dinin anayasası sayılan Kur'an, içine aldığı çeşitli mesellerle bu sahanın ilk verimli kaynağıdır. Müslüman milletler durmadan bu sahada değerli eserler vücuda getirmişlerdir (Terzibaşı, 1962: 4).

Çeşitli Türk lehçelerinde yerli atasözleri yayınlandığı gibi, son zamanlarda Irak Türkmenlerinde de bu konuyla ilgili yayınlanan eserler de çıkmıştır. Irak Türkmenleri arasında söylenen atasözleri üzerine yayınlanmış yedi çalışma bulunmaktadır:

1. Avukat Ata Terzibaşı, *Kerkük Eskiler Sözü*
2. Abdullatif Benderoğlu, *Atasözlerimiz*
3. İhsan Sıdık Vasfi: Irak Türkleri'nde *Deyimler ve Atasözleri*
4. Şakir Sabir Zabıt: *Irak Türkmen Atalarsözü*
5. Şemsettin Türkmenoğlu: *Atasözleri ve Deyimlerimiz*
6. Mehmet Hurşit Dakuklu: *Eski Sözler Bahçesi*
7. Mofak Nacioğlu: *Ne Güzel Demişler*

Atasözlerimizi iyice inceleyip yorumlar yapılırsa, her bir atasözünün hakkında sayfalar yazılacak kadar parlak, harika bilgelik kokan eserler olduğu görülür. Kimseler de onu kendine mal edemez. Atasözlerinin değeri ölçülemez. Milletimiz için zamanın acı deneyimleri ve değişim, atasözlerinin değerinden bir şey kaybettirmemiştir. Aksine, atasözleri, her dönem içerisinde çağa uyar bir şekilde anlamını korumaktadır. Çağlar boyunca milletimize rehberlik eden bu atasözleri, atalarımızın deneyimlerinin bizlere ulaşan mesajı olma özelliği göstermektedir. Toplumun sosyal ve ahlaki değerlerinin yaşatılması için atasözlerinin anlaşılması ve kullanılarak sonraki nesillere aktarılması çok önemlidir.

Atasözleri iyi soy ve geçmişin kalıtımı kabul edilirse bu sözler, günümüze rehberlik edecek güçte olduğunu da kabul etmek gerekir (Türkmenoğlu, 2004: 6).

2.1. Atasözleri

Aksana göre "*Bir dilin sözvarlığı içinde yer alan atasözleri bir toplumun bilgeliğini, deneyimlerini, dünya görüşünü ve anlatım gücünü yansıtan, yüzyıllarca yaşayabilen sözlerdir. Hiç değişmeden kuşaktan kuşağa aktarılabilirdiği gibi değişikliklere de uğrar, unutulup yitilir. 11. Yüzyılda Divan'da geçtiğini gördüğümüz "tag tagka kavuşmas, kişi kişiye kavuşur", bugün "dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur" biçiminde yaygın bir atasözüdür. Tıpkı, deyimlerde olduğu gibi atasözleri de aynı dilin değişik lehçelerinde yaşamını sürdürmekte, böylece bir ulusun, değişik lehçeleriyle aynı dilin öz malı olduğunu göstermektedir. Örneğin "Gülme dostuna (komşuna) gelir başına" atasözümüzü bugün Türkiye Türkçesi'nden çok uzaklaşmış olan Kazak lehçesinde hemen hiç değişmeden kalmış biçimiyle buluyoruz: "Külme dosuña, keler basıña". "Adam alası içinde, mal alası sırtında" biçiminde, aynı lehçede yaşadığını gördüğümüz söz ise bizim "İnsanın alacası içinde, hayvanın alacası dışında" sözümüzden başkası değildir. Yine Türkiye Türkçesinde bulunan "İt ürür kervan yürür." atasözü bugünkü Kazakçada "İt üredi kerwen köşedi." biçiminde karşımıza çıkıyor" (Aksan, 2015:41).*

2.2. Türkiye, Azerbaycan ve Türkmen Türk lehçelerinde karşılığı bulunan Irak Türkmen Atasözleri Atasözleri

1. Aba:sına baħ be:zini, nänäsinä baħ kızını al. /IrTkm/ (KES: 80).
Kenarına bak bezini al, anasına bak kızını al. /TT/ (ADS: 147).
Anasına baħ gızını al, ğırağına baħ bezini al. /AT/ (AXEA: 31).
Enesini görüp gızını al, gırasını görüp bizini. /Tkm/ (TA: 49).

2. Adä:tlı, adä:tinnän vazgeçmez. /IrTkm/ (AD: 163).
Huyly huyundan vazgeçmez. /TT/ (ADS: 317).

3. Aķıl, aķıldän üstündü. /IrTkm/ (ITA: 59).
Akıl akıldan üstündür. /TT/ (ADS: 128).
Ağıl ağıldan ötgündü. /AT/ (AXEA: 17).
Akıl akıldan ötgür. /Tkm/ (TA: 22).

4. Aķıl, başta o:lı, yaşta olmaz. /IrTkm/ (ITA: 59).
Akıl yaşta değil baştadır. /TT/ (ADS: 131).
Ağıl yaşda deyil baştadır. /AT/ (AXEA: 17).
Akıl yaşda bolmaz, başda bolar. /Tkm/ (TA: 22).

5. Aķıl, bir da:ğdı üstünnän uzağ yerlär gö:rünü. /IrTkm/ (ITAÜİ: 46).
Akıl bir attır, dizgini ârifin elinde gerek. /TT/ (ITAÜİ: 46).

6. Aķıl, cävħär da:şıdı o da başta:dı. /IrTkm/ (ITA: 59).
Akıl olmayınca başta, ne kuruda biter, ne yaşta. /TT/ (ADS: 130).
Ağıla paħıllığ olmaz. /AT/ (AA: 31).
Akıl kellede bolmasa, can azapda. /Tkm/ (TA: 22).

7. Aķıl harda, dävlat orda. /IrTkm/ (ITA: 59).
Akıl neredeyse devlet ordadır. /TT/ (ITAÜİ: 46).
Ağıl harda, Kamal orda. /AT/ (AA: 31).

8. Aķıl, insa:nın ya:rıdı. /IrTkm/ (ITA: 59).

Akıl adama sermayedir. /TT/ (ADS: 127).

Ağıl insana sarmayadır. /AT/ (AA: 31).

Akıl adam (ynsan) görki /Tkm/ (KTA: 23)

9. Akıl payla:nırkân o sâbât a:ltında saħla:nmıştı. /IrTkm/ (ITA: 59).

Akıl dağıtılırken değirmene karpuz öğütmeğe gitmiş. /TT/ (ITAÜİ: 46).

10. Akıl verân çoħ, äkmäk verân yoħ. /IrTkm/ (AD: 169).

Akıl veren çoħ, para veren yok. /TT/ (ADS: 116).

Ağıl var pul yoħ, pul var- ağıl yoħ. /AT/ (AA: 31).

11. Akıllı o kimsä:di hiçbir ħiläydän aldanmaz. /IrTkm/ (ITA: 59).

Akıllı bir kere aldanır. /TT/ (ITAÜİ: 46).

Ağıllı bir däfä aldanar. /AT/ (AA: 32).

12. Akılsız ba:şın zähmä:tini ayağ çäkär. /IrTkm/ (ITA: 59).

Akılsız başın cezasını ayaklar çeker. /TT/ (ITAÜİ: 46).

Yaman baş yiyäsine donuz güddürär. /AT/ (AA: 34).

Akılsız başın yükünü ayaklar çeker. /Tkm/ (TA: 23).

13. Akıl yaşta dâ:gi, başta:dı, ama akli başa gâ:tirân ba:ştı. /IrTkm/ (ITA: 59).

Akıl yaşta değil baştadır. /TT/ (ADS: 131).

Ağıl yaşta deyil baştadır. /AT/ (AA: 31).

Akıl yaşda bolmaz, başda bolar. /Tkm/ (TA: 22).

14. Akııl bir käre alda:nı. /IrTkm/ (KES: 46).

Akıllı bir defa aldanır. /TT/ (ITAÜİ: 46).

Ağıllı bir däfä aldanar. /AT/ (AA: 32).

15. Akııl duşman, akılsız – na dürüst – dosttan äyyidi. /IrTkm/ (ITDA: 220).

Akıllı duşman akılsız dosttan iyidir. /TT/ (ADS: 128).

Ağıllı duřmändän görħma, dâli dostan görħ. /AT/ (AA: 32).

16. Akııl duřünücä dâlli vurar geçar. /IrTkm/ (KES: 79).

Akıllı köprü arayınca kadar deli suyu geçer. /TT/ (ADS: 129).

Ağıllı fikirləşinçə dəli çayı keçti. /AT/ (AA: 33).

Akıllı oylanyaça, tentek işini bitirir. /Tkm/ (TA: 23).

17. Aqkıl işinā baħar, ca:hil dişinā. /IrTkm/ (KES: 79).

Dost başa bakar düşman ayağa. /TT/ (ADS: 246).

Ağıllı işinā baħar, cahil dişinā. /AT/ (AA: 33).

Akıllı işi bilen, akmak dişi bilen. /Tkm/ (TA: 23).

18. Aqkıl vaħt bāklār. /IrTkm/ (ITA: 59).

Akıllı vakit bekler. /TT/ (ITAÜİ: 46).

19. Ali'si dālli, Vāli'si dālli, kırran kırsın hə:psi dālli. /IrTkm/ (ITA: 59).

Ali'si deli, Veli'si deli gayrisinin hepsi deli. /TT/ (ITAÜİ: 46).

20. Araba kırıldığınnan sora, yol göstārān çoħ o:lı. /IrTkm/ (ITA: 58).

Araba devrilince yol gösteren çok olur /TT/ (ADS: 149).

Araba gırılarda yol göstārān çoħ olar /AT/ (AA: 48).

21. Arabanaya minān, k̄a:tir o:sırağı қоħlar. /IrTkm/ (ITA: 58).

Eşegini süren osuruğuna katlanır. /TT/ (ADS: 274).

22. Arabanaydan av edār –e:diri. /IrTkm/ (ITA: 58).

Araba ile tavşan avlanmaz. /TT/ (ADS: 149).

23. Arāk bālāş olsa mulla da içār. /IrTkm/ (ITA: 58).

Bedava şarabı kadı da içer . /TT/ (ITAÜİ: 63).

Hayvayı sirkā baldan şirin olar. /AZ/ (AXEA: 152).

24. Ar edān kar etmāz, kār edān ar etmāz. /IrTkm/ (ITA: 57).

Ar eden kār etmez. /TT/ (ITAÜİ: 47).

25. A:rın nādān a:rı var. /IrTkm/ (ITA: 57).

Ar dünyası değıl, kār dünyası. /TT/ (ADS: 150).

26. A:rifâ bir gül yâtâr. /IrTkm/ (ITA: 57).
Arif isen bir gül yeter kokmağa, cahil isen gir bahçeye yıkmağa. /TT/ (ITAÜİ: 47).
Arif olan buluddan da nâm çäkâr. /AT/ (AA: 49).
27. A:rmut ağa:cı alma vermâz. /IrTkm/ (ITAÜİ: 47)
Armut ağacı elma vermez. /TT/ (ITAÜİ: 47).
28. Arna:vuda dedilâr: câhännämâ ge:disân? de:di: a:yılığı nağarta:dı? /IrTkm/ (KES: 79).
Arnavuda sormuşlar: cehenneme gider misin? diye, Aylık kaç? demiş. /TT/ (ADS: 153).
29. A:rsız nädân arla:nı? Çul da girsä salla:nı. /IrTkm/ (ITA: 57).
Arsız neden arlanır, çul da giyse sallanır. /TT/ (ADS: 154).
Arsız nädân arlanı? /AT/ (AXEA: 35).
30. A:rsızı ço:ydılar çuvala (s...)ini dällügünnän çıha:rttı. /IrTkm/ (KES: 79)
Arsız neden arlanır, çul da giyse sallanır. /TT/ (ADS: 154).
31. A:rsızın barmağına daş dâgsä aḥ demâz. /IrTkm/ (ITA: 57).
Arsıza bir sille, iki sille kâr etmez. /TT/ (ITAÜİ: 47).
Arsız göcalmaz. /AT/ (AA: 50).
32. A:rsızın üzünä tifirdilâr, ḥamdo:lsın ya:ğış ya:ğdı de:di. /IrTkm/ (ITDA: 221).
Arsızın yüzüne tükürmüşler, yağmur yağıyor demiş. /TT/ (ADS: 152).
Arsızın üzünä tüpürüblâr, "yağış yağır" demiş. /AT/ (AA: 51).
33. A:şık kör o:lı. /IrTkm/ (AD: 164).
Âşığın gözü kördür. /TT/ (ADS: 155).
Aşig olan divanâ olar. /AT/ (AA: 55).
34. Attar yükündä:kin satar. /IrTkm/ (KES: 81).
Herkes tabağındakini satar. /TT/ (ITAÜİ: 94).
35. Attar, yo:ḥsıl olanda, torba dağarcuğ aḥta:rı. /IrTkm/ (KES: 80).
Batan bakkal eski defterleri kurcalar. /TT/ (ITAÜİ: 47).

Bağgal ölülärin borcun dirilärä yüklär. /AT/ (AA: 79).

36. Aslan öläi adı ka:lı, çaqqal öli postı ka:lı. /IrTkm/ (KES: 80).

At ölür meydan kalır, yiğit ölür şan kalır. /TT/ (ADS: 163).

At öländä yähäri galar, adam öländä __adı. /AT/ (AA: 58).

At öler- meydan galar, yigit öler- şan galar. /Tkm/ (TA: 26).

37. Ac äcci ka:vun da yär. /IrTkm/ (ITA: 8).

Aç ne yemez, tok ne demez. /TT/ (ADS: 113).

Ac nä yemäz?. /AT/ (AXEA: 7).

38. Ac acdan yatsa, arada dilä:nci doğar. /IrTkm/ (Ats: 17).

Aç ile aç yatınca arada dilenci doğar. /TT/ (ITAÜİ: 48).

39. Ac aman bilmäz, uşağ zaman bilmäz. /IrTkm/ (Ats: 18).

Aç aman bilmez, çocuk zaman bilmez. /TT/ (ADS: 109).

40. Ac a:yı oynamaz. /IrTkm/ (ITA: 8).

Aç ayı oynamaz. /TT/ (ADS: 110).

Ac ayı oynamaz. /AT/ (AA: 13).

Aç ayı oynamaz. /Tkm/ (TA: 18).

41. Ac birağma he:rñiz o:lı, çoğ säläsmä a:rsız o:lı. /IrTkm/ (ITDA: 219).

Çok söyleme arsız, aç bırakma hırsız edersin. /TT/ (ADS: 224).

42. Ac do:yuz-dängüz da:rıdan çıhmaz. /IrTkm/ (Ats: 18).

Aç domuz mısırdan çıkmaz. /TT/ (ADS: 110).

Ac donuz darıdan çıhmaz. /AT/ (AA: 14).

43. Ac äsnär, toğ gä:giri. /IrTkm/ (Ats: 18).

Aç esner, aşık gerinir. /TT/ (ADS: 110).

Ac gazarır, toğ yeyär. /AT/ (AXEA: 6).

Aç pallar, dok gägiri. /Tkm/ (TA: 19).

44. A:cı işlätmä, to:hu tä:rpitmä. /IrTkm/ (KES: 12).
Toku depretme, açi işletme. /TT/ (ITAÜİ: 48).
Acı dindirmä, tohu tärpätmä. /AT/ (AA: 12).
Acı- gepletme, dokı- derletme. /Tkm/ (TA: 18).
45. A:cın қа:rnı toh o:lı, gö:zi toh olmaz. /IrTkm/ (KES: 12).
Açın karnı doyar, gözü doymaz. /TT/ (ADS: 112).
Acın ğarnı doyar, gözü doymaz. /AT/ (AA: 13).
Açgözün ğarnı doysa-da gözi doymaz. /Tkm/ (TüA: 12).
46. A:cın yuħusu ğälmäz. /IrTkm/ (Ats: 22).
Açın uykusu gelmez. /TT/ (ADS: 112).
47. Ac ima:nı olmaz. /IrTkm/ (ITA: 8).
Açın imanı olmaz. /TT/ (ADS: 111).
Acın imanı olmaz, tohun- amanı. /AT/ (AA: 13).
Acıñ añı bolmaz, dokuñ- gaygısı. /Tkm/ (TA: 18).
48. Ac qal dilä:nciliğä a:lışma. /IrTkm/ (Ats: 19).
Aç otur da, dilenciliğe alışma. /TT/ (ITAÜİ: 48).
Ac ğal, dilänci olma. /AT/ (AA: 14).
49. Ac қа:rına bulamac nä edär. /IrTkm/ (ITDA: 219).
Aç kursağa çörek dayanmaz. /TT/ (ADS: 112).
50. Ac қа:rınnan dıbilbaz ça:lınmaz. /IrTkm/ (ITA: 8).
Aç karın katık istemez, uyku yastık istemez. /TT/ (ITAÜİ: 48).
51. Ac köpäk ağaçtan qorħmaz. /IrTkm/ (Ats: 21).
Aç köpek fırın deler. /TT/ (ADS: 112).
Ac köpäk özünü aslana vurar. /AT/ (AA: 51).
Aç it arrık itin ğuyrugını yalar. /Tkm/ (TüA: 12).
52. Ac köpäk av etmäz. /IrTkm/ (Ats: 21).

Aç at yol etmez, aç it av almaz. /TT/ (ADS: 109).

53. Ac kırt asla:nı parçalar. /IrTkm/ (Ats: 20).

Aç kırt arslana saldırır. /TT/ (ADS: 113).

Ac ğurd aslanı basar. /AT/ (AA: 15).

Aç ğurt aslana hücum eder. /Tkm/ (TA: 19).

54. Ac kırt bala:sını yâr. /IrTkm/ (Ats: 20).

Aç kırt yavrusunu yer. /TT/ (ADS: 113).

Ac ğurd balasını yeyâr. /AT/ (AA: 15).

55. Acdan, to:hun ħâbâ:ri yo:htu. /IrTkm/ (KES: 12).

Açın halini tok bilmez, hastanın halini sağ bilmez. /TT/ (ITAÜİ: 49).

56. Aç gö:züvü, açallar gö:züvü. /IrTkm/ (ITA: 8).

Aç gözünü, açarlar gözünü. /TT/ (ADS: 111).

57. Aç gö:züvü mână baĥ, ka:ldır ba:şuv Allaha baĥ. /IrTkm/ (ITA: 8).

Aç gözünü bana bak,kaldır başını Allaha bak. /TT/ (ADS: 111).

58. Açma kıtını, e:şitmâ kö:tünü. /IrTkm/ (ITDA: 219).

Açtırma kutuyu, söyletme kötüyü. /TT/ (ADS: 113).

Açma hâr pârdâni, arĥasında min sirr var. /AT/ (AA: 18).

Açma gutunu, eşitme kötüni. /Tkm/ (TA: 19).

59. Açma sırrıvı kimsäyâ, kimsâ:nindâ kimsâ:si var. /IrTkm/ (Ats: 22).

Açma sırrını dostuna, o da söyler dostuna. /TT/ (ITAÜİ: 49).

Dostuña sırrıñı berme, onuñ ham özge dostı bar. /Tkm/ (TA: 45).

60. A:çuĥ a:ĥız ac kıalmaz. /IrTkm/ (AD: 13).

Allah deldiĥ boĥazı aç koymaz. /TT/ (ITAÜİ: 49).

Açık ağız aç galmaz. /Tkm/ (TA: 19).

61. Adam, ada:mı bir kârâ alda:dı. /IrTkm/ (Ats: 27).

Adam, adamı bir kere aldadır. /TT/ (ADS: 115).

Adam, adamı bir dâfâ aldadar. /AT/ (AA: 18).

62. Adam, ada:mın şayta:nıdı. /IrTkm/ (ITDA: 220).

Adam, adamın şeytanı, Adam, adamın rahmanı. /TT/ (ADS: 115).

Adam, adam sayäsindä adam olur. /AT/ (AA: 18).

Adam adamıñ şeytanı. /Tkm/ (KTA: 14)

63. Adam, ada:mnan qorqmaz, hâ:tir sayar. /IrTkm/ (Ats: 27).

Adam, adamdan korkmaz, hatır sayar. /TT/ (ADS: 115).

64. Adam a:clıqtan haya:sını ve:ri. /IrTkm/ (ITA: 9).

Açlık utanmayı unutturur. /TT/ (ITAÜİ: 49).

Acığın ävväli dälilik, arhası peşmançılığ. /AT/ (AA: 12).

65. Adam çig süt ä:mipti. /IrTkm/ (AD: 82).

Adam oğlu çig süt emmiş. /TT/ (ITAÜİ: 49).

66. Adam hâr düşändä bir akıl qaza:nı. /IrTkm/ (ITA: 9).

Her düşüş, bir öğrenıştır. /TT/ (ADS: 307).

Adam hâr düşmändän bir ağıl öyränär. /AT/ (AXEA: 13).

Adam her yıkılanda (düşende) bir akıl gazanar. /Tkm/ (KTA: 15)

67. Ada:mı do:stınnan sorallar. /IrTkm/ (Ats: 30).

Adam ahabından bellidir. /TT/ (ADS: 115).

68. Ada:mın adama işi düşär. /IrTkm/ (Ats: 30).

Adam adama gerek olur. /TT/ (ADS: 114).

Adam gâräk arhasız olmasın. /AT/ (AA: 20).

69. Ada:mın bir do:stı varsa, bin duşma:nı da var. /IrTkm/ (AD: 16).

Bin dost az, bir düşman çok. /TT/ (ADS: 189).

Müñ dost-az, bir düşman-köp. /Tkm/ (KTA: 229)

70. Ada:mın (g...)i çıhsın a:dı çıhma:sın. /IrTkm/ (KES: 13).
İnsanın adı çıkmadansa canı çıkması yeğdir. /TT/ (ADS: 326).

71. Ada:mı şat başına apa:rı susuz döndä:ri. /IrTkm/ (ITA: 9).
Suya götürür susuz getirir. /TT/ (ITAÜİ: 119).
Suva girip, gurı çıkar. /Tkm/ (KTA: 272)

72. Ada:mı ta:nıyan (tanış) kurt ye:sin. /IrTkm/ (ITDA: 220)
Beni tanıyan kurt yesin. /TT/ (ITAÜİ: 50).

73. Adam işlä:miyincä dişlämüz. /IrTkm/ (KES: 13).
İşi olmayanın aşu olmaz. /TT/ (ITAÜİ: 50).
İşlemedik dişlemez. /Tkm/ (TA: 74).

74. Adam olaca:ğı uşaq, po:hınnan mä'limdi. /IrTkm/ (ITA: 9).
Adam olacak çocuk bokundan bellidir. /TT/ (ADS: 117).
Adam bolcak çağa, bokundan belli. /Tkm/ (TA: 20).

75. Adam olana bir tāk söz ka:fidi. /IrTkm/ (ITA: 9).
Adam olana bir söz yeter. /TT/ (ADS: 117).
Adam olana bir söz yātär. /AT/ (AA: 19).

76. Adam o:ndı, do:kquzı do:ndı. /IrTkm/ (ITDA: 220).
Adam ondur, dokuzu dondur. /TT/ (ITAÜİ: 50).
Adam ondur, dokuzı dondur. /Tkm/ (KTA: 15)

77. A:dı biçindä:di, ora:ğı kırıqtı. /IrTkm/ (KES: 13).
Adı var, kendi yok /TT/ (KTA: 16).
Adı bar-da, özi yok. /Tkm/ (KTA: 16)

78. A:dım a:dım yol o:lı, damla damla göl o:lı. /IrTkm/ (KES: 13).
Damlaya damlaya göl olur. /TT/ (ADS: 228).
Dama-dama göl olar, aha-aha sel. /AT/ (AA: 123).
Dama-dama kül bolar, hiç dammasa çöl bolar. /Tkm/ (TA: 41)

79. Ağaca balta vurmuşlar, sa:pı männä:ndi de:miş. /IrTkm/ (Ats: 42).

Ağaca balta vurmuşlar, sapı bendendir demiş. /TT/ (ADS: 118).

Ağacı baltalıyınca "sapı mändädir" demiş. /AT/ (AA: 22).

Ağaç sap bermese, palta çatmaz. /Tkm/ (KTA: 17)

80. Ağaca dayanma kurur, insana güvännä ö:li. /IrTkm/ (Ats: 43).

Ağaca dayanma kurur, insana dayanma ölür. /TT/ (ADS: 118).

81. Ağac cännättän çıhıptı. /IrTkm/ (Ats: 41).

Dayak cennetten çıkmıştır. /TT/ (ADS: 229).

Ağaç (tayak) cennetden çıkıpılmış. /Tkm/ (KTA: 16)

82. Ağa:cın kölgä:si dibinä düşmüz. /IrTkm/ (ITAÜİ: 51).

Ağacın gölgesi dibine düşmez. /TT/ (ITAÜİ: 51).

83. Ağa:cın kırtı ö:zinnän olmasa bin yıl yaşar. /IrTkm/ (KES: 15).

Ağacın kurdu bedeninde (içinde),. /TT/ (ADS: 118).

Ağacı gürd içindän yeyär. /AT/ (AA: 22).

Agacıñ (-agacı) içinden gurt iyer. /Tkm/ (TA: 20).

84. Ağac nağarta uzunsa, balta dibindä:di. /IrTkm/ (Ats: 41).

Ağaç ne kadar uzasa balta dibinden vurulur. /TT/ (ADS: 119).

85. Ağactan maşa olmaz, çingänädän paşa olmaz. /IrTkm/ (ITA: 12).

Ağaçtan maşa (olmaz) abdaldan paşa olmaz. /TT/ (ADS: 119).

86. Ağac yaşkän ä:gili. /IrTkm/ (Ats: 43).

Ağaç yaş iken eğilir. /TT/ (ADS: 119).

Ağaç yaş ikän äyilär. /AT/ (AA: 23).

87. Ağac yaşkän ä:gilmäsä ä:gilmüz. /IrTkm/ (ITA: 12).

Ağaç yaş iken eğilir. /TT/ (ADS: 119).

Ağaç yaş ikän äyilär. /AT/ (AA: 23).

88. Ağac yo:ğunluğunnan kırılı. /IrTkm/ (Ats: 42).

Ağaç yoğunluğundan kırılır /TT/ (ITAÜİ: 51)

89. Ağ ağça kârä gün içindi. /IrTkm/ (Ats: 39).

Ak akça kara gün içindir. /TT/ (ADS: 126).

Ağ ağça (ağ pul) gara gün üçündür. /AT/ (AA: 29).

90. Ağ üzdän (g....n) kârä üz (g...) suda bilini. /IrTkm/ (KES: 14).

Ak göt (bacak), kara göt (bacak) geçitte belli olur. /TT/ (ITAÜİ: 51).

91. A:ğır ayağ başa dägär, yüngül ayağ daşa. /IrTkm/ (ITDA: 220).

Ağır taş batman döver (hafif taşa g.... silerler). /TT/ (ADS: 122).

92. A:ğır ayağ sâr basar, yüngül ayağ poḥ basar. /IrTkm/ (KES: 15).

Ağır taş batman döver (hafif taşa g.... silerler). /TT/ (ADS: 122).

Ağır daş yerinde galar. /Tkm/ (KTA: 18)

93. A:ğır kazan gec kâynär. /IrTkm/ (Ats: 44).

Ağır kazan geç kaynar. /TT/ (ADS: 121).

Ağır gâzan geç gaynar. /AT/ (AA: 24).

Ağır gâzan giç gaynar. /Tkm/ (TA: 21).

94. A:ğır ol a:ğır de:sinlär. /IrTkm/ (Ats: 44).

Ağır otur ki bey desinler. /TT/ (ADS: 121).

Ağır daş batman gälär. /AT/ (AA: 25).

Ağır daş yerinde galar. /Tkm/ (KTA: 18)

95. A:ğır yükün a:ltına girmä be:liy(v) kırılı. /IrTkm/ (Ats: 45).

Ağır yük altına girme belin incinir. /TT/ (ITAÜİ: 51).

Ağır yükün altına giränin beli sârpär. /AT/ (AA: 25).

96. A:ğız yärsä, üz uta:nı. /IrTkm/ (Ats: 45).

Ağız yerse, yüz utanır. /TT/ (ADS: 123).

Ağız yemäsä, üz utanmaz. /AT/ (AA: 25).

Agız iymese, yüz utanmaz. /Tkm/ (TA: 21).

97 A:ğız yemäsä, insanın üzi utanmaz. /IrTkm/ (Ats: 45).

Ağız yerse, yüz utanır. /TT/ (ADS: 123).

Ağız yemäsä, üz utanmaz. /AT/ (AA: 25).

Agız iymese, yüz utanmaz. /Tkm/ (TA: 21).

98. Ağladan Allah, güldürän Allah. /IrTkm/ (ITA: 13).

Ağlatan da Mevlâ, güldüren de. /TT/ (ITAÜİ: 52).

99. Ağlamağ ö:lini diritmäz. /IrTkm/ (ITA: 13).

Ağlamakla yâr ele geçmez. /TT/ (ADS: 122).

Ağlamağla fayda vermäz. /AT/ (AA: 26).

100. Ağlarsa nänäm ağlar, ğe:rsi yalan ağlar. /IrTkm/ (ITA: 13).

Ağlarsa anam ağlar, gayrisi yalan ağlar. /TT/ (ADS: 122).

Ağlarsa anam ağlar, ğalanı yalan ağlar. /AT/ (AA: 26).

Ağlasa enem ağlar, özgesi yalan ağlar. /Tkm/ (TA: 21).

101. A:ğzımı bulamac ya:ndırdı kâşkâ bir aş ola:ydı. /IrTkm/ (ITDA: 220).

Ağzımı yaktığına göre aş olsa, başımı yardığına göre taş olsa. /TT/ (ITAÜİ: 52).

Agzıma aş, garnıma daş. /Tkm/ (TA: 22).

102. Ağan su gâ:ri dönmäz. /IrTkm/ (Ats: 24).

Atılan ok geri dönmez. /TT/ (ADS: 161).

Ağar su ğedâr, ğalmaz. /AT/ (AA: 30).

Akar suvun gadırı az. /Tkm/ (KTA: 21)

103. Ağan su pisliğ tutmaz. /IrTkm/ (Ats: 23).

Akan su yosun tutmaz. /TT/ (ADS: 126).

Ağar su tämiz olar. /AT/ (AA: 30).

Akar suv kirlenmez. /Tkm/ (TA: 22).

104. Ağan suya inanma. /IrTkm/ (Ats: 23).

Akan suya inanma, eloğluna güvenme. /TT/ (ADS: 126).

Ağar suya dayanma, hâr deylânâ inanma. /AT/ (AA: 30).

105. Ağmâ:kti o adam bu dünyâ:çin ğâm yâr. /IrTkm/ (ITA: 8).

Ahmak odur ki dünya için gam yiye, ne bilirsin kim kazana kim yiye. /TT/ (ITAÜİ: 52).

106. Ağmâ:ki işâ göndâr arĥa:sıyca get. /IrTkm/ (ITA: 8).

Çocuğu işe sal, ardınca sen var. /TT/ (ADS: 221).

Uşağa iş buyur, dalınca yüyür. /AT/ (AXEA: 292)

Çağa iş buyur, ızından özüñ yüvür. /Tkm/ (TA: 38).

107. Ağşamnan so:ra, ĥa:pıv ĥapa. /IrTkm/ (Ats: 25).

Akşamdan sonra kapını kapa. /TT/ (ITAÜİ: 52).

Akşamdan sonra gälân ğonağın yeyäcäyi soğandır. /AT/ (AA: 35).

108. Ağtaran tapar. /IrTkm/ (Ats: 24).

Arayan Mevlâsını da bulur, belasını da. /TT/ (ADS: 150).

109. Alan aldanmaz, satan alda:nı. /IrTkm/ (KES: 16).

Alan aldanmaz, satan aldanır. /TT/ (ITAÜİ: 52).

Alan alıb varlanıb, satan satıb aldanıb. /AT/ (AA: 37).

110. Alan pişman satan da pişman. /IrTkm/ (ITA: 14).

Bir alan pişman, bir de satan. /TT/ (ITAÜİ: 52).

111. Alçağ yerdä yatma, sel a:lı, üskäg yerdä yatma, yel a:lı. /IrTkm/ (KES: 16).

Alçak yerde yatma, sel alır, yüksek yerde yatma yel alır. /TT/ (ADS: 135).

Alçağ yerdä yatma, sel aparar, hündür yerdä yatma, yel aparar. /AT/ (AA: 38).

112. A:ldıv bitti, sa:ttıv itti. /IrTkm/ (ITDA: 220).

Alan alıb varlanıb, satan satıb aldanıb. /AT/ (AA: 37).

Alan alıb varlanıb, satan satıb aldanıb. /AT/ (AA: 37).

Alan aldı, galan galdı. /Tkm/ (TA: 23).

113. A:lırsa  l apa:rı, yel apa:rı, sel apa:rı. /IrTkm/ (ITA  : 53).
Allah verirse el getirir, sel getirir, yel getirir. /TT/ (ADS: 141).
Huday berse guluna, getirip goyar yoluna. /Tkm/ (T A: 18)

114. A:lısmış  udurmuştan b t :rdi. /IrTkm/ (KES: 17).
Alışmış kudurmuştan beterdir. /TT/ (ADS: 137).

115. A:lış o:ęlı ve:rişti, d ny    :riş   :rişti. /IrTkm/ (KES: 17).
Alış (-ın) oğlu veriştir. /TT/ (ITA  : 53).
Alış oğlı berişdi, d ny  ęariř ęariřdir. /Tkm/ (KTA: 30)

116. A:lıştı ya:ęlı dolmaya,  c b bir g n olmaya. /IrTkm/ (ITA: 14).
 ok dadanma dolmaya, belki bir g n olmaya. /TT/ (ITA  : 93).

117. A:lış veriş mişk lda:ndı, do:stliğ  antarda:ndı. /IrTkm/ (KES: 17).
Dostluk kantarla, alışveriş miskalle. /TT/ (ADS: 248).
Alış-veriş mişg lla, dostluğ-  alvarla. /AT/ (AA: 40).
Alış-beriş mişgal bilen. /Tkm/ (KTA: 30).

118. Allah'a  ullığ el , Alla s n   ul olı. /IrTkm/ (ITA: 6).
Allah, kulunun (kuluna) g t receği kadar verir. /TT/ (ITA  : 54).
Allah dağına bağar ęar ver r. /AT/ (AA: 40).
Alla daga g re ęar yagdırar. /Tkm/ (TA: 24).

119. Allah'a olmağ ist rs :v a:sı, y  m tev lli ol y  va:sı. /IrTkm/ (KES: 17)
Allah'a asi olmak istersen ya m tevelli ol ya vasi. /TT/ (ITA  : 53).

120. Allah'a t v kk l ola:nın ya:rı ha:ktı. /IrTkm/ (ITA: 6).
Allah diyen a ıkta kalmaz. /TT/ (ITA  : 53).

121. Alla bir  a:pısını bağlasa bir  a:pını a ar. /IrTkm/ (KES: 16).
Allah bir kapıyı kaparsa bin kapıyı a ar. /TT/ (ITA  : 53).
Allah bir yandan bağlasa, bir yandan a ar. /AT/ (AA: 40).

122. Alla bir a:rına:sını unutmaz. /IrTkm/ (Ats: 48).

Allah bir karıncasından bile gemez. /TT/ (ITAÜİ: 53).

Allah verdiyini bilär. /AT/ (AA: 41).

123. Alla bu ä:li o älä muhtac etmä:sin. /IrTkm/ (ITA: 6).

Allah sağ eli sol ele muhta etmesin. /TT/ (ADS: 140).

124. Alla dağına görä ar yağdırı. /IrTkm/ (ITA: 6).

Allah dağına göre kar verir. /TT/ (ADS: 138).

Allah dağına bağar, ar verär. /AT/ (AA: 40).

Alla daga göre gar yagdırar. /Tkm/ (TA: 24).

125. Alla däväyä anat versä:ydi, dam diva:rı yıha:rđı. /IrTkm/ (ITA: 6).

Allah deveye kanat verseydi, uçurmadığı dam kalmazdı. /TT/ (AA: 40).

Allah däväyä anad versäydi, uçurmadığı dam-dağ galmazdı. /AT/ (AA: 40).

Alla düyä ganat berseydi, dam divarı yıkardı. /Tkm/ (KTA: 27)

126. Alla doğrı ada:mın ya:rdımcısıdı. /IrTkm/ (Ats: 48).

Allah doğrunun yardımcıdır. /TT/ (ADS: 138).

127. Alla härkä:sin ge:vlinä görä ve:ri. /IrTkm/ (Ats: 50).

Allah kime pay vereceğini iyi bilir. /TT/ (AA: 41).

Allah kimä pay vermäyi yağşı bilir. /AT/ (AA: 41).

Allasız öp başı gııldamaz. /Tkm/ (KTA: 27).

128. Alla:h'ı hılvättä ya:d et, Alla sä:ni häzrättä ya:d edär. /IrTkm/ (ITA: 6).

Allah'a ilehanede ibadet et, Allah da seni mahşerde yad eder /TT/ (ITAÜİ: 54).

129. Alla:h'ın ämri olmasa ağactan yarpağ düşmäz. /IrTkm/ (ITA: 6).

Allah emretmeyince sırat geilmez. /TT/ (ITAÜİ: 54).

Hudaysız öp başı gııldamaz. /Tkm/ (TüA: 18).

130. Alla:h'ın küçük sabrı kırh ildi. /IrTkm/ (KES: 17).

Allah kırkıdan sonra azdırmaz. /TT/ (ITAÜİ:54).

Allahın sähelçe sabrı kırk yıldır. /Tkm/ (KTA: 27).

131. Alla:h'ın yıhma:dığı e:vi män dä yıhmam. /IrTkm/ (ITA: 6).

Allah'ın öldürmediğini kimse (kul) öldürmez. /TT/ (ITAÜİ: 54).

132. Alla kârimdi, kuyısı dârimdi. /IrTkm/ (KES: 16).

Allah kerimdir kerim, kuyusu da derindir. /TT/ (AA: 41).

Allah kârimdir, guyusu da dârimdir. /AT/ (AA: 41).

133. Alla kimsä:ni dillärä salma:sın. /IrTkm/ (ITA: 6).

Allah kimseyi baştan düşürüp kuyruğa baktırmasın. /TT/ (ITAÜİ: 54).

134. Alla kimsä:nin e:vinä nä kör mulla nä de sa:zlıyan giritmä:sin. /IrTkm/ (ITA: 6).

Allah kimseyi hekime, hâkime muhtaç etmesin. /TT/ (ITAÜİ: 54).

135. Alla köpä:gin dü'ä:sini tutsa:ydı gögdän sümük ya:ğdırırdı. /IrTkm/ (ITA: 6).

Köpeğin duası kabul olsa, gökten kemik yağardı. /TT/ (ADS: 371).

Eşşayın duası müstâcab olsaydı, çarvadar yolda ölärdi. /AT/ (AA: 182).

İtiñ dogası kabul bolsadı asmandan süñk yagardı. /Tkm/ (KTA: 201).

136. Alla nä hâkimä nä ha:kimä işini salma:sın. /IrTkm/ (ITA: 6).

Allah kimseyi hekime, hâkime muhtaç etmesin. /TT/ (ITAÜİ: 54).

137. Alla sağ gö:zi sol göze ihtiyac etmä:sin. /IrTkm/ (ITA: 6).

Allah sağ gözü sol göze muhtaç etmesin. /TT/ (ADS: 140).

138. Alla yara:ttını bäs öz bili /IrTkm/ (ITA: 6).

Allah'ın işi bilinmez. /TT/ (AA: 42).

Allah'ın işini bilmäk olmaz. /AT/ (AA: 42).

139. Alla versä peğâmbär dä çängä koyar üstünä. /IrTkm/ (ITDA: 221).

Allah verirse el getirir, sel getirir, yel getirir. /TT/ (ADS: 141).

Allanın uranını pıgamber hasası bilen dürter. /Tkm/ (KTA: 27)

140. Allah'tan gälän här şey hoştı. /IrTkm/ (ITA: 7).

Allah'tan gelene kul da razı (olur). /TT/ (ITAÜİ: 54).

141. Allah'tan ço:rıhmıyan männän ço:rıhmaz. /IrTkm/ (ITA: 7).

Kork Allah'tan korkmayandan. /TT/ (ADS: 369).

Allahdan görhalmaz bändädän utanmaz. /AT/ (AA: 42).

Allahını tanamadık bendisini tanımaz. /Tkm/ (TA: 24).

142. Alma:nın äyyisini dağda a:yı yär. /IrTkm/ (ITA: 15).

Armudun iyisini aylar yer. /TT/ (ADS: 152).

Armudun yahşısını meşädä ayı yeyär. /AT/ (AA: 49).

143. Alta qala:nın ca:nı çıhsın. /IrTkm/ (ITA: 14).

Alta kalanın canı çıksın. /TT/ (ITAÜİ: 55).

144. A:ltunı a:ltunçı ta:nır. /IrTkm/ (ITA: 14).

Altının kıymetini sarraf bilir. /TT/ (ADS: 143).

Altunu särraf tanıyar. /AT/ (AA: 43).

Zer gadrını zergär biler. /Tkm/ (TüA: 19)

145. A:ltun torpağa düşsä dä kıymä:ti azalmaz. /IrTkm/ (ITA: 14).

Altın yerinde kıymetlidir. /TT/ (TA: 139).

Altın çıkan yerinde gımmat. /Tkm/ (TA: 24).

146. Al ver diyiplär, al vermä demä:yiplär. /IrTkm/ (AD: 25).

Al, ver derler (diyorlar); al, verme değil. /TT/ (ITAÜİ: 55).

147. Amanat ata minän tez änär. /IrTkm/ (KES: 23).

Emanet ata binen tez iner. /TT/ (ADS: 266).

Ämanät ata minän tez düşär. /AT/ (AA: 175).

Amanat ata münen tiz düşer. /Tkm/ (TA: 24).

148. A:nlıyana sivrisinäk saz, anla:mayana da:vul zurna az. /IrTkm/ (ITAÜİ: 55).

Anlayana sivrisinek saz, anlamayana davul zurna az. /TT/ (ADS: 148).

Başa düşänä milçäk säsi, düşmäyänä zurna-ğaval. /AT/ (AA: 47).

Dana bir söz bes, akmaga müñ söz hebes. /Tkm/ (KTA: 92).

149. A:rıyan bular. /IrTkm/ (ITA: 10).

Arayan bulur, yoğuran yapar. /TT/ (AA: 48).

Ahtaran tapar, yoğuran yapar. /AT/ (AA: 48).

150. Arhadaş däm (zor) gündä gäräk. /IrTkm/ (ITDA: 221).

Dost kara günde belli olur. /TT/ (ADS: 248).

Dost dar gündä tanınar. /AT/ (AA: 153).

Dost başına iş düşende tanalar. /Tkm/ (TA: 44).

151. Arha:sı olmiya:nın arha:sı kırılı. /IrTkm/ (ITAÜİ: 55).

Arkasız olanın ayağına vurmuşlar, “vay arkam ' demiş. /TT/ (ITAÜİ: 55).

152. A:rı çiçäktän bal edär. /IrTkm/ (ITA: 10).

Arı, bal alacak çiçeği bilir. /TT/ (ADS: 150).

153. A:rının bälä:sini çä:kmiyän, bal yemär. /IrTkm/ (Ats: 34).

Arının kahrını çekmeyen, balın kadrini bilmez. /TT/ (AA: 49).

Arının gährini çäkmäyän, balın gädrini bilmär. /AT/ (AA: 49).

Arınıñ zahirini datmadık, balıñ gadırını näbilsin. /Tkm/ (TA: 24).

154. Arpa äkän buğda biçmär. /IrTkm/ (Ats: 31).

Arpa eken buğday biçmez. /TT/ (ADS: 154).

Arpa äkän arpa biçär, buğda äkän buğda. /AT/ (AA: 50).

Arpa ekip, buğday orcak bolma. /Tkm/ (TA: 25).

155. Arpa äkmä:gi osırğan götä mahana:dı. /IrTkm/ (ITDA: 221).

Osurgan , (göt)e arpa ekmeği bahane. /TT/ (ADS: 403).

156. Arpa äkmä:giv yo:htı, barığ buğda dilüv o:lsın. /IrTkm/ (ITA: 10).

Arpa unun yok ise, tatlı dilin de mi yok?. /TT/ (AA: 50).

Arpa unun yoğdursa, dadlı dilin dä yoğdur?. /AT/ (AA: 50).

157. A:rtuğ mal göz çıhartmaz. /IrTkm/ (ITA: 10).

Fazla mal göz çıkarmaz. /TT/ (ADS: 280).

158. Arva:dı bo:şıyan tappuğuna bahmaz. /IrTkm/ (ITAÜİ: 56).

Avradı boşayan topuğuna bakmaz. /TT/ (ADS: 165).

159. Arva:dıv orta:ğlı o:lsın, malıv orta:ğlı olma:sın. /IrTkm/ (KES: 14).

Ortaklık iyi olsa, iki adam bir avrat alır. /TT/ ITAÜİ: 55).

160. Arvad var ev daya:ğdı, arvad var inca:nä boya:ğdı. /IrTkm/ (ITA: 10).

Kadın var arpa unundan aş yapar, kadın var buğday unundan keşyapar. /TT/ (ADS: 340).

Ayal bar- ezyet, ayal bar- lezzet. /Tkm/ (TA: 28).

161. Arvad var ev yapar, Arvad var ev yıhar. /IrTkm/ (Ats: 32).

Avrat var ev yapar, Avrat var ev yıkar. /TT/ (ADS: 166).

Arvad var, ev yığar, arvad var, ev yıhar. /AT/ (AXEA: 36).

Ayal bar- öy diker, ayal bar- öy yıkar. /Tkm/ (TA: 28).

162. A:sıldan hata çıhmaz. /IrTkm/ (ITDA: 221).

Asil ile taş, bedasil ile yeme aş. /TT/ (ADS: 155).

Äsil ilä daş daşa, bädäsillä yemä aşı. /AT/ (AA: 52).

Asılının hatası bolmaz, bedasılın atası. /Tkm/ (KTA: 35).

163. A:sılı a:sıldan sor /IrTkm/ (ITA: 11).

Soyu soydan, köpeği mandıradan almalı. /TT/ (ITAÜİ: 56).

164. Aslan ö:ldü yavrusu қа:ldı. /IrTkm/ (ITA: 11).

Arslanın yavrusu arslan olur. /TT/ (AA: 51).

Aslanın balası aslan olı. /AT/ (AXEA: 37).

Şir balası şir bolar. /Tkm/ (TüA: 22)

165. A:sılını inkâr edän bicdi. /IrTkm/ (Ats: 38).

Asılını saklayan haramzadedir. /TT/ (ADS: 155).

Aslına tartmadık oğlan haramzada. /Tkm/ (TA: 25).

166. At A:li'nin ad Vā:li'nin. /IrTkm/ (Ats: 14).

At Ali'nin (g....) Veli'nin. /TT/ (ITAÜİ: 56).

167. At ada:mına görä dä:gi, adımına görä ye:rır. /IrTkm/ (ITAÜİ: 56).

At adımına göre değil, adamına göre yürür. /TT/ (ADS: 158).

168. At almadan aḥur ya:pırır. /IrTkm/ (ITA: 7).

Doğmadık çocuğa don biçilmez. /TT/ (ADS: 244).

At alman ahır salınmaz. /Tkm/ (KTA: 38).

169. At at o:luncaya kädär säḥä:bi mat o:lı. /IrTkm/ (ITAÜİ: 56).

At at oluncaya kadar sahibi mat olur. /TT/ (ADS: 160).

At, at olunca, yiyəsi mat olar. /AT/ (AA: 58).

170. At atlasa duşman çatlar. /IrTkm/ (Ats: 11).

At atlarsa düşman çatlar. /TT/ (ITAÜİ: 56).

171. At, a:tlını ta:nır. /IrTkm/ (KES: 11).

At binicisini (atlısını) tanır (bilir). /TT/ (ADS: 160).

At miniçisini tanır. /AT/ (AA: 56).

At üstüne müneni tanır. /Tkm/ (TA: 26).

172. At bulunı mäydan bulunmaz, mäydan bulunı at bulunmaz. /IrTkm/ (AD: 9).

At bulunur meydan bulunmaz, meydan bulunur at bulunmaz. /TT/ (ADS: 160).

At älä düşär, meydan älä düşmäz. /AT/ (AA: 57).

At garrar, meydan garramaz, yigit garrar, heñnam garramaz. /Tkm/ (TüA: 23)

173. At ärä uyar. /IrTkm/ (ITA: 7).

At yiğidin yoldaşdır. /TT/ (ADS: 164).

At yigidiñ dostudur. /Tkm/ (TA: 26).

174. At işlär äşşäg yä:r. /IrTkm/ (ITA: 7).

Atın işler, eşek dişler. /TT/ (AA: 57).

At işlär, eşşäk dişlär. /AT/ (AA: 57).

Eşek- işlər, at iyer. /Tkm/ (TA: 50).

175. At minä:nin kılinc kuşa:nındı. /IrTkm/ (ITDA: 221).

At binenin kılıç kuşananın. /TT/ (ADS: 160).

At müneniñki, gılıç guşananıñ. /Tkm/ (TA: 26).

176. At sähäbinä görä kişnär. /IrTkm/ (Ats: 14).

At sahibine (binicisine) göre kişner. /TT/ (ADS: 163).

177. At täpär, qä:tir täpär, ara yerdä äşşäg ö:li. /IrTkm/ (ITA: 7).

Atlar tepişirken, eşekler ayakaltına kalır. /TT/ (ADS: 163).

At at ilä älläşär, arada eşşäk ölar. /AT/ (AA: 56).

178. At yeddi gündä, it yediği gündä bälli o:lı. /IrTkm/ (ITAÜİ: 57).

At yedi günde, it yediği günde semirir. /TT/ (ADS: 164).

179. Ata arpa, igidä pilav. /IrTkm/ (ITAÜİ: 57).

Ata arpa, yiğide pilav. /TT/ (ADS: 157).

Ata et, ite ot vermäzlär. /AT/ (AA: 59).

Ata- ot, ite- et. /Tkm/ (TA: 27).

180. Ata minän na:lını arar. /IrTkm/ (ITAÜİ: 57).

Ata binen nalını mihını arar. /TT/ (ADS: 158).

Ata münseñ, hetdini bil, yere düşen atıñı. /Tkm/ (KTA: 39).

181. Ata:nın sözünü tutmıyan vaydan uzağ olmaz. /IrTkm/ (ITAÜİ: 57).

Ulusunun sözünü dinlemeyen uluyu uluyu gider. /TT/ (ITAÜİ: 57).

182. Ataş ataştan söndirilmäz. /IrTkm/ (Ats: 15).

Ateş ateşi söndürmez. /TT/ (ITAÜİ: 57).

Ataşä ataşlä verärlär cevab. /AT/ (AA: 63).

183. Ataş dämäğtän a:ğız yanmaz. /IrTkm/ (Ats: 15).

Ateş demekle ağız yanmaz. /TT/ (ADS: 160).

184. Ataş düştüğü ye:ri ya:ndırı. /IrTkm/ (Ats: 15).

Ateş düştüğü yeri yakar. /TT/ (ADS: 161).

Od düşdüğü yeri yandırır. /AT/ (AA: 63).

Ot düşen yerini yakar. /Tkm/ (KTA: 242).

185. Ataş kış mevâ:sidi. /IrTkm/ (ITA: 7).

Ateş kış meyvesidir. /TT/ (ITAÜİ: 57).

186. Ata:şın dostı olmaz. /IrTkm/ (Ats: 16).

Ateş ile pamuğun ne dostluğu olur ki?. /TT/ (AA: 63).

Od ilâ pambığın nâ dostluğu?!. /AT/ (AA: 63).

187. Ataş olsa ö:zini ya:ndırmaz. /IrTkm/ (ITA: 8).

Yağmur yağar yer doymaz. /TT/ (AA: 324).

Yağış yağar, yer doymaz. /AT/ (AA: 324).

188. Ata:şsız duman çılmaz. /IrTkm/ (Ats: 15).

Ateş olmayan yerden duman çıkmaz. /TT/ (ADS: 166).

Od yanmasa tüstüsü çılmaz. /AT/ (AA: 63).

Ot bolmadık yerde tüsse bolmaz. /Tkm/ (KTA: 242).

189. Ataştan ba:rud bir yerdä olmaz. /IrTkm/ (Ats: 16).

Ateş ile barut bir arada bulunmaz. /TT/ (ADS: 161).

Od ilâ pambığın nâ dostluğu?!. /AT/ (AA: 63).

190. Attan düşmäg äşşäktän düşmägtän daha äyyidi. /IrTkm/ (ITA: 7).

Attan düşene yorgan döşek eşekten düşene kazma kürek. /TT/ (ADS: 164).

Atdan düşänä- yorğan-döşäk, eşşäkdän düşänä mezar. /AT/ (AA: 66).

191. A:tı at ya:nında bağlasav ya täpmä a:lışı ya da cıfta. /IrTkm/ (ITA: 7).

Kır atın yanında duran ya huyuna ya husuna. /TT/ (ADS: 259).

Atı at yanına bağlarsan hämräng olmasa, hämḥasiyyät olar. /AT/ (AA: 64).

192. A:tı ata:sıydan kâ:tiri nänä:siydän. /IrTkm/ (ITAÜİ: 58).

Atı atasıyla, katırı anasıyla överler. /TT/ (ADS: 161).

Atı atası ilâ tanıyarlar, gâtırı anası ilâ. /AT/ (AA: 64).

193. At bäsälä:nirkän, kıızı istärkän. /IrTkm/ (ITAÜİ: 58).

At beslenirken, kıızı isterken. /TT/ (ADS: 160).

194. A:tılan oĥ gä:ri dönmäz. /IrTkm/ (Ats: 17).

Atılan ok geri dönmez. /TT/ (ADS: 161).

Atılan oĥ geri ğaytılmaz. /AT/ (AA: 64).

Atılan ok daşdan ğaytmaz. /Tkm/ (TA: 28).

195. Atına baĥan arĥa:sına baĥmaz. /IrTkm/ (ITAÜİ: 58).

Atına bakan ardına bakmaz. /TT/ (ADS: 161).

196. A:tın ba:ĥtsızı, arabanaya düşär. /IrTkm/ (ITAÜİ: 58).

Atın bahtsız arabaya düşer. /TT/ (ADS: 162).

197. A:tın här yorulduĥu yerdä ĥan ya:pılmaz. /IrTkm/ (ITDA:222).

Eşegin yorulduĥu yere han yapılmaz. /TT/ (ADS: 274).

198. A:tın ö:lümü arpaydan olsun. /IrTkm/ (ITAÜİ: 58).

Atın ölümü arpadan olsun. /TT/ (ADS: 162).

At ölüb, itlärin bayramıdır. /AT/ (AA: 65).

Atın atası arpa. /Tkm/ (TA: 28).

199. A:tın ürkä:ĝi, igidin ĥorĥa:ĝı. /IrTkm/ (ITAÜİ: 58).

Atın ürkeĝi, yiĝidin korkaĝı. /TT/ (ADS: 162).

Atla igidin mäkanı olmaz. /AT/ (AA: 65).

200. A:tlı piyadädän çoĥ gidär. /IrTkm/ (ITA: 7).

Atlı ile yaya bir deĝil. /TT/ (AA: 65).

Atlı ilâ piyada bir deyil. /AT/ (AA: 65).

Atlınıñ piyadadan nä habarı. /Tkm/ (TA: 28).

201. Attan düşänä yorğan döşek, äşşäktän düşänä qazma küräk. /IrTkm/ (ITAÜİ: 58).

Attan düşene yorgan, eşekten düşene kazma kürek. /TT/ (ADS: 164).

Attan düşänä yorğan- döşäk, eşşäkdän düşänä- mäzar. /AT/ (AA: 66).

202. Aya:ğı altına sa:bun sürttülär. /IrTkm/ (Ats: 52).

Ayağının altına karpuz kabuğu koymuşlar. /TT/ (ITAÜİ: 58).

203. Aya:ğıvı yorğa:nıva görä uzat. /IrTkm/ (Ats: 53).

Ayağın yorganına göre uzat. /TT/ (ADS: 166).

Ayağın yorğana görä uzat. /AT/ (AA: 68).

Ayağını yorganına göre uzat. /Tkm/ (TA: 28).

204 Ayağ ya:lın gäzänä tikän batar. /IrTkm/ (ITDA:222).

Gezen ayağa taş değer. /TT/ (ADS: 287).

Gäzän ayağa daş däyär. /AT/ (AA: 198).

Gezegen ayaga daş deger. /Tkm/ (TA: 57).

205. Ay gö:rmiş yulduza nä minnät. /IrTkm/ (ITDA:222).

Ayı gördüm yıldız itibarım yok. /TT/ (ADS: 167).

Ay görmüşün ulduza nä minnät. /AT/ (AA: 67).

Ay görenin yulduza minneti yok. /Tkm/ (TA: 28).

206. A:yı gö:rdüv tut, a:yı gö:rdüv ut. /IrTkm/ (AD: 31).

Ay gör, oruç tut; ay gör, bayram et. /TT/ (ADS: 167).

207. A:yı kocalsa, balalar daşşa:ğında oynar. /IrTkm/ (KES: 17).

Kurt kocayınca köpeğin maskarası olur. /TT/ (ADS: 378).

Ğurd göcalanda toplana mäşhärä olar. /AT/ (AA: 268).

Gurt garrasa, ite külki. /Tkm/ (TA: 65).

208. A:yın on be:şi işşığtı, on be:şi qara:nnığ. /IrTkm/ (AD: 32).

Ayın on beşi karanlıksa, on beşi aydınlıktır. /TT/ (ADS: 168).

Ayın on beşi garañkılık bolsa, on beşi aydınlıktır. /Tkm/ (TA: 29).

209. Ay mä:nim o:lsın, barma:ğım yıldız gö:tinä. /IrTkm/ (ITAÜİ: 59).

Ayı gördüm yıldıza itibarım yok. /TT/ (ADS: 167).

Ay görmüşün ulduza nâ minnät. /AT/ (AA: 67).

Ay görenin yıldıza minneti yok. /Tkm/ (TA: 28).

210. Az ataş çoğ o:dun ya:ndırır. /IrTkm/ (Ats: 34).

Az ateş çok odun yakar. /TT/ (ADS: 170).

211. Az az ziyarät tez tezdän äyyidi. /IrTkm/ (ITAÜİ: 59).

Ayda gel dostuna, kalksın ayak üstüne, günde gel dostuna yatsın yan üstüne. /TT/ (ADS: 167).

Ayda gelen ayak iyer, günde gelen tayak. /Tkm/ (TA: 28).

212. A:zı bägä:nmiyän ço:hı da bägänmäz. /IrTkm/ (AD: 20).

Aza kanaat etmeyen çoğu hiç bulamaz. /TT/ (ADS: 169).

Aza gane olmayan çoğa yetişmäz. /AT/ (AA: 73).

Aza kanagat etmedik köpi görmez. /Tkm/ (KTA: 51)

213. A:zıcığ a:şım a:ğrısız ba:şım. /IrTkm/ (ITA: 11).

Azıcık aşım kaygısız başım. /TT/ (ADS: 170).

Azaçığ aşım, ağırılmaz başım. /AT/ (AXEA: 49).

Azacık aşım, govgasız başım. /Tkm/ (TA: 29).

214. Az o:lsın öz o:lsın. /IrTkm/ (ITA: 11).

Az olsun öz olsun. /TT/ (ADS: 171).

Az olsun, yahşı olsun. /AT/ (AA: 73).

Az bolsun, uz bolsun. /Tkm/ (TA: 29).

215. Az tämäh çoğ ziyan gä:tiri. /IrTkm/ (ITA: 11).

Az tamah çok ziyan getirir. /TT/ (ADS: 172).

216. Baba hâkki ödänmäz. /IrTkm/ (Ats: 166).

Ata hakkı evlada mirastır. /TT/ (AA: 59).

Ata hağğı övlada mirasdır. /AT/ (AA: 59).

217. Baba ko:ruk yä:r, o:ğlunun dişi kama:şır. /IrTkm/ (ITAÜİ: 59).

Baba koruk yer, oğlunun dişi kamaşır. /TT/ (ADS: 173).

218. Baba ma:lı tez tükä:ni. /IrTkm/ (Ats: 166).

Baba malı çabuk tükenir, evlat gerek kazana. /TT/ (ADS: 173).

Ata malı tez tükänär. /AT/ (AA: 59).

Atadan galan miras tiz tükener. /Tkm/ (TA: 27).

219. Baba:mın a:dı Hızır, ä:limnän gälän budır. /IrTkm/ (KES: 34).

Babamın adı Hıdır, elimden gelen budur. /TT/ (ITAÜİ: 60).

220. Baba:nın san'a:tı o:ğluna mira:stı. /IrTkm/ (Ats: 117).

Babanın sanatı oğula mirastır. /TT/ (ADS: 174).

Atanın käsbi oğluna halaldır. /AT/ (AA: 62).

Ata kesbi, oğla halal. /Tkm/ (TA: 27).

221. Baba o:ğluna bağ ba:ğışlar, oğlan babaya za:lım üzüm vermäz. /IrTkm/ (ITDA: 223).

Baba oğluna bir bağ bağışlamış, oğul babaya bir salkım üzüm vermemiş. /TT/ (ADS: 174).

Ata oğlunä bir bağ verdi, oğul ataya bir salım gıymadı. /AT/ (AA: 60).

222. Baba:sı inf e:dip, burnınna:n düşüp. /IrTkm/ (ITA: 25).

Hık demiş, (babasının, anasının) burnundan düşmüş. /TT/ (ITAÜİ: 60).

223. Baba:sını ta:nımıya:n Allah'ını da ta:nımaz. /IrTkm/ (Ats: 116).

Atasını tanımayan Allah'ını da tanımaz. /TT/ (ADS: 159).

224. Ba:blı ba:bıydan, çämçä қа:bıydan. /IrTkm/ (ITA: 26).

İftar kebabıyla, herkes erbabıyla. /TT/ (ITAÜİ: 60).

225. Bada:mçı badam olmaz, ye:timçä adam olmaz. /IrTkm/ (ITA: 26).

Bademci badem olamaz /TT/ (ADS: 92).

226. Bağ baққа:lsız, çäm çакқа:lsız olmaz. /IrTkm/ (ITDA: 223).

Ayısız orman olmaz. /TT/ (ITAÜİ: 60).

227. Bağdad kimin şahir olmaz, kardaş kimin yar olmaz. /IrTkm/ (KES: 39).

Bağdat gibi diyar olmaz, ana gibi yar olmaz. /TT/ (ITAÜİ: 60).

228. Bağ deväsiz olmaz. /IrTkm/ (AD: 74).

Ayısız orman olmaz. /TT/ (ITAÜİ: 60).

229. Bağ dü'a yoğ, be:lçä istär. /IrTkm/ (ITA: 27).

Bağ dua değil, çapa ister. /TT/ (ITAÜİ: 60).

230. Ba:ğıvda gül varkän, gül üzüvä; ba:ğıvda gül tükä:ndi, kül üzüvä./IrTkm/ (ITDA: 223).

Vardı bağım malım, gelirdi kardeşlerim, tükendi yağım halım, gelmiyor kardeşlerim. /TT/ (ADS: 458).

Bagım bar, barım bar. /Tkm/ (TA: 230).

231. Ba:ğı ver bağva:nçıya, ya:rısın da yesä. /IrTkm/ (Ats: 121).

Ekmeği ekmekçiye ver, bir ekmek de üste ver. /TT/ (ADS: 258).

Çöräyi ver çöräkçiyä, bir çöräk dä üstälik. /AT/ (AXEA: 91)

232. Bağvan bağvan olsa, ne:diri bağ diva:rı. /IrTkm/ (ITA: 27).

Adam uğru olmasa, bağ bekçiyi neylesin. /TT/ (ITAÜİ: 60).

233. Bahtsız ba:ğına ya:ğış yağmaz. /IrTkm/ (Ats: 117):

Bahtsızın bağına yağmur, ya taş yağar, ya dolu. /TT/ (ADS: 176).

234. Bal alan, bal yemöz?. /IrTkm/ (ITAÜİ: 61).

Bal alan bal yemez mi?. /TT/ (ADS: 178).

Bal tutan barmağ yalar. /AT/ (AA: 79).

Bal tutan barmagını yalar. /Tkm/ (TA: 30).

235. Bal bal demäğtän a:ğız şirin olmaz. /IrTkm/ (ITA: 27).

Bal demekle ağız tatlanmaz. /TT/ (ADS: 177).

Halva-halva demäklä ağız şirin olmaz. /AT/ (AXEA: 151).

Bal diyen bilen agzı süycemez. /Tkm/ (TA: 30).

236. Ba:lığ baştan çohtan bā:ri ko:ħıp baħađ kuyrığına ola:şıptı?. /IrTkm/ (ITA: 27).

Balık baştan kokar. /TT/ (ADS: 178).

Balığ başından iylānār, camış ayağından. /AT/ (AA: 81).

Balık başından porsar. /Tkm/ (TA: 30).

237. Ba:lığ baştan koħar. /IrTkm/ (KES: 35).

Balık baştan kokar. /TT/ (ADS: 178).

Balığ başından iylānār, camış ayağından. /AT/ (AA: 81).

Balık başından porsar. /Tkm/ (TA: 30).

238. Ba:lığ suda, bazar olmaz. /IrTkm/ (ITA: 27).

Balık sudayken pazarlık olmaz /TT/ (AA: 81)

Balığ suda ikān bazarlığ olmaz. /AT/ (AA: 81).

Suvdaki balık satıp bolmaz. /Tkm/ (TA: 96).

239. Bal olan yerā ĉibin dā gā:li. /IrTkm/ (Ats: 122).

Bal olan yerde sinek de olur. /TT/ (ADS: 179).

Bal bolan yerde sınegem bolar. /Tkm/ (TüA: 29)

240. Bal tutan barma:đı yala:nır. /IrTkm/ (ITA: 27).

Bal tutan parmağını yalar. /TT/ (ADS: 179).

Bal tutan barmağ yalar. /AT/ (AA: 79).

Bal tutan barmadıını yalar. /Tkm/ (TA: 30).

241. Bal yemā:dım bālmā ĉa:tım. /IrTkm/ (KES: 35).

Bal dedim, belaya düştüm. /TT/ (AA: 79).

Bal dedim, bālaya düşdüm. /AT/ (AA: 79).

Bal diydim, bela düşdüm. /Tkm/ (KTA: 58).

242. Ba:rlı ağaca daş atallar. /IrTkm/ (ITDA: 224).

Meyveli ağacı taşlarlar. /TT/ (ADS: 390).

Barsız ağaca daş atmazlar. /AT/ (AA: 274).

243. Ba:ruttan ata:şın o:yını olmaz. /IrTkm/ (ITA: 26).

Barut ile ateşin oyunu olmaz. /TT/ (ADS: 180).

Barıt ilâ odun dostluğu olmaz. /AT/ (AA: 82).

244. Başa dolanmağ, ya:şu azaltmaz. /IrTkm/ (ITA: 26).

El öpmekle ağız aşınmaz. /TT/ (ITAÜİ: 61).

245. Başa gälän çä:kili. /IrTkm/ (ITDA: 224).

Başa gelen çekilir. /TT/ (ADS: 180).

Başa gelen çekiler. /Tkm/ (TA: 30).

246. Başa gälän dildän gä:li. /IrTkm/ (ITA: 26).

Bana gelen olur her ne olursa, başım rahat olur dilim durursa. /TT/ (ITAÜİ: 61).

Başa bela dilden gelir. /Tkm/ (TüA: 30)

247. Başa gälmäsä bilinmäz. /IrTkm/ (Ats: 118).

Başa gelmeyince bilinmez. /TT/ (ADS: 180).

Başına gälän bilär. /AT/ (AA: 84).

248. Başa ya:zılan gä:li. /IrTkm/ (Ats: 119).

Başa yazılan gelir. /TT/ (ITAÜİ: 61).

Başa gelen çekiler. /Tkm/ (TA: 30).

249. Başa ya:zıla:nı göräsän. /IrTkm/ (ITA: 26).

Başa yazılan gelir. /TT/ (ITAÜİ: 61).

Başa gelen çekiler. /Tkm/ (TA: 30).

250. Baş başa vermä:yincä, daş ye:rinnän çıhmaz. /IrTkm/ (ITA: 26).

Baş başa vermeyince taş yerinden kopmaz. /TT/ (AA: 82).

Baş başa vermäyincä, daş yerindän göpmaz. /AT/ (AA: 82).

Başa gelmez iş bolmaz, ayaga degmez daş. /Tkm/ (KTA: 61)

251. Baş ge:dincä, ayağ päydär olmaz. /IrTkm/ (ITDA: 224).

Baş gidince payidar olmaz ayak. /TT/ (ITAÜİ: 62).

252. Baş haraya gidärsä ayağ oraya gidär. /IrTkm/ (Ats: 118).

Baş nereye giderse ayak da oraya gider. /TT/ (AA: 83).

Baş hara gedärsä, ayağ da ora gidär. /AT/ (AA: 83).

253. Ba:şımı kässäk kırdı, kăşkă bir daş ola:ydı. /IrTkm/ (ITAÜİ: 62).

Ağzımı yaktığına göre aş olsa, başımı yardığına göre taş olsa. /TT/ (ITAÜİ: 52).

Agzıma aş, garnıma daş. /Tkm/ (TA: 22).

254. Ba:şına gälän başma:hçıdı. /IrTkm/ (KES: 35).

Başına gelen başmakçıdır. /TT/ (ADS: 181).

Başına gälän bilär. /AT/ (AA: 84).

255. Ba:şın sa:ğlığı dünyä va:rılığı. /IrTkm/ (Ats: 120).

Baş sağılığı dünya varlığı. /TT/ (ADS: 182).

Başı sağıñ malı tükel. /Tkm/ (TüA: 30)

256. Baş kaçamağa va:hıtım – va:hıtı – yo:hıtı. /IrTkm/ ((ITA: 26).

Başını kaşıyacak vakti yoktur. /TT/ (ITAÜİ: 62).

257. Bayaz kannan қарă can, suya ge:dincä bilini. /IrTkm/ (ITA: 33).

Ak bacak, karabacak, sudan geçitte belli olacak. /TT/ (ITAÜİ: 62).

258. Baya:zın a:dı var, äsmä:rin da:dı var. /IrTkm/ (ITDA: 224).

Beyazın adı var, esmerin tadı var. /TT/ (ADS: 187).

259. Bayaz ipäk här rāng boya:nı. /IrTkm/ (ITA: 33).

Ak duvara hangi rengi boyasan tutar. /TT/ (AA: 29).

Ağ divara hansı rāngi yaḥsan, tutar. /AT/ (AA: 29).

260. Ba:yğuşın rıskı aya:ğına gä:li. /IrTkm/ (ITA: 28).

Baykuşun kısmeti, (rızkı) ayağına gelir, sıçramadan alamaz. /TT/ (ADS: 183).

Bayğuşun ruzisi ayağında gedär. /AT/ (AA: 86).

Bayğuşñ rısgalı agzına geler. /Tkm/ (TA: 31).

261. Ba:yğuşun rıskını Alla ve:ri. /IrTkm/ (ITA: 28).
Baykuşun kısmeti, (rızkı) ayağına gelir, sıçramadan alamaz. /TT/ (ADS: 183).
Bayğuşun ruzisi ayağında gedâr. /AT/ (AA: 86).
Bayğuşın rısgalı agzına gelir. /Tkm/ (TA: 31).
262. Bayramda borc ödüyänä Ramazan kıssa o:lı. /IrTkm/ (ITA: 33).
Bayramda borç ödeyene Ramazan kısa gelir. /TT/ (ADS: 183).
263. Baz bazdan, kaz kazdan. /IrTkm/ (ITA: 26).
Baz bazla kaz kazla, kel tavuk topal horozla. /TT/ (ADS: 184).
264. Bägänmä:diğiv daş baş kırar. /IrTkm/ (ITA: 30).
Ummadığın taş baş yarar. /TT/ (ADS: 453).
Görmedik daşım, yardı başım. /Tkm/ (TA: 62).
265. Bälüş ärä:kı mulla da içär. /IrTkm/ (KES: 39).
Bedava şarabı kadı da içer . /TT/ (ITAÜİ: 63).
Havayı sirkä baldan şirin olar. /AT/ (AA: 87).
266. Bänia:däm sıgır dö:gi bir donda қа:lsın. /IrTkm/ (KES: 40).
Yılan kabuğunu değıştirir, haysiyetini değıştirmez /TT/ (AA: 334)
İlan gabiğını däyişär, häsiyyätini däyişmäz. /AT/ (AA: 334).
Yılan govunu tazelär, häsiyeti öñküligi. /Tkm/ (TA: 112).
267. Bäslädim ye:tim, çımradı gö:tim. /IrTkm/ (AD: 82).
Besle kargayı, ovsun gözünü. /TT/ (ADS: 185).
Bäslä garğanı, ovsun gözünü. /AT/ (AA: 89).
268. Beş barma:ğiv bir olmaz. /IrTkm/ (ITDA: 224).
Beş parmak bir değıl. /TT/ (ADS: 186).
Bäş barmak deñ deldir. /Tkm/ (TA: 33).
269. Bäşär ça:yır kö:ki kimin bir birinä ge:çip. /IrTkm/ (ITA: 30).
Beniadam çayır köki gibidir /TT/ (ITAÜİ: 62)

270. Bäyyüg ba:lıg, küçük ba:lıgı yär. /IrTkm/ (Ats: 132).

Büyük balık küçük balığı yutar. /TT/ (ADS: 209).

271. Bäyyüg baş дәvlä:tti, bäyyüg ayağ nägba:tti. /IrTkm/ (ITA: 32).

Baş büyük devlet, ayak büyük mihnet. /TT/ (ITAÜİ: 63).

Ulı ata izzatda, kiçi ogul hızmatda. /Tkm/ (KTA: 295).

272. Bäyyüg luqma ye, bäyyüg söz qo:nışma. /IrTkm/ (Ats: 134).

Büyük lokma ye büyük söz söyleme. /TT/ (ADS: 209).

Böyük olan yerdä kiçik konuşmaz. /AT/ (AA: 103).

273. Bäyyügünü bilmiyän Alla:h'ını da bilmäz. /IrTkm/ (ITA: 32).

Atasını tanımayan Allah'ını da tanımaz. /TT/ (ADS: 159).

274. Bez a:lırsav Musul'dan, kız a:lırsav a:sıldan. /IrTkm/ (ITDA: 224).

Bez alırsan Musul'dan, kız alırsan asıldan. /TT/ (ADS: 188).

275. Bilän bilip, bilmiyän bilmäz. /IrTkm/ (ITA: 34).

Bilen bilir, bilmeyen aslı var sanır. /TT/ (ITAÜİ: 63).

Bilän söylämäz, söyläyän bilmäz. /AT/ (AA: 91).

276. Bilänä bir sälä, bilmiyänä bin o:hı. /IrTkm/ (ITA: 34).

Anlayana sivrisinek saz, anlamayana davul zurna az. /TT/ (ADS: 148).

Anlayana bircä milçäk dä sazdır, anlamayana zurna-ğaval da azdır. /AT/ (AA: 47).

Añmaza düye görünmez. /Tkm/ (TA: 24).

277. Bilänä bir söz bä:sti, bilmiyänä bin söz a:zdı. /IrTkm/ (ITA: 33).

Anlayana sivrisinek saz, anlamayana davul zurna az. /TT/ (ADS: 148).

Añmaza düye görünmez. /Tkm/ (TA: 24).

278. Bilmämäg äyyib dä:gi, ögränmämäg äyyibti. /IrTkm/ (Ats: 146).

Bilmemek ayıp değıl, ögrenmemek ayıp. /TT/ (ADS: 189).

Bilmämäk eyib deyil, soruşmamağ eyibdir. /AT/ (AA: 91).

Bilmezlik bela däl, bilesi gelmezlik bela. /Tkm/ (KTA: 72).

279. Bin bilsäv, bir bilännän da:nış. /IrTkm/ (Ats: 148).

Bin bilsen de bir bilene danış. /TT/ (ADS: 189).

Min bilän olsan, bir biländän soruş. /AT/ (AA: 92).

Müñ bilseñ de bir bilene geñeş. /Tkm/ (TA: 80).

280. Bin dāf'ä ölç, bir dāf'ä biç. /IrTkm/ (Ats: 149).

Bin ölçüp bir biçmeli. /TT/ (ADS: 191).

281. Bin düşüncä bir bo:rcı ödämäz. /IrTkm/ (Ats: 148).

Bin merak, bir borç ödemez. /TT/ (ADS: 190).

Müñ gaygı bir iş bitirmez. /Tkm/ (TA: 80).

282. Bir ağacta gül dä o:lı, tikän dä o:lı. /IrTkm/ (Ats: 135).

Bir ağaçta gül de biter diken de. /TT/ (ADS: 192).

Bir agaçda gül-de biter, tiken-de. /Tkm/ (TA: 34).

283. Bir a:ğızdan çıhan, bin a:ğıza düşär. /IrTkm/ (Ats: 137).

Bin ağızdan çıkan, bin ağıza yayılır. /TT/ (ADS: 192).

Bir ağızdan çıhan, min ağıza yaylar. /AT/ (AA: 93).

Bir ağızdan çıkan söz müñ ağıza yayılar. /Tkm/ (TA: 34).

284. Bir at bir igid kırtar:rı, bir igid bir mämläkä:ti kırtarı. /IrTkm/ (ITAÜİ: 64)

Bir mih bir nal kırtarır, bir nal bir at kırtarır. /TT/ (ADS: 198).

285. Bir baba doqkuz oğlan bäsłär, doqkuz oğlan bir baba bäsłämäz. /IrTkm/ (ITDA: 224).

Bir baba dokuz evlat besler, dokuz evlat bir babayı besleyemez. /TT/ (ADS: 193)

Bir ata doqğuz oğul bäsłär, doqğuz oğul bir atanı bäsłäyä bilmäz. /AT/ (AA: 94).

Bir ata on oğul saklar, on oğul bir atanı saklap bilmap bilmez. /Tkm/ (TA: 34).

286. Bir başa, bir göz bā:sti. /IrTkm/ (Ats: 139).

Bir başa, bir söz yeter. /TT/ (ADS: 193).

Bir başa bir göz yetär. /AT/ (AA: 94).

Bir başa bir göz bes. /Tkm/ (TA: 34).

287. Bir buğda üzünnän, bin zuvan suv içär. /IrTkm/ (ITA: 28).

Buğdayın yanında acı at da sulanır. /TT/ (ADS: 207).

Bir buğda äkmäsän, min buğda biçmäzsän. /AT/ (AA: 95).

Bugday bilen haşal ot hem suvlanır. /Tkm/ (TA: 37).

288. Bir çulum, (yüküm) var ataram, harda gä:lmiş yataram. /IrTkm/, (ITAÜİ: 64).

Bir abam var atarım, nerde olsa yatarım. /TT/ (AA: 93).

Bir abam var ataram, harda olsa yataram. /AT/ (AA: 93).

289. Bir dağ yihılmasa, bir däre dolmaz. /IrTkm/ (Ats: 140).

Bir dağ yıkılmazsa, bir dere dolmaz. /TT/ (ITAÜİ: 64).

Bir depe yıkılar-bir dere dolar. /Tkm/ (KTA: 74).

290. Bir dana bir na:ħırı bozar. /IrTkm/ (AD: 88).

Bir uyuz keçi bir sürüyü boklar. /TT/ (ADS: 200).

Bir dana bir aħırın adını batırar. /AT/ (AA: 95).

291. Bir дәlli bir kuyuya daş a:tmış, kırh aħilli çıħartma:mış. /IrTkm/ (ITAÜİ: 64).

Bir deli bir kuyuya taş atmış, kırk akıllı çıkarmamış. /TT/ (ADS: 193).

Bir дәli bir guyuya daş atmış, yüz ağıllı çıħarda bilmämiş. /AT/ (AA: 95).

292. Bir дәllinin yihıtıgını yüz aħilli yapabilmäz. /IrTkm/ (ITDA: 224).

Bir deli bir kuyuya taş atmış, kırk akıllı çıkarmamış. /TT/ (ADS: 193).

Bir дәli bir guyuya daş atmış, yüz ağıllı çıħarda bilmämiş. /AT/ (AA: 95).

293. Bir дә:rtlinin dәрma:nını o däre düşännän al. /IrTkm/ (ITDA: 224).

Kim düşer daldan, o bilir haldan. /TT/ (ADS: 362).

Bir dertliniñ dermanını ol derde uçrandan sora. /Tkm/ (KTA: 74).

294. Bir dinsizin haħkınnan bir ima:nsız gä:li. /IrTkm/ (ITA: 29).

Bir dinsizin hakkından bir imansız gelir. /TT/ (ITAÜİ: 64).

Bir dinsiziñ hakkından bir imansız gelir. /Tkm/ (KTA: 74).

295. Bir fincan қаһvә:nin bin il hә:tiri var. /IrTkm/ (Ats: 141).

Bir acı kahvenin bin yıl hatırı vardır. /TT/ (ADS: 196).

Bir-ä acı unudılmaz, bir- de süyüci. /Tkm/ (TA: 34).

296. Birä dägmöz bini bögänmöz. /IrTkm/ (ITAÜİ: 65).

Biri bilmeyen bini hiç bilmez. /TT/ (ADS: 197).

297. Bir äl bir ä:li, ki äl bir üzi yähär. /IrTkm/ (ITA: 29).

Bir el bir eli yıkar, iki el de yüzü , (yıkar). /TT/ (ADS: 194).

Bir äl äkär, iki äl biçär. /AT/ (AA: 96).

298. Bir äl ça:pını çıhmaz. /IrTkm/ (ITA: 29).

Bir elin sesi çıkmaz. /TT/ (ADS: 195).

Bir äldän säs çıhmaz. /AT/ (AA: 96).

299. Bir äldän ça:pın ça:lınmaz. /IrTkm/ (ITDA: 224).

Bir elin sesi çıkmaz. /TT/ (ADS: 195).

Bir äldän säs çıhmaz. /AT/ (AA: 96).

300. Bir ä:lin nä:si var? Ki ä:lin sä:si var. /IrTkm/ (ITDA: 224).

Bir elin nesi var, iki elin sesi var. /TT/ (ADS: 195).

301. Bir girdiğ pir girdiğ (bir gäldiğ pir gäldiğ). /IrTkm/ (ITAÜİ: 65).

Bir çıktı pir çıktı. /TT/ (ITAÜİ: 65).

302. Bir gözdän mänä baḥ, ki gözdän sänä ba:hım. /IrTkm/ (Ats: 143).

Bana bak bir gözle, bakayım sana iki gözle. /TT/ (ITAÜİ: 65).

303. Bir güldän bahar olmaz. /IrTkm/ (ITDA: 224).

Bir çiçekle yaz olmaz. /TT/ (ADS: 193).

Bir gül ilä bahar olmaz. /AT/ (AA: 97).

Bir gülden bahar bolmaz. /Tkm/ (TA: 35).

304. Birisinä käläk birisinä dümbäläk. /IrTkm/ (AD: 88).

Felek kimine kavun yedirir, kimine kelek , (kimine davul çaldırır kimine dümbelek. /TT/
(ADS: 281).

305. Biri yâr, biri baħar, onda kıyamət kopard. /IrTkm/ (ITA: 30).

Biri yer, biri bakar, kıyamət ondan kopar. /TT/ (ADS: 197).

Biri iyer, biri bakar, Şonda kıyamət gopar. /Tkm/ (TA: 35).

306. Bir ƙo:ltıĝa ki ƙa:rpız sıhılmaz. /IrTkm/ (ITA: 29).

Bir koltuĝa iki karpuz sıĝmaz. /TT/ (TA: 174).

Bir elde iki garpız tutdurmaz. /Tkm/ (TA: 34).

307. Bir ƙorħaĝan bir o:rdını bozar. /IrTkm/ (Ats: 142).

Bir korkak bir orduyu bozar. /TT/ (ADS: 198).

308. Bir ƙo:yınnan ki dâ:ri so:yılmaz. /IrTkm/ (Ats: 142).

Bir koyundan iki post ƙıkmaz. /TT/ (ADS: 198).

Bir ĝoyundan iki dâ:ri ƙıhmaz. /AT/ (AA: 97).

Bir goyundan iki deri alınmaz. /Tkm/ (TA: 35).

309. Bir küllüĝtä ki ĝo:ruz baynamaz. /IrTkm/ (Ats: 143).

Bir ƙöplükte iki horoz ötmez. /TT/ (ADS: 193).

310. Bir peştama:lı var ƙırmızı, hâ:m nânâ:si baĝlar hâ:m ƙızı. /IrTkm/ (ITA: 28).

Ali dayının abası, bir oĝlu giyer bir de babası. /TT/ (ITAÜİ: 66).

311. Bir salam bin ĝâ:tir yapar. /IrTkm/ (Ats: 140).

Bir selam bin hatır yapar. /TT/ (ADS: 199).

312. Bir sümbül saya:sınnan yüz zuvan suv içâr. /IrTkm/ (Ats: 141).

Buĝdayın yanında acı at da sulanır. /TT/ (ADS: 207).

Bir buĝda äkmäsân, min buĝda biçmäzsân. /AT/ (AA: 95).

Buĝday bilen haşal ot hem suvlanar. /Tkm/ (TA: 37).

313. Bir täcrübâ bin nâŝhättân daha äyyidi. /IrTkm/ (ITAÜİ: 66).

Bir felaket bin nasihatten yeğdir. /TT/ (ITAÜİ: 66).

314. Bir täppä yıhılı, bir dārā dolar. /IrTkm/ (ITDA: 225).

Bir tepe yıkılır, bir dere dolar. /TT/ (ADS: 200).

Bir depe yıkılar-bir dere dolar. /Tkm/ (KTA: 74).

315. Bir uçtuv çāvirkä, ki uçtuv çāvirkä, a:hırı sıçtīv çāvirkä. /IrTkm/ (AD: 86).

Bir sıçrarsın çekirge, iki sıçrarsın çekirge, üçüncü ele geçersin çekirge. /TT/ (ADS: 199).

316. Bir ye:mirām ye:mirāmnän qorh, bir de ge:tmirām ge:tmirāmnän./IrTkm/ (ITA: 29).

Bir yemem diyenden kork, bir oturmam diyenden. /TT/ (ADS: 200).

Bir "yeyirām" deyändän qorh, bir "yemirām" deyändän. /AT/ (AA: 99).

317. Bismillä sa:lih niyätlärdä bārākā:tti. /IrTkm/ (AD: 91).

Besmelesizden hayır gelmez. /TT/ (ITAÜİ: 66).

318. Bişmä:miş aş ka:rın a:ğırdı. /IrTkm/ (Ats: 146).

Gönülsüz yenen aş, ya karın ağırtır ya baş. /TT/ (ADS: 291).

Çoğ aş ya ğarın ağırdar, ya baş. /AT/ (AXEA: 88)

319. Bişirdiğim no:hud, bazara ge:tti läbläbi o:ldı. /IrTkm/ (ITA: 33).

Ektiğim nohut, biçtiğim nohut, kasabaya gelmiş, leblebi olmuş. /TT/ (ITAÜİ: 66).

320. Borc äyyi günä qalmaz. /IrTkm/ (Ats: 125).

Borç iyi güne kalmaz. /TT/ (ADS: 202).

321. Borc isidi, ama ölmöz. /IrTkm/ (ITDA: 225).

Borçlu ölmöz benzi sararır. /TT/ (ADS: 202).

Borclu ölmöz, bänizini saralar. /AT/ (AXEA: 72)

Borçlı ölmöz, burculu öler. /Tkm/ (KTA: 81).

322. Borc gülä gülä gidär, yığlıya yığlıya gä:li. /IrTkm/ (AD: 76).

Ödünc güle güle gider, ağlaya ağlaya gelir. /TT/ (ADS: 405).

Borc alan ağlaya-ağlaya gälär, gülä gülä gedär. /AT/ (AA: 100).

323. Bo:rçlı ölmâz ama râ:ngi sara:lı. /IrTkm/ (Ats: 126).

Borçlu ölmez benzi sararır. /TT/ (ADS: 202).

Borclu ölmâz, bânizi saralar. /AT/ (AXEA: 72)

Borçlı ölmez, burculu öler. /Tkm/ (KTA: 81).

324. Borc ye:div da:tlı da:tlı, sâhâbi gâ:ldi kır a:tlı. /IrTkm/ (ITAÜİ: 67).

Ödünç güle güle gider, ağlaya ağlaya gelir. /TT/ (ADS: 405).

Borc alan ağlaya-ağlaya gälär, gülä gülä gedär. /AT/ (AA: 100).

325. Borçtan qorhan qa:psını bäyyüg etmâz. /IrTkm/ (Ats: 126).

Borçtan korkan kapısını büyük, (geniş) açmaz. /TT/ (ADS: 203).

Borcdan qorhan qapısını gen açmaz. /AT/ (AA: 100).

326. Borc yüzü ge:çtiysä, hâr gün pilav ye. /IrTkm/ (KES: 42).

Borc ulaştı bine, vur pilâvın dibine (ITAÜİ: 67)

Borc ki oldu yüz, gir içindä üz. /AT/ (AXEA: 72)

Bergiñ müñe yetse yumurtgalı börek iy. /Tkm/ (TüA: 37)

327. Bosta:nçıya duklak ve:rri. /IrTkm/ (KES: 42).

Bostancıya tere satılmaz. /TT/ (ADS: 203).

Balı olana doşab satmazlar. /AT/ (AA: 80).

328. Boş buğa:zlığ qa:rın do:ydırmaz – toğ etmâz-. /IrTkm/ (ITA: 31).

Boş sözle karın doymaz. /TT/ (AA: 101).

Boş sözlä qarın doymaz. /AT/ (AA: 101).

329. Bo:şı bo:şına hürân köpâ:gi kırt apa:rı. /IrTkm/ (Ats: 127).

Ürümesini bilmeyen köpek sürüye kırt getirir. /TT/ (TA: 410).

Üyremesini bilmeyän köpek, sürä gurt getirir. /Tkm/ (TA: 104).

330. Boş sözdän nä her gâ:li. /IrTkm/ (Ats: 128).

Boş sözle karın doymaz. /TT/ (AA: 101).

Boş sözlä qarın doymaz. /AT/ (AA: 101).

331. Boş sözdän torba dolmaz. /IrTkm/ (ITA: 31).

Boş laf ile torba dolmaz. /TT/ (ADS: 204).

Boş sözlä ğarın doymaz. /AT/ (AA: 101).

332. Boş söz ƙa:rın do:ldırmaz. /IrTkm/ (Ats: 127).

Kuru laf ƙarın doydurmaz. /TT/ (ADS: 379).

Boş sözlä ğarın doymaz. /AT/ (AA: 101).

333. Boş torbaydan at tutulmaz. /IrTkm/ (KES: 42).

Boş torba ile at tutulmaz. /TT/ (ADS: 205).

Boş torba ilä at tutulmaz. /AT/ (AA: 101).

Boş torba bilen at tutulmaz. /Tkm/ (TA: 36).

334. Boya posa baħma, ğuya usa baħ. /IrTkm/ (ITA: 32).

Boyu büyük olanın kıymeti büyük olmaz. /TT/ (AA: 101).

Boyu böyük olanın ğıymäti böyük olmaz. /AT/ (AA: 101).

335. Bo:yı uzun be:yni boş. /IrTkm/ (ITA: 32).

Boyu uzun olanın akli kısa olur. /TT/ (TA: 181).

Boyu uzun, akılı gısga. /Tkm/ (TA: 36).

336. Bu birinci ne:fti öz ƙırağıva ƙoy. /IrTkm/ (KES: 40).

Elin yağ olursa başına ƙal. /TT/ (TA: 221).

Eliñ yağ bolsa, başıña ƙal. /Tkm/ (TA: 48).

337. Bu da bir ta:vdı Lä:ylikä, ƙaħma:ğı ƙa:vdı Läylä:ki. /IrTkm/ (ITDA: 225)

Bu da geƙer yahu. /TT/ (ITAÜİ: 67).

338. Bu def dümbäläk mä:nimçinmiş. /IrTkm/ (ITA: 31).

Yorgan gitti dava bitti. /TT/ (TA: 442).

Yorgan gitdi, govga bitdi. /Tkm/ (TA: 114).

339. Bu därdä düřän bili. /IrTkm/ (ITA: 31).

Kim düşer daldan o bilir hâldan. /TT/ (ADS: 362).

340. Budumun etini yāräm qassabın minnätini çäkmäm. /IrTkm/ (ITDA: 225).

Baldırımın etini yerim, kasaba minnet etmem. /TT/ (ITAÜİ: 68).

341. Bugün bizä ya:rın sizä. /IrTkm/ (Ats: 130).

Bugün bana ise yarın sana. /TT/ (ADS: 206).

Bu gün mänä isä sabah da sänädır. /AT/ (AXEA: 76)

Bu gün- şa sen, erte- geda sen. /Tkm/ (KTA: 83).

342. Bugün ye ya:rınçın Alla kârimdi. /IrTkm/ (KES: 41)

Bugününü bulan, yarını tasa etmez. /TT/ (TA: 182).

Bu günlüğünü tapan, ertirini gaygı etmez. /Tkm/ (TA: 36).

343. Bugünkü işi ya:rına bırahma, bākä ya:rın sänä yar olmaz. /IrTkm/ (ITA: 33).

Bugünkü işini yarına bırakma. /TT/ (ADS: 206).

Bu günün işini sabaha goyma. /AT/ (AXEA: 76)

Bu günki işiñi ertä goyma. /Tkm/ (TA: 36).

344. Bugünkü yımırta ya:rınki ta:vığdan äyyidi. /IrTkm/ (KES: 41).

Bugünkü tavuk yarınki kazdan iyidir. /TT/ (ADS: 206).

Bugünkü yumurta, sabahki toyuğdan yaşşıdı. /AT/ (AA: 101).

345. Bu ilki kuş bildirki kuşa cıvciv e:diri. /IrTkm/ (KES: 40).

Bu yılki serçe, bildirki serçeye cık cık öğretir. /TT/ (ITAÜİ: 68).

Bu günki serçe, düynki serçä "cık cık" övredır. /Tkm/ (KTA: 82).

346. Bu nä pähriz, bu nä lahana turşusu. /IrTkm/ (ITAÜİ: 68).

Bu ne perhiz, bu ne lahana turşusu. /TT/ (ITAÜİ: 68).

Bu näcä bostañdır: däymişi goyar, kalın dārār?. /AT/ (AXEA: 76)

347. Bülbülün dili ba:şına bälä gä:tirdi. /IrTkm/ (ITA: 30).

Bülbülün çektiği dili belâsıdır. /TT/ (ADS: 209).

Bülbülün çäkdıyı dil bälasıdır. /AT/ (AXEA: 78)

348. Ca:mi'tän hä:sir umusan?. /IrTkm/ (KES: 49).

İmam evinden aş, ölü gözünden yaş çıkmaz. /TT/ (ADS: 323).

Ne imam öyünde aş, ne öli gözünde yaş. /Tkm/ (TA: 81).

349. Cana gälän qaza mala gä:lsin. /IrTkm/ (ITDA: 226).

Gelen kaza cana değil mala gelsin. (TT) (ITAÜİ: 67)

350. Can cigärdän äzizdi. /IrTkm/ (Ats: 167).

Can cümleden azizdir. /TT/ (ADS: 211).

351. Can çıhmaşa huy çıhmaz. /IrTkm/ (Ats: 167).

Can çıkmayınca huy çıkmaz. /TT/ (ADS: 212).

Can çıkmayança huy çıkmaz. /Tkm/ (KTA: 205).

352. Can para:nı gä:tiri, para ca:nı gä:tirmäz. /IrTkm/ (ITA: 37).

Mal canı kazanmaz, can malı kazanır. /TT/ (ADS: 385).

Mal canı gazanmaz, can malı gazanar. /Tkm/ (KTA: 224).

353. Cafa:nı çä:kmiyän safa:nın qä:drini bilmäz. /IrTkm/ (ITAÜİ: 68).

Cefa çekmeyen sefanın kadrini bilmez. /TT/ (ADS: 213).

Cäfasını çäkmäyän säfa görmäz. /AT/ (AA: 106).

Cepasını çeken vepasını görer. /Tkm/ (TA: 38).

354. Cefa:sını män çä:ktim, safa:sını olar sürdü. /IrTkm/ (Ats: 169).

Cefasını ben çektim, sefasını başkası gördü. /TT/ (AA: 106).

Cäfasını män çäkdım, säfasını yad gördü. /AT/ (AA: 106).

Cepasını men çekdim, sapasını yat gördü. /Tkm/ (TA: 38).

355. Camala baqma, kamala baq. /IrTkm/ (ITA: 38).

Surete bakma, olgunluğa bak. /TT/ (TA: 185).

Camal gedär, kamal galar. /AT/ (AA: 107).

Cemala bakma, kemala bak. /Tkm/ (TA: 37).

356. Cäm'ät nanca çoq olsa, imam hä bildiğini o:hır. /IrTkm/ (ITA: 38).

Cami, (cemaat) ne kadar büyük. olsa, imam , (yine) bildiğini okur. /TT/ (ADS: 210).

Cami nâ gâdâr büyük olsa, imam yenâ bildiyin oğur. /AT/ (AXEA: 79)

357. Câm'ât nanca çoğ olsa, imam sâ:sini ula:ştıra bili. /IrTkm/ (ITA: 38).

Cami, (cemaat) ne kadar büyük. olsa, imam , (yine) bildiğini okur. /TT/ (ADS: 210).

Cami nâ gâdâr büyük olsa, imam yenâ bildiyin oğur. /AT/ (AXEA: 79)

358. Cäyran kaç ta:zı gâ:ldi. /IrTkm/ (AD: 103).

Tavşanı tazı tutar, çalımı avcı satar. /TT/ (ADS: 444).

359. Cücä yımirtadan çılıp қа:біğini bägä:nmiri. /IrTkm/ (ITA: 38).

Dün yumurtadan çıktı, bugün kabuğunu beğenmiyor. /TT/ (AA: 160).

Dünän yumurtadan çılıb, bu gün ğabığını bäyänmiri. /AT/ (AA: 160).

360. Cülhâ bez tapmaz. /IrTkm/ (ITA: 38).

Çulha don bulamaz, değirmenci un bulamaz. /TT/ (ITAÜİ: 69).

361. Cülhâ kâfä:nsiz ö:li. /IrTkm/ (ITA: 38).

Çulha kefensiz ölür. /TT/ (ITAÜİ: 69).

362. Ça:ğırsav nänä nänä, kimsä nänäy(v) olmaz, ça:ğırsav arvad arvad hâ:psi arvadıy olı.
/IrTkm/ (ITAÜİ: 69).

Karı bulunur, ama kardeş bulunmaz. /TT/ (ITAÜİ: 69).

363. Çakçal var baş kıpa:rdı, kırtun a:dı yama:ndı. /IrTkm/ (KES: 50).

Kurdun adı yaman çıkmış, tilkicik var baş keser. /TT/ (ADS: 378).

Çağgal var ki, baş kâsar, ğurdun adı bädnamdır. /AT/ (AA: 110).

364. Ça:lışan äkmä:gini daştan çıha:rdı. /IrTkm/ (ITDA: 227).

Er olan ekmeğini taştan çıkarır. /TT/ (ADS: 270).

Är ol, çöräyini daştan çıhart. /AT/ (AA: 178).

İşlän – dişler . /Tkm/ (KTA: 198).

365. Ça:lışan mährim kıalmaz. /IrTkm/ (ITA: 38).

Çalışan kazanır. /TT/ (AA: 111).

Çalışan gazarır. /AT/ (AA: 111).

İşlän eliñ pulı köp. /Tkm/ (TA: 74).

366. Çalışmağ ibadä:tin nısfıdı -yarısıdı-. /IrTkm/ (ITA: 38).

Çalışmak ibadetin yarısıdır. /TT/ (ITAÜİ: 69).

367. Çalma ħa:ħın қа:psını, çalma:sınlar қа:pıvı. /IrTkm/ (ITA: 38).

Çalma elin kapsını, çalarlar kapını. /TT/ (ADS: 216).

368. Çalma қа:pını, alma cava:bını. /IrTkm/ (ITAÜİ: 69).

Çalma elin kapsını, çalarlar kapını. /TT/ (ADS: 216).

369. Çalsav ä:lin қа:pısını, çallalar қа:pıvı. /IrTkm/ (ITA: 38).

Çalma elin kapsını, çalarlar kapını. /TT/ (ADS: 216).

370. Ça:yır öz kö:ki üzä:rine bitär. /IrTkm/ (ITA: 39).

Ot kökünün üstüne biter. /TT/ (ADS: 403).

Ağac öz kökü üstä bitär. /AT/ (AA: 23).

Ot öz köküniñ üstünde biter. /Tkm/ (TA: 84).

371. Çäm çakka:lsız, bağ bakka:lsız olmaz. /IrTkm/ (KES: 50).

Ayısız orman olmaz. /TT/ (ITAÜİ: 60).

372. Çıħan ay çıħışınnan bilini. /IrTkm/ (ITDA: 227).

Yenecek aş bağından bellidir. /TT/ (ITAÜİ: 126).

Çıħan ay doğuşundan bällidi. /AT/ (AXEA: 86)

Adam bolcak çağa, bokundan belli. /Tkm/ (TA: 20).

373. Çıħıntı yımırta:nın қа:buğını bägä:nmiri. /IrTkm/ (ITA: 39).

Dün yumurtadan çıktı, bugün kabuğunu beğenmiyor. /TT/ (AA: 160).

Dünän yumurtadan çıħıb, bu gün ğabığını bāyānmiri. /AT/ (AA: 160).

374. Çıħmıyan canda umud var. /IrTkm/ (ITA: 39).

Çıkmadık candan umut kesilmez. /TT/ (ADS: 218).

Çıhmayan cana umud çoğdur. /AT/ (AXEA: 86)

Çıkmadık canda umut bar. /Tkm/ (TA: 39).

375. Çırağ dibinä şü'lä vermäz. /IrTkm/ (KES: 50).

Çıra dibine ışık vermez. /TT/ (ADS: 218).

Çırağ öz dibinä ışığı salmaz. /AT/ (AXEA: 87)

Çıra öz düybüne yagıtı salmaz. /Tkm/ (KTA: 90).

376. Çibin küçüktü ama mä'dä bula:ntır. /IrTkm/ (ITDA: 227).

Sinek küçüktür amma mide bulandırır. /TT/ (ADS: 428).

377. Çibin pis dä:gi, ama mä'dä bula:ntır. /IrTkm/ (ITA: 39).

Sinek küçüktür amma mide bulandırır. /TT/ (ADS: 428).

378. Çibin şirä:li yerä konar. /IrTkm/ (ITA: 39).

Sinek pekmezciyi tanır. /TT/ (ADS: 428).

Sinek öl yere gonar. /Tkm/ (TA: 94).

379. Çirkin sahlâ:nı, gözäl gö:rini. /IrTkm/ (Ats: 179).

Çirkin bürünür, güzel görünür. /TT/ (ITAÜİ: 70).

380. Çoba:nın ge:vli olsa, ärkäk ge:çidän dälämä edär. /IrTkm/ (ITAÜİ: 70).

Çobanın gönlü olursa tekeden yağ çıkarır. /TT/ (ADS: 220).

Çobanın könlü olsa tükädän pendir tutar. /AT/ (AXEA: 88)

381. Çoba:nsız ço:yını kurt yär. /IrTkm/ (Ats: 179).

Çobansız koyunu kurt kapar. /TT/ (ADS: 220).

Çobansız göyünü gurd yeyär. /AT/ (AA: 116).

Çobansız mal bolmaz, kähudasız –il. /Tkm/ (KTA: 88).

382. Çoğ a:çılma sa:vuğ alasan. /IrTkm/ (ITA: 39).

Çok açılma soğuk alırsın. /TT/ (ADS: 222).

383. Çoğ aş, yän ka:rın a:ğırđı yän baş. /IrTkm/ (AD: 105).

Gönülsüz yenen aş, ya karın ağrıtır ya baş. /TT/ (ADS: 291).

Çoh aş ya garın ağırđar, ya baş. /AT/ (AXEA: 88)

384. Çoh gâzân çoh bili, çoh ya:şıyan çoh bilmâz. /IrTkm/ (ITA: 39).

Çok yaşayan bilmez, çok gezen bilir. /TT/ (ADS: 224).

Çoh yaşayan çoh bilmâz, çoh gâzân çoh bilâr. /AT/ (AXEA: 89)

Köp yaşan bilmez, köp gezen biler. /Tkm/ (TA: 77).

385. Ço:hlıĝ po:hlıĝtı. /IrTkm/ (KES: 51).

Nerede çokluk, orada bokluk. /TT/ (ADS: 296).

Harda ĝamıř, orda camış. /AT/ (AA: 278).

Köp boldı, bok boldı. /Tkm/ (TüA: 44)

386. Çoh mevâ:li ağacın başı aça:ĝıdan o:lı. /IrTkm/ (ITDA: 227).

Aĝaç meyvesi olunca başını ařaĝı salar. /TT/ (ADS: 119).

Aĝaç miveli bolsa, daş atan tapılar. /Tkm/ (TüA: 13).

387. Çoh sâlâşân çoh çaşar. /IrTkm/ (ITDA: 227).

Çok konuşan çok yanılır. /TT/ (ADS: 223).

Köp sözlân bozar, köp yüvren ozar. /Tkm/ (KTA: 217).

388. Çoh söz yala:nsız, çoh mal hara:msız olmaz. /IrTkm/ (ITDA: 227).

Çok mal haramsız, çok laf yalansız olmaz. /TT/ (ADS: 223).

389. Çoh sulardan ge:çti ta:ppuĝu ibinmä:di. /IrTkm/ (ITA: 39).

Denize gitse denizi kurtarır. /TT/ (AA 134).

Dänizâ getsâ dänizi gurutur. /AT/ (AA: 134).

390. Çoh verân maldan, az verân kannan. /IrTkm/ (ITA: 39).

Az veren candan, çok veren maldan. /TT/ (ADS: 172).

391. Çürük tahtaya ayaĝ basmam- basma- basmaz. /IrTkm/ (ITA: 40).

Çürük tahta çivi tutmaz. /TT/ (TA: 194).

Çürük tahta mıĝ götürmâz. /AT/ (AXEA: 91)

Çüyrük tagta mih tutmaz. /Tkm/ (TA: 40).

392. Dağa görä qar yağar. /IrTkm/ (ITA: 43).

Dağa bakar kar verir, bağına bakar bar verir. /TT/ (AA: 121).

Dağına bahar ğar verär, bağına bahar bar verär. /AT/ (AA: 121).

Dagına göre dumanı, yerine göre yılanı. /Tkm/ (TA: 41).

393. Dağ ba:şinnan duman ä:ssük olmaz. /IrTkm/ (ITDA: 228).

Dağ başında dumansız eksik olmaz. /TT/ (ADS: 226).

Dağbaşı duman olar. /AT/ (AA: 119).

Dag başı dumansız bolmaz, är başı hıyalsız, (govgasız). /Tkm/ (TA: 40).

394. Dağ dağa қа:vişmaz, adam adama қа:vişi. /IrTkm/ (ITDA: 228).

Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur. /TT/ (ADS: 227).

Dağ dağa ğovuşmaz, insan insana ğovuşar. /AT/ (AA: 119).

Dag daga govuşmaz, adam adama govuşar. /Tkm/ (TA: 41).

395. Dağda gäzän, a:yı da görär, kurt da görär. /IrTkm/ (Ats: 202).

Dağda gezen, ayıya da rastlar, kurda da. /TT/ (ITAÜİ: 71).

396. Dama çih manķalaydan, damnan än ye:rpizäydän. /IrTkm/ (ITDA: 228).

Çatıya çik mangalla, çatıdan in yerpazeyle. /TT/ (ADS: 249).

397. Da:mliya da:mliya göl o:lı. /IrTkm/ (KES: 58).

Damlaya damlaya göl olur. /TT/ (ADS: 228).

Dama-dama göl olar, aħa-aħa sel. /AT/ (AA: 123).

Dama- dama köl bolar, hiç dammasa çöl bolar. /Tkm/ (TA: 41).

398. Darda қалан pissig aslan kä:sili. /IrTkm/ (ITDA: 228).

Kediyi sıkıştırırsan üstüne atılır. /TT/ (ADS: 356).

399. Daşın bäyyüğü dosttan – ya:ħunnan – gä:li. /IrTkm/ (KES: 58).

Taş iraktan gelmez. /TT/ (ITAÜİ: 71).

400. Daş ye:rindä a:ğirdı. /IrTkm/ (KES: 58).

Taş yerinde ağırdır. /TT/ (ADS: 443).

Daş düşdüyü yerdä ağır olar. /AT/ (AXEA: 96)

Daş düşen yerine ağır. /Tkm/ (TA: 41).

401.Da:tlı söz cana ya:yılı. /IrTkm/ (Ats: 198).

Tatlı söz can azığı, acı söz baş kazığı. /TT/ (ADS: 444).

Dadlı söz – can arzusu, dadsız söz-baş ağrısı. /AT/ (AA: 312).

402. Da:vul görär oynar, mihrab görär yığlar. /IrTkm/ (ITA: 44).

Davul görür oynar, mihrap görür ağlar. /TT/ (AA: 124).

Dumbul görär oynar, mehrab görär ağlar. /AT/ (AA: 124).

403. Da:vulin sä:si uzağtan ho:ştı. /IrTkm/ (ITA: 44).

Davulun sesi uzaktan hoş gelir. /TT/ (ADS: 229).

404. Davşan kaç ta:zı gä:ldi. /IrTkm/ (ITAÜİ: 72).

Tavşanı tazı tutar, çalımı avcı satar. /TT/ (ADS: 444).

405. De:dilär: abdal kış gä:ldi, de:di durmuşam titrämäğä. /IrTkm/ (KES: 61)

Abdala “ kar yağıyor ” demişler, “ titremeye hazırım ” demiş. /TT/ (ADS: 105).

406. De:dilär: Miras hara ge:disän? De:di miras ya:nına. /IrTkm/ (KES: 62).

Mirasa « nereye gidiyorsun »demişler ; "esip savurmaya"demiş. /TT/ (ADS: 390).

407. Dä:girman bir sa:tlı suydan dolanmaz. /IrTkm/ (AD: 134).

Taşma, (dökme) su ile değirmen dönmez. /TT/ (ADS: 443).

Daşınma su ilä dāyirmän işlāmāz. /AT/ (AA: 311).

408. Dāgmā na:zlıya, kaçar қа:zıya. /IrTkm/ (KES: 60).

Şımartma çocuğu, başına çıkar. /TT/ (ITAÜİ: 72).

409. Dāgmā sārhoşa, a:ķibāt düşär ö:ziyā , (özüvä). /IrTkm/ (KES: 60).

Sarhoşa dokunma kendi yıkılsın. /TT/ (ADS: 421).

410. Dällidän al h b :ri. /IrTkm/ (Ats: 221).
Deliden al uslu haberi. /TT/ (ADS: 231).
D lid n al doğru h b r. /AT/ (AA: 130).
411. D lli d llid n hoşla:nı. /IrTkm/ (Ats: 220).
Deli deliden hoşlanır, imam  l den. /TT/ (ADS: 231).
D li d liy  hoş g l r. Molla halvadan. /AT/ (AA: 127).
D li d liden hoşlanar, imam  l den. /Tkm/ (TA: 42).
412. D lli d llini g :r nc   oma:đını sağlar. /IrTkm/ (Ats: 220).
Deli deliyi g r nce değneğini, ( omağını) gizler. /TT/ (ADS: 231).
413. D lliliğ bir d :gi, r nga r :ngti. /IrTkm/ (ITA: 45).
Delilik yetmiş t rl  olur, (-muş). /TT/ (ITA I: 72).
414. D llinin ba:şı b l :sizdi. /IrTkm/ (ITA I: 72).
Deliye , (g re) her g n bayram. /TT/ (ADS: 232).
D liy  g nd  bayramdır. /AT/ (AA: 131).
D l  her g n bayram. /Tkm/ (TA: 42).
415. D ll gl  muncuğ ye:rind   almaz. /IrTkm/ (Ats: 223).
Delikli taş yerde kalmaz. /TT/ (ADS: 232).
Deşikli daş yerde yatmaz, oğlan oynar,  p  tir. /Tkm/ (KTA: 97)
416. D :mir  a:pının ağac  a:pıya işi d ş r. /IrTkm/ (ITDA: 228).
Altın eşik g m ş eşiğe muhta  olur. /TT/ (ADS: 143).
417. D :mir ta:vında g r :kti. /IrTkm/ (ITDA: 229).
Demiri tavında d vmeli. /TT/ (ADS: 233).
418. D :ni d nl rd n, suyu g ll rd n. /IrTkm/ (AD: 131).
Deni elden suyu g lden. /TT/ (ITA I: 73).
D ni ell rd n, suyu g ll rd n. /AT/ (AXEA: 102)

419. Dänizdä ba:lıg baza:rlıg olmaz. /IrTkm/ (ITAÜİ: 73).

Denizdeki balığın pazarlığı olmaz. /TT/ (ADS: 234).

Balıg sudaykän bazarlıg olmaz. /AT/ (AA: 81).

Suvdaki balık satıp bolmaz. /Tkm/ (TA: 96).

420. Därd dä:rdi sökär. /IrTkm/ (ITA: 44).

Çivi çiviye söker. /TT/ (ADS: 220).

421. Därd gidär ye:ri boş qalmaz. /IrTkm/ (Ats: 218).

Dert gider , (amma) yeri boş kalmaz. /TT/ (ADS: 236).

Därd gedär, yeri boş galar. /AT/ (AA: 135).

Derd gelir gider, dessor galar. /Tkm/ (KTA:97)

422. Dä:rdini sa:hlıyan, därmä:ni bulmaz. /IrTkm/ (ITDA: 228).

Derdini söylemeyen dermanı bulamaz. /TT/ (ADS: 235).

Därdin gizläyän, davasını tapmaz. /AT/ (AA: 134).

Derdini gizlän, dermanını tapmaz. /Tkm/ (TA: 42).

423. Dä:rdi verän därmä:nini dä ve:ri. /IrTkm/ (ITA: 44).

Derdi veren dermanın da verir. /TT/ (AA: 134).

Därdi verän, dərman da verär. /AT/ (AA: 134).

424. Dä:rvişin fikri näysä, zikri dä o:dı. /IrTkm/ (Ats: 219).

Dervişin fikri ne ise, zikri de odur. /TT/ (ADS: 237).

Därvişin fikri nä isä, zikri dä odur. /AT/ (AA: 136).

425. Därya dalğa:sız, қа:pı hălkä:siz olmaz. /IrTkm/ (ITDA: 229).

Deniz dalgasız, kapı halkasız olmaz. /TT/ (ADS: 234).

Däniz dalğasız, gızlar sevdasız olmaz. /AT/ (AA: 133).

Derya deresiz, gapı halkasız bolmaz. /Tkm/ (KTA: 97)

426. Däryadan kö:püg ba:ğışlırı. /IrTkm/ (AD: 128).

Deryâdan su köpüğü bağışlıyor. (TT) (ITAÜİ: 73)

427. Dästini kıran su gä:tirän dä birdi. /IrTkm/ (ITA: 45).

Suyu getiren de (dolduran da) bir, testiye kıran da. /TT/ (ADS: 434).

428. Dev dä düşsä dişi kırını. /IrTkm/ (ITA: 49).

Sıçan düşse başı yarılır. /TT/ (ITAÜİ: 83).

429. Devä a:ğır gidär, amma yol käsär. /IrTkm/ (ITAÜİ: 73).

Deve ağır gider amma yol alır. /TT/ (ITAÜİ: 73).

Dävä ağır gedär, çoğ gedär. /AT/ (AXEA: 105)

Düye hayal yörär, uzak gider. /Tkm/ (KTA:112).

430. Dä'vä:çi dä'vä:sinnän vazge:çiri şahad şaha:dılığınnan vazge:çmiri. /IrTkm/ (KES: 59).

Sahibi razı olur, tellâl razı olmaz. /TT/ (ITAÜİ: 73).

431. Dä'vä:çi ka:zı olsa işivi (imanıvı) Allah'a ısmarla. /IrTkm/ (ITA: 43).

Davacın kadı olursa yardımcın Allah olsun. /TT/ (ADS: 229).

432. Devä:çiydän tanışan-kağıp otıran- ka:pısını bäyyüg edär. /IrTkm/ (AD: 132).

Deveci ile konuşan kapısını büyük açar. /TT/ (ADS: 238).

Däväçi ilä dost olan, darvazası gen gäräk. /AT/ (AA: 140).

Düye bilen dost bolanıñ dervezesi giñ gerek. /Tkm/ (KTA: 111).

433. Devädän bäyyük fil var. /IrTkm/ (ITA: 49).

Deveden büyük fil var. /TT/ (ADS: 238).

Dävädän böyük fil var. /AT/ (AA: 140).

Düyäden ulı pil bardır. /Tkm/ (TA: 46).

434. Devädän düşüp, hop ho:pınnan vazge:çmiri. /IrTkm/ (ITA: 49).

Deveden düşmüş, huyundan el çekmiyor. /TT/ (AA: 140).

Dävädän düşüb-höt-hötündän äl çäkmiri. /AT/ (AA: 140).

435. Devädän so:rdılar: işiv nä:di? De:di kazzä:zliğ. /IrTkm/ (ITA: 49).

Deveye “kârın ne?” demişler –kazazlık. /TT/ (ITAÜİ: 74).

436. Devä devä yerinä diz çökär. /IrTkm/ (ITA: 49).

Deve yerine deve çöker. /TT/ (ADS: 239).

437. Devä gö:rdimi? Görmä:dim (kıyığını da görmä:dim). /IrTkm/ (AD: 132).

Deve gördün mü – vale kulağı. /TT/ (ITAÜİ: 74).

Dävä gördünmü? Ğığını da görmädım. /AT/ (AXEA: 105)

438. Devä öz aya:ğı a:ltını görmäz. /IrTkm/ (ITA: 49).

Deve kendi kamburunu görmez, karşısındakini görür. /TT/ (ITAÜİ: 74).

Dävä öz äyrisin bilmäz. /AT/ (AXEA:106)

439. Devä öz ka:mburını görmäz. /IrTkm/ (ITA: 49).

Deve kendi kamburunu görmez, karşısındakini görür. /TT/ (ITAÜİ: 74).

Dävä öz öyrisin bilmäz. /AT/ (AXEA:106)

440. Devä öz mänzilindä diz çökär. /IrTkm/ (ITA: 49).

Deve yerine deve çöker. /TT/ (ADS: 239).

441. Dävä:tsiz gälän mısa:fir döşä:ksiz o:tır. /IrTkm/ (Ats: 204).

Davetsiz gelen döşeksiz oturur. /TT/ (ADS: 229).

Dävätsiz gälän ğonuk, ğuru yerdä oturur. /AT/ (AA: 124).

442. Deväyä: bo:ynıv ä:gridi, de:di haram düzdü?. /IrTkm/ (Ats: 227).

Deveye sormuşlar: boynun niçin eğiridir? Nerem doğru ki boynum doğru olsun?. /TT/ (AA: 141).

Däväyä dedilär boynun äyiridir, dedi: haram düzdür ki . /AT/ (AA: 141).

Düyä boynuñ egri diyseler, dogrı yeri nire diyen. /Tkm/ (KTA: 113).

443. Deväyä de:dilär: san'a:tıv nä:di? De:di kazzä:zliğ. /IrTkm/ (ITA: 49).

Deveye “kârın ne?” demişler –kazazlık. /TT/ (ITAÜİ: 74).

444. Deväyä kazzä:zliğ ya:kışmaz. /IrTkm/ (ITA: 50).

Deveden kazaz olmaz. /TT/ (ITAÜİ: 74).

445. Devlätlinin düşgünü, yazlığ girär kış günü. /IrTkm/ (KES: 59).

Fukaranın düşkünü, beyaz giyer kış günü. /TT/ (ADS: 281).

446. Dırna:ğvın kirin ye, kimsäyä äI açma. /IrTkm/ (Ats: 228).

Aç otur da, dilencilige alışma. /TT/ (ITAÜİ: 48).

Ac gal dilänci olma. /AT/ (AA: 14).

Aç gal, açık galma. /Tkm/ (KTA: 12).

447. Dildä sümüg yo:htı, näcä istäsäv dönär. /IrTkm/ (ITAÜİ: 75).

Dilin kemiği yok. /TT/ (ADS: 243).

Dil sümüksüzdür, ama sümüyü sındırar. /AT/ (AA: 144).

Dilin oñurgası yok. /Tkm/ (TA: 43).

448. Dilä:nci bir tåk olsa şäkärdän bäsIä:ni. /IrTkm/ (AD: 136).

Dilenci bir olsa şekerle beslenir. /TT/ (ADS: 242).

Dilänçi bir olsa, balnan bäsIärlär. /AT/ (AXEA: 110)

449. Dili dost, kälbi ha:yın. /IrTkm/ (ITA: 48).

Dili bal, işi bela. /TT/ (AA: 145).

Dili bal, işi bälä. /AT/ (AA: 145).

Dil bar- bal getirer, dil bar bela getirer. /Tkm/ (TA: 43).

450. Dil käl:sük baş salamat, dil uzun baş malamat. /IrTkm/ (KES: 62).

Dil susmayınca baş esen olmaz. /TT/ (TA: 204).

Dilini gısqa tutanıñ başı aman. /Tkm/ (TA: 43).

451. Dil sümügü yo:htı. /IrTkm/ (Ats: 232).

Dilin kemiği yok. /TT/ (ADS: 243).

Dil sümüksüzdür. /AT/ (AA: 144).

Dil bir sünksiz et, yağşını hem diyer, yamanı- hem. /Tkm/ (TA: 43).

452. DişIämäg istiyän köpäk dişini göstärmöz. /IrTkm/ (Ats: 229).

Isıracak it dişini göstermez. /TT/ (ADS: 318).

Ğapan it dişini göstärmöz. /AT/ (AA: 234).

Dişlek at dişin görkezmez. /Tkm/ (KTA: 101).

453. Diva:rın da kula:ğı var. /IrTkm/ (AD: 125).

Duvarın kulağı var, gözünü de unutma. /TT/ (ADS: 250).

454. Diva:rı nām yıhar, insa:nı da ğām. /IrTkm/ (ITA: 50).

Duvarı nem, insanı gam yıkar. /TT/ (ADS: 250).

Divarı nām insanı ğām yıhar. /AT/ (AXEA: 111)

Divarı nem iyer, insanı gam. /Tkm/ (TA: 43).

455. Diva:rlı bağa girilmüz. /IrTkm/ (ITA: 50).

Destursuz bağa girilmez. /TT/ (ADS: 238).

456. Divar yıhılan dākķā to:zı çıhar. /IrTkm/ (AD: 125).

Yar yıkıldığı gün tozar. /TT/ (ADS: 468).

457. Diyällär işlä dişlä. /IrTkm/ (ITA: 50).

Yemek, emek ister (emeksiz olmaz). /TT/ (ITAÜİ: 75).

458. Do:ğrıyan bili, yän bilmüz. /IrTkm/ (ITA: 46).

Yiyen bilmez, doğrayan bilir. /TT/ (ADS: 477).

Yeyän bilmüz, doğruyan bilär. /AT/ (AXEA: 309)

İyen bilmez, dograyan biler. /Tkm/ (TA: 75).

459. Do:ğrı diyän do:kkuz köydän a:tılı. /IrTkm/ (ITAÜİ: 75).

Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar. /TT/ (ADS: 244).

Dogru aydanı dokuz obadan kovarlar. /Tkm/ (TA: 44).

460. Do:ğrı diyä:nin bö:rki дәllügti. /IrTkm/ (KES: 59).

Doğru söyleyenin tepesi delik olur. /TT/ (ADS: 244).

461. Do:ğrılığ dost қа:рısı, ä:гри zava:lını görär. /IrTkm/ (ITA: 46).

Sen doğru ol, eğri belasını bulur. /TT/ (AA: 297)

Sän doğru ol, äyiri bālasını tapar. /AT/ (AA: 297).

Dogruluk dost gapısı. /Tkm/ (KTA: 103).

462. Do:đrı söz äcci o:lı. /IrTkm/ (ITA: 46).

Doğru söz acıdır. /TT/ (ADS: 245).

Düz söz acı olar. /AT/ (AA: 149).

Dogru söz acı bolar. /Tkm/ (TA: 44).

463. Do:đrı sözün ye:mindä iħtiya:cı yoğ. /IrTkm/ (AD: 124).

Doğru söz yemin istemez. /TT/ (ADS: 245).

Doğru sözä nä and. /AT/ (AXEA: 112)

464. Do:lu küpün sä:si çılmaz. /IrTkm/ (Ats: 212).

Dolu küpün sesi çıkmaz. /TT/ (ADS: 246).

Dolu guyuya it düşmäz. /AT/ (AA: 151).

465. Domnan va:yı ğä:rbil äläk häcä:tti. /IrTkm/ (KES: 60).

Görmemişe paçavra göster, sırmalı kaftan sanır. /TT/ (ITAÜİ: 76).

466. Dom o:lsın öziyçin kalaş tiksın (veya kâ:rbil ya:psın). /IrTkm/ (KES:59).

Davulcu olsun, düğünü olsun. /TT/ (ITAÜİ: 75)

467. Dängüzdän qorhan da:rı äkmäz. /IrTkm/ (ITA: 47).

Serçeden korkan darı ekmez. /TT/ (ADS: 425).

Särçädän qorhan darı äkmäz. /AT/ (AA: 297).

Serçeden gorkan darı ekmez. /Tkm/ (TA: 93).

468. Dängüz dâ:rrişi dabğ olmaz. /IrTkm/ (ITA: 47).

Domuz derisi post olmaz, eski düşman dost olmaz. /TT/ (ADS: 246).

469. Dost ağla:dı, duşman güldiri. /IrTkm/ (ITDA: 229).

Dost ağlatıp, duşman güldürüp söyler. /TT/ (TA: 208).

Dost ağlar, düşmân gülär. /AT/ (AA: 153).

Dost agladar, duşman güldürer. /Tkm/ (TA: 44).

470. Dost başa, duşman ayağa baħar. /IrTkm/ (ITA: 46).
Dost başa bakar duşman ayağa. /TT/ (ADS: 246).
Dost başa, duşmân ayağa baħar. /AT/ (AA: 152).
Dost başıña garar, duşman-ayagiña. /Tkm/ (TüA: 53)
471. Dost bizi bir ƙozdan istä:sin, ƙoy içi dä pük o:lsın. /IrTkm/ (KES: 59).
Dost beni ansın bir kozla, o da çürük çıksın. /TT/ (ADS: 247).
Dost mäni ansın, bir çürük göz ilä. /AT/ (AA: 152).
472. Dost do:stın äyyibini üzünä diyär. /IrTkm/ (Ats: 208).
Dost dostun ayıbını yüzüne söyler. /TT/ (ADS: 247).
Dost dostun eybini üzünä deyär. /AT/ (AA: 153).
Dost dostuñ aynası. /Tkm/ (TA: 44).
473. Dost do:stın ھا:lınnan bili duşman bilmäz. /IrTkm/ (Ats: 208).
Dost dostun eğerlenmiş atıdır. /TT/ (ADS: 247).
Dost dostuñ aynası. /Tkm/ (TA: 44).
474. Dost dost mä'mälä dürüst. /IrTkm/ (ITA: 46).
Dost dost hesabın doğru olsun. /TT/ (TA: 209).
Dost dosta tãn gäräk, tãn olmasa gen gäräk. /AT/ (AXEA: 113)
Dostuñ dost bolsun, hasabın-dürs. /Tkm/ (TA: 45).
475. Dost äcci söylär. /IrTkm/ (ITAÜİ: 76).
Dost acı söyler. /TT/ (ADS: 246).
Dostdan sözüñ gizleme. /Tkm/ (TA: 44).
476. Do:stı göstärmäğtän duşman ä:zilmäz. /IrTkm/ (ITAÜİ: 76).
Dostu göstermekle duşman ezilmez. /TT/ (ITAÜİ: 77).
477. Do:stın ä:skisi, arva:dın ye:ngisi. /IrTkm/ (ITA: 47).
Her şeyin yenisi, dostun eskisi. /TT/ (ADS: 312).
Här şeyin tüzäsi, dostun köhnäsi. /AT/ (AXEA: 159)
Dostuñ konesi yağşı, donuñ- tüzäsi. /Tkm/ (KTA: 106).

478. Dost istäsäv zāngin ol. /IrTkm/ (ITA: 48).

Varsa eğer pulun, âlem senin kulun. /TT/ (ADS: 459).

Vardır pulun, hamı ğulun. /AT/ (AA: 322).

479. Do:stlıĝ başka, a:lış ve:riş başka. /IrTkm/ (ITAÜİ: 77).

Dostluk başka, alışveriş başka. /TT/ (ADS: 248).

Dost bilen iy-iç, emma alış-beriş etme. /Tkm/ (TA: 44).

480. Do:stlıĝ kıantardan, a:lışve:riş mişkaldan. /IrTkm/ (ITA: 47).

Dostluk kantarla, alış veriş mişkalle. /TT/ (ADS: 248).

Alış-veriş mişgalla, dostluĝ ħalvarla. /AT/ (AA: 40).

Alış-beriş mişgal bilen. /Tkm/ (KTA: 30)

481. Dost mâ:ni a:lış ve:riştâ gö:rsin. /IrTkm/ (ITA: 47).

Dostlar alış verişte görsün. /TT/ (ITAÜİ: 77).

482. Do:stuva dost, duşma:nıva duşman. /IrTkm/ (ITAÜİ: 77).

Dostuna dost, düşmanına düşman. /TT/ (ITAÜİ: 77).

483. Duşma:nıv kıa:rınça olsa ona ħor baĝma. /IrTkm/ (ITA: 47).

Düşmanın kıarınca ise de hor bakma. /TT/ (ADS: 254).

Düşmân ĝarıřĝa da olsa, sän onu fil say. /AT/ (AA: 163).

Düřmanıñ peşeçe (peře) bolsa, pilçe gör. /Tkm/ (TA: 45).

484. Duşman küçük de olsa bäyyük iş görär. /IrTkm/ (ITA: 47).

düşmanın kıarınca ise de hor bakma. /TT/ (ADS: 254).

Düşmân ĝarıřĝa da olsa, sän onu fil say. /AT/ (AA: 163).

Düřmanıñ peşeçe , (peře) bolsa, pilçe gör. /Tkm/ (TA: 45).

485. Duşman sä:ni yemädän, sän duşma:nı ye:ginän. /IrTkm/ (ITA: 47).

Düşmana yarak (silah) gerek, ya düşmandan irak gerek. /TT/ (ADS: 253).

Düřmânâ fürsät vermä, ayıĝ ol. /AT/ (AA: 164).

486. Duz äkmäk ħa:kķını bilmiyän, kör o:lı. /IrTkm/ (AD: 125).

Tuz ekmek hakkını bilmeyen kör olur. /TT/ (ADS: 450).

Duz-çöräk gädri bilmäyän itdän dä alçağdır. /AT/ (AA: 317).

Duz- çöregiñ hakkını bilmeyen kör bolar. /Tkm/ (TA: 45).

487. Dünyä bitär, (tükä:ni) duşman bitmäz. /IrTkm/ (Ats: 205).

Dünya tükenir yalan tükenmez. /TT/ (ADS: 253).

Dünya bitär, yalan bitmäz. /AT/ (AA: 161).

Dünyä tükener- yalan tükenmez. /Tkm/ (TA: 46).

488. Dünyä bu huy huya dägmäz. /IrTkm/ (AD: 121).

Dünya malı dünyada kalır. /TT/ (ADS: 252).

Dünya malı dünyada ğalar. /AT/ (AA: 161).

Dünyä malı dünyäde galar. /Tkm/ (TA: 46).

489. Dünyädä rähä:tliğ yo:htı. /IrTkm/ (Ats: 206).

Dünyanın iki başı bir gelmez. /TT/ (ADS: 252).

490. Dünyädä zulüm edän, kıyamatta zulüm görär. /IrTkm/ (ITA: 46).

Dünyada eken ahirette biçer. /TT/ (ITAÜİ: 77).

Dünyäde eken ahiretde orar. /Tkm/ (KTA: 111).

491. Dünyä Ha:rut Ma:rut'a çalma:dı. /IrTkm/ (ITA: 45).

Dünya (peygamber) Süleyman'a bile kalmamış. /TT/ (ADS: 252).

492. Dünyä kâ:riş kâ:rişti, a:lış o:ğlı ve:rişti. /IrTkm/ (ITA: 45).

Alış (-ın) oğlu veriştir. /TT/ (ITAÜİ: 53).

Alış oğlu berişdi, dünyä gariş garişdır. /Tkm/ (KTA: 30)

493. Dünyä ma:lı dünyädä ça:lı. /IrTkm/ (Ats: 206).

Dünya malı dünyada kalır. /TT/ (ADS: 252).

Dünya malı dünyada ğalar. /AT/ (AA: 161).

Dünyä malı dünyäde galar. /Tkm/ (TA: 46).

494. Dünyä:nin kuyrığı uzundı. /IrTkm/ (Ats: 207).

Dünyanın ucu uzundur. /TT/ (ADS: 252).

Dünyaniñ guyruğı uzındır. /Tkm/ (KTA: 111).

495. Dünyä:sini atsa, Alla:h'ını atmaz. /IrTkm/ (ITA: 46).

Düşmez kalkmaz bir Allah. /TT/ (ADS: 254).

496. Dünyä yazıkän kışın tä:dbirinä baĥ. /IrTkm/ (ITA: 45).

Kışın yaba al, yazın soba al. /TT/ (ITAÜİ: 78).

497. Düşä:nin do:stı olmaz, inanmasav düş dä gör. /IrTkm/ (AD: 126).

Düşenin dostu olmaz, hele düş de gör. /TT/ (ADS: 253).

498. Düşänä yoldaş yo:htı. /IrTkm/ (ITA: 47).

Düşenin dostu olmaz, hele düş de gör. /TT/ (ADS: 253).

499. Äcci ba:dıncan kırağ çalmaz. /IrTkm/ (ITA: 58).

Acı patlıcanı kırağı çalmaz. /TT/ (ADS: 108).

Acı badamcanı gırav almaz. /Tkm/ (TA: 18).

500. Äyyibini bilän ĥa:hı äyyiblämöz. /IrTkm/ (ITA: 60).

Elin ayıbını söyleyen, kendi de ayıplı olur. /TT/ (AA: 174).

Ĥalgın eybini söyläyän özü eyibli olar. /AT/ (AA: 174).

501. Äyyibsiz dost istiyän do:stsız ĥa:lı. /IrTkm/ (ITDA: 222).

Kusursuz dost arayan dostsuz kalır. /TT/ (ADS: 379).

502. Äcälä işin a:hırı pişmanlıĥtı. /IrTkm/ (AD: 166).

Acele işe şeytan karışır. /TT/ (ADS: 107).

Täläsik işä şeytan ĥarışar. /AT/ (AA: 11).

503. Äcälä çara olmaz. /IrTkm/ (AD: 33).

Ecele çare bulunmaz. /TT/ (ADS: 256).

Äcälä çarä yoĥdur. /AT/ (AA: 165).

Acala çäre yok. /Tkm/ (TA: 18).

504. Äcäl gä:ldi cihana, baş a:ğrığı mahana. /IrTkm/ (ITDA: 231).
Ecel geldi cihana, baş ağrısı bahane. /TT/ (ADS: 256).
Äcäl gäldi, baş ağrısı bahana. /AT/ (AA: 165).
Acal geldi cihana, baş agrısı-bahana.. /Tkm/ (KTA: 20).
505. Ädä:bi ädä:bsizdän ögrä:ndim. /IrTkm/ (ITA: 10).
Edebi edepsizden öğren. /TT/ (ADS: 257).
Ädäbi kimdän öyrändin? Ädäbsizdän. /AT/ (AA: 165).
Edebi biedeplerden övren. /Tkm/ (TA: 47).
506. Ä:gilän baş kâ:silmäz. /IrTkm/ (AD: 40).
Eğilen baş kesilmez. /TT/ (ADS: 257).
Äyilän baş käsilmäz. /AT/ (AA: 165).
Eglen başı gılıç kesmez. /Tkm/ (TA: 47).
507. Äğär dä:rviş äğär hâ:nfiş aqçaydan bitär hâr iş. /IrTkm/ (ITDA: 231).
Şık şık eden nâlçadır, iş bitiren akçadır. /TT/ (ADS: 438).
Şık- şık edyän naldır, iş bitiryän puldır. /Tkm/ (TA: 97).
508. Ä:gri ağa:cın düz kölgä:si olmaz. /IrTkm/ (Ats: 65).
Eğri ağacın gölgesi de eğri olur. /TT/ (ITAÜİ: 79).
Äyiri ağac düz olmaz, rändä vursan yüz yerdän. /AT/ (AXEA: 137)
Egri ağaç düz bolmaz, rende ursañ yüz yerden. /Tkm/ (KTA: 116).
509. Ä:gri o:tı, düz säläş. /IrTkm/ (Ats: 66).
Eğri otur, doğru söyle. /TT/ (ADS: 257).
Äyiri oturağ, düz danışağ. /AT/ (AXEA: 137)
Egri otur-da, dogru sözle. /Tkm/ (TA: 47).
510. Ä:griyâ zaval, do:ğrıya nâ var. /IrTkm/ (ITA: 14).
Sen doğru ol, eğri belasını bulur. /TT/ (AA: 297)
Doğruluğla dost ğapısın dolan gäl, öz evindir. /AT/ (AXEA: 112)
511. Ähmäd ağaya annat. /IrTkm/ (ITDA: 220).

Derdini dert bilene söyle. /TT/ (AA: 134).

Därdini därd bilänä söylä. /AT/ (AA: 134).

Derdiñi dert bilene sözle. /Tkm/ (TA: 42).

512. Äkän biçär, qonan köçär. /IrTkm/ (ITDA: 231).

Eken biçer, qonan göçer. /TT/ (ADS: 258).

Äkän biçär, qonan köçär. /AT/ (AXEA: 128)

Ekseñ-orarsıñ. /Tkm/ (TüA: 58)

513. Äkmä:dim bostan, yemä:dim qa:rpız. /IrTkm/ (ITA: 13).

Ekmedim bostan, yemedim karpuz. /TT/ (ITAÜİ: 79).

Äkmäsän biçmäsän. /AT/ (AA: 167).

Ekmeseñ, ormarsıñ; eklemesen, görmersiñ. /Tkm/ (KTA: 118).

514. Äkmä:gi äkmäkçidän, a:ltunı a:ltunçıdan sor. /IrTkm/ (ITA: 13).

Ekmeği ekmekçiye ver, bir ekmek de üste ver. /TT/ (ADS: 258).

Çöräyi ve çöräçiyä, bir çöräk dä üstälük. /AT/ (AXEA: 91)

515. Äkmä:giv arpa o:lsın, huyuv buğda o:lsın. /IrTkm/ (ITA: 14).

Buğday ekmeğın yoksa buğday dilin de mi yok?. /TT/ (ADS: 206).

Buğday naniñ bolmasa, buğday sözüñ yokmudu?. /Tkm/ (TA: 37).

516. Äkmä:gi yo:htı yemäğä, attan ge:diri sıçmağa. /IrTkm/ (ITA: 13).

Ayranı yok içmeye, köprü arar geçmeğe. /TT/ (AA: 72).

Ayranı yoht içmüyä, köprü ahtarar keçmüyä. /AT/ (AA: 72).

517. Äkmäk ya:pıldı, Häydär ta:pıldı. /IrTkm/ (ITA: 13).

Nerde aş oraya yanaş. /TT/ (ITAÜİ: 90).

Harda aşdır, orda başdır. /AT/ (AXEA: 152)

518. Äl dägmä:diği yer avada:ndı. /IrTkm/ (ITAÜİ: 79).

Ayağının bastığı yerde ot bitmez. /TT/ (ITAÜİ: 79).

519. Äldäki bir kuş ağacta:ki on kuştan daha äyyidi. /IrTkm/ (ITA: 15).

Bugünkü tavuk yarınki kazdan iyidir. /TT/ (ADS: 206).
Bugünkü yumurta, sabahkı toyuğdan yahşıdı. /AT/ (AA: 101).

520. Äldä:ki köpäk çämdä:ki aslannan äyyidi. /IrTkm/ (ITA: 15).
Bugünkü tavuk yarınki kazdan iyidir. /TT/ (ADS: 206).
Bugünkü yumurta, sabahkı toyuğdan yahşıdı. /AT/ (AA: 101).

521. Äl äldä baş başta. /IrTkm/ (ITA: 15).
El elde baş başta. /TT/ (ITAÜİ: 79).

522. Äl äldän üstündü ärşä kädär. /IrTkm/ (ITA: 15).
El elden üstündür. /TT/ (ADS: 261).
El el üstä sığnar. /AT/ (AA: 168).
El- elden üstün. /Tkm/ (TA: 48).

523. El äliydän häc a:lınmaz, (qabul olmaz). /IrTkm/ ITDA: 231).
El kazanı ile aş kaynamaz. /TT/ (ADS: 264).
El gözüylä dünyä görünmäz. /AT/ (AA: 169).

524. El ä:liydän iş etmä. /IrTkm/ (AD: 40).
El eliyle yılan tutulur. /TT/ (ADS: 262).

525. El äliydän quyuya änän yarıdan düşär. /IrTkm/ (ITA: 15).
El atına binen tez iner. /TT/ (ADS: 259).

526. Äl ä:li yuvar äl dä dönär üzi yuvar. /IrTkm/ (ITA: 15).
Bir el bir eli yıkar, iki el de yüzü yıkar. /TT/ (ADS: 194).
El eli yuvar, iki el birigip yüzi yuvar. /Tkm/ (TA: 48).

527. Äl etsäv ällisi gä:li, o:nın da dällisi gä:li. /IrTkm/ (AD: 40).
Elimi sallasam ellisi, başımı sallasam tellisi. /TT/ (ITAÜİ: 80).

528. Äl gö:ziydän dünyä gö:rinmäz. /IrTkm/ (AD: 41).
El kazanı ile aş kaynamaz. /TT/ (ADS: 264).

El gözüylä dünyä görünmüz. /AT/ (AA: 169).

529. Ä:limä düşsä fälä:gini käläk edäräm. /IrTkm/ (ITA: 16).

Elime düşerse feleğini kelek yaparım /TT/ (ITAÜİ: 80).

530. Ä:lim vurdum üzümä, ö:züm e:ttim ö:zümä. /IrTkm/ (AD: 43).

Elimi vurdum dizime, şimdi geldim kendime. /TT/ (AA: 173).

Älimi vurdum üzümä, indi gäldim özümä. /AT/ (AA: 173).

531. Ä:lin a:ttığı daş uzağ düşär. /IrTkm/ (Ats: 70).

Elin attığı taş uzak gider. /TT/ (AA: 173).

Elin atdığı daş uzağ gedär. /AT/ (AA: 173).

532. Ä:liv boşsa şahad ol, parav çoḥsa kä:fil ol. /IrTkm/ (AD: 43).

İşin yoksa şahit ol, paran çoksa kefil ol. /TT/ (ADS: 330).

İşiñ yok bolsa, şayat bol, puluñ köp bolsa kefil bol. /Tkm/ (TA: 74).

533. Ä:livdän nä gälsä ḫusur ḫoyma. /IrTkm/ (ITAÜİ: 80).

Elinden geleni beş kaba koy. /TT/ (AA: 175).

Älindän gäläni beş gaba çök. /AT/ (AA: 175).

534. Ä:liv ya:ğlıysa öz ba:şıva sürt. /IrTkm/ (ITA: 15).

Elin yağ olursa başına çal. /TT/ (TA: 221).

Eliñ yağ bolsa, başıña çal. /Tkm/ (TA: 48).

535. Ä:liyän ver, aya:ğıydan almağa get. /IrTkm/ (ITAÜİ: 80).

Eliyle eden, sırtıyla çeker. /TT/ (TA: 220).

Eli bilen eden, egni bilen çeker. /Tkm/ (TA: 48).

536. Ä:lti ä:ltidän kaçır. /IrTkm/ (AD: 41).

Elti eltiden kaçır, görümceler bayrak açar. /TT/ (ADS: 265).

537. Ä:lti ä:ltiyä inanmaz. /IrTkm/ (AD: 41).

Elti eltiye eş olmaz, arpa unundan aş olmaz. /TT/ (ADS: 265).

538. Äl uşa:ĝı adama ävrad olmaz. /IrTkm/ (AD: 40).
El oĝlundan oĝul olmaz. /TT/ (AA: 170).
Özgä uŝaĝından oĝul olmaz. /AT/ (AA: 170).
539. Ämä:gi, sa:ĝduc ämä:ginä dö:ndi. /IrTkm/ (KES: 24).
Emeĝim saĝdıç emeĝine dönsün. /TT/ (ITAÜİ: 81).
540. Ämäk verän sämärä:sini yär. /IrTkm/ (ITA: 16).
Emek olmadan yemek olmaz. /TT/ (ADS: 267).
541. Ämä:liv yoh daŝŝaĝımda, ä:liv nä gäzär qurŝaĝımda. /IrTkm/ (KES: 23).
İşin yoksa yanımda, ne geziyorsun etrafımda /TT/ (ADS: 281).
542. Än bäyyük va:rılıĝ sa:ĝlıĝdı. /IrTkm/ (ITA: 16).
Dünyada en büyük nimeti can saĝlıĝıdır. /TT/ (AA: 163).
Dünyanın än böyük ne'mäti can saĝlıĝıdır. /AT/ (AA: 163).
543. Ärbab olan aldanmaz. /IrTkm/ (ITA: 10).
Akıllı iki kere aldanmaz. /TT/ (ITAÜİ: 81).
Aĝıllı olan bir däfä aldanar. /AT/ (AXEA: 18)
544. Ärbab ol pilav ye. /IrTkm/ (ITA: 10).
Erbab ol, piriñç pilavı ye. /TT/ (ITAÜİ: 123).
545. Äräb nänäyä diyär yumma, sän bunu männän umma. /IrTkm/ (KES: 80).
Havada bulut, sen bunu unut. /TT/ (ITAÜİ: 81).
546. Ärkä:gi o:lmyan e:vin günä:şi olmaz. /IrTkm/ (ITAÜİ: 81).
Ersiz avrat, dizginsiz at gibidir. /TT/ (AA: 180).
Ärsiz arvad, cilovsuz at. /AT/ (AA: 180).
Ärsiz ayal- uyansız baytal. /Tkm/ (KTA: 130).
547. Ärkän qaħma:ĝın he:ri yoh işi baŝarmaĝ iŝtär. /IrTkm/ (ITA: 11).
Erken kalkmak güzel, iş bitirmek zor. /TT/ (ADS: 270).

548. Ä:ski bez yorğan olmaz, ä:ski düşman dost olmaz. /IrTkm/ (ITA: 11).

Eski düşman dost olmaz, olsa da dürüst olmaz. /TT/ (ADS: 271).

Ĝarı düşmân dost olmaz. /AT/ (AA: 180).

Köne pagta biyz bolmaz, köne düşman düz bolmaz. /Tkm/ (KTA: 215).

549. Ä:skidän bæg o:lmıyan, soradan bæg olmaz. /IrTkm/ (AD: 35).

Eskisi olmayan yenisi olmaz. /TT/ (ADS: 271).

Äskisi olmayan yengisi nä olacağ?. /AT/ (AXEA: 135)

Könesi bolmadıĝıñ tazesı bolmaz, yamanı bolmadıĝıñ yağşısı bolmaz. /Tkm/ (TüA: 62)

550. Ä:ski äşşäg ä:ski palan. /IrTkm/ (ITAÜİ: 81).

Eski tas eski hamam. /TT/ (ITAÜİ: 81).

551. Ä:ski pa:mbıĝ bez olmaz, ä:ski düşman dost olmaz. /IrTkm/ (ITA: 11).

Eski pamuk bez olmaz, dul avrattan kız olmaz. /TT/ (AA: 181).

Köñnä pambıĝ bez olmaz, dul arvaddan ğız olmaz. /AT/ (AA: 181).

Köne pagta biyz bolmaz, köne düşman düz bolmaz. /Tkm/ (KTA: 215).

552. Ä:skisi o:lmıyan ye:ngisi nä olacağ. /IrTkm/ (ITDA: 231).

Eskisi olmayan yenisi olmaz. /TT/ (ADS: 271).

Äskisi olmayan yengisi nä olacağ?. /AT/ (AXEA: 135)

Könesi bolmadıĝıñ tazesı bolmaz, yamanı bolmadıĝıñ yağşısı bolmaz. /Tkm/ (TüA: 62)

553. Ä:ski tas ä:ski hamam. /IrTkm/ (KES: 19).

Eski tas eski hamam. /TT/ (ITAÜİ: 81).

554. Äşä se:vip Fatma:nı, kırıptı al atma:nı. /IrTkm/ (AD: 168).

Tencere yuvarlanmış kapaĝını bulmuş. /TT/ (ITAÜİ: 101).

555. Äşşägä a:ltun palan vursav da gänä äşşäg a:lı. /IrTkm/ (ITDA: 232).

Eşege altın semer vursalar, eşek yine eşektir. /TT/ (ADS: 272).

Eşşägä ğızıl yükläsän ğıymäti olmaz. /AT/ (AA: 181).

Eşege altın gañña atsañ da, yene eşegligine galar. /Tkm/ (TA: 49).

556. Äŝŝägä Ya:sin o:hırı. /IrTkm/ (ITA: 12).
Anlayana sivrisinek saz, anlamayana davul zurna az. /TT/ (ADS: 148).
Anlayana birçä milçäk dä sazdır, anlamayana zurna-ğaval azdır. /AT/ (AA: 47).
Eŝegiñ gulagina "yasin" okan yalı. /Tkm/ (TA: 50).
557. Äŝŝä:gim ölmä, bahar gä:liri. /IrTkm/ (KES: 20).
Ölme eŝeciğim ölme, yaz gelince yonca yersin. /TT/ (TA: 350).
Ölmä eŝşayim ölmä, yaz gälär yonca bitär. /AT/ (AXEA: 251)
Ölme eşegim, yaz çıkar, yorunca dızdan bolar. /Tkm/ (TA: 86).
- 558 Äŝŝä:gin ca:nı yansa be:girdän çoğ kaçır. /IrTkm/ (ITA: 12).
Eşegin canı yandığında attan hızlı kaçır. /TT/ (AA: 181).
Eşşayın canı yananda atdan bärk kaçır. /AT/ (AA: 181).
559. Äŝŝä:gini sağlam қа:zuğa bağla sora Allah'a sumarla. /IrTkm/ (ITA: 12).
Eŝegi sağlam kazığa bağla, sonra Allah'a ismarla. /TT/ (ITAÜİ: 82).
560. Äŝŝä:gi ö:ldüränä sürüklä:tillär. /IrTkm/ (ITA: 12).
Köpeği öldürene sürütürler. /TT/ (ADS: 371).
İti öldüren süyrär. /Tkm/ (KTA: 201).
561. Äŝŝä:gi sürän gäräk o:sırağını daya:nsın. /IrTkm/ (ITA: 12).
Eşegini süren osuruğuna katlanır. /TT/ (ADS: 274).
562. Äŝŝäg қаза:nı (işlär), at yär. /IrTkm/ (ITA: 12).
Eşek çalışır, at yer. /TT/ (TA: 227).
Eŝşäk gazanar, at yeyär. /AT/ (AXEA: 124)
Eşek- işlär, at iyer. /Tkm/ (TA: 50).
563. Äŝŝäg o äŝŝä:gti, pala:nı dä:giŝip. /IrTkm/ (ITA: 12).
Eşegin o eşek, ama çulu değıŝmiş. /TT/ (ITAÜİ: 82).
Eŝşäk hälä o eŝşäkdi, palanı düŝsädä. /AT/ (AXEA :124)
564. Äŝŝäg paqlavadan nä bili. /IrTkm/ (AD: 36).

Eşek baklavadan ne anlar. /TT/ (ITAÜİ: 82).

565. Äşşäg ta:pılanda ħaraba ta:pılmaz, ħaraba ta:pılanda äşşäk ta:pılmaz. /IrTkm/ (AD: 36).

At bulunur meydan bulunmaz, meydan bulunur at bulunmaz. /TT/ (ADS: 160).

At älä düşär, meydan älä düşmaz. /AT/ (AA: 57).

566. Et dırnağtan a:yılmaz. /IrTkm/ (ITA: 21).

Et tırnaktan ayrılmaz. /TT/ (ADS: 277).

Äti dırnağdan ayırmağ olmaz. /AT/ (AA: 183).

Et dırnaktan ayrılmaz. /Tkm/ (TA: 50).

567. Et yä:ni, kıassab ta:nır. /IrTkm/ (ITDA: 232).

At atlını tanır. /TT/ (ITAÜİ: 82).

At atlını tanar. /Tkm/ (KTA: 41).

568. Ev alma, kıo:nşı al. /IrTkm/ (ITDA: 232).

Ev alma, komşu al. /TT/ (ADS: 277).

Ev alma, ğonşu al. /AT/ (AA: 185).

Öy alma, öyden ilki ğonşı al. /Tkm/ (TA: 87).

569. Ev bıza:vı cütä olmaz. /IrTkm/ (ITA: 24).

Ev danası öküz olmaz. /TT/ (ITAÜİ: 83).

Ev danasından öküz olmaz. /AT/ (AXEA: 126)

570. Evdä:ki ħisab bazarda çıħmaz. /IrTkm/ (ITDA: 232).

Evdaki hesap çarşıya uymaz. /TT/ (ADS: 278).

Evdäki hesap bayıra çıħmaz. /AT/ (AA: 186).

Öydäki hasabı bazar bozar. /Tkm/ (TA: 87).

571. Ev dä:rđi, dev dä:rđi. /IrTkm/ (ITDA: 232).

Ev dememişler, evren demişler. /TT/ (ADS: 278).

572. Ev ħe:rħizinä çara olmaz. /IrTkm/ (ITA: 24).

Hırsız evden olursa tutulmaz. /TT/ (TA: 354).

Öy oğrusına it üyremez. /Tkm/ (TA: 87).

573. E:vi ev edän arva:ttı. /IrTkm/ (ITDA: 232).

Evi ev eden avrat, yurdu şen eden devlet. /TT/ (ADS: 278).

574. E:vindä devä düşsä dişi kırılı. /IrTkm/ (ITA: 24).

Sıçan düşse başı yarılır. /TT/ (ITAÜİ: 83).

575. Evlä:rindä ayran yoĥ içmäğa, kö:prü istiri geçmäğä. /IrTkm/ (KES:25).

Ayrarı yok içmeye, köprü arar geçmeğe. /TT/ (AA: 72).

Ayrarı yoĥ içmäyä, köprü aĥtarar keçmäyä. /AT/ (AA: 72).

576. Ävväl düşün sora ço:nış. /IrTkm/ (Ats: 72).

Önce düşün sonra söyle. /TT/ (ADS: 409).

Ävväl düşün, sonra söylä. /AT/ (AA: 286).

Oval oyla, soñra söyle. /Tkm/ (KTA: 243).

577. Äyyi evlad ma:lı nedär? Kö:ti evlad ma:lı nedär?. /IrTkm/ (ITA: 24).

Oğlum deli, malı neylesin? Oğlum akıllı, malı neylesin?. /TT/ (ADS: 399).

578. Äyyiliğtän hiç fena:lıĥ çılımaz. /IrTkm/ (ITA: 25).

İyilik eden iyilik bulur. /TT/ (ADS: 336).

Yaĥşılıĥ, yaĥşılıĥ gätirär. /AT/ (AA: 244).

579. Äyyiliğä ça:rşı äyyiliğ bāklä:ni. /IrTkm/ (AD: 45).

İyilik eden iyilik bulur. /TT/ (ADS: 336).

580. Äyyiliğä ça:rşı äyyiliğ här igidin ka:rıdı, kö:tülüğä äyyiliğ edän märe igidin ka:rıdı.

/IrTkm/ (Ats: 75).

İyiliğe iyilik her kişinin kârı, kötülüğe iyilik er kişinin kârı. /TT/ (ADS: 336).

Yaĥşılığä yaĥşılıĥ, här kişinin işidir. /AT/ (AXEA:302)

Yaĥşılığa yaĥşılık, her kişinin işidir, yamanlığa yaĥşılık er kişinin işidir. /Tkm/ (TA: 107).

581. Äyyiliĝ et, at dÄryaha, ba:lıĝ bilmäsÄ ħa:lıĝ bili. /IrTkm/ (ITA: 25).

İyilik et denize at, balık bilmezse Halik bilir. /TT/ (ADS: 336).

Yaĝsılık et, derya at, balık biler, balık bilmeŝe, halık biler. /Tkm/ (TA: 107).

582. Äyyiliĝ e:ttiv başa apar. /IrTkm/ (Ats: 74).

Kıŝraĝı verdin gemini de ver, deveyi verdin reŝmesini de ver. /TT/ (ITAÜİ: 83).

583. Äyyi söz sähä:binä tez ulaŝmaz. /IrTkm/ (ITA: 24).

Kötü haber tez duyulur. /TT/ (ADS: 374).

584. Äyyi söz unudulu, kö:tü söz unudulmaz. /IrTkm/ (ITA: 24).

Kötü haber unudulmaz. /TT/ (ADS: 374).

585. Äyyi yoldaş ħarab ħardaŝtan äyyidi. /IrTkm/ (ITA: 24).

Yakın, (hayırlı) dost hayırsız akrabadan yeĝdir, (iyidir). /TT/ (ADS: 464).

Yaĝŝı dost, ĝardaŝdan özäldir. /AT/ (AXEA: 301)

Yaĝŝa yoldaş bolsañ, iŝiñ biter, yaman yoldaş bolsan, başın gider. /Tkm/ (TA: 106).

586. Farz dururken sünnät bata:ldı. /IrTkm/ (ITDA: 233).

Farz sünneti bastırır. /TT/ (ADS: 280).

587. Fayda:sız adam ö:lümçün äyyidi. /IrTkm/ (ITDA: 233).

Faydasız baş mezara yaraŝır. /TT/ (ADS: 280).

588. Fazla aş, ħa:rın a:ĝırdı ya da baş. /IrTkm/ (ITAÜİ: 84).

Fazla aş ya karın aĝrıtır ya baş. /TT/ (AA: 191).

Artıĝ aş-ya ĝarın aĝırdır ya baş. /AT/ (AA: 191).

589. Fäĝĝirin(miskinin) âĥı, taĥttan ä:ndiri şa:hı. /IrTkm/ (ITDA: 233).

Mazlumun ahi, indirir ŝahı, (yerde kalmaz). /TT/ (ADS: 388).

Mäzlumun ahi, dävırär ŝahı. /AT/ (AXEA: 232)

590. Fäĝĝirin a:tı cirit ħaçmaz. /IrTkm/ (ITA: 60).

Fukaranın tavuĝu tek tek yumurtlar. /TT/ (ADS: 281).

591. Fäkkirin parası kimin dostı da az olı. /IrTkm/ (ITA: 60).

Fakir dost çabuk unutulur. /TT/ (ITAÜİ: 84).

592. Fäkkirliğ ataştan könä:gdi. /IrTkm/ (ITDA: 233).

Fakirlik ateşten gömlektir. /TT/ (TA: 438).

Yoksulluk otlı köynekdir. /Tkm/ (TA: 113).

593. Fäkkirliğ äyyib dä:gi, tämbä:lliğ äyyibti. /IrTkm/ (ITDA: 233).

Fakirlik ayıp değil, tembellik ayıp. /TT/ (ADS: 286).

Bilmezlik bela däl, bilesi gelmezlik bela. /Tkm/ (KTA: 72).

594. Fäläk hağa ve:ribti def dümbäläk, bizä ve:rib ğä:rbil-äläk. /IrTkm/ (ITA: 60).

Felek kimine kavun yedirir, kimine kelek , (kimine davul çaldırır kimine dümbelek. /TT/ (ADS: 281).

595. Fena adamlar birläşsä, äyyilär dä äl älä vermä:lidi. /IrTkm/ (ITA: 61).

Farz dururken sünnet baştı. /TT/ (ITAÜİ: 84).

596. Fätvä:ti anlatmağa görä diyär. /IrTkm/ (ITA: 60).

Anlatışa göre verirler fetvayı. /TT/ (ADS: 148).

597. Fırsat äldäykän vermä aman. /IrTkm/ (ITA: 60).

Fırsat her zaman ele düşmez. /TT/ (AA: 192).

Fürsät här zaman älä düşmüz. /AT/ (AA: 192).

598. Fırşa:tı fävt etmä –e:tti. /IrTkm/ (ITA: 60).

Akıllı olan fırsatı fevt eylemez. /TT/ (ITAÜİ: 84).

599. Fitnä:liğ, fäna:liğ könä:gidi. /IrTkm/ (ITA: 60).

Fısıltı ev yıkar. /TT/ (ADS: 281).

600. Ga:vur äkmä:gi yän, ga:vur kılcını çalar-atar. /IrTkm/ (ITDA: 234).

Gâvurun ekmeğini yiyen, gâvurun kılıcını çalar. /TT/ (ADS: 283).

Gavur çöreyi yeyän gavur üçün ğılınç çalar. /AT/ (AXEA: 139)

601. Ga:vur ga:vur içindä o:lsın, ev ev içindä olma:sın. /IrTkm/ (ITAÜİ: 85).

Dağ dağ üstünde olur, ev ev üstünde olmaz. /TT/ (ADS: 227).

602. Gec o:lsın güc olma:sın. /IrTkm/ (ITA: 74).

Geç olsun da güç olmasın. /TT/ (ADS: 284).

603. Ge:çinin ço:tırı bulağ ba:şınnan su içär. /IrTkm/ (ITA: 74).

Keçinin uyuzu pınarın gözünden su içer. /TT/ (ADS: 354).

Keçinin goturu sârçâşmädän su içär. /AT/ (AA: 253).

Geçiniñ goturı gider gözbaşdan suv içer. /Tkm/ (KTA: 147).

604. Ge:çinin kıyırığı hä yuħarıda:dı, ço:yınkı kaħsa hoy hoy edär. /IrTkm/ (AD: 215).

Keçi geberse, (de) kuyruğunu indirmez. /TT/ (ADS: 353).

605. Geçmä na:merd kö:prüsünnän koy apa:rsın su sä:ni. /IrTkm/ (ITDA: 234).

Geçme namert köprüsünden bırak götürsün sel seni. /TT/ (AA: 195).

Keçmä namärd köprüsündän, goy aparsın sel säni. /AT/ (AA: 195).

Geçme namart köprüsinden goy, aparsın suv seni, yatma tilki sayasında goy, aparsın yov seni. /Tkm/ (TA: 56).

606. Ge:çmişä ma:zi diyällär. /IrTkm/ (ITA: 74).

Geçmişe mazi, yenmişe kuzu derler. /TT/ (ADS: 284).

Keçänä güzäşt deyiblär. /AT/ (AA: 195).

607. Gä:ldi para:nın üçü, ka:ldı ada:mın bici. /IrTkm/ (ITAÜİ: 85).

Akçenin üçü, (tuncu) geldi, insanın bici kaldı. /TT/ (ITAÜİ: 85).

608. Gälän gidänä rähmät o:ħırı. /IrTkm/ (ITDA: 234).

Gelen gidene rahmet okutur. /TT/ (ADS: 285).

Gälän gedänä rähmät oħuyar. /AT/ (AA: 195).

Gelen gidene rahmet berer. /Tkm/ (KTA: 148).

609. Gälä gidänä rähmät göndä:ri. /IrTkm/ (AD: 206).

Gelen gidene rahmet okutur. /TT/ (ADS: 285).

Gälän gedänä rähmät oğuyar. /AT/ (AA: 195).

Gelen gidene rähmet berer. /Tkm/ (KTA: 148).

610. Gälännän yoldaş, gidännän qardaş. /IrTkm/ (AD: 206).

Gelene- baldız, gidene yenge. /TT/ (TA: 248).

Gälänä yoldaş, gedänä qardaş. /AT/ (AXEA: 142)

Gelene- baldız, gidene- yeñne. /Tkm/ (TA: 56).

611. Gä:lin a:ltun taht gä:tirip, çıhip üstündä o:tırıp. /IrTkm/ (AD: 207).

Gelin altın kürsü getirmiş, çıkmış üstünde oturmuş. /TT/ (ADS: 285).

Gelin altın taht getirmiş, çıkıp üstünde otırmış. /Tkm/ (KTA: 148).

612. Gä:lin ata mindi ya nasib diyiri. /IrTkm/ (AD: 206).

Gelini ata bindirmişler “ya nasib” demiş. /TT/ (ADS: 286).

613. Gä:mi ki qaptannan ye:rimäz. /IrTkm/ (KES: 99).

İki hekimi olan hasta iyileşmez. /TT/ (AA: 227).

İki häkimi olan hästä sağalmaz. /AT/ (AA: 227).

İki geminiñ başını tutan derya gark bolar. /Tkm/ (TA: 72).

614. Gäncä varan yumruğ yär, ihtiyara varan quyruğ yär. /IrTkm/ (ITAÜİ: 86).

Ehline giden kuyruk yer, cahile giden yumruk. /TT/ (ITAÜİ: 97).

615. Gä:nci yoldaşınnan sor. /IrTkm/ (ITA: 72).

Kişi arkadaşından bellidir. /TT/ (ADS: 365).

Goñşını goñşıdan sora, yamanı- yağşıdan. /Tkm/ (TA: 60).

616. Gä:ncliğ bir quşıydı uçtu tutabilmäm, ihtiyarlığ bir könä:giydi girdim soyabilmäm.

/IrTkm/ (ITA: 72).

Gençlik bir kuştur, ihtiyarlık naçar iştir. /TT/ (ITAÜİ: 86).

Cavanlığ bir däfä olar, gocalığ da bir däfä. /AT/ (AA: 197).

617. Gä:ncliğindä yo:runan, ihtiyarlığında rähät edär. /IrTkm/ (ITA: 72).

Gençlikte para kazan, ihtiyarlıkta kur kazan. /TT/ (ADS: 287).

Cavanlıgda pul gazan, gocalıgda gur gazan. /AT/ (AA: 198).

618. Gä:nclıgın kâ:drını ihtıyarlar bilillär. /IrTkm/ (ITDA: 234).

Gençliğin kıymeti ihtiyarlıkta bilinir. /TT/ (ADS: 287).

Cavanlığın gâdrını bilmäk gâräk. /AT/ (AA: 197).

619. Gänc olan dinc o:lı. /IrTkm/ (AD: 207).

Genç ol, dinç olursun. /TT/ (ITAÜİ: 86).

620. Gänä o tas o hamam. /IrTkm/ (ITAÜİ: 86).

Eski tas eski hamam. /TT/ (ITAÜİ: 81).

621. Ge:tti (a..) (s..)mägä (g...)ünü ko:ydı üstünä. /IrTkm/ (KES: 106).

Mail olduk Amasya'nın bestesine, (a..) ararken (g...)ü verdik üstüne. /TT/ (ITAÜİ: 86).

622. Ge:ttiyä demäg olmaz, gâ:ldiyä demäg olmaz. /IrTkm/ (AD: 214).

Gelene git denilmez. /TT/ (ADS: 285).

Gälänä gälmä demäzlär. /AT/ (AA: 195).

623. Ge:vil bir şüşä:di kırılrsa düzälmäz. /IrTkm/ (ITA: 74).

Gönül bir sırça sarayıdır, kırılrsa yapılmaz. /TT/ (ADS: 290).

Könül bir saraydır, tikilmäsi çätin yıhılması asan. /AT/ (AA: 200).

624. Ge:vildän ge:vilä yol var. /IrTkm/ (ITA: 74).

Gönülden gönüle yol vardır. /TT/ (ADS: 290).

Könüldän könülä yol var. /AT/ (AXEA: 192)

Gövün gövünden suv içär. /Tkm/(TA: 62).

625. Ge:vil ge:vildän su içär. /IrTkm/ (AD: 216).

Gönülden gönüle yol vardır. /TT/ (ADS: 290).

Könüldän könülä yol var. /AT/ (AXEA: 192)

Gövün gövünden suv içär. /Tkm/(TA: 62).

626. Ge:vil kocalmaz. /IrTkm/ (ITDA: 234).

Gönül kocamaz. /TT/ (ADS: 290).

Könül gocalmaz. /AT/ (AA: 201).

627. Ge:vil sevän sulta:ndı. /IrTkm/ (ITA: 74).

Gönül ferman dinlemez. /TT/ (ADS: 290).

628. Ge:vil var o:tluğa, ge:vil var torpağa ço:yılı. /IrTkm/ (ITA: 74).

Gönül var otluğa, gönül var çöplüğe konar. /TT/ (ADS: 291).

629. Güzä:nin ya dizinä:di ya budına. /IrTkm/ (KES: 97).

Gezen ayağa taş değer. /TT/ (ADS: 287).

Güzän ayağa daş dāyār. /AT/ (AA: 198).

Gezegen ayaga daş deger. /Tkm/ (TA: 57).

630. Güzän kırt ac kıalmaz. /IrTkm/ (ITAÜİ: 87).

Gezen kırt aç kıalmaz. /TT/ (ADS: 287).

Gezen gurt aç galmaz. /Tkm/ (KTA: 152).

631. Gıdän bağdan gıdār, bağva:nnan nā gıdār. /IrTkm/ (KES: 107).

Ne giderse bağdan gider, bahçıvanın nesi gider. /TT/ (ITAÜİ: 87).

Gıden bağdan gider, bağvandan nāme gider. /Tkm/ (KTA: 152).

632. Gıdän gālsä:ydi babam gālā:rđı. /IrTkm/ (ITAÜİ: 87).

Gıden gelse dedem gelirdi. /TT/ (ADS: 288).

633. Gizli boğa yän aşkar doğar. /IrTkm/ (AD: 216).

Gizlide gebe kalan, aşikarede doğurur. /TT/ (ADS: 288).

Gizlin kālā gālän, aşkar doğar. /AT/ (AXEA: 143)

634. Gögtä toy var desälär mümkün olsa arvadlar nārdıvān ço:yıb çıhallar. /IrTkm/ (ITA: 72).

Gökyüzünde düğün var deseler, kadın merdiven kurmaya kalkar. /TT/ (ADS: 289).

635. Görmä:diğiy(v) yükün a:ltına girmä. /IrTkm/ (AD: 209).

Ağır yük altına girme belin incinir. /TT/ (ITAÜİ: 51).

Ağır yükün altına giräni beli sarpär. /AT/ (AA: 25).

636. Görmä:mişin bir o:ğlı o:ldı, tuttu (s..) (d....)ın kupa:rttı. /IrTkm/ (ITA: 72).

Görmemişin oğlu doğmuş, çekmiş çükünü koparmış. /TT/ (ADS: 292).

Görmemişin oğlu oldu vurdu gözünü çıkardı. /AT/ (AA: 201).

Görümsiziñ oğlu boldı, çekip göbegin yoldı. /Tkm/ (TA: 62).

637. Görmä:miş gö:rdi gümüş, o:ldı kudurmuş. /IrTkm/ (ITDA: 234).

Görmemiş görmüş, gülmeden ölmüş. /TT/ (ADS: 292).

Görmemiş gördü, gülä gülä öldü. /AT/ (AXEA: 144)

638. Görmä:miş zan edär gä:rbil äläk həcä:tti. /IrTkm/ (ITA: 72).

Görmemiş paçavra göster, sırmalı kaftan sanır. /TT/ (ITAÜİ: 76).

639. Görünä:ni ye insa:fi ä:livdän salma. /IrTkm/ (ITA: 72).

Bağda gez, belde gez, insafı elden bırakma. /TT/ (ITAÜİ: 87).

640. Gö:rünän kântä nä kılavız. /IrTkm/ (ITA: 72).

Görünen köy kılavuz istemez. /TT/ (ADS: 293).

Görünen kändä nä bälädçi. /AT/ (AA: 201).

641. Gö:rünän köy kılavız istämöz. /IrTkm/ (ITA: 72).

Görünen köy kılavuz istemez. /TT/ (ADS: 293).

Görünen kändä nä bälädçi. /AT/ (AA: 201).

642. (G..)tän vafa äräktän safa. /IrTkm/ (ITAÜİ: 87).

Zehirden şifa, kahpeden vefa gelmez. /TT/ (ITAÜİ: 111).

643. Gözdän iraq olan, ge:vildän iraq o:lı. /IrTkm/ (ITA: 73).

Gözden irak olan, gönülden de irak olur. /TT/ (ADS: 293).

Gözdän iraq, könülden uzağ. /AT/ (AA: 202).

Gözden daş düşen, gövünden hem daş düşer. /Tkm/ (TA: 63).

644. Gözälä kim bağmaz. /IrTkm/ (ITDA: 235).

Güzele bakmanın göze faydası var. /TT/ (ADS: 297).

Gözälä baħmağ göz ğaydasıdır. /AT/ (AA: 206).

Gözeli görseñ, gözün ganar. /Tkm/ (TA: 63).

645. Gözälä nä ya:kışmaz?. /IrTkm/ (ITA: 73).

Güzele ne yakışmaz. /TT/ (ADS: 298).

Gözele ne yaraşmaz. /Tkm/ (TA: 63).

646. Gözä:lliğ o:ndı, do:kķızı do:ndı. /IrTkm/ (ITDA: 235).

Güzellik ondur, dokuzu dondur. /TT/ (ADS: 298).

Gözällik ondur, doğğuzu dondur. /AT/ (AA: 206).

Güzellik on, dokuzu don. /Tkm/ (TA: 63).

647. Gözä:lliğä kırh gündä do:yılı, äyyi ğuya kırh ildä do:yılmaz. /IrTkm/ (ITA: 73).

Yüzü güzele kırk günde doyulur, huyu güzele kırk yıl doyulmaz. /TT/ (ADS: 481).

Yüzi güzel bolanıñ, hüyi-de güzel bolar. /Tkm/ (TA: 115).

648. Göz görär ge:vil istär. /IrTkm/ (AD: 210).

Göz görür, gönül ister. /TT/ (ADS: 293).

Göz görmäsä gönül bulmaz. /AT/ (AA: 202).

Göz görer, gövün söyler. /Tkm/ (TA: 62).

649. Göz gö:rdüğünü istär. /IrTkm/ (AD: 210).

Göz gördüğünü ister. /TT/ (ADS: 293).

Göz istädiyi gözälä baħar. /AT/ (AA: 202).

Göz gördi, köñül söydi. /Tkm/ (TA: 62).

650. Göz görär, üz uta:nı. /IrTkm/ (ITA: 73).

Göz görür, gönül çeker, (ister). /TT/ (ADS: 293).

Göz görmäsä gönül bulmaz. /AT/ (AA: 202).

Göz görer, gövün söyler. /Tkm/ (TA: 62).

651. Gö:züv kıyyim et pilav ye. /IrTkm/ (ITA: 73).

Erbab ol, pirinç pilavı ye. /TT/ (ITAÜİ: 123).

652. Göz ya:şu da borcta:ndı. /IrTkm/ (ITA: 73).

Ölü için ağlamak borçtur. /TT/ (ADS: 303).

653. Gül ağa:cınnan o:dın olmaz. /IrTkm/ (ITA: 73).

Gül dalından odun, beslemeden kadın olmaz. /TT/ (ADS: 294).

654. Gül дә:gilsäv tikän olma. /IrTkm/ (ITAÜİ: 88).

Diken olup batacağına, gül ol da yakaya takıl. /TT/ (ITAÜİ: 88).

Tikän olub ayağa batınca gül ol yaħaya sancıl. /AT/ (AXEA: 286)

655. Güldürä:nin arħa:sıyca yoħ, yığlada:nın arħa:sıyca get. /IrTkm/ (ITA: 73).

Dost ağlatıp, düşman güldürüp söyler. /TT/ (TA: 208).

Dost ağlar düşmân gülär. /AT/ (AA: 152).

Dost agladar, duşman güldürer. /Tkm/ (TA: 44).

656. Gül istiyän tikä:ninä daya:nı. /IrTkm/ (ITDA: 235).

Gülü seven dikenine katlanır. /TT/ (ADS: 295).

657. Gülün qä:drini bilbil bili. /IrTkm/ (ITDA: 235).

Gülü kıymetini bülbül bilir. /TT/ (ITAÜİ: 88).

Gülün gädrini bülbül bilär. /AT/ (AXEA: 147)

Gülsüz bilbil sayramaz. /Tkm/ (TüA: 72)

658. Gülmä qo:nşuva gä:li ba:şıva. /IrTkm/ (ITA: 73).

Gülme komşuna gelir başına. /TT/ (ADS: 295).

Rişhänd etmä gönşuna, gälär bir gün başına. /AT/ (AA: 204).

Gülme goñşına, geler başıña. /Tkm/ (TA: 66).

659. Gül tikä:nsiz olmaz. /IrTkm/ (ITA: 73).

Gül dikensiz olmaz. /TT/ (ADS: 295).

Gül tikänsiz, däre ilansız olmaz. /AT/ (AA: 203).

Gül tikensiz bolmaz, hazına- eyesiz. /Tkm/ (TA: 65).

660. Günäş girmiyän evä hä:kim girär. /IrTkm/ (AD: 213).

Güneş girmeyen eve doktor girer. /TT/ (ADS: 296).

Gün düşyän öyde emçinin işi yok. /Tkm/ (TA: 72).

661. Günäş mä'limdi barmağtan görsätmäğ istämäz. /IrTkm/ (ITA: 74).

Gün öni gerbilden tutulmaz. /TT/ (ITAÜİ: 89).

662. Gün gidär qaza getmäz. /IrTkm/ (ITA: 74).

Gün geçer, kin geçmez. /TT/ (ADS: 296).

Gün keçär, kin keçmäz. /AT/ (AA: 205).

663. Gün günä bänzämäz. /IrTkm/ (ITDA: 235).

Gün güne uymaz. /TT/ (ADS: 296).

Günü günä satmazlar. /AT/ (AXEA: 148)

664. Gün ö:gi gä:rbildän tutulmaz. /IrTkm/ (ITAÜİ: 89).

Güneş balçıkla sıvanmaz. /TT/ (ADS: 296).

Güni etek bilen yapıp bolmaz. /Tkm/ (TA: 66).

665. Güvännä bu va:rlığa, düşäsän da:rlığa. /IrTkm/ (ITDA: 235).

Güvenme varlığa düşersin darlığa. /TT/ (ADS: 297).

Güvännä varlığa, düşärsän darlığa. /AT/ (AA: 205).

666. Gün var yüz aya dägär, ay var bir günä dägmäz. /IrTkm/ (ITDA: 235)

Ay var yılı besler, yıl var ayı beslemez. /TT/ (ADS: 169).

Ay var ili gözlär, il var ayı gözlär. /AT/ (AA: 67).

Gün bar yüz aya deger, ay bar bir güne degmez. /Tkm/ (KTA: 168).

667. Ğarazdan- märhämättän- maraz ha:sıl o:lı. /IrTkm/ (KES: 82).

Garaz marazdır. /TT/ (ITAÜİ: 89).

668. Ğä:rib adam kör kimindi. /IrTkm/ (AD: 172).

Garip kim, kör o. /TT/ (ADS: 283).

Ğärib, dostu olmayandır. /AT/ (AA: 194).

669. Ğä:ribin dili kıssa:dı. /IrTkm/ (AD: 172).

Garibin boynu uzun olur, dili kısa. /TT/ (AA: 193).

Ğäribin boynu uzun olar, dili kısa. /AT/ (AA: 193).

670. Ğä:ribin do:stı o ğa:ndı. /IrTkm/ (AD: 172).

Garibin dostu olmayandır. /TT/ (AA: 194).

Ğärib, dostu olmayandır. /AT/ (AA: 194).

671. Ğä:rib kuşın yuva:sını Alla yapar. /IrTkm/ (ITAÜİ: 89).

Garip kuşun yuvasını Allah yapar. /TT/ (ADS: 283).

Ğärib ğuşa yuvanı Allah yetirär. /AT/ (AA: 193).

672. Ğaħa bel ba:ğlıyan a:ħırı pişman o:lı. /IrTkm/ (ITA: 41).

Emanet ata binen tez iner. /TT/ (ADS: 266).

Ämanät ata minän tez düşär. /AT/ (AA: 175).

Amanat ata münen tiz düşer. /Tkm/ (TA: 24).

673. Ğaħ ä:liyän baş bağlanmaz. /IrTkm/ (ITA: 41).

El çeyizi ile gerdeğe girilmez. /TT/ (ITAÜİ: 89).

674. Ğa:ħın gö:zindä:ki çö:pi görär, öz içindä:ki dirä:gi görmäz. /IrTkm/ (ITA: 41).

Elin gözündeki çöpü görür, kendi gözündeki merteği görmez. /TT/ (ITAÜİ: 89).

Elin ağızına baħan ac ğalar. /AT/ (AXEA: 121)

675. Ğa:ħın sö:zünä uyan ğa:rısın (arva:dını) tez boşar. /IrTkm/ (ITDA: 236).

El ağızına bakan, karısın, (avradını) tez boşar. /TT/ (ADS: 259).

El ağızına baħan, ğarısını tez boşar. /AT/ (AA: 167).

676. Ğaħ därya:nın dibindä dä olsa üzä çıħar. /IrTkm/ (AD: 110).

Hak yerini bulur. /TT/ (ADS: 300).

Hak- hakın tapar. /Tkm/ (KTA: 177).

677. Ğaħ desäv su durar. /IrTkm/ (ITA: 40).

Hak deyince akan sular durar. /TT/ (ADS: 300).

Hağğ söz ahar, sular, sahlar. /AT/ (AXEA: 150)

678. Hağ gä:lincä ba:tıl gidär. /IrTkm/ (ITAÜİ: 90).

Hak gitsin, haksız gelmesin. /TT/ (AA: 208).

Hağğ getsin, nahağğ gälmäsin. /AT/ (AA: 208).

679. Ha:kimsiz ve hä:kimsiz köydän köçmä:li. /IrTkm/ (ITA: 40).

Hekimsiz, hâkimsiz memlekette oturma. /TT/ (ADS: 305).

680. Hağ ço:mışa:nın bö:rki dällüti. /IrTkm/ (ITA: 40).

Doğru söyleyenin tepesi delik olur. /TT/ (ADS: 244).

Hakı aytasañ urarlar, hoşamatı söylerler. /Tkm/ (KTA: 177).

681. Hağ söz äcci o:lı. /IrTkm/ (ITDA: 236).

Hak söz ağıdan acıdır. /TT/ (ADS: 300).

Hağğ sözü acı olar. /AT/ (AXEA: 150)

Dogru söz acı bolar. /Tkm/ (TA: 44).

682. Hağ ye:rini a:lı , (tapar). /IrTkm/ (ITDA: 236).

Hak yerini bulur. /TT/ (ADS: 300).

Hak- hakın tapar. /Tkm/ (KTA: 177).

683. Halalzada öz sözünün üstünä gä:li. /IrTkm/ (AD: 111).

Helälzade barıştırır, haram zade karıştırır. /TT/ (ADS: 306).

Halazadä barışdırır, haramazadä garişdırır. /AT/ (AXEA: 151)

Halalzada barışdırar, haramzada garişdırar. /Tkm/ (KTA: 177).

684. Hamama gidän tärlär. /IrTkm/ (AD: 112).

Hamama giren terler. /TT/ (ADS: 301).

Hammama giren delemän çıkmaz. /Tkm/ (TüA: 75)

685. Hamam o:sırağtan kızmaz. /IrTkm/ (ITA: 41).

Osurukla boya boyanmaz. /TT/ (ADS: 403).

686. Һанаданнан Һата җыһmaz. /IrTkm/ (AD: 114).

Hatun kırarsa kaza, halayık kırarsa ceza olur. /TT/ (ITAÜİ: 91).

Hatın azsa, ärinin başına yeter, töre azsa, ilinin başına yeter. /Tkm/ (KTA: 180)

687. Һарab ҡо:нşı, ada:mı mal säһä:bi edär. /IrTkm/ (ITAÜİ: 90).

Komşunun kötüsü insanı mal sahibi eder. /TT/ (ITAÜİ: 90).

688. Һарab ҡо:нşının һä:ққinnän mäğär Alla gä:lsin. /IrTkm/ (ITA: 42).

Kötü insanın belasını Allah verir. (TT) (ITAÜİ: 90)

689. Harda һäräkät orda bäräkät. /IrTkm/ (ITAÜİ: 90).

Nerde hareket orda bereket. /TT/ (ADS: 396).

Hereket bolmadık yerde bereket bolmaz. /Tkm/ (TüA: 76)

690. Harda pilav orda kilav. /IrTkm/ (AD: 236).

Nerde aş oraya yanaş. /TT/ (ITAÜİ: 90).

Harda aşdır, orda başdır. /AT/ (AXEA: 152)

691. Һa:sım һa:sıma me:vlit o:һımaz. /IrTkm/ (ITAÜİ: 91).

Düşman düşmana gazel okumaz. /TT/ (ADS: 253).

Düşmән düşmәnin halına ғalmaz. /AT/ (AA: 163).

692. Һata:sız insan olmaz. /IrTkm/ (ITA: 42).

Hatasız kul olmaz. /TT/ (ADS: 304).

693. Һa:tun ҡab ҡırsa җамır һalayık ba:şına. /IrTkm/ (AD: 113).

Hatun kırarsa kaza, halayık kırarsa ceza olur. /TT/ (ITAÜİ: 91).

Hatın azsa, Ärinin başına yeter, Töre azsa, ilinin başına yeter. /Tkm/ (KTA: 180)

694. Һa:tun ҡırsa ҡaza, һala:yık ҡırsa caza. /IrTkm/ (ITDA: 237).

Hatun kırarsa kaza, halayık kırarsa ceza olur. /TT/ (ITAÜİ: 91).

Hatın azsa, ärinin başına yeter, töre azsa, ilini başına yeter. /Tkm/ (KTA: 180)

695. Һa:vıldayan köpäk dişlämäz. /IrTkm/ (ITAÜİ: 91).

Ürüyen köpek ısırılmaz. /TT/ (ADS: 456).

696. Haydan gälän huya gidär, su para:sı suya gidär. /IrTkm/ (ITDA: 237).

Haydan gelen huya gider, selden gelen suya gider. /TT/ (ADS: 304).

Hayla gälän huyla gidär. /AT/ (AXEA: 153)

Hadan gelen hüye gider, silden gelen suva gider. /Tkm/ (TA: 68).

697. H̄a:yın bärhudar olmaz. /IrTkm/ (ITA: 41).

Besmelesizden hayır gelmez. /TT/ (ITAÜİ: 91).

698. H̄a:yın qorhağan o:lı. /IrTkm/ (ITA: 41).

Hain olan korkak olur. /TT/ (ITAÜİ: 91).

699. H̄äyvan aya:ğınnan, insan dilinnän bağla:nı. /IrTkm/ (ITDA: 237).

İnsan sözünden, hayvan yularından tutulur. /TT/ (ADS: 328).

İnsan söyläşä söyläşä, hayvan iyläşä iyläşä. /AT/ (AXEA: 171)

Hayvan- agzından, insan gulagından. /Tkm/ (TA: 68).

700. H̄äyvan qoqlaşa qoqlaşa, insan yaqlaşa yaqlaşa ta:nışı. /IrTkm/ (ITDA: 237).

Hayvan koklaşa koklaşa, insan söyleşe söyleşe. /TT/ (ADS: 327).

İnsan söyläşä söyläşä, hayvan iyläşä iyläşä. /AT/ (AXEA: 171)

Hayvan ısgaşa- ısgaşa, insan soraşa- soraşa. /Tkm/ (TA: 68).

701. H̄äbbä h̄äbbä o:lı kubba. /IrTkm/ (KES: 52).

Damlaya damlaya göl olur. /TT/ (ADS: 228).

Dama-dama göl olar, aha-aha sel. /AT/ (AA: 123).

Dama- dama köl bolar, hiç dammasa çöl bolar. /Tkm/ (TA: 41).

702. H̄äcci laqla:kın ge:vli taqtaqtan ho:ştı. /IrTkm/ (KES: 52).

Leyleğin ömrü lâklâka ile geçer. /TT/, (ADS: 384).

Leglek gününü leg-leg diyip geçirir. /Tkm/ (TA: 78).

703. H̄äkä:tin ya:vlışı o:lı, yala:nı olmaz. /IrTkm/ (KES: 53).

Sözün yalanı olmaz, yanlışı olur. /TT/ (ITAÜİ: 91).

Sözün yanlışı olar, yalanı olamaz. /AT/ (AXEA: 275)

704. Hākā:ti uşağtan al. /IrTkm/ (KES: 53).

Çocuktan al haberi. /TT/ (ADS: 222).

Dälidän doğru h̄abār. /AT/ (AA: 130).

705. Hākā:ti ya uşağtan al, ya dällidän. /IrTkm/ (ITA: 40).

Çocuktan al haberi, ya da deliden. /TT/ (ADS: 222).

H̄abāri uşağdan al. /AT/ (AA: 207).

706. Hälvä biş a:ğzıma düş. /IrTkm/ (AD: 111).

Alma biş âğzıma düş. (TT) (ITAÜİ: 91)

Alama biş agzıma düş. /Tkm/ (TA: 24).

707. Hälvä demäğtän a:ğız şirin olmaz. /IrTkm/ (KES: 54).

Bal bal demekle ağız tatlanmaz , (tatlı olmaz). /TT/ (ADS: 177).

Halva-halva demäklä ağız şirin olmaz. /AT/ (AXEA: 151)

Bal diyen bilen agzı süycemez. /Tkm/ (TA: 30).

708. Häm satar, hām su қатар, hām bārbār atar. /IrTkm/ (KES: 120).

Hem kaçır, hem davul çalar. /TT/ (ITAÜİ: 92).

709. H̄āncār yara:sı sağa:lı, dil yarası sağalmaz. /IrTkm/ (KES: 56).

Bıçak yarası geçer, dil yarası geçmez. /TT/ (ADS: 189).

Bıçağ yarası sağalar, söz yarası sağalmaz. /AT/ (AA: 90).

710. Händäktä h̄umar ölüp, yığışın qarğalar. /IrTkm/ (ITAÜİ: 92).

Arslan beygir öldürmüş, yığılsın kargalar. (TT) (ITAÜİ: 92)

711. Hār ağa:cın kurtı içindä o:lı. /IrTkm/ (ITAÜİ: 92).

Ağacın kurdu içinde olur. /TT/ (ADS: 118).

Ağacı gurd içindän yeyär. /AT/ (AA: 22).

Agacñ , (agacı) içinden gurt iyer. /Tkm/ (TA: 20).

712. Hār ağac kö:künnän çürür. /IrTkm/ (AD: 237).

Her ağaç kökünden çürür. /TT/ (ADS: 306).

Ağac öz kökü üstâ bitâr. /AT/ (AA: 23).

Ağaç öz kökünden suv içer. /Tkm/ (KTA: 17)

713. Hār ağac bar vermâz. /IrTkm/ (AD: 237).

Her ağacın meyvesi olmaz. /TT/ (ADS: 306).

714. Hār ağactan o:dun olmaz. /IrTkm/ (AD: 237).

Her ağaçtan kaşık olmaz. /TT/ (ADS: 306).

715. Hār ağlama:nın bir gülmâ:si var. /IrTkm/ (AD: 242).

Her ağlamanın bir gülmesi var. /TT/ (ITAÜİ: 92).

716. Hār a:şın duzıdı. /IrTkm/ (ITA: 82).

Her aşın bir yeri var. /TT/ (TA: 288).

Her aşın bir yeri bar. /Tkm/ (TA: 68).

717. Hār ba:şın bir dâ:rđi var. /IrTkm/ (AD: 238).

Herkesin bir derdi var, değirmencininki de su. /TT/ (ADS: 310).

Härkâsin bir dârdi var dâyırmänçinin dâ su dârdi. /AT/ (AXEA: 157)

Her kimiñ bir derdi bar, degirmençiñ derdi suv. /Tkm/ (TA: 69).

718. Hār bir qaza:nın çämçâ:sidi. /IrTkm/ (AD: 238).

Her aşın bir yeri var. /TT/ (TA: 288).

Her aşın bir yeri bar. /Tkm/ (TA: 68).

719. Hār damardan qan a:lınmaz. /IrTkm/ (ITAÜİ: 92).

Her damardan kan alınmaz. /TT/ (ADS: 306).

720. Hār da:rılığın bir va:rılığı var. /IrTkm/ (ITA: 82).

Her derdin bir devası vardır. /TT/ (TA: 289).

Här dârdin bir dârmâni var. /AT/ (AXEA: 156)

Her derdiñ bir dermanı bar. /Tkm/ (TA: 68).

721. Hār daş ba:şı yarmaz. /IrTkm/ (AD: 238).

Her taş baş yarmaz. /TT/ (ADS: 313).

Hār daş baş yarmaz. /AT/ (AXEA: 156)

722. Hār dällügä äI so:hulmaz. /IrTkm/ (AD: 238).

Her deliğe elini sokma, ya yılan çıkar ya çıyan. /TT/ (ADS: 307).

723. Hāräkät olmasa bäräkät olmaz. /IrTkm/ (ITA: 40).

Nerde hareket orda bereket. /TT/ (ADS: 396).

Herekete – bereket. /Tkm/ (KTA: 183).

724. Hār Fir'o:nın bir Musa:'sı var. /IrTkm/ (AD: 239).

Her Firavun'un bir Musa'sı olur. /TT/ (ITAÜİ: 93).

725. Hār gecä:nin bir gündüzü var. /IrTkm/ (ITDA: 237).

Her gecenin bir gündüzü var. /TT/ (TA: 289).

Hār gecänin bir gündüzü var. /AT/ (AXEA: 156)

Her giceniñ bir kündüzü bar. /Tkm/ (TA: 68).

726. Hār gözä gülän dost dä:gi. /IrTkm/ (ITAÜİ: 93).

Her göze gülani dost sanma. /TT/ (ITAÜİ: 93).

727. Hār gözä:lin bir äyyibi var. /IrTkm/ (AD: 241).

Her güzelin bir kusuru var. /TT/ (ADS: 307).

Hār gözälin bir eybi var. /AT/ (AXEA:156)

728. Hār gül қоһlanmaz. /IrTkm/ (AD: 241).

Her çiçek koklanmaz. /TT/ (ADS: 306).

729. Hār gün vurma dolmaya, bākä bir gün olmaya. /IrTkm/ (KES: 120).

Çok dadanma dolmaya, belki bir gün olmaya. /TT/ (ITAÜİ: 93).

730. He:rhiş evdän olsa, ta:pılma:ğı zähmä:tti. /IrTkm/ (AD: 116).

Hırsız evden olursa mandayı bacadan aşırır. /TT/ (ADS: 314).

731.  e:r iz g c li olsa, ev s h :bini su lı  ı a:rdı. /IrTkm/ (Ats: 196).

Usta hırsız, ev sahibini bastırır, (haksız  ıkarır). /TT/ (ITA  : 93).

Ogurluk eden uyalmaz,  st ne gelen uyalar. /Tkm/ (TA: 84).

732.  e:r iziv evd n olsa ba:şıvı Allah'a sumarla. /IrTkm/ (AD: 116).

Hırsız evden olursa tutulmaz. /TT/ (TA: 354).

 y ogrusına it  yremez. /Tkm/ (TA: 87).

733.  e:r izli  bir yımirtaydan başlar. /IrTkm/ (AD: 117).

Hırsızlık bir ekmekten, kahpelik bir  pmekten. /TT/ (ADS: 315).

734.  e:r izli a  ı sa , ay ışığı o:lı. /IrTkm/ (AD: 116).

 ks z hırsızlı a  ıkarırsa ay ilk akşamdan do ar. /TT/ (ADS: 406).

Abdal oynadı ında  ar ya ar. /AT/ (AA: 11).

735.  er ist  ko:nşıva,  er g :lsin başıva. /IrTkm/ (ITA: 42).

Hayır dile komşuna, hayır gele başına. /TT/ (ADS: 304).

 eyir dil  goņřuna,  eyir g lsin başına. /AT/ (AA: 215).

Hayır dile goņřına, rısgal gelsin aşına. /Tkm/ (TA: 68).

736. H r işin ba:şı sa: lı tı. /IrTkm/ (ITA  : 93).

Her işin başı sa lık. /TT/ (ADS: 308).

Her işin başı sa lık. /Tkm/ (KTA: 183).

737. H r  a:şu un kısıma:ti bir olmaz. /IrTkm/ (ITA  : 94).

Her kaşı ın kısmeti bir olmaz. /TT/ (ADS: 308).

738. H r  azana bir  apa  bulunı. /IrTkm/ (AD: 239).

Her tencereye bir kapak bulunur. /TT/ (ITA  : 94).

739. H r k ll d n bir avaz. /IrTkm/ (ITA  : 94).

Her kafadan bir ses  ıkmaz. /TT/ (ITA  : 94).

740. H r kama:lın bir zava:lı var. /IrTkm/ (ITA: 83).

Her kemalin bir zevali vardır. /TT/ (ITA  : 94).

741. H rk s  :ktiğini bi r. /IrTkm/ (ITDA:237).

Herkes ektiğini bi r. /TT/ (ADS: 309).

H rk sn  z ektiynini bi r. /AT/ (AXEA: 157)

Her kim atan d şeginde oturur. /Tkm/ (KTA: 183).

742. H rk s e:vind  ağa:dı. /IrTkm/ (AD: 240).

Herkes evinde ağadır. /TT/ (ADS: 309).

H rk s  z evinin n k ridi. /AT/ (AXEA: 157)

Herkes-  z  y niğni begi. /Tkm/ (TA: 69).

743. H rk :sin a:rşunına g r  bez  :l lm z. /IrTkm/ (AD: 241).

Herkesin arşına g re bez verilmez. /TT/ (ADS: 310).

H r kişinin arşınına g r  bez verm zler. /AT/ (AXEA: 158).

744. H rk :sin bir d :rdi var, d :girma:nın da su d :rdi. /IrTkm/ (AD: 241).

Herkesin bir derdi var, değirmencininki de su. /TT/ (ADS: 310).

H rk sin bir d rdi var d yirm ninin d  su d rdi. /AT/ (AXEA: 157)

Her kimiğ bir derdi bar, degirmeneğ derdi suv. /Tkm/ (TA: 69).

745. H rk :sin h :miri  km :gin  g r :di. /IrTkm/ (AD: 241).

Herkesin hamuru ekmeğine g redir. /TT/ (ADS: 310).

746. H rk s  z m nf ' :tin  bağar. /IrTkm/ (ITA  : 94).

 ki uval, bir harar, herkes faydasını arar. /TT/ (ITA  : 94).

747. H rk s  z a:klini b g :ni. /IrTkm/ (ITDA: 237).

Herkes kendi aklını beğenir. /TT/ (ADS: 311).

He kim  z malını magtar. /Tkm/ (KTA: 184).

748. H rk s  z h yu h :şına gid r. /IrTkm/ (AD: 241).

Herkes kendi aklını beğenir. /TT/ (ITA  : 94)

He kim  z malını magtar. /Tkm/ (KTA: 184).

749. H rk s  z  :lisiyin yığlar. /IrTkm/ (ITDA: 238).

Herkes kendi ölüsü için ağlar. /TT/ (ADS: 311).

Härkäs öz ölüsünü oğşayar. /AT/ (AXEA: 157)

Her kim öz agırısına aglar. /Tkm/ (TA: 68).

750. Härkäs öz yükündä:kin satar. /IrTkm/ (ITAÜİ: 94).

Herkes tabağındakini satar. /TT/ (ITAÜİ: 94).

Her kim öz matasını bazara salar. /Tkm/ (KTA: 184).

751. Härkästä bir дәlliliğ var. /IrTkm/ (AD: 240).

Herkesin bir delilik damarı var. /TT/ (ITAÜİ: 94).

752. Här қо:yin öz aya:ğınnan a:sılı. /IrTkm/ (ITAÜİ: 94).

Her koyun kendi bacağından asılır. /TT/ (ADS: 312)

Geçini hem öz ayagından asalar, goyunu hem öz ayagından asarlar. /Tkm/ (TA: 56).

753. Här kuşın e:ti yilinmäz. /IrTkm/ (AD: 240).

Her kuşun eti yenmez. /TT/ (ADS: 312).

754. Här pa:rıyan a:ltun olmaz. /IrTkm/ (ITA: 82).

Her ııldayan altın değıldir. /TT/ (ITAÜİ: 95).

755. Här säkkä:lin bir tara:ğı var. /IrTkm/ (AD: 239).

Her sakalın bir tarağı var. /TT/ (ITAÜİ: 95).

756. Här säkkä:lli baba:sı o:ldığı sa:nır. /IrTkm/ (AD: 239).

Her sakallıyı baban mı sanırsın?. /TT/ (ADS: 312).

757. Här şe:yin bir va:hıtı var. /IrTkm/ (AD: 239).

Her şeyin bir vakti var, horoz bile vaktinde öter. /TT/ (ADS: 312).

Här şeyi vahtında äksän dürr bitär. /AT/ (AXEA: 159)

Her zadı öz vagtı bar, her gızıñ – öz bagtı. /Tkm/ (KTA: 185).

758. Här şey incä:liğtän, insan kaba:lığtan kırlı. /IrTkm/ (ITAÜİ: 95).

İp inceldiği yerden kopar. /TT/ (ADS: 328).

759. Hār şe:yi usta:sınnan al. /IrTkm/ (ITA: 83).
Sanatı ustasından görmeyen öğrenemez. /TT/ (ADS: 421).

760. Hār üzä gülän dost dä:gi. /IrTkm/ (AD: 237).
Her yüze gülen dost değil. /TT/ (ITAÜİ: 95).

761. Hār va:hit fırsat älä geçmüz. /IrTkm/ (AD: 237).
Her vakit fırsat ele geçmez. /TT/ (ITAÜİ: 95).

762. Hār za:lımın beş gün davra:nı var. /IrTkm/ (ITAÜİ: 95).
Yırtıcı kuşun ömrü az olur. /TT/ (ADS: 476).
Gudurmuş köpâyin ömrü gırh gündü. /AT/ (AA: 268).
Yırtıcı guşıñ ömri gısga. /Tkm/ (TA: 112).

763. Hāstä bä:kliyän dä hāstä o:lı. /IrTkm/ (Ats: 192).
Hastaya bakmaktan hasta olması yeğdir. /TT/ (ADS: 303).

764. Hāstäyā baħmaħtan hāstä o:lı. /IrTkm/ (ITAÜİ: 95).
Hastaya bakmaktan hasta olması yeğdir. /TT/ (ADS: 303).

765. Hāstäyā döşäk so:rılmaz. /IrTkm/ (AD: 115).
Hastaya döşek yatak sorulmaz. /TT/ (ADS: 303).

766. Hısım Hısımın e:tini yesä dä, sümügünü kırmaz. /IrTkm/ (ITAÜİ: 95).
Hısım hısımın ne öldüğünü ister, ne olduğunu ister. /TT/ (ADS: 315).

767. Hisa:bı pāk ola:nın üzi ağ o:lı. /IrTkm/ (ITA: 40).
Hesabı temiz olanın yüzü ak olur. /TT/ (AA: 218).
Hesabı tāmiz olanın üzü ağ olar. /AT/ (AA: 218).

768. Hō:ruz çoħ olan köydä säbbāħ gec o:lı. /IrTkm/ (AD: 116).
Horozu çok olan köyün sabahı geç olur. /TT/ (ADS: 316).
Hōruz çoħ olan yerdä sähär tez açılar. /AT/ (AA: 222).

769. Һo:ruz da va:htı va:htında baynar. /IrTkm/ (ITA: 42).

Horozca horoz, vaktinde öter. /TT/ (ITAÜİ: 96).

770. Һo:ruz öz küllüğündä baynar. /IrTkm/ (ITA: 42).

Her horoz kendi çöplüğünde öter. /TT/ (ADS: 308).

Һoruz öz küllüyündä ötar. /AT/ (AA: 222).

Horaz öz külliginde horazdır. /Tkm/ (TA: 69).

771. Һo:ruz öz küllüğündä sä:si çıhar. /IrTkm/ (ITA: 42).

Her horoz kendi çöplüğünde öter. /TT/ (ADS: 308).

Һoruz öz küllüyündä ötar. /AT/ (AA: 222).

Horaz öz külliginde horazdır. /Tkm/ (TA: 69).

772. Һoş sözdän ilan yuva:sınnan çıhar. /IrTkm/ (ITA: 42).

Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır. /TT/ (ADS: 444).

Şirin dil ilanı yuvasından çıhardı. /AT/ (AXEA: 280)

Yagşı söz yılanı hinden çıkarar, yaman söz musulmanı- dinden. /Tkm/ (TA: 107).

773. Һuqqa dört yüz dirhâ:mdi. /IrTkm/ (ITA: 40).

Okka her yerde dört yüz dirhem. /TT/ (ADS: 400).

774. Һuy can altında:dı, can çıhmasa Һuy da çıhmaz. /IrTkm/ (AD: 116).

Huy can altındadır. /TT/ (ADS: 316).

775. Һükmät arabanaydan av edär. /IrTkm/ (ITA: 40).

Osmanlı, avı araba ile avlar. /TT/ (ITAÜİ: 96).

776. Һäc sumarlama olsa qabul olmaz. /IrTkm/ (Ats: 85).

Ismarlama hac, hac olmaz. /TT/ (ADS: 319).

777. Һä:ci sumarlamağtan alan Һacci olmaz. /IrTkm/ (ITAÜİ: 96).

Ismarlama hac, hac olmaz. /TT/ (ADS: 319).

778. İmarat bin gündä ya:pılı, bir gündä yıhılı. /IrTkm/ (ITA: 60).

Yapmak güç, yıkmak kolay. /TT/ (ITAÜİ: 96).

779. İbinän, ya:ğıştan nâ pä:ki var (ço:rıñmaz). /IrTkm/ (ITA: 21).

İslanmışın yağmurdan pervası yoktur. /TT/ (ADS: 319).

İslanmışın yağışdan nâ arı?. /AT/ (AA: 234).

Ezilen yağışdan gorkmaz. /Tkm/ (TA: 50).

780. İgid adam sözündä қа:lı. /IrTkm/ (ITAÜİ: 96).

Yiğidin sözü, demirin kertiği. /TT/ (ADS: 476).

İgid ilğarından dönmäz dävä ovsarından. /AT/ (AA: 337).

781. İgid arhadan vurulmaz. /IrTkm/ (Ats: 88).

Yiğit arkasından vurulmaz. /TT/ (ADS: 476).

782. İgid oğlan da:yısına bänzär. /IrTkm/ (ITA: 73).

Er yiğit dayıya çeker. /TT/ (ITAÜİ: 96).

İgid oğul dayısına çäkär. /AT/ (AXEA: 166)

783. İgid o:ndı, do:kquzi kaçma:ğtı. /IrTkm/ (ITA: 73).

Vurmak da yiğitlik, kaçmak da. /TT/ (ADS: 463).

Batıra "batır" diyemezler, can saklana "batır" diyerler. /Tkm/ (TA: 31).

784. İgnä at yerä düşmäz. /IrTkm/ (AD: 51).

İğne atsan yere düşmez. /TT/ (ITAÜİ: 97).

785. İgnä:ni öz özüvä soñ sora haña çuva:ldızı soñ. /IrTkm/ (AD: 51).

İğneyi kendine batırır, çuvaldızı başkasına. /TT/ (AA: 225).

İynäni özünä batırır, çuvaldızı yoldaşına. /AT/ (AA: 225).

786. İhtiyara varan quyruğ yär, ca:hile varan yumruğ yär. /IrTkm/ (ITA: 8).

Ehline giden kuyruk yer, cahile giden yumruk. /TT/ (ITAÜİ: 97).

787. İhtiya:rılığ bir köynä:gti girdim daha soyabilmäm. /IrTkm/ (ITA: 8).

Gençlik bir kuştur, ihtiyarlık naçar iştir. /TT/ (ITAÜİ: 86).

Cavanlıg bir dāfā olar, gocalıg da bir dāfā. /AT/ (AA: 197).

788. İlan ba:şınnan ā:zili. /IrTkm/ (AD: 52).

Yılanın başı küçükken ezilir. /TT/ (ADS: 475).

İlanın başını özgā āli ilāz. /AT/ (AA: 335).

789. İlan çala:nı, ip қо:rıhudu. /IrTkm/ (Ats: 90).

Sütten ağzı yanan, ayrıntı üfleyerek içer. /TT/ (ADS: 435).

Süddā ağzı yanan, gatiği üflāyā-üflāyā içär. /AT/ (AA: 304).

Yılan çakan yüpden gorkar. /Tkm/ (TüA: 142).

790. İlan çala:nı ya:tıp, ac қalan ya:tmıyıp. /IrTkm/ (ITAÜİ: 97).

Yılan sokan uyumuş, aç olan uyuyamamış. /TT/ (ADS: 475).

İlan vuran yatar, ac yatmaz. /AT/ (AA: 334).

791. İlan ā:gili büküli, dällügünü tapar. /IrTkm/ (ITA: 23).

Yılan ne kadar eğri gitse deliğine doğru gider. /TT/ (ADS: 475).

İlan hār yerā āyri gidār öz yuvasına düz. /AT/ (AXEA: 169)

792. İlan imşagsa da, zāhiri dışındā:di. /IrTkm/ (ITA: 23).

Yılanın dışı yumuşak, içi zehir. /TT/ (TA: 435).

Yılanın daşı yumuşak, içi zāhir. /Tkm/ (TA: 112).

793. İlan ya:rpızdan hāz etmāz, ya:rpız da ilanın burnı ö:gindā gögā:ri. /IrTkm/ (ITA: 23).

Yılanın sevmediği ot, deliğinin ağzında biter. /TT/ (ADS: 475).

İlanın zāhlāsi yarpızdan gedār, o da bitār yuvasının ağzında. /AT/ (AA: 334).

794. İlan dingillā:ni dällügünü tapar. /IrTkm/ (ITAÜİ: 97).

Yılan ne kadar eğri gitse deliğine doğru gider. /TT/ (ADS: 475).

İlan hār yerā āyri gidār öz yuvasına düz. /AT/ (AXEA: 169)

795. İlk a:tılan daş uzağa düşär. /IrTkm/ (ITA: 23).

İlk atılan taş uzak gider. /TT/ (AA: 232).

İlk atılan daş uzağ gedār. /AT/ (AA: 232).

796. İnanma çoğ do:stuva, saman do:ldırı po:stuva. /IrTkm/ (ITA: 23).

İnanma dostuna saman doldurur postuna. /TT/ (ADS: 324).

797. İnkâr igid kâl'â:sidi. /IrTkm/ (ITAÜİ: 97).

İnkâr mahkemenin kilidi. /TT/ (ADS: 325).

798. İnsan beşâ:rđi, bâ'zân çaşar. /IrTkm/ (ITA: 16).

İnsan beşer, kuldur şaşar. /TT/ (ADS: 325).

799. İnsan görä görä a:lışı. /IrTkm/ (Ats: 78).

İnsan göre göre, hayvan süre süre alışır. /TT/ (ADS: 326).

İnsan söylüşâ-söylüşâ, hayvan iylüşâ iylüşâ. /AT/ (AXEA: 171)

Hayvan ısgaşa- ısgaşa, insan soraşa- soraşa. /Tkm/ (TA: 68).

800. İnsa:nı sö:zünñan, hayva:nı kula:ğınnan tutallar. /IrTkm/ (Ats: 78).

İnsan sözünden, hayvan yularından tutulur. /TT/ (ADS: 328).

Hayvanı budundan duğlarlar, insanı ürâyindän. /AT/ (AA: 216).

Hayvan- agzından, insan gulagından. /Tkm/ (TA: 68).

801. İnsan a:dı h̄araba çıhınca ca:nı çıhsın. /IrTkm/ (ITDA: 239).

İnsanın adı çıkmadansa canı çıkması yeğdir. /TT/ (ADS: 326).

802. İnsa:nın e:ti yilinmüz, dâ:rısı girilmüz, şirin dildän başka nâ:si var. /IrTkm/ (ITDA: 239).

insanın eti yenmez, derisi giyinmez, tatlı dilinden başka nesi var. /TT/ (ADS: 326).

İnsan äti yeyilmüz, dâ:rısı giyilmüz, ancak şirin dili gâräk. /AT/ (AXEA: 172).

803. İnsa:nın gö:zini torpağ toğ etmäsä hiçbir şey toğ etmüz. /IrTkm/ (ITA: 16).

Altından ağacın olsa, zümrütten yaprak; akıbet gözünü doyurur bir avuç toprak. /TT/ (ITAÜİ: 98).

804. İnsa:nın gö:zi, ye:rin kula:ğı var. /IrTkm/ (ITA: 16).

Yerin kulağı var. /TT/ (ADS: 474).

Yerin dâ gulağı var. /AT/ (AXEA: 309)

805. İnsa:nın izzä:ti dâ, dâvlä:ti dâ ä:lindä:di. /IrTkm/ (ITA: 16).

Herkes ne ederse kendine eder. /TT/ (ADS: 311).

Härkäsın ğarğası özünä ğırğıdır. /AT/ (AXEA: 157)

Her kim eder özüne eder. /Tkm/ (TA: 68).

806. İnsan insa:nın şayta:nıdı. /IrTkm/ (Ats: 76).

İnsan insanın şeytanıdır. /TT/ (ADS: 327).

Adam adamın şeytanıdır. /AT/ (AXEA: 11)

Adam adamın şeytanı. /Tkm/ (KTA: 14)

807. İnäg gizli boğa yär, aşkar doğar. /IrTkm/ (ITA: 24).

Gizlide gebe kalan, aşikarede doğurur. /TT/ (ADS: 288).

Gizlin kälä gälän, aşkar doğar. /AT/ (AXEA: 143)

808. İnä:gi üstündä namaz kılmı?. /IrTkm/ (ITAÜİ: 98).

At üstünde ekin biçilmez. /TT/ (ITAÜİ: 98).

809. İrağ ye:rin hübä:rini kârvan gä:tiri. /IrTkm/ (Ats: 80).

Irak yerin haberini kervan getirir. /TT/ (ADS: 318).

810. İsid mä:nimçin, ö:lüm sä:nüvçin. /IrTkm/ (ITDA: 240).

Hasta ol benim için, öleyim senin için. /TT/ (ADS: 303).

811. İşığ öz atra:fına şü'lä vermäz. /IrTkm/ (ITA: 22).

Mum dibine ışık vermez. /TT/ (ADS: 393).

Çırağ öz dibinä işiğ salmaz. /AT/ (AA: 811).

Çıra öz düybüne yagıtı salmaz. /Tkm/ (KTA: 90).

812. İşin ävvä:lindä düşünmiyän a:hırında pişman o:lı. /IrTkm/ (ITAÜİ: 98).

Lafını bilmiyen çavuşlar, döner bokunu avuçlar. (TT)

813. İşini bilmiyän kişilär, sora po:hını işlär. /IrTkm/ (ITA: 22).

Lafını bilmiyen çavuşlar, döner bokunu avuçlar. (TT)

814. İşlāsäv қо:һsı çıһar. /IrTkm/ (ITA: 22).
Çalışan atın boynu boncuklu olur. /TT/ (AA: 111).
Çalışan atın boynu muncuğlu olar. /AT/ (AA: 111).

815. İşliyän dä:mir pas tutmaz. /IrTkm/ (ITA: 22).
İşleyen demir pas tutmaz. /TT/ (ADS: 331).
İşlâyän dämîr pas tutmaz. /AT/ (AA: 237).
İşleyän demir pos bilmez, (-poslanmaz). /Tkm/ (TA: 75).

816. İştän artmaz, diştän artar. /IrTkm/ (ITA: 22).
İšten artmaz, dišten artar. /TT/ (ADS: 331).
İşdän artmaz, dişdän artar. /AT/ (AXEA: 173).

817. İşüv yoһsa şahad, parav çoһsa kâfil ol. /IrTkm/ (Ats: 84).
İşin yoksa şahit ol, paran çoksa kefil ol. /TT/ (ADS: 330).
İşiñ yok bolsa, şayat bol, puluñ köp bolsa kepil bol. /Tkm/ (TA: 74).

818. İtmä һa:yımı (särһo:şı), ö:zi düşär. /IrTkm/ ITA: 22).
Sarhoşa dokunma kendi yıkılsın. /TT/ (ADS: 421).

819. İt havlar kârvan geçär. /IrTkm/ (ITA: 21).
İt ürür, kervan yürür. /TT/ (TA: 313).
İt hürär, karvan keçär. /AT/ (AXEA: 175)
İt üyrer, kerven geçer. /Tkm/ (TA: 75).

820. İzra:yıl rüh a:lırkän baһmaz bäyyük küççügä. /IrTkm/ (ITA: 59).
Azrail gelince, oğul, uşak sormaz. /TT/ (ADS: 171).

821. Қалана қар yağar. /IrTkm/ (AD: 178).
Kalan işe kar yağar. /TT/ (AA: 247).
Ĝalan işä ĝar yağar. /AT/ (AA: 247).
Galan işe gar yagar. /Tkm/ (KTA: 135).

822. Қа:ldır sama:nı gä:li zama:nı, saman para:sıydan ya:ptım bu һa:nı. /IrTkm/ (AD: 179).

Sakla samanı, gelir zamanı. /TT/ (ADS: 421).

Sahla samanı gälär zamanı. /AT/ (AA: 295).

Sakla samanı, geler zamanı. /Tkm/ (TA: 92).

823. Qänä'ät än bäyyük sä'ädä:tti. /IrTkm/ (ITA: 64).

Kanaat gibi devlet olmaz. /TT/ (ADS: 342).

824. Qänä'ät kanzdi hiç bitmäz. /IrTkm/ (ITA: 64).

Kanaat hazinedir. /TT/ (AA: 248).

Qänäät hâzinâdir. /AT/ (AA: 248).

825. Ka:pıvı qäyyim kiliklä, qo:nşuvu he:rhiz etmä. /IrTkm/ (ITDA: 240).

Kendin ihtiyatlı ol, komşunu hırsız tutma. /TT/ (TA: 237).

Gapıñı açıp gitme, goñşını ogrı etme. /Tkm/ (TA: 53).

826. Qaplan ö:li dâ:risi qa:lı, insan ö:li şührä:ti qa:lı. /IrTkm/ (ITAÜİ: 99).

At ölür meydan kalır, yiğit ölür şan kalır. /TT/ (ADS: 163).

At öländä yähiri galar, adam ölä adı galar. /AT/ (AA: 58).

At öler- meydan galar, yiğit öler- şan galar. /Tkm/ (TA: 26).

827. Qarama:nın qo:yını, sora çıhar o:yını. /IrTkm/ (KES: 85).

Karamanın koyunu, sonra çıkar oyunu. /TT/ (ITAÜİ: 99).

828. Qardaş qarda:şı pıçağla:mış, dö:nmiş gänä kucağla:mış. /IrTkm/ (ITAÜİ: 99).

Kardeş kardeşi bıçaklamış, dönmüş yine kucaklamış. /TT/ (ADS: 344).

Qardaş qardaşı bıçaklar, sonra dönüb gucağlar. /AT/ (AA: 249).

829. Qarğa bala:sı ola:nı, sıçmağa vaht ta:pmırı. /IrTkm/ (AD: 176).

Karga demiş ki: çocuklarım olalı burnumu göme göme bok yiyemedim. /TT/ (ADS: 345).

830. Qarğa bäsle:dim gö:zim çıha:rttı. /IrTkm/ (ITA: 61).

Besle kargayı, ovsun gözünü. /TT/ (ADS: 185).

Bäslä qarğanı, ovsun gözünü. /AT/ (AA: 89).

831. aręa aręaya diyiri  z v ar :di. /IrTkm/ (AD: 176).

Kazan kazana kara demiş. /TT/ (ADS: 352).

azan azana dey r:  z n ara olsun. /AT/ (AXEA: 203)

832. aręa aręa:nın g :zini oymaz. /IrTkm/ (ITA  : 100).

 t itin ayağını basmaz. /TT/ (ADS: 333).

 t itl  savaşanda bir ayağın dalda tutar. /AT/ (AXEA: 176)

 t itiň guyrugunu basmaz, mert merdiň yolunu kesmez. /Tkm/ (TA: 75).

833. aręa a:zı t klid e:tti  :z nkini d  unuttu. /IrTkm/ (ITA: 61).

Karga kekliği taklit edeyim demiş, kendi y r Ő n  unutmuy. /TT/ (ADS: 345).

aręa azı t glid etdi, arılıtısını da itirdi. /AT/ (AA: 249).

Garga azın ızından yetcek bolup, ayağını d vd renmiŐ. /Tkm/ (KTA: 138).

834. aręa n :di? a:zuğu no:lsın?. /IrTkm/ (AD: 176).

Serenin eti ne, budu ne?. /TT/ (ITA  : 118).

S r  n di? Bildirin  don bi r. /AT/ (AXEA: 270)

Gaz ur, azan doldur, sereden n m  bolcak. /Tkm/ (TA: 55).

835. a:rınadan ibr t al yazk n ıŐı d Ő n. /IrTkm/ (AD: 177).

Karınadan ibret al, yazdan ıŐı karŐılar. /TT/ (ADS: 346).

arıŐıadan ibr t al, yaz ik n ıŐı d Ő n. /AT/ (AXEA: 201)

836. a:rınaya Alla ę z b ets  ona anat ve:ri. /IrTkm/ (AD: 177).

Karınanın zevali gelince kanatlanır. /TT/ (ADS: 346).

arıŐıanın  l m  yet nd  ęanad g tir r. /AT/ (AXEA: 201)

837. a:rın ardaŐtan  :zizdi. /IrTkm/ (AD: 176).

Karın kardeŐten yakın. /TT/ (ADS: 346).

arın ęardaŐdan ir lidir. /AT/ (AXEA: 201)

GarındaŐdan ęarınım yakın. /Tkm/ (TA: 54).

838. ar nanca yağsa, ę n  d  yaza almaz. /IrTkm/ (ITA  : 100).

Kar ne kadar ok yağsa yaza kalmaz. /TT/ (ADS: 347).

Ĝar nã ĝãdãr çoĥ yaĝsa, yenã yaza ĝalmaz. /AT/ (AA: 248).

839. Ķa:rını ħuruldar, üsti pa:rıldar. /IrTkm/ (ITA: 62).

Ayrıanı yok içmeye, köprü arar geçmeĝe. /TT/ (AA: 72).

Ayrıanı yoĥ içmãyã, köprü aĥtarar keçmãyã. /AT/ (AA: 72).

840. Ķa:rpızdan a:lınan äşşãk su yo:lında murdar o:lı. /IrTkm/ (AD: 175).

Borçla alınan eşek, su yolında ölür (TT) (ITAÜİ: 100)

841. Ķa:rpızı yãn ħurtuldu, Ķa:buĝın yãn tutuldu. /IrTkm/ (ITDA: 241).

Kaçan kurtulur, kalan harmanı ezer (TT) (ITAÜİ: 100)

Ķaçan canın ĝurtarar, tutulan aman deyãr. /AT/ (AA: 245).

Ķaçan- ĝurtular, duran- tutular. /Tkm/ (TA: 52).

842. Ķã:tırã “babav kimdi?” de:dilãr: “da:yım a:ttı” de:di. /IrTkm/ (ITA: 62).

Katıra “ baban kim?” demişler, “ dayım at” demiş. /TT/ (ADS: 349).

Ķatıra sormuşlar: dãdãn kim? Nãnãm atdır. /AT/ (AXEA: 202)

Gatıra "atan kim?" diyip sordular, "At dayımdır". Diydi. /Tkm/ (KTA: 144).

843. Ķatrannan olmaz şãkãr, olsa da cinsinã çãkãr. /IrTkm/ (KES: 90).

Katrandan olmaz şeker, olsa da cinsine çeker. /TT/ (ADS: 350).

Ķatırdan olmaz şãkãr bir damarı cinsinã çãkãr. /AT/ (AA: 251).

844. Ķazan a:ĝzı ö:rtülü Ķaynãr. /IrTkm/ (ITAÜİ: 100).

Herkesin tenceresi kapalı kaynar. /TT/ (ADS: 310).

Ķazan üstü örtülü ĝaynar. /AT/ (AXEA: 203)

845. Ķazana nã Ķoysav çãmçãyã o ĝã:li. /IrTkm/ (ITA: 62).

Kazana ne korsan çömçende o çıkar. /TT/ (ADS: 352).

Ķazna nã ĝoysan, çömçãyã o ĝãlãr. /AT/ (AXEA: 204)

Gazana nãmã atsañ, çemçeñe şol iler. /Tkm/ (TA: 55).

846. Ķazan dingirlã:ni Ķapa:ĝını tapar. /IrTkm/ (ITA: 62).

Tencere yuvarlanmış kapaĝını bulmuş. /TT/ (ITAÜİ: 101).

847. Qazan qara:si gidar, uz kara:si getmaz. /IrTkm/ (AD: 178).

Kazan karasi gider, yuz karasi gitmez. /TT/ (AA: 252).

Qazan garasi gedar yuz garasi yoh. /AT/ (AA: 252).

Gazan garasi gider, namis garasi gitmez. /Tkm/ (TA: 55).

848. Kaz kazdan, baz bazdan, kecal ta:vig, toppal ho:ruzdand. /IrTkm/ (KES: 87).

Kaz kazla, daz dazla, kel tavuk kel horozla. /TT/ (ADS: 353).

Gaz gaz bilen, baz baz bilen, gel tovuk agsak horaz bilen. /Tkm/ (KTA: 146).

849. Kaba:bi koz ettiyimdi, ha:psi oz ettiyimdi. /IrTkm/ (ITAÜİ: 101).

Kebabı köz öldürür, yigidi söz. /TT/ (AA: 253).

Kababı köz öldürür, igidi söz. /AT/ (AA: 253).

850. Kecal ha:kim olsa:ydi oz bas:ını ta:mir eda:rdi. /IrTkm/ (ITA: 67).

Kel ilac bilse kendi basına sürer. /TT/ (ADS: 356).

Keçal çara bilsa, oz basına eylär. /AT/ (AA: 254).

Kel derman tapsa, öni bilen basına çalarmış. /Tkm/ (KTA: 210).

851. Kecal Hasan, Hasan kecal. /IrTkm/ (AD: 194).

Ha hoca Ali, ha Ali hoca. /TT/ (ITAÜİ: 101).

852. Kafan soyan gidar, ca:zug koyan ga:li. /IrTkm/ (AD: 195).

Gelen gidene rahmet okutur. /TT/ (ADS: 285).

Galan gedana rahmet ohuyar. /AT/ (AA: 195).

Gelen gidene rahmet berer. /Tkm/ (KTA: 148).

853. Kalbtan kalba yol var. /IrTkm/ (ITA: 64).

Gonulden gonule yol vardir. /TT/ (ADS: 290).

Konuldän konula yol var. /AT/ (AXEA: 192)

854. Kal kafaya simsir tarağ. /IrTkm/ (AD: 203).

Kel basa ne gerek demir tarak. /TT/ (TA: 316).

Kel basa name gerek- demir darak. /Tkm/ (TA: 76).

855. Källä sağ o:lsın bir kilav hä ta:pılı. /IrTkm/ (AD: 195).

Kelle sağ olsun da külah bulunur, (eksk olmaz). /TT/ (ADS: 357).

Kelle bolsa, selle tapılar. /Tkm/ (TA: 76).

856. Qäräçidän va:yı gâ:rbil äläk häcä:tti. /IrTkm/ (KES: 90).

Görmemiş paçavra göster, sırmalı kaftan sanır. /TT/ (ITAÜİ: 76).

857. Qärä:vizä yoğ, a:ğvıza nä'lät o:lsın hä:pivizä. /IrTkm/ (AD: 189).

Ak köpek, kara köpek, ikisi de köpektir. /TT/ (AA: 29).

Ağ köpäk gara köpäk, ikisidä köpäk. /AT/ (AA: 29).

858. Kä:rki öz sa:pını kasmaz. /IrTkm/ (KES: 97).

İt itin ayağını basmaz. /TT/ (ADS: 333).

İt itlä savaşanda bir ayağın dalda tutar. /AT/ (AXEA: 176)

İt itniñ guyrugını basmaz, mert merdiñ yolunu kesmez. /Tkm/ (TA: 75).

859. Käsäbilmä:diğim ä:li öpäräm. /IrTkm/ (ITA: 68).

Bükemediğın eli öp. /TT/ (ADS: 208).

860. Kä:silän baş ye:rinä qo:yılmaz. /IrTkm/ (ITAÜİ: 102).

Kesilen baş yerine konmaz. /TT/ (ADS: 358).

Käsilän başın zülfü için ağlamazlar. /AT/ (AA: 257).

861. Kä:skün sirkä öz qa:bına zäräl ve:ri. /IrTkm/ (KES: 97).

Keskin sirke kabına, (küpüne) zarar, (-dır). /TT/ (ADS: 358).

Sirkä tünd olanda öz küpünü patladar. /AT/ (AA: 299).

Sirkäniñ turşusı gabına ziyan. /Tkm/ (TA: 94).

862. Qıla:vızı qarğa ola:nın dimdiği pohtan o:lı. /IrTkm/ (KES: 90).

Kılavuzu karga olanın burnu boktan çıkmaz. /TT/ (ADS: 359).

Väziri qarğa olanın ağızı zibillikdä olar. /AT/ (AA: 258).

863. Qıla:vızı qarğa olan, leş qoğlar. /IrTkm/ (ITA: 63).

Kılavuzu karga olanın burnu boktan çıkmaz. /TT/ (ADS: 359).

Vâziri gârga olanın ağzı zibillikdâ olar. /AT/ (AA: 258).

864. Qıla:vızsız köyâ gedilmâz. /IrTkm/ (ITA: 63).

Kılavuzsuz kuş uçmaz , (yola gidilmez). /TT/ (ITAÜİ: 102).

865. Qırh he:rhiz bir çıpa:ğı soyabilmâ:dilâr. /IrTkm/ (ITAÜİ: 102).

Kırk hırsız bir çıplağı soyamaz-soymamış. /TT/ (ADS: 359).

866. Qınama sarhoşa, â:kıbât gâ:li başıva. /IrTkm/ (ITAÜİ: 102).

Gülme komşuna gelir başına. /TT/ (ADS: 295).

Rişhand etmä gönşuna, gälâr bir gün başına. /AT/ (AA: 204).

Gülme gönşına, geler başına. /Tkm/ (TA: 66).

867. Qırhınnan sora saz a:lışırı. /IrTkm/ (KES: 89).

Kırkından sonra saza başlayan kıyamette çalar. /TT/ (ADS: 360).

Qırhında öyränän, gorunda çalar. /AT/ (AXEA: 208)

868. Qısra:ğı gânc gö:ziydän, kıızı ihtiyar göziydän al. /IrTkm/ (ITA: 63).

Atın iyisini genç, kadının iyisini ihtiyar alır. /TT/ (ITAÜİ: 102).

869. Qısra:ğı ve:rdiv gâ:mini dâ ver, devâ:ni ve:rdiv râşmä:sini dâ ver. /IrTkm/ (ITAÜİ: 102).

Atı verdin, yularını da atıver. /TT/ (ITAÜİ: 102).

870. Ki at bir qa:zuğa bağlanmaz. /IrTkm/ (AD: 50).

İki at bir kazığa bağlanmaz. /TT/ (ADS: 321).

İki at bir ağaca bağlanmaz. /AT/ (AA: 220).

İki at bir agaca bağlanmaz. /Tkm/ (TA: 72).

871. Ki cambaz bir iptâ oynamaz. /IrTkm/ (AD: 50).

İki cambaz bir ipte oynamaz. /TT/ (ADS: 321).

İki ayağ bir başmağa yerleşmâz. /AT/ (AA: 220).

872. Ki (ikki) dinnâ, bir qo:nış. /IrTkm/ (AD: 51).

İki dinle, bir söyle. /TT/ (ADS: 321).

İki düşün, bir danış. /AT/ (AXEA: 167)

İki diñle bir sözle. /Tkm/ (TA: 72).

873. Ki ge:vil bir olsa, sama:nlığ sayran o:lı. /IrTkm/ (AD: 51).

İki gönöl bir olunca samanlık seyran olur. /TT/ (ADS: 322).

874. Ki ға:rpız bir äldän tutılmaz. /IrTkm/ (AD: 51).

İki karpuz bir koltuğa sığmaz. /TT/ (ADS: 322).

İki baş bir ğazanda ğaynamaz. /AT/ (AA: 226).

İki garpız bir elde tutdurmaz. /Tkm/ (TA: 72).

875. Ki kıline bir kıyiyä girmäz. /IrTkm/ (AD: 51).

İki kılıç bir kına sığmaz. /TT/ (TA: 303).

İki ğılıç bir ğına sığmaz. /AT/ (AA: 228).

İki pıçak bir ğına sığmaz. /Tkm/ (TüA: 79)

876. Kilim, ifka ye:rinnän yırtılı. /IrTkm/ (AD: 203).

Gön yufka yerinden delinir. /TT/ (ADS: 291).

877. Kıline kuşa:nın, at minä:nin, kö:prü geçä:nin. /IrTkm/ (ITAÜİ: 103).

At binenin, (iş bilenin) kılıç kuşanın. /TT/ (ADS: 160).

At minänindir, ğılıñ ğurşanın. /AT/ (AXEA: 40)

At müneniñki, ğılıç ğuşananıñ. /Tkm/ (TA: 26).

878. Kim hä:kim? Ba:şınnan geçän hä:kim (tabib). /IrTkm/ (ITA: 70).

Hekim hekim değil, başına gelen hekim. /TT/ (ITAÜİ: 103).

879. Kiminä ağşam kölgä:si, kiminä säbbäh kölgä:si. /IrTkm/ (ITAÜİ: 103).

Kimine hay hay, kimine vay vay. /TT/ (ADS: 363).

Kiminä, ğat-ğat, kiminä ac yat. /AT/ (AA: 260).

880. Kimi su tapmaz içmäğä, kimi yol tapmaz geçmäğä. /IrTkm/ (ITDA: 242)

Kimi köprü bulmaz geçmeye, kimi su bulamaz içmeye. /TT/ (ADS: 363).

881. Kiminin a:tı ö:li, kiminin iti se:vini. /IrTkm/ (KES: 109).

At ölür, itlere bayram olur. /TT/ (ADS: 163).

At ölüb itlärin bayramıdır. /AT/ (AXEA: 41)

At ölse, it şatlanar, bay ölse- molla. /Tkm/ (TA: 26).

882. Kim o:surdı? Ğä:rib o:surdı. /IrTkm/ (KES: 108).

Suç sahipsiz olur. /TT/ (ITAÜİ: 104).

883. Kimi yär, kimi baĥar, kıyamət onda kopard. /IrTkm/ (KES: 109).

Biri yer, biri bakar, kıyamət ondan kopar. /TT/ (ADS: 197).

Biri iyer, biri bakar, şonda kıyamət gopar. /Tkm/ (TA: 35).

884. Kim kazarısa dären kuyını, o düşär üzü kuyılı. /IrTkm/ (ITA: 71).

El için kuyu kazan, evvelâ kendi düşer. /TT/ (ADS: 263).

Ğuyı ğazıyan ävväl özü düşär. /AT/ (AA: 268).

885. Kimsä a:cınnan ölmäz. /IrTkm/ (ITAÜİ: 103).

Acından kimse ölmemiş. /TT/ (ADS: 108).

886. Kimsä bilmiri kimin (s..)i kimin , (g..)indä:di. /IrTkm/ (KES: 108).

Kim kime dum duma. /TT/ (ITAÜİ: 104).

887. Kimsä kimsä:nin kısmä:tini yemäz. /IrTkm/ (AD: 204).

Kimse kimsenin kısmetini yemez. /TT/ (ADS: 364).

Kimsä kimsänin ğısmätini yemäz. /AT/ (AA: 260).

888. Kimsä kimsä:nin türbä:sinä girmäz. /IrTkm/ (AD: 204).

Kimse kimsenin çukurunu doldurmaz. /TT/ (ADS: 364).

889. Kimsä:nin a:ĥı kimsädä kalmaz. /IrTkm/ (AD: 204).

Kimsenin âhi kimsede kalmaz. /TT/ (ADS: 364).

Kimsänin ahı kimsäyâ ğalmaz. /AT/ (AA: 261).

Kimsänin ahı kimsede galmaz. /Tkm/ (KTA: 213).

890. Kimsä öz ayra:nına turştı demäz. /IrTkm/ (KES: 108).

Kimse ayranım ekşi demez. /TT/ (ADS: 363).

891. Kim , (s..)sin Hälmä:ni, kim çä:ksin cä:rimä:ni. /IrTkm/ (KES: 108).

Karpızı yen kurtuldu, kabıgını yen tutuldu. (TT) (ITAÜİ: 104)

Ğaçan canın ğurtarar, tutulan aman deyär. /AT/ (AA: 245).

Ğaçan- gurtular, duran- tutular. /Tkm/ (TA: 52).

892. Kipri sıhıssa oğ atar. /IrTkm/ (AD: 203).

Arı, kızdıranı sokar. /TT/ (ADS: 151).

893. Kırıcil göz bir zinä:tti. /IrTkm/ (ITA: 67).

Ak yüzde kara hal zinettir, kara yüzde hal pisliktir. /TT/ (AA: 30).

Ağ üzdä ğara ğal zinätidir, ğara üzdä ağ ğal- neybätidir. /AT/ (AA: 30).

894. Kişim kişi o:lsın, koy ye:rim dar o:lsın. /IrTkm/ (AD: 203).

Erim er olsun da yerim çalı gibi olsun. /TT/ (ADS: 268).

Äri är bolanıñ heleyi şir. /Tkm/ (KTA: 129).

895. Kıy ağçaya, gir bağçaya. /IrTkm/ (ITA: 67).

Parayı veren düdüğü çalar. /TT/ (ADS: 413).

Pul käsäsin ğılınç käsmäz. /AT/ (AXEA: 260)

896. Kızını vurmıyan dizini vurar. /IrTkm/ (ITA: 63).

Kızını dövmeyen dizini döver. /TT/ (ADS: 362).

Ğızını döymäyän, dizini döyär. /AT/ (AXEA: 210)

897. Kız nänä:vüz daş ye:sin, ya:rımşärdän beş ye:sin. /IrTkm/ (ITAÜİ: 104).

Analar taş yesin, yarımşardan beş yesin. /TT/ (ITAÜİ: 104).

898. Kız nänä:viz därt ye:sin, här birvüz ya:rım ve:rin dört ye:sin. /IrTkm/ (ITAÜİ: 104).

Analar taş yesin, yarımşardan beş yesin. /TT/ (ITAÜİ: 104).

899. Kız öz ba:şına kalsa, ya da:vulçıya ya zırna:çıya varar. /IrTkm/ (AD: 191).

Kızı gönlüne bırakırsan ya davulcuya varır ya zurnacıya. /TT/ (ADS: 362).

Ĝızı öz hoşuna goysan ya mütrübâ gedâr, ya zurnacıya. /AT/ (AA: 259).

900. Koca gidâr a:sılmağa, kâ:ri hınna istâr. /IrTkm/ (ITA: 64).

Köy yanar, kahpe taranır. /TT/ (ITAÜİ: 104).

901. Kō:lı kâ:sig dâ:rdini, kō:lı kâ:sig bili. /IrTkm/ (ITA: 65).

Kim düşer daldan, o bilir haldan. /TT/ (ADS: 362).

902. Konağ konağdan hâz etmâz, ev sâhâ:bi hâr ikisinnân. /IrTkm/ (AD: 181).

Misafir misafiri sevmez, ev sahibi ikisini de sevmez. /TT/ (ADS: 391).

Ĝonağ ğonağ istâmâz, ev yiyâsi hiç birini. /AT/ (AA: 265).

Mıhman mıhmanı gısganar, öy eyesi- ikisini hem. /Tkm/ (TA: 79).

903. Kō:nışmağ gümüşysâ sükût a:ltundi. /IrTkm/ (ITA: 66).

Söz gümüşse, sükût altındır. /TT/ (ADS: 431).

Söz gümüş olsa, sükut ğızıldır. /AT/ (AA: 301).

904. Kō:nşı kıyamât yolda:şı. /IrTkm/ (ITA:66).

Komşuluk kardeşlikten ileri, (-dir). /TT/ (ITAÜİ: 104).

905. Kō:nşı a:şı ge:vil hoş:şı, gâlmâzsâ daha ya:hşı. /IrTkm/ (ITA:66).

Yarım elma, gönül alma. /TT/ (ADS: 467).

Ĝonşu aşı dadlı olar. /AT/ (AA: 263).

906. Kō:nşı a:şıydan toğ o:lınmaz. /IrTkm/ (AD: 181).

Yarım elma, gönül alma. /TT/ (ADS: 467).

Ĝonşu aşı dadlı olar. /AT/ (AA: 263).

Goñşı aşı doyurmaz. /Tkm/ (KTA: 155).

907. Kō:nşı kō:nşıdan mäs'üldü. /IrTkm/ (ITA: 65).

Komşu iti komşuya ürümez. /TT/ (ADS: 367).

Ĝonşu iti ğonşuya hürmâz. /AT/ (AXEA: 215)

Goñşı iti goñşa üyremez. /Tkm/ (TA: 60).

908. o:nşı o:nşıya baar e:vini d z r-yıar-. /IrTkm/ (ITA:65).

Komşu komşudan huy kapar, ayranına su katar. /TT/ (ITA İ: 105).

909. o:nşını o:nşıdan sor. /IrTkm/ (ITA: 66).

Kişi arkadaşından bellidir. /TT/ (ADS: 365).

Goñşını goñşıdan sora, yamanı- yağşıdan. /Tkm/ (TA: 60).

910. o:nşı o:nşıya baar go:rına ataş yaar. /IrTkm/ (ITA: 65).

Komşu komşuya bakar, evini ateşe yakar. /TT/ (ITA İ: 105).

onşu onşuya baar, oda canını yaar. /AT/ (AXEA: 215)

911. o:nşının ta:vıı o:nşıya az g :rini. /IrTkm/ (AD: 182).

Komşunun tavuı komşuya kaz, karısı kız g r n r. /TT/ (ADS: 368).

Goñşı tovuı g ze gaz bolup g rner. /Tkm/ (TA: 60).

912. o:nşıva g l ya:sın o:sı s n  g :lsin. /IrTkm/ (AD: 182).

Hayır dile komşuna, hayır gele başına. /TT/ (ADS: 304).

eyir dil  goñşuna, eyir g lsin başına. /AT/ (AA: 215).

Hayır dile goñşına, rısgal gelsin aşına. /Tkm/ (TA: 68).

913. ora:nın o:lı olmaz. /IrTkm/ (ITA: 65).

Korkanın olu, kızı olmaz. /TT/ (ITA İ: 105).

914. o:rı başa b l :d . /IrTkm/ (ITA: 65).

Korku dalar bekletir. /TT/ (ADS: 369).

915. o:yın, ge:i aya:ınnan a:sılmaz. /IrTkm/ (AD: 183).

Her koyun kendi bacaından asılır. /TT/ (ADS: 312).

Geini hem  z ayagından asalar, goyunu hem  z ayagından asarlar. /Tkm/ (TA: 56).

916. o:yın,  z aya:ınnan, ge:i  z aya:ınnan a:sılı. /IrTkm/ (ITA:66).

Her koyun kendi bacaından asılır. /TT/ (ADS: 312).

Geini hem  z ayagından asalar, goyunu hem  z ayagından asarlar. /Tkm/ (TA: 56).

917. Qo:yın öz quzusın basmaz. /IrTkm/ (ITA:66).

İt itin ayağını basmaz. /TT/ (ADS: 333).

Ğarğa ğarğanın gözünü çıhartmaz. /AT/ (AXEA: 199)

Garga garganın gözün çokmaz. /Tkm/ (TA: 53).

918. Qo:yın ta:pılmıyanda, ge:çiyä Mähämmäd Çälä:bi diyällär. /IrTkm/ (ITA: 66).

koyunun bulunmadığı yerdekeçiye Abdurrahman Çelebiderler. /TT/ (ADS: 370).

919. Kö:mirin irisini, ya:ğın durısını qa:rıva saħla. /IrTkm/ (ITA: 71).

Kömürün irisiyle yağın durusunu marta sakla. /TT/ (ITAÜİ: 105).

920. Köpägä hürmät edällär -äkmäk atallar- sähä:bi hä:tiriyçin. /IrTkm/ (ITA: 69).

Köpeği dövmeli, ama sahibinden utanmalı. /TT/ (ADS: 371).

921. Köpägä yaltanma , koy aslan ye:sin sä:ni. /IrTkm/ (ITA: 69).

Geçme namert köprüsünden bırak götürsün sel seni. /TT/ (AA: 195).

Keçmä namärd köprüsündän goy aparsın sel säni. /AT/ (AA: 195).

Geçme namart köprüsünden goy, aparsın suv seni, yatma tilki sayasında goy, aparsın yov seni. /Tkm/ (TA: 56).

922. Köpä:gi köpägä salallar. /IrTkm/ (AD: 198).

Kuşu kuşla avlarlar. /TT/ (ADS: 380).

Ğuş ğuşnan tutular. /AT/ (AXEA: 223)

923. Köpä:gin a:ğzını bir luqmaydan bağla. /IrTkm/ (ITA:69).

İt ağzını kemik tutar. /TT/ (ADS: 332).

İt ağzı dāymäklä doğguz murdar olamaz. /AT/ (AXEA: 174)

924. Köpä:gin ähmä:ki paqlavadan pay istär. /IrTkm/ (KES: 101).

Köpeğin ahmağı baklavadan pay umar. /TT/ (ADS: 371).

Köpäyin ahmağı ğaysavdan pay istär. /AT/ (AXEA: 193)

İtiñ akmagı gatlamadan tama eder. /Tkm/ (KTA: 200).

925. Köpä:gin dü'äsi geçsä:ydi, asmannan sümük yağa:rdı. /IrTkm/ (KES: 101).

Köpeğin duası kabul olsa gökten kemik yağarmış. /TT/ (ADS: 371).
Eşşayın duası müstacab olasa çarvadar yolda ölär. /AT/ (AA: 182).
İtiñ doğası kabul bolsadı, asmandan süñk yagardı. /Tkm/ (TA: 75).

926. Köpā:gin tükü uzansa da kırılmaz. /IrTkm/ (ITAÜİ: 106).
İt kılından elek olmaz. /TT/ (ITAÜİ: 106).

927. Köpā:gi ö:ldirā:ni sürüklā:dillär. /IrTkm/ (AD: 198).
Köpeği öldürene sürütürler. /TT/ (ADS: 371).
İti öldüren süyrär. /Tkm/ (KTA: 201).

928. Köpā:gin yulduza ha:vıldama:ğının nā tā'siri var. /IrTkm/ (ITA: 69).
İt ürer kervan geçer. /TT/ (TA: 313).
İt hürär, karvan keçär. /AT/ (AXEA: 175)
İt üyrer, kerven geçer. /Tkm/ (TA: 75).

929. Köpāg bayram sümügiydän toḥ olmaz. /IrTkm/ (ITA: 68).
Bayram etiyle it , (köpek) tavlalmaz. /TT/ (ADS: 183).
Bayram sümüyü ilā köpāk köklämāz. /AT/ (AA: 86).

930. Köpāg hä köpā:kti, ḥalta:sı a:ltun olsa da. /IrTkm/ (ITA: 69).
Eşeğe altın semer vursalar, eşek yine eşektir. /TT/ (ADS: 272).
Eşşâyā ğızıl yüklāsän ğıymāti artmaz. /AT/ (AA: 181).
Eşege altın gañña atsañ da, yine eşegligine galar. /Tkm/ (TA: 49).

931. Köpāg istär asmannañ hä sümüg ya:ğsın. /IrTkm/ (ITA: 68).
Köpeğin duası kabul olsa gökten kemik yağarmış. /TT/ (ADS: 371).
Eşşayın duası müstecab olasa çarvadar yolda ölär. /AT/ (AA: 182).
İtiñ doğası kabul bolsadı, asmandan süñk yagardı. /Tkm/ (TA: 49).

932. Köpāg öz sähā:bini dişlāmāz. /IrTkm/ (ITA: 69).
Köpek sahibini ısırmaz. /TT/ (ADS: 372).
Köpāk sahibini tanıır. /AT/ (AA: 266).
İt eyesine üyremez. /Tkm/ (KTA: 199).

933. Köpäg öz sähäbinin қа:рısında havlar. /IrTkm/ (ITA: 68).

Her horoz kendi çöplüğünde öter. /TT/ (ADS: 308).

Ѓорuz öz küllüyündä ötär. /AT/ (AA: 222).

Horaz öz külliginde horazdır. /Tkm/ (TA: 69).

934. Köpäg sähä:bini ta:pmırı. /IrTkm/ (ITA: 69).

Kim kime dum duma. /TT/ (ITAÜİ: 104).

Köpäk sahibini tanımyar. /AT/ (AA: 266).

935. Köpäg sämiz olsa da e:ti yilinmäz. /IrTkm/ (ITA: 69).

Ѓt de semiz , (amma) eti yenmez. /TT/ (ITAÜİ: 106).

Ѓt et iyse-de, iti iymez. /Tkm/ (TüA: 83)

936. Köpägtän olan bala köpäg o:lı. /IrTkm/ (ITA: 69).

Kurtun yavrusu kurt olur, eşek yavrusu sıpa. /TT/ (AA: 268).

Ѓurd balası ğurd olar, eşşäk balası ğoduğ. /AT/ (AA: 268).

937. Köpäg vahtsız havlasa sähä:binä zärä:li var. /IrTkm/ (ITA: 69).

Ürümesini bilmeyen köpek sürüye kurt getirir. /TT/ (TA: 410).

Üyremesini bilmeyän köpek, sürä gurt getirer. /Tkm/ (TA: 104).

938. Kö:pridän ge:çincäyä қädär a:yıya da:yı diyäräm. /IrTkm/ (ITA: 69).

Köprüden geçinceye kadar ayıya dayı derler. /TT/ (ADS: 372).

Köprüden geçiñçañ, doñza dayı diy. /Tkm/ (TA: 78).

939. Kör göz sürmä istämäz. /IrTkm/ (ITA: 70).

Kör göz mil istemez (ITAÜİ: 106)

940. Kör gö:zünnän yaş, mulla e:vinnän aş. /IrTkm/ (ITA: 70).

Ѓmam evinden aş, ölü gözünden yaş çıkmaz. /TT/ (ADS: 323).

Ne imam öyünde aş, ne öli gözünde yaş. /Tkm/ (TA: 81).

941. Kö:rin istä:diği bir göz o da ya:rısı pük o:lsın. /IrTkm/ (ITA: 70).

Körün istediği bir göz, iki olsa ne söz. /TT/ (ADS: 374).

Kor nâ istâr? İki göz biri âyri biri düz. /AT/ (AXEA: 188)

942. Kôr körâ diyâr cirit gö:zuvâ, bulamac elâ sürt gö:zuvâ. /IrTkm/ (ITA: 70).

Kazan kazana kara demiş. /TT/ (ADS: 352).

Ġarġa ġarġaya deyâr üzün ġaradır. /AT/ (AXEA: 199)

943. Kôr nâ istiri? Ki göz, biri â:gri biri düz. /IrTkm/ (ITA: 70).

Kôr ne ister? İki göz biri eğri biri düz. /TT/ (ITAÜİ: 107).

Kor nâ istâr? İki göz biri âyiri biri düz. /AT/ (AXEA: 188)

944. Kô:tülügâ ka:rşî äyyiliġ, mârd igidin ka:rıdı. /IrTkm/ (ITAÜİ: 107).

Kötülük her kişinin kârı, iyilik er adamın kârıdır. /TT/ (ADS: 375).

Yamanlıġa yahşılıġ mârd kişinin işidir. /AT/ (AA: 267).

945. Kô:tü söz ada:mı dinnân çıġa:rıdı. /IrTkm/ (ITA: 69).

Kötü söz insanı dinden çıkarır. /TT/ (ADS: 375).

946. Kô:tü söz sâhâ:binâ tez ola:şî. /IrTkm/ (ITA: 70).

Kötü haber tez duyulur. /TT/ (ADS: 374).

947. Kô:yi köpâ:ksiz gö:rđi, â:li ağa:csız girdi. /IrTkm/ (ITA: 71).

Köpeksiz köye kurt iner. /TT/ (ADS: 372).

Köpâksiz sürüyâ ġurd dadanır. /AT/ (AA: 266).

948. Ķudurmuş köpâ:gin ümrü kırġ gündi. /IrTkm/ (KES: 90).

Yırtıcı kuşun ömrü az olur. /TT/ (ADS: 476).

Yırtıcı ġuşun ümrü az olar. /AT/ (AXEA: 311)

Yıtıcı ġuşıñ ömri gısga. /Tkm/

949. Ķul yazıdan kaçmaz. /IrTkm/ (ITAÜİ: 107).

Başâ yazılan gelir. /TT/ (ITAÜİ: 61).

Başâ gelen çekiler. /Tkm/ (TA: 30).

950. Ķurban o:lım tâsbiġ sâñâ, kimsâ ġüman etmâz mânâ. /IrTkm/ (AD: 183).

Kurban olayım atlasa, yamalanmış palaza. /TT/ (ITAÜİ: 107).
Ġurban olum zärgärä, saldı mäni pärgara. /AT/ (AXEA: 220)

951. Kurt bala:sı kurt o:lı. /IrTkm/ (ITA: 64).
Kurtun yavrusu kurt olur, eşek yavrusu sıpa. /TT/ (AA: 268).
Ġurd balası ğurd olar, eşşäk balası ğoduğ. /AT/ (AA: 268).
Gurt çagasından ekdi bolmaz. /Tkm/ (KTA: 165).

952. Kurt de:di, kula:ğı çıhtı. /IrTkm/ (ITA: 64).
Kurttan bahseyle, kuyruğu görünür. /TT/ (ITAÜİ: 108).

953. Kurt duma:nlı hava sevär. /IrTkm/ (ITA: 64).
Kurt dumanlı havayı sever. /TT/ (ADS: 378).
Ġurd dumanlı gün ahtarar. /AT/ (AA: 268).

954. Kurtın töbä:si ço:yını göränä kädä:rdi. /IrTkm/ (ITA: 65).
Kedinin usluluğu sıçan görünceye kadar. /TT/ (ADS: 355).
Gurduñ tobası goynı görüncä. /Tkm/ (KTA: 165).

955. Kurt kocalsa köpäklärä mäzzäk o:lı. /IrTkm/ (ITA: 64).
Kurt kocayınca köpeğın maskarası olur. /TT/ (ADS: 378).
Ġurd ğocalanda köpâyä gülünc gälär. /AT/ (AXEA: 220)

956. Kurttan ço:yın, kilinctän o:yın bir yärdä olmaz. /IrTkm/ (ITAÜİ: 108).
Kurtla koyun, kılıçla oyun olmaz. /TT/ (ADS: 379).
Ġurd ilä ğoyunun nä aşnalığı. /AT/ (AXEA: 220)
Gurt garrasa, ite külki. /Tkm/ (TA: 65).

957. Kuşu kuştan avlallar. /IrTkm/ (AD: 186).
Kuşu kuşla avlarlar. /TT/ (ADS: 380).
Ġuş ğuşnan tutular. /AT/ (AXEA: 223)

958. Kuş var e:ti yilini, kuş var et yär. /IrTkm/ (ITA: 65).
Kuş var eti yenir, kuş var et yedirilir. /TT/ (ADS: 381).

Ĝuş var ätin yeyärlär, ğuş var ät yedirärlär. /AT/ (AXEA: 223)

959. Kuyını kazan içinä düşär. /IrTkm/ (ITA: 66).

El için kuyu kazan, evvelâ kendi düşer. /TT/ (ADS: 263).

Ĝuyu ğazıyan ävväl özü düşär. /AT/ (AA: 268)

960. Külha:ñıdan ğama:mçıya. /IrTkm/ (ITAÜİ: 108).

Külhancının beyliĝi hamamcılıktır. /TT/ (ADS: 381).

961. Lâklâk ğünini taқтаktan ge:çiri. /IrTkm/ (ITA: 75).

Leyleĝin ömrü lâklâka ile geçer. /TT/ (ADS: 384).

Leglek ğününi leg-leg diyip geçirer. /Tkm/ (TA: 78).

962. Luĝma ğa:rın do:ydırmaz, märĝämät a:rtırır. /IrTkm/ (ITA: 75).

Lokma karın doyurmaz, şefkat artırır. /TT/ (ADS: 384).

Loĝma ğarın doyurmaz, hürmät artırır. /AT/ (AA: 271).

963. La:ln dilinnän nänä:si bili. /IrTkm/ (ITA: 75).

Dilsizin dilinden anası anlar. /TT/ (ADS: 243).

Lalın dilini anası bilär. /AT/ (AXEA: 225)

Lalıñ diline enesi düşer. /Tkm/ (TA: 78).

964. La:ln , (g...)ini kar yırtar. /IrTkm/ (ITA: 75).

Dilsizin dilinden anası anlar. /TT/ (ADS: 243).

Lalın dilini anası bilär. /AT/ (AXEA: 225)

Lalıñ diline enesi düşer. /Tkm/ (TA: 78).

965. Luĝma:nı çäynämäsäv utılmaz. /IrTkm/ (ITA: 75).

Lokma çıĝnenmeden yutulmaz. /TT/ (ADS: 384).

966. Mal adama häm dost häm düşma:ndı. /IrTkm/ (AD: 218).

Mal adama hem dost hem düşmandır. /TT/ (ADS: 385).

Mal adamın düşmänidir. /AT/ (AA: 272).

Mal adama hem dost, hem duşman. /Tkm/ (TA: 78).

967. Mal da şirin can da şirin. /IrTkm/ (KES: 111).

Mal canın yongasıdır. /TT/ (ADS: 385).

Malım- canım. /Tkm/ (TA: 79).

968. Ma:lın yemâ:ğini bilmiyân zâ:ngin hâ zügürtidi. /IrTkm/ (ITA: 75).

Malını yemesini bilmeyen zengin her gün zügürttür. /TT/ (ADS: 386).

Malını yemâyânin malını yârlâr ölüsünü dâ söyârlâr. /AT/ (AA: 272).

969. Ma:lıvı gözlâ ço:nşıvı he:rñiz etmä. /IrTkm/ (ITA: 75).

Kendin ihtiyatlı ol, komşunu hırsız tutma. /TT/ (TA: 237).

970. Mal sâhâ:bi mülk sâhâ:bi, h:anı munın ilk sâhâ:bi. /IrTkm/ (ITA: 75).

Ev sahibi mülk sahibi, hani bunun ilk sahibi. /TT/ (ITAÜİ: 109).

971. Mal ya ğaraz ya maraz ha:sıl edâr. /IrTkm/ (ITA: 75).

Garaz marazdır. /TT/ (ITAÜİ: 89).

972. Manara:nı çalan kıyyâ:sini ha:zırla:sın. /IrTkm/ (ITA: 78).

Minareyi çalan kılıfını hazırlar. /TT/ (ADS: 390).

973. Manaraya he:rçi ge:tmiyân diyâr , (sik)idi. /IrTkm/ (AD: 225).

Minareyi yaptırmayan, yerden bitmiş sanır. /TT/ (ADS: 390).

974. Manğlaydan çıh, ye:rpizäydän ân. /IrTkm/ (ITAÜİ: 109).

Dut yaprağı açtı, soyun; döktü giyin. /TT/ (ADS: 249).

975. Maşa varkân, ä:liyi ya:ndırma. /IrTkm/ (ITAÜİ: 109).

Maşa varken elini ateşe sokma. /TT/ (ADS: 388).

Maşa var ikân âlini yandırma. /AT/ (AA: 273).

976. Mâhkämä ça:zıya mal olmaz (katmaz). /IrTkm/ (ITA: 76).

Mahkeme kadiya mülk değil. /TT/ (ADS: 385).

977. Mân diyirâm bayram hâftâ:si, o diyiri manğala tahta:sı. /IrTkm/ (ITA: 78).

Ben derim bayram haftası, o anlar mangal tahtası. /TT/ (ITAÜİ: 109).

Män deyäräm ahtayam, bu soruşur: oğlun, uşağın, näyin var. /AT/(AXEA:229)

978. Mänä dä:gmiyän ilan yüz il yaşa:sın. /IrTkm/ (ITAÜİ: 109).

Beni sokmayan yılan bin yaşasın. /TT/ (ADS: 184).

Mänä däymäyän gurd min yaşasın. /AT/ (AXEA: 230)

979. Mäşhur sö:zdi: här cins cinsinä çıhar. /IrTkm/ (ITA: 76).

Meşhur sözdür: her cins cinsine çeker. /TT/ (ITAÜİ: 109).

Här şey öz äslinä çäkär. /AT/ (AXEA: 159)

980. Mäşhur sö:zdi: koy ca:nım çıhsın hä:psi öz e:ttiğimdi. /IrTkm/ (ITA: 77)

Kebabı köz öldürür, yiğidi söz. /TT/ (AA: 253).

Kababı köz öldürär, igidi söz. /AT/ (AA: 253).

981. Mevä ağa:cinnan uzağ düşmäz. /IrTkm/ (AD: 224).

Meyve ağacından uzak düşmez. /TT/ (ITAÜİ: 109).

982. Mävlam bili kim qaza:nı kim yär. /IrTkm/ (AD: 224).

Kimse bilmez kim kazana, kim yiye. /TT/ (ADS: 363).

Kimsä kimsänin näsibini yemär. /AT/ (AXEA: 186)

983. Mäytä:rin sä:si iraqtan ho:ştı. /IrTkm/ (ITA: 78).

Davulun sesi uzaktan hoş gelir. /TT/ (ADS: 229).

Uzağdan bahana dava asan görünär. /AT/ (AXEA: 293)

984. Mısa:fir ev sähä:binin äşşä:gidi. /IrTkm/ (ITA: 76).

Mısafir ev sahibinin, (bağlı) kuzusudur. /TT/ (ADS: 391)

Mıhman öy eyesiniñ gulu. /Tkm/ (TA: 79).

985. Mısa:fir öz rızqını yär. /IrTkm/ (ITA: 76).

Konak göçmen kuştur. /TT/ (AA: 265).

Ġonağ köçäri guşdur. /AT/ (AA: 265).

Mıhman gelir işikden, rızkı gelir dişikden. /Tkm/ (TA: 79).

986. Mısa:fir rızkını aya:ğıydan gä:tiri. /IrTkm/ (ITA: 76).

Mıhman geler işikden, rızkı geler dişikden. /Tkm/ (TA: 79).

987. Mısa:fir umduğunu yoğ, bulduğunu yär. /IrTkm/ (ITA: 76).

Mısafir umduğunu değıl, bulduğunu yer. /TT/ (ITAÜİ: 110).

Ğonağın könlündän keçän ev yiyäsindän keçmäz. /AT/ (AXEA:214)

988. Mızraq çuvala girmäz. /IrTkm/ (KES: 112).

Mızraq çuvala sığmaz. /TT/ (ADS: 390).

Cıdanı çuvalda gizlämäk olmaz. /AT/ (AA: 274).

989. Miğ vurduğuv ye:ri dälär. /IrTkm/ (AD: 224).

Ateş düştüğü yeri yakar. /TT/ (ADS: 161).

Od düşdüyü yeri yandırır. /AT/ (AA: 63).

990. Miri mal dänizdi, här kim yemäz dängüzdü. /IrTkm/ (AD: 224).

Devlet malı deniz, yemeyen domuz. /TT/ (ADS: 240).

Dövlät malı nä odda yanar nä suda batar. /AT/ (AA: 143).

991. Muft o:lsın da zift olma:sın. /IrTkm/ (ITA: 77).

Müft olsun da, zift olsun. /TT/ (ADS: 393).

Müftä sirkä baldan şirin olar. /AT/ (AXEA: 234)

992. Mulla o:sursa cäm'ät sıçar- lilla:hilhämđ diyällär. /IrTkm/ (ITA: 77).

İmam osursa cemaat sıçar. /TT/ (ADS: 324).

993. Nadan ä:linnän su içmä a:b-ı hayat olsa. /IrTkm/ (ITA: 78).

Nadan elinden su içme âb-ı hayat olsa. /TT/ (ITAÜİ: 110).

Nadan äлиндän su içmä. /AT/ (AXEA: 235)

994. Namaza me:yli o:lanın kula:ğı azanda o:lı. /IrTkm/ (AD: 226).

Namazda meyli olmayanın kulağı ezanda olmaz. /TT/ (ADS: 395).

Namaza meyli olanın gulağı azanda olar. /AT/ (AA: 276).

Namaz okamayıñ meyli azanda bolmaz. /Tkm/ (TA: 81).

995. Namärdä bo:rclı olma, yän toyda istär, yän bayramda. /IrTkm/ (AD: 226).

Ekkiye borçlu olma, ya düğünde ister, ya bayramda. /TT/ (ITAÜİ: 110).

Namärdä tuş olanın ciyäri ğana dönär. /AT/ (AXEA: 236)

996. Na:nı ver nanavaya ya:rısını da ye:sin. /IrTkm/ (KES: 115).

Ekmeği ekmekçiye ver, bir ekmek de üste ver. /TT/ (ADS: 258).

Çöräyi ver çöräçiyä, bir çöräk dä üstälük. /AT/ (AXEA: 91)

997. Na:sibtä olsa ğä:li Yämän'nän, na:sib dä olmasa çıhar bädännän. /IrTkm/ (KES: 115).

Kısmet ise gelir Hint'ten, Yemen'den; kısmet değılse ne gelir Elden. /TT/ (ADS: 361).

998. Nä äräktä şifa, nä hızdä vafa. /IrTkm/ (AD: 229).

Zehirden şifa, kahpeden vefa gelmez. /TT/ (ITAÜİ: 111).

999. Nä bazara kör girsin, nä bazar kö:rsiz қа:lsın. /IrTkm/ (ITA: 79).

Kör pazarsız olmaz, Pazar körsüz olmaz. /TT/ (ITAÜİ: 111).

1000. Nä bälä yap ögül, nä bälä yap sögül. /IrTkm/ (ITA: 79).

Pek eğilme basarlar, pek yükselme asarlar. /TT/ (ITAÜİ: 111).

1001. Nä bu pä:hrizliğ ve nä dä bu lahana turşısı. /IrTkm/ (AD: 228).

Bu ne perhiz, bu ne lahana turşusu. /TT/ (ITAÜİ: 68).

Bu näcä bostançıdır: däymişi goyar, kalın dārär?. /AT/ (AXEA: 76)

1002. Nä dağda ba:ğım var, nä dä çaqqala dä'väm var. /IrTkm/ (ITA: 79).

Ne dağda bağım, (darım) var, ne de çakaldan davam var. /TT/ (ITAÜİ: 111).

1003. Nä дәllini aldat, nä дә дәlliyä aldan. /IrTkm/ (ITA: 79).

Çocuk ile yola çıkma, eşeği yıkılırsa ağlar, eşekten düşerse güler. /TT/ (AA: 116).

Uşağla yola çıhma, eşşäyi yihılsa ağlar, eşşäkdän yihılsa gülär. /AT/ (AA: 116).

1004. Nä дәllini, (s..) nä дә дәlliyä, (s..)iş. /IrTkm/ (ITA: 79).

Çocuk ile yola çıkma, eşeği yıkılırsa ağlar, eşekten düşerse güler. /TT/ (AA: 116).

Uşağla yola çıhma, eşşäyi yihılsa ağlar, eşşäkdän yihılsa gülär. /AT/ (AA: 116).

1005. Nädän sora bā'dä ħara: bil Basra. /IrTkm/ (ITAÜİ: 111).
Bâ'de harab-il Basra. /TT/ (ITAÜİ: 111).

1006. Nâ duzlî ol a:tîl, nâ duzsîz ol sa:tîl. /IrTkm/ (AD: 230).
Ne şaşkın ol ezil, ne taşkın ol asıl. /TT/ (AA: 278).
Nâ şaşğın ol basıl, nâ dâşğın ol asıl. /AT/ (AA: 278).

1007. Nâ âksäv o:nı biçäsän. /IrTkm/ (ITA: 79).
Ne ekersen onu biçersin. /TT/ (ADS: 395).
Nâ âkârsän, onu da biçârsin. /AT/ (AA: 276).
Nâme eksen, şonı orarsın. /Tkm/ (KTA: 234).

1008. Nâ fa:lçıya inan nâ dâ fa:lsîz ħal. /IrTkm/ (ITA: 79).
Fala inanma, falsîz da kalma. /TT/ (ADS: 280).
Fala inanma, falsîzda ħalma. /AT/ (AXEA: 138)
Pala inanma, palsîz-da bolma. /Tkm/ (TA: 89).

1009. Nâ doğrasav a:şıva, o çıĥar ħa:şuğuva. /IrTkm/ (ITDA: 247).
Kismetinde ne varsa kaşığında o çıkar. /TT/ (ADS: 361).

1010. Nâ:fsivdâ tâcrübâ etmâ:diğiv şey, âlâmâ ta:vsıya etmâ. /IrTkm/ (ITA: 80).
Ele verir öğüdü, kendi kırar söğüdü. /TT/ (ITAÜİ: 111).

1011. Nâ ħo:rĥılı rüya gör, nâ mü'abbirâ muhtac ol. /IrTkm/ (ITA: 79).
Ne korkulu rüya gör, ne falcıya muhtaç ol. /TT/ (ITAÜİ: 111).
Nâ ħorĥ nâ dâ ħorĥunu üryänini çıĥard. /AT/ (AXEA: 239)

1012. Nâ'lât ila:nın a:ğına da ħarâ:sinä dâ ħâ:lsin. /IrTkm/ (ITA: 80).
Ak köpek, kara köpek, ikisi de köpektir. /TT/ (AA: 29).
Ağ köpâk ħara köpâk, ikisidâ köpâk. /AT/ (AA: 29).

1013. Nâ Lâylâ ħästâ düşsin, nâ mâ:cnun can ve:rsin. /IrTkm/ (ITA: 80).
Ne şiş yansın ne kebab. /TT/ (TA: 334).
Nâ şiş yansın, nâ kabab. /AT/ (AXEA: 239)

Ne çiş köysün, ne kebab. /Tkm/ (TA: 81).

1014. Nänä gazar kız gazar, bu ciha:zı kim düzar. /IrTkm/ (ITAÜİ: 112).

Ana gezer kız gezer, bu çeyizi kim düzer. /TT/ (ADS: 145).

Ene gezer, gız gezer, garıb öyün kim düzer. /Tkm/ (TA: 48).

1015. Nänä baba taht yara:dıp, baht yaratmıyıp. /IrTkm/ (AD: 231).

Ana kızına taht, ata oğluna baht verir. /TT/ (AA: 45).

Ana gızına taht verer, ata oğluna baħar. /AT/ (AA: 45).

1016. Nänä:li kız bälli kız, nänä:siz kız dälli kız. /IrTkm/ (ITDA: 247).

Analı kuzu, kınalı kuzu. /TT/ (ADS: 146).

Analı ğuzu, hınalı ğuzu. /AT/ (AXEA: 30)

1017. Nänä:min äkmä:ginä ğurrı, ayra:nına durrı demäm. /IrTkm/ (ITAÜİ: 112).

Anamın ekmeğine kuru ayrına duru demem. /TT/ (ITAÜİ: 112).

1018. Nänä:sinin-nänä:vin- süti kimin ğalal o:lsın. /IrTkm/ (ITA: 81).

Anamın ak sütü gibi helâl olsun. /TT/ (ITAÜİ: 112).

1019. Nänä:si öğän kızı mäğär da:yısı a:lsın. /IrTkm/ (KES: 110).

Kızını çok öven anne, meğer onu dayısına versin /TT/ (ITAÜİ: 112).

1020. Nä söğüt ağa:cınnan bar, nä dä ğahpädän ar. /IrTkm/ (AD: 230).

Zehirden şifa, kahpeden vefa gelmez. /TT/ (ITAÜİ: 111).

1021. Nä şa:şkın-miskin- ol ba:sıl, nä ta:şkın ol a:sıl. /IrTkm/ (ITA: 79).

Ne yavuz ol asıl, ne şaşkın ol basıl. /TT/ (ADS: 397).

Nä şaşgın ol basıl, nä däşgın ol asıl. /AT/ (AA: 278).

1022. Nä şiş ya:nsın nä kabab. /IrTkm/ (ITA: 79).

Ne şiş yansın ne kebab. /TT/ (TA: 334).

Nä şiş yansın, nä kabab. /AT/ (AXEA: 239)

Ne çiş köysün, ne kebab. /Tkm/ (TA: 81).

1023. Nā va:rılığa güvān, nā yo:ḥuna gücān. /IrTkm/ (AD: 233).

Güvenme varlığa düşersin darlığa. /TT/ (ADS: 297).

Güvānmā varlığa, düşārsān darlığa. /AT/ (AA: 205).

1024. Nā versāv ā:livdān, o gā:li sā:nüvdān. /IrTkm/ (AD: 233).

Ne verirsin elinle, o gider seninle. /TT/ (ADS: 397).

Nā verārsān adındı, nā yesān dalındı, kalanı yadıındı. /AT/ (AXEA: 240)

1025. Nisan buğda:sı baştan su içār diyällār. /IrTkm/ (ITA: 81).

Nisan yağar, sap olur; Mayıs yağar çeç olur. /TT/ (ADS: 397).

1026. Nisan çiskinlä:ri, şad edār miskinlä:ri. /IrTkm/ (ITAÜİ: 112).

Nisan yağmuru: altın araba, gümüş tekerlek. /TT/ (ADS: 397).

1027. Nûh diyār Peğāmbār demāz. /IrTkm/ (ITA: 81).

Nuh der Peygamber demez. /TT/ (ITAÜİ: 112).

Nuh deyār, peyğāmbār demāz. /AT/ (AXEA: 241)

1028. Ocağtan oḥ ta çıḥar poḥ ta çıḥar. /IrTkm/ (ITA: 17).

Bir ocaktan okluk da çıkar bokluk da çıkar. /TT/ (ADS: 199).

1029. Oca:ğı kör o:laydı bāslā:diği oğlannan. /IrTkm/ (ITA: 17).

Ya evlāt bir, ya ocak kör gerek. /TT/ (ADS: 463).

1030. Oğlan babaya, kız nānāyā ya:rđı. /IrTkm/ (ITA: 19).

Oğlan dayıya, kız halaya çeker. /TT/ (ADS: 398).

Oğlan dayıya çākār, gız ḥalaya. /AT/ (AA: 281).

1031. Oğlan da:yıya, kız ḥalaya. /IrTkm/ (ITA: 19).

oğlan dayıya, kız halaya çeker. /TT/ (ADS: 398).

Oğlan dayıya çākār, gız ḥalaya. /AT/ (AA: 281).

1032. O ḥā:cci bu ḥā:cci, kim ola boya:ğcı?. /IrTkm/ (ITAÜİ: 113).

O hacı, bu hacı, kim olacak boyacı?. /TT/ (ADS: 399).

Sän ağa, män ağa, inäkläri kim sağa. /AT/ (AXEA: 266)

Sen aga, men aga, sıgırları kim saga. /Tkm/ (TA: 93).

1033. Olanda halay malay, o:lmıyanda içimä qalay. /IrTkm/ (ITAÜİ: 113).

Ele gelince şapır şupur, eve gelince Allah'a şükür. /TT/ (ITAÜİ: 113).

Olanda göz gızardı, olmiyanda üz. /AT/ (AXEA: 247)

1034. Olanda şa:pur şupur, o:lmıyanda hâkq'ä şükür. /IrTkm/ (KES: 28).

Ele gelince şapır şupur, eve gelince Allah'a şükür. /TT/ (ITAÜİ: 113).

Olanda göz gızardı, olmiyanda üz. /AT/ (AXEA: 247)

1035. O:ldıysa o:lıp, olma:dıysa hâ:mir suyu. /IrTkm/ (KES: 28).

Oldıysa olmuş, olmadıysa hamur suyu. /TT/ (ITAÜİ: 113)

1036. O:sırğan , (g..)ä arpa äkmä:gi mahana:dı. /IrTkm/ (KES: 27).

Osurgan , (g..)e arpa ekmeği bahane. /TT/ (ADS: 403).

1037. O:sırağtan hamam kızmaz. /IrTkm/ (KES: 27).

Osurukla boya boyanmaz. /TT/ (ADS: 403).

1038. Ot kö:ki üstünä bitär. /IrTkm/ (AD: 55).

Ot kökü üstüne biter. /TT/ (ADS: 403).

Ot kökü üstä bitär. /AT/ (AXEA: 248)

Ot öz kökiniñ üstünde biter. /Tkm/ (TA: 84).

1039. Öfkä:li ol, ama a:şırı getmä. /IrTkm/ (ITDA: 249).

Öfkeyle kalkan, zararlı oturur. /TT/ (ADS: 405).

1040. Öläñ öz kimsä:sinnän gidär, qala:nın nä pä:kidi. /IrTkm/ (ITA: 20).

Hayıf ölene olur. /TT/ (ADS: 304).

Hayıf giymätä gälmäz. /AT/ (AXEA: 153)

1041. Ölmä äşşäğim ölmä, yaz gä:li yonca bitär. /IrTkm/ (ITA: 20).

Ölme eşciğim ölme, yaz gelince yonca yersin. /TT/ (TA: 350).

Ölmä eşşâyim ölmä, yaz gälär yonca bitär. /AT/ (AXEA: 251)
Ölme eşegim, yaz çıkar, yorunca dızdan bolar. /Tkm/ (TA: 86).

1042. Ölmä:ği görmäsä isitmäyä ra:zı olmaz. /IrTkm/ (KES: 29).
Ölümü görmeyen hastalığa razı olmaz. /TT/ (ADS: 408).
Ölümü göräcäksän ki, bayılmağa da razı olasan. /AT/ (AXEA: 252)

1043. Ö:lmüş ço:yın kırttan ço:rıñmaz. /IrTkm/ (AD: 62).
Ölmüş koyun kırttan korkmaz. /TT/ (ADS: 407).
Ölen goyun gurtdan gorkmaz. /Tkm/ (TA: 85).

1044. Ö:lümnän o yana nä var?. /IrTkm/ (AD: 63).
Ölümden öte köy yoktur. /TT/ (ADS: 407).
Ölümden añrı yol gitmez. /Tkm/ (KTA: 247).

1045. Ö:lüm hâk, miras halal. /IrTkm/ (ITAÜİ: 114).
Ölüm hak miras helâl. /TT/ (ADS: 408).
Ölüm hağg, miras halal. /AT/ (AXEA: 252)
Ölüm kak, miras halal. /Tkm/ (TA: 86).

1046. Ö:lüm hâ:psi därtlä:ri sağlar. /IrTkm/ (ITA: 20).
Ölen ölüp canını kırtardı, vay kalanın hâline. /TT/ (TA: 349).
Ölän öldü, vay galanın halına. /AT/ (AXEA: 251)
Ölen-ä ölüp canını gutardı veli, vay galanıñ halına. /Tkm/ (TA: 86).

1047. Ö:lüm ö:lümdü, hırıldama:ğı nä:di. /IrTkm/ (ITA: 20).
Ecel geldi cihana, baş ağrısı bahane. /TT/ (ADS: 256).
Äcäl gäldi, ağrısı bähänä. /AT/ (AXEA: 128)

1048. Ö:lümü görän isitmäyä ra:zı olı. /IrTkm/ (KES: 29).
Ölümü gören hastalığa razı olur. /TT/ (ADS: 408).
Ölümü göräcäksän ki, bayılmağa da razı olasan. /AT/ (AXEA: 252)

1049. Ö:lümün қа:pısı härkäsä a:çuğtı. /IrTkm/ (ITAÜİ: 114).

Ölüm bir , (kara) devedir, herkesin kapısına çöker. /TT/ (ITAÜİ: 114).

1050. Ö:lüm var vurar geçär, ö:lüm var dälär geçär. /IrTkm/ (KES: 29).

Söz vardır adamı mest eyler, söz vardır mesti eyler. /TT/ (AA: 302).

Söz var adamı mäst eylär, söz var mästi ayıldar. /AT/ (AA: 302).

1051. Ö:lü ö:lümüzdi, gor bä gor ge:tsin. /IrTkm/ (AD: 62).

Ölü bizim, Allah rahmet eylesin. /TT/ (ITAÜİ: 114).

1052. Ö:pülän äl dişlänmäz. /IrTkm/ (Ats: 97).

Öpülecek el ısırılmaz. /TT/ (ADS: 410).

1053. Öylä bostan hizin, böylä o:lı қа:rpızı. /IrTkm/ (KES: 29).

Öyle bağın böyle de meyvesi olur. /TT/ (AA: 287).

Elä bağın belä dä meyvəsi olar. /AT/ (AA: 287).

1054. Öz budımın e:tini yäräm, қасса:бın minnä:tini қа:ldırmam. /IrTkm/ (ITA: 18).

Kasaba minnet edeceğine kes budunu –sikini- ye. /TT/ (ITAÜİ: 118).

1055. Öz e:vimin arpa äkmä:gini başқа:sını pıla:vına dä:gişmäm. /IrTkm/ (KES: 25).

Kasaba minnet edeceğine kes budunu –sikini- ye. /TT/ (ITAÜİ: 118).

1056. Öz äyyibivä bağ, sora һа:һı äyyiblä. /IrTkm/ (ITA: 18).

Köseyle alay edenin top sakalı kara gerek. /TT/ (ADS: 374).

Kosaya lağ eyläyänin top ğara sağğalı gäräk. /AT/ (AXEA: 189)

1057. Ö:zi düşän yığlamaz. /IrTkm/ (AD: 60).

Kendi düşen ağlamaz. /TT/ (ADS: 358).

Özü yıhılan ağlamaz. /AT/ (AA: 255).

Özi eden ökünmez. /Tkm/ (TA: 88).

1058. Ö:zinä ö:lüm, sähä:binä zäräl. /IrTkm/ (AD: 61).

Kalkınca kendi evini yıktın, düşünce elalemin eveni yıktın. /TT/ (ITAÜİ: 115)

1059. Ö:zi o:sırrı ö:zi ta:mbuzlırı. /IrTkm/ (AD: 60).

Hem suçlu hem güçlü. /TT/ (ITAÜİ: 115).

1060. Ö:zi suçlı ö:zi güçlü. /IrTkm/ (AD: 60).

Hem suçlu hem güçlü. /TT/ (ITAÜİ: 115).

1061. Papaz hâr va:ħıt pilav yämâz. /IrTkm/ (ITA: 34).

Papaz her gün pilâv yemez. /TT/ (ADS: 411).

1062. Para âl kiridi. /IrTkm/ (ITA: 34).

Para dediğin el kirii. /TT/ (ADS: 411).

1063. Para:lıya äfâ:ndim diyällär. /IrTkm/ (ITA: 34).

Parayı domuzun boynuna takmışlar da « Domuz Ağa » Çağırılmışlar. /TT/ (ADS: 413).

1064. Para mulla:nı câmi'dân çıħa:rdı. /IrTkm/ (ITA: 34).

Para ile imanın kimde olduğu bilinmez. /TT/ (ADS: 412).

Pul bilen imanın kimdediği bilinmez. /Tkm/ (TA: 90).

1065. Para:nı verän düdüğü çalar. /IrTkm/ (ITA: 34).

Parayı veren düdüğü çalar. /TT/ (ADS: 413).

Pul beren tündiği çalar. /Tkm/ (TA: 89).

1066. Para para:nı kaza:nı-çäkär. /IrTkm/ (ITDA: 250).

Para parayı çeker. /TT/ (ADS: 413).

Pulu pul ğazanır, yahşı igid palçıĝ basar. /AT/ (AXEA: 266)

Pul pulı tapar, mal- malı. /Tkm/ (TA: 90).

1067. Para:sı ä:ziz o:lanın, ö:zi zälil o:lı. /IrTkm/ (KES: 43).

Parası ucuz olanın kendisi kıymetli olur. /TT/ (ADS: 413).

1068. Para:sı ucuz olan ö:zi dâ kıymä:tli o:lı. /IrTkm/ (AD: 94).

Parası ucuz olanın; kendisi kıymetli olur. /TT/ (ADS: 413).

1069. Para Ta:nrı dā:gi iş bitirā:ndi. /IrTkm/ (ITAÜİ: 115).

Para tanrı değil, sadece işi bitirir /TT/ (ITAÜİ: 115)

1070. Para:vı ver paraya, atma çaya. /IrTkm/ (KES: 43).

Parayı paraya verin, parayı araya vermeyin. /TT/ (ITAÜİ: 115).

1071. Paşa:nı da arħa:sınnan sögällär. /IrTkm/ (KES: 43).

Padişahın bile arkasından kılıç sallarlar. /TT/ (ADS: 411).

Padişahı da arħasından söyärler. /AT/ (AXEA: 257)

1072. Pıçağ öz sa:pımı kāsmāz. /IrTkm/ (AD: 95).

İt itin ayağını basmaz. /TT/ (ADS: 333).

Ĝaręa Ĝaręanın gözünü çıhartmaz. /AT/ (AXEA: 199)

Garga garganıñ gözün çokmaz. /Tkm/ (TA: 53).

1073. Pilav yān ka:şuğı ya:nında bulundırı. /IrTkm/ (ITA: 34).

Pilāv yiyen kaşığı yanında, (belinde) taşır. /TT/ (ADS: 414).

1074 Pisigā de:dilār: poħuv dārmā:ndi ge:tti sama:nlığda sıçtı. /IrTkm/ (KES: 44).

Kediye “ bokun kimya” demişler, üstünü örtmüş. /TT/ (ADS: 355).

Pişige: "bohuñ derman" diydiler, gidip samanhandā gömdi. /Tkm/ (KTA: 257).

1075. Pisigin burnı etā olaşmaz, diyār ko:ħıptı. /IrTkm/ (ITA: 35).

Kedi yetişmediği ciğere pis der. /TT/ (TA: 361).

Pişiyin ağzı atā çatmayanda deyār iylānıbdı. /AT/ (AXEA: 259)

Pişigiñ ağzı ete yetmez, porsabdır diyer. /Tkm/ (TA: 89).

1076 Pissigin ka:çtığı sama:nlığa kādā:rdı. /IrTkm/ (ITA: 35).

Kedinin gideceği samanlığa kadar. /TT/ (ADS: 355).

Pişiyin könlü samanlığı idi, it dā ğovdu saldı samanlığa. /AT/.(AXEA: 260)

Pişigiñ yüvrükligi samanhana çenli. /Tkm/ (TA: 89).

1077 Pisigi sıħıştırsav ħırmışlar sā:ni. /IrTkm/ (ITDA: 250).

Kediyi sıkıştırsan üstüne atılır. /TT/ (ADS: 356).

Piřiyi dara ğısnayanda dönär üzünü çıрмаğlar. /AT/ (AXEA: 252)

1078 Po:hlı ça:mırılıya ğüliri. /IrTkm/ (KES: 44).

Kazan kazana kara demiş. /TT/ (ADS: 352).

Ğarğa ğarğaya deyär üzün ğaradır. /AT/ (AXEA: 199)

1079 Pisigin to:bası sıça:nı gö:rünceyâ kädä:rdi. /IrTkm/ (ITDA: 250).

Kedinin usluluğı sıçan görünceye kadar. /TT/ (ADS: 355).

1080. Ra:kıb olmassa bağ diva:rı ne:diri. /IrTkm/ (ITA: 50).

Adam uğru olmasa, bağ bekçiyi neylesin. /TT/ (ITAÜİ: 60).

1081. Säbbähtän қа:rnını do:yıran, küçükkän evlänän aldanmaz. /IrTkm/ (ITAÜİ: 116).

Sabahtan karnını doyuran küçükken evlenen aldanmamış. /TT/ (ADS: 417).

1082 Sabır äcciyäsä dä a:ħırı da:tlıdı. /IrTkm/ (ITDA: 252).

Sabır acıdır, meyvesi tatlıdır. /TT/ (ADS: 418).

Säbir acıdır, meyväsı şirin. /AT/ (AA: 293).

Sabır acı, mivesi süyci. /Tkm/ (TA: 90).

1083 Sabırdan här şey bitär. /IrTkm/ (ITA: 54).

Sabreden muradına erer. /TT/ (AA: 293).

Säbir edän muradına yetiřär. /AT/ (AA: 293).

Sabır- acı, mivesi- süyci. /Tkm/

1084 Sabredän şoradan hälvä yär. /IrTkm/ (AD: 154).

Sabırla koruk helva, dut yaprağı atlas dibi olur. /TT/ (ADS: 418).

Säbir ilä halva olar, ey ğora ssändän. /AT/ (AXEA: 266)

1085 Sağ baş ya:stuğ-läzkä- istämäz. /IrTkm/ (AD: 152).

Sağ baş yastık istemez. /TT/ (ADS: 419).

Sağ armud sapdan düşmäz. /AT/ (AXEA: 262)

1086 Sağ ä:lin ve:rdiği sol äl görmä:sin. /IrTkm/ (ITDA: 252).

Sağ elin verdiğini sol el görmesin. /TT/ (ADS: 419).

Sağ əl verəni sol əl görək bilməsin. /AT/ (AXEA: 262)

Sag eliñ berenini sol eliñ görmesin. /Tkm/ (TA: 91).

1087 Sağ gö:zin-ä:lin- sol gözä-älä- hə:ri yo:htı. /IrTkm/ (ITA: 54).

Allah sağ gözü sol göze muhtaç etmesin. /TT/ (TA: 367).

Sağ gözü tut, sol gözdən ona işıg yoħdu. /AT/ (AXEA: 262)

Sag gözümü sol gözüme metec etme. /Tkm/ (TA: 91).

1088 Sa:ğlıg va:rlıgtan äyyidi. /IrTkm/ (ITA: 54).

Sağlık varlıktan üstündür, (yeğdir). /TT/ (ADS: 420).

Sağlıg ən böyük varlıgdır. /AT/ (AA: 294).

Sağlıgım- begligim. /Tkm/ (TA: 91).

1089 Sa:hınan gözä çöp batar. /IrTkm/ (KES: 71).

Sakınılan göze çöp batar. /TT/ (ADS: 420).

1090 Saħla sama:nı, gä:li zama:nı. /IrTkm/ (AD: 152).

Sakla samanı, gelir zamanı. /TT/ (ADS: 421).

Saħla samanı gälär zamanı. /AT/ (AA: 295).

Sakla samanı, geler zamanı. /Tkm/ (TA: 92).

1091. Säkkälä inanma äklä inan. (IrTkm),(ITAÜİ: 117).

Sakal küçük, söz dinlemez. /TT/ (ITAÜİ: 117).

1092. Saman diyär қа:ldır mä:ni yaramazsam ya:ndır mä:ni. /IrTkm/ (ITA: 55).

Sakla samanı, gelir zamanı. /TT/ (ADS: 421).

Saħla samanı gälär zamanı. /AT/ (AA: 295).

Sakla samanı, geler zamanı. /Tkm/ (TA: 92).

1093. Saman siziv dä:gilsä sama:nlıg sizivdi. /IrTkm/ (ITA: 54).

Sap senin değılse samanlık da mı senin değıl?. /TT/ (ITAÜİ: 117).

1094. Sa:mırsa:ğı gä:lin e:dıblär, kırh gün қо:hsı çıħma:yıb. /IrTkm/ (ITAÜİ: 117).

Sarmısağı gelin etmişler, kırk gün kokusu çıkmamış. /TT/ (ADS: 422).
Sarımşağı gâlin elâmişlär, gırh gün görhüsü çılmamış. /AT/ (AXEA: 264)

1095. Sän‘ät äldä a:ltun bilä:zigti. /IrTkm/ (ITA: 54).
Sanat altın bileziktir. /TT/ (ADS: 421).
Sänät golda gızıl biläziktir. /AT/ (AA: 296).

1096. Sarhoşa dägmä ö:zinnän düşär. /IrTkm/ (ITA: 52).
Sarhoşa dokunma kendi yıkılsın. /TT/ (ADS: 421).

1097. Sa:ttı itti a:ldı bitti. /IrTkm/ (ITA: 54).
Alan aldanmaz, satan aldanır. /TT/ (ITAÜİ: 52).
Alan alıb varlanıb, satan satıb aldanıb. /AT/ (AA: 37).
Alan aldı, galan galdı. /Tkm/ (TA: 23).

1098. Sa:yılı қо:yını kırt yemäz. /IrTkm/ (ITAÜİ: 117).
Sayılı koyunu kurt yemez , (kapmaz). /TT/ (ADS: 423).

1099. Say ye:rinä қоz қоy. /IrTkm/ (ITA: 54).
Say say da yerine taş koy. /TT/ (ITAÜİ: 117).
Saydığımı göy kenara, kor fäläk nä sayır. /AT/ (AXEA: 265)

1100. Sägzän, doқzan ä:қibät bir gün yoқsan. /IrTkm/ (ITA: 52).
Seksen, doksan bugün varsın, yarın yoksun. /TT/ (TA: 372).
Segsen, togsan- bugün barsıñ, erte yoksuñ. /Tkm/ (TA: 93).

1101. Sel ö:günnän kütüg tutılmaz. /IrTkm/ (ITA: 54).
Sel önünden kütük kapar. /TT/ (ITAÜİ: 117).

1102. Sän ağa män ağa, inäklä:ri kim sağa. /IrTkm/ (KES: 66).
Sen ağa ben ağa, inekleri kim sağa. /TT/ (ADS: 423).
Sän ağa, män ağa, inäklä:ri kim sağa. /AT/ (AXEA: 266)
Sen aga, men aga, sığırları kim saga. /Tkm/ (TA: 93).

1103. Sän dārädän gäl män täppädän. /IrTkm/ (AD: 143).

Gel bana bir adım, geleyim sana iki adım. /TT/ (ITAÜİ: 117).

1104. Sän düz ol, ä:gri zava:lını görär. /IrTkm/ (ITDA: 252).

Sen doğru ol, eğri belasını bulur. /TT/ (AA: 297)

Düz äyirini käsär. /AT/ (AA: 148).

Düz boldı ok, egiri boldı yay. /Tkm/ (TA: 46).

1105. Sä:ni nä tapan diyär iş, nä dä itirän diyär häyf. /IrTkm/ (ITA: 52).

Tahtadan çuvaldız: ne yitiren acır, ne bulan sevinir. /TT/ (ITAÜİ: 118).

1106. Sännän h̄äräkät männän bārākät. /IrTkm/ (ITAÜİ: 118).

Nerde hareket orada bereket. /TT/ (ADS: 396).

Harda ğamış, orda camış. /AT/ (AA: 278).

1107. Sännän ögcä yıhılana gülmä. /IrTkm/ (Ats: 242).

Gülme komşuna gelir başına. /TT/ (ADS: 295).

Gülmä ğonşuna, gälär başına. /AT/ (AA: 204).

Gülme goñşña, geler başña. /Tkm/ (TA: 66).

1108. Särçä daĝdan küsüp, da:ĝın h̄abä:ri dä yoĝ. /IrTkm/ (ITA: 52).

Tavşan daĝa küsmüş, daĝın haberi olmamış. /TT/ (ADS: 444).

Davşan daĝa küsmüş, daĝın h̄abä:ri yoĝmuş. /AT/ (AA: 313).

Serçe daga gonsa-da, daĝın ondan habarı yok. /Tkm/ (TA: 93).

1109. Särçä nä:di şorba:sı no:lsın?. /IrTkm/ (KES: 66).

Serçenin eti ne, budu ne?. /TT/ (ITAÜİ: 118).

Särçä nädi? Bildirçinä don biçär. /AT/ (AXEA: 270)

Gaz ur, gazan doldur, serçeden nämä bolcak. /Tkm/ (TA: 55).

1110. Sevda başa bälä:di. /IrTkm/ (ITA: 53).

Âşıklık başa belâdır, müşkül iptiladır. /TT/ (ITAÜİ: 118).

1111. Sıçan çıhtıĝı дәllüğü ta:nır. /IrTkm/ (AD: 58).

Sıçan çıktığı deliği bilir. /TT/ (ADS: 427).

İlan çıhdığı bacanı yahşı tanır. /AT/ (AA: 334).

1112. Sıçan sidâ:ginin dâryaha nâf'i var. /IrTkm/ (ITA: 56).

Sıçan sidiğinin de deryaya hayrı var. /TT/ (AA: 298).

Sıçan siydiyinin dâ dâryaya heyri var. /AT/ (AA: 298).

1113. Sına:nmıyan a:tın a:rdına ge:çilmâz. /IrTkm/ (ITDA: 252).

Huyunu bilmediğin atın ardına dolaşma. /TT/ (ITAÜİ: 118).

1114. Sırğa da şirin kulağ da şirin. /IrTkm/ (ITAÜİ: 118).

Mal canın yongasıdır. /TT/ (ADS: 385).

Malım – canım. /Tkm/ (TA: 79).

1115. (S...)imin e:tini yârâm kıssa:bın minnâ:tini çâkmâm. /IrTkm/ (ITAÜİ: 118).

Kasaba minnet edeceğine kes budunu ye. /TT/ (ITAÜİ: 118).

1116. Sirkâ:nin, hama:mın, do:stın ä:skisi äyyidi. /IrTkm/ (ITA: 54).

Her şeyin yenisi, dostun eskisi. /TT/ (ADS: 312).

Hâr şeyin tâzâsi, dostun köhnâsi. /AT/ (AXEA: 159)

1117. So:fıdı soğan yemâz, ä:linâ düşsä қа:bıgın kıoymaz. /IrTkm/ (KES: 73)

Sofu soğan yemez, yerse de kabuğunu komaz. /TT/ (ADS: 429).

Sofi soğan yemâz, tapsa gâbıgınıda kıoymaz. /AT/ (AA: 299).

Sopı sogan iyemez, tapsa gabıgını kıoymaz. /Tkm/ (TA: 94).

1118 Soğan ye:lli қа:rına mahana:dı. /IrTkm/ (KES: 73).

Osurgan , (g...)e arpa ekmeği bahane. /TT/ (ADS: 403).

1119. Sona kıalan dona қа:lı. /IrTkm/ (ITDA: 252).

Sona kalan dona kalır. /TT/ (ADS: 429).

Sonradan gälân gâpını örtâr. /AT/ (AA: 300).

1120. Son pişma:nlığ ä:l vermâz. /IrTkm/ (ITDA: 252).

Son pişmanlık fayda vermez. /TT/ (ADS: 430).

1121. Soran yo:linı ça:şırtmaz. /IrTkm/ (ITDA: 252).

Yol sormakla bulunur. /TT/ (ADS: 479).

Soruşa soruşa İstanbul'a getmāk olar. /AT/ (AXEA: 272)

Yol bilmesen, yol sorarlar gelenden söz bilmesen, söz sorarlar bilen-den. /Tkm/ (TA: 113).

1122. Sora sora hācā ge:dili- hār şey bilini-. /IrTkm/ (ITDA: 252).

Sora sora , (kābe) Bağdat bulunur. /TT/ (ADS: 430).

Soruşa soruşa İstanbul'a getmāk olar. /AT/ (AXEA: 272)

Soraşan dagları aşar, soraşmadık düzde çaşar. /Tkm/ (TA: 95).

1123. Sögmā çoḥ baba:mı, söğärām çoḥ baba:vı. /IrTkm/ (ITA: 53).

Sövüşme sövüşme getirir. /TT/ ITAÜİ: 119).

1124. Sögmā gādā- dilā:nci- baba:mı, sögerām ağa baba:vı. /IrTkm/ (ITA: 53).

Sövüşme sövüşme getirir. /TT/ ITAÜİ: 119).

1125. Sögmā kul baba:mı, sö:gmiyim bāg baba:vı. /IrTkm/ (KES: 67).

Sövüşme sövüşme getirir. /TT/ ITAÜİ: 119).

1126. Sö:zi ya uşāğtan ya dāllidān al. /IrTkm/ (ITA: 53).

Çocuktan al haberi, yada deliden. /TT/ (ADS: 222).

Hābāri uşāğdan al. /AT/ (AA: 207).

1127. Söz sö:zi çākār. /IrTkm/ (ITA: 53).

Laf lafi açar. /TT/ (ADS: 383).

Söz sözü çākār. /AT/ (AXEA: 273)

Söz sözden çıkar, sözlemesen kandan çıkar. /Tkm/ (TA: 95).

1128. Söz var ḥalḫ içindā, söz var ḥulḫ içindā. /IrTkm/ (ITA: 53).

Söz var halk içinde, söz var hulk içinde. /TT/ (ITAÜİ: 119).

Söz var ḥalḫ içindā, söz var ḥulḫ içindā. /AT/ (AXEA: 273)

1129. Su aḥar älām baḥar. /IrTkm/ (ITA: 55).

Su akar göz bakar. /TT/ (TA: 381).

Su akar- göz bakar. /Tkm/ (TA: 96).

1130. Suba:şına a:parı susız döndä:ri. /IrTkm/ (ITA: 55).

Suya götürür susuz getirir. /TT/ (ITAÜİ: 119).

Suva girip, gurı çıkar. /Tkm/ (KTA: 272).

1131. Su bulanma:yınca durulmaz. /IrTkm/ (ITA: 55).

Su bulanmayınca durulmaz. /TT/ (ADS: 433).

Su bulanmayınca durulmaz. /AT/ (AA: 303).

Suv bulanman durlanmaz. /Tkm/ (TA: 96).

1132. Su cärrä:si su yo:lında kırılı. /IrTkm/ (ITA: 55).

Su testisi su yolunda kırılır. /TT/ (ADS: 434).

Suv küyesi suvda sınar. /Tkm/ (KTA: 273).

1133. Suç öländä:di, ö:ldirändä dä:gi. /IrTkm/ (KES: 72).

Kabahat öldüründe değil, ölüdür. /TT/ (ADS: 338).

Ĝabahät çoḥ vaḥıt öldürändä yoḥ, öländä olar. /AT/ (AA: 245).

1134. Su küççügün, söz bäyyügün. /IrTkm/ (AD: 157).

Su küçügün söz , (sofra) büyüğün. /TT/ (ADS: 438).

Söz böyüyün, su kiçiyin. /AT/ (AA: 301).

Suv kiçiniñ, söz ulınıñ. /Tkm/ (TA: 96).

1135. Surata baḥma sirätä baḥ. /IrTkm/ (ITA: 53).

Surata bakma sırata bak. /TT/ (ITAÜİ: 120).

1136. Su, sa:bun här şey päklär illä üz kărä:sini päklämäz. /IrTkm/ (ITA: 53).

Su her şeyi paklar, yüzü paklamaz. /TT/ (TA: 382).

Su här şeyi tämizlär, üz ğarasını tämizlämäz. /AT/ (AXEA: 276)

Su her zadı päklär, yüzü päklemek. /Tkm/ (TA: 96).

1137. Su varkân täyämmüm ba:tıldı. /IrTkm/ (Ats: 262).
Su bulununca teyemmüm bozultur. /TT/ (ADS: 433).
1138. Su yatar duşman yatmaz. /IrTkm/ (ITA: 55).
Su uyur düşman uyumaz. /TT/ (ADS: 434).
1139. Suyın yava:şınnan kırh. /IrTkm/ (ITA: 55).
Suyun yavaş akanından, insanın yere bakanından kork. /TT/ (ADS: 434).
1140. Sürmä çoñ olsa, gözä dä sürtili , (g..)ä dä. /IrTkm/ (KES: 67).
Abdalın yağı çok olursa gâh borusuna çalar, gâh gerisine. /TT/ (ADS: 106).
1141. Sürüdän a:yırılan kızını kırt kapar-yär-. /IrTkm/ (ITA: 53).
Sürüden ayrılanı, (kuzuyu) kırt kapar. /TT/ (ADS: 435).
Sürüdän ayrılan göyünü gurd yeyär. /AT/ (AA: 304).
Sürüden ayrılan göyünü gurt iyer, (- alar). /Tkm/ (TA: 97).
1142. Süttän a:ğzı yanan yo:ğurdu üfürä üfürä içär. /IrTkm/ (ITA: 53).
Sütten ağzı yanan, ayrıntı üfleyerek içär. /TT/ (ADS: 435).
Süddä ağzı yanan, gatiği üfläyä üfläyä içär. /AT/ (AA: 304).
Süytdä ağzı bişen, suvı üflöp içär. /Tkm/ (TA: 97).
1143. Şara:bın maya:sı duz olsa sirkä o:lı. /IrTkm/ (AD: 149).
Şaraptan bozma sirke keskin olur. /TT/ (ADS: 437).
1144. Şayta:nın do:stlığı darağacına kädä:rdi. /IrTkm/ (ITDA: 253).
Şeytanın dostluğu darağacına kadardır. /TT/ (ADS: 437).
Şeytanın dostluğu dar günlärä gädärdir. /AT/ (AA: 307).
1145. Şäb kaynatmağtan şäkär olmaz. /IrTkm/ (AD: 148).
Şap ile şeker bir değıl. /TT/ (ADS: 436).
1146. Şäria:tın kä:stiği barma:ğın ka:nı çılmaz. /IrTkm/ (ITAÜİ: 120).
Şeriatın kestiği parmak acımaz. /TT/ (ADS: 437).

Şerigatñ kesen barmagı ganamaz. /Tkm/ (KTA: 280).

1147. Şık şık edän nalça:dı, iş bitirän akça:dı. /IrTkm/ (KES: 70).

Şık şık eden nâlçadır, iş bitiren akçadır. /TT/ (ADS: 438).

Şık- şık edyän naldır, iş bitiryän puldur. /Tkm/ (TA: 97).

1148. Şirin dil, ila:nı dällügtän çıha:rdı. /IrTkm/ (AD: 150).

Tatlı dil. Yılanı deliğinden çıkarır. /TT/ (ADS: 444).

Şirin dil ilanı yuvasından çıhardar. /AT/ (AXEA: 280)

Yagşı söz yılanı hinden çıkarır, yaman söz musulmanı- dinden. /Tkm/ (TA: 107).

1149. Şum gün säbbä:ħinnän bilini. /IrTkm/ (Ats: 251).

Kutlu gün doğuşundan, kutlu yaz yağışından, (bellidir). /TT/ (ADS: 381).

1150. Şum ħäbär sähä:binä tez ola:şı. /IrTkm/ (ITDA: 254).

Kötü haber tez duyulur. /TT/ (ADS: 374).

Haber okdan tiz gider. /Tkm/ (TA: 66).

1151. Tä:lihsizi devä üstündä ilan çalar. /IrTkm/ (ITDA: 255).

Talihsiz hacıyı deve üstünde yılan sokar. /TT/ (ADS: 440).

Abdal oynayanda ğar yağar. /AT/ (AA: 11).

1152. Tämähka:rın ca:nı sağ o:lsın müflis a:cınnan ölmäz. /IrTkm/ (KES: 76)

Tamah olmasa müflis acından ölür. /TT/ (ADS: 441).

1153. Ta:ptım bilmä:dım, bildim tapma:dım. /IrTkm/ (ITAÜİ: 121).

Buldum bilemedim, bildim bulamadım. /TT/ (ADS: 208).

1154. Tas kırılısın zilämä:sin. /IrTkm/ (KES: 75).

İnsanın adı çıkmadansa canı çıkması yeğdir. /TT/ (ADS: 326).

Adam gidär, adı ğalır. /AT/ (AA: 19).

1155. Ta:vığın gö:zi hä küllügtä o:lı. /IrTkm/ (KES: 76).

Horoz ölür, gözü çöplükte kalır. /TT/ (ADS: 316).

Horuz ölmüş, gözü çöplükdä ğalmış. /AT/ (AXEA: 164)

1156. Ta:vıĝ kaz yımırta:sı doğsa, (g...)i yırtılı. /IrTkm/ (KES: 75).

Tavuk kaza bakmış kıcını yırtmış. /TT/ (ADS: 445).

Tovuk gaz yürüşini etcak bolup, öz yürüşini-de yañılar. /Tkm/ (TA: 101).

1157. Ta:vıĝ su içärkän Alla:h'ına baĝar. /IrTkm/ (ITA: 37).

Tavukken tavuk su içer, bir göĝe bakar. /TT/ (ITAÜİ: 121).

Toyuĝ bir su içär bir ALLAH'a baĝar. /AT/ (AXEA:288)

1158. Ta:zısız ava çıĝan davşansız evä dönär. /IrTkm/ (ITAÜİ: 121).

Tazısız ava giden tavşansız eve gelir. /TT/ (AA: 313).

Tazısız ava gedän evä davşansız göyüdar. /AT/ (AA: 313).

Tazısız ava giden öye tovşansız gelir. /Tkm/ (TA: 99).

1159. Ta:zı ola:nı bir bälä av e:tmiyipti. /IrTkm/ (ITA: 35).

Köpek, köpek olalı bir av yakaladı. /TT/ (ITAÜİ: 121).

1160. Täkkä:ni bä:kliyän şorba:sını içär. /IrTkm/ (ITA: 36).

Tekkeyi bekleyen çorbayı içer. /TT/ (ADS: 446).

1161. Täkdirdän do:ĝurla:nmıyan, ĝäĝki kötä:gti. /IrTkm/ (ITAÜİ: 121).

Tekdir ile uslanmayanın hakkı kötektir. /TT/ (ITAÜİ: 121).

1162. Tä:liĝlinin ho:rızı da doğar. /IrTkm/ (AD: 160).

Zengin horozu bile yumurtalar. /TT/ (ADS: 484).

Varlının horozu da yumurtlar. /AT/ (AA: 347).

Bayıñ pişigi-de tovşan tutar. /Tkm/ (TA: 31).

1163. Täläslämäĝtä, (äcälädä) nä fayda var. /IrTkm/ (ITAÜİ: 121).

Acele yürüyen yolda kalır. /TT/ (ADS: 107).

Äcälä ilä gedän yolda ĝalar. /AT/ (AA:11).

1164. Tärä:zi kimsädän utanmaz. /IrTkm/ (AD: 97).

Terazi hatır saymaz. /TT/ (ITAÜİ: 121).

1165. Tärä:zi var, çä:ki var, här şe:yin bir va:hıtı var. /IrTkm/ (ITA: 35).

Terazi var, tartı var, her şeyin bir vakti var. /TT/ (ADS: 447).

1166. Tävökkä:lin gä:misi batmaz. /IrTkm/ (ITA: 36).

Tevekkelin gemisi batmaz, (eşegini kurt yemez). /TT/ (ADS: 448).

1167. Tez gidän, tez yo:rılı. /IrTkm/ (AD: 100).

Çok koşan çabuk yorulur. /TT/ (ADS: 223).

1168. To:hın acdan h̄äbäri yo:hıtı. /IrTkm/ (AD: 161).

Tok, ne bilir açın halinden?. /TT/ (ADS: 449).

Tohün acdan nä h̄äbäri?. /AT/ (AXEA: 268)

Dokuñ açdan habarı yok. /Tkm/ (TüA: 128)

1169. Toppaldan gäzän ahsahlıg ögrä:ni. /IrTkm/ (ITDA: 255).

Topalla gezen aksamak öğrenir. /TT/ (ADS: 449).

1170. Toya girär zırna bāgänmäz, hamama girär kurna bāgänmäz. /IrTkm/ (AD: 162).

Düğüne gider zurna beğenmez, hamama gider kurna beğenmez. /TT/ (ITAÜİ: 122).

1171. Tö:külän su yıgılmaz. /IrTkm/ (Ats: 162).

Dökülen su kabına dolmaz. /TT/ (TA: 210).

Tökülän çanağ daha dolmaz. /AT/ (AXEA: 288)

Dökülen çanak dolmaz. /Tkm/ (TA: 45).

1172. Tülki дәllügä giräbilmäz, kıyırığına bir sipirgä bağlar. /IrTkm/ (KES: 47).

Sıçan deliğe sığmamış, bir de kuyruğuna kabak bağlamış. /TT/ (ITAÜİ: 122).

1173. Tülkinin färma:nı o:hınınca dä:risi dabağhanaya gidär. /IrTkm/ (KES: 48).

Tilki tilkiliğini bildirinceye kadar post elden gider. /TT/ (ADS: 449).

Tülkü tülkülyünü sübut edincä dārisin boğazından çıhardallar. /AT/, (AXEA: 289)

1174. Ucuz illä:tsiz olmaz, baha:lı hikmä:tsiz olmaz. /IrTkm/ (ITDA: 257).

Ucuzdur vardır illeti, pahalıdır vardır hikmeti. /TT/ (ADS: 452).

Ucuzdur var illäti, bahadır var hikmäti. /AT/ (AXEA: 291)

1175. Ucuza a:lınan baha:lıya durar. /IrTkm/ (AD: 64).

Ucuz alan pahalı alır. /TT/ (ADS: 452).

Ucuzdan bahası olmaz. /AT/ (AXEA: 291)

1176. Ucuz et, kazan dälär. /IrTkm/ (AD: 64).

Ucuz etin yahnisi yavan olur, (yenmez). /TT/ (ADS: 452).

Ucuz ätin şorbası olmaz. /AT/ (AXEA: 291)

1177. Ucuzdı illä:ti var, bahadı hikmä:ti var. /IrTkm/ (AD: 64).

Ucuzdur vardır illeti, pahalıdır vardır hikmeti. /TT/ (ADS: 452).

Ucuzdur var illäti, bahadır var hikmäti. /AT/ (AXEA: 291)

1178. Uçmağa gä:lincä devä, yükä gä:lincä kuş. /IrTkm/ (AD: 64).

Deve yüke gelince kuşum der, uçmaya gelince deveyim der. /TT/ (ITAÜİ: 122).

1179. Umma:dıgıv daş baş kırar. /IrTkm/ (ITDA: 257).

Ummadıgın taş baş yarar. /TT/ (ADS: 453).

Umulmayan daş, yarar baş. /AT/ (AXEA: 292)

Görmrdik daşım, yardı başım. /Tkm/ (TA: 62).

1180. Umma:dıgıv dällügtän tülki çıhar. /IrTkm/ (AD: 66).

Ummadıgın delikten tilki çıkar. /TT/ (ITAÜİ: 122).

Umulmayan daş, yarar baş. /AT/ (AXEA: 292)

Görmrdik daşım, yardı başım. /Tkm/ (TA: 62).

1181. Umud fâkirin äkmä:gidi. /IrTkm/ (AD: 65).

Umut fakirin ekmeğidir. /TT/ (ADS: 453).

Umıt garıbıñ çöregi. /Tkm/ (TA: 103).

1182. Usta:mın a:dı Hıdır, ä:limnän gälän budır. /IrTkm/ (ITA: 19).

Ustamın adı Hıdır, elimden gelen budur. /TT/ (ITAÜİ: 123).

1183. Uşâğ düşmäsä bäyyük olmaz. /IrTkm/ (Ats: 106).

Çocuk düşe kalka büyür. /TT/ (ADS: 221).

1184. Uşâ:ğın dilinnän nänä:si bili. /IrTkm/ (ITDA: 257).

Dilsizin dilinden anası anlar. /TT/ (ADS: 243).

Lalın dilini anası bilär. /AT/ (AXEA: 225)

Lalıñ diline enesi düşer. /Tkm/ (TA: 78).

1185. Uşâ:ğı işä göndär, a:rđıca get. /IrTkm/ (Ats: 108).

Çocuğu işe sal, ardınca sen var. /TT/ (ADS: 221).

Uşâğa iş buyur, dalınca yüyür. /AT/ (AXEA: 292)

Çağa iş buyur, ızından özüñ yüvür. /Tkm/ (TA: 38).

1186. Uşâ:ğlı evdä sır kıalmaz. /IrTkm/ (AD: 65).

Çocuğun bulunduğu yerde dedikodu olmaz. /TT/ (ADS: 221).

Uşâğ olan evdä ğıybät olmaz. /AT/ (AXEA: 292)

Çağalı öyde ğıbat bolmaz. /Tkm/ (KTA: 85)

1187. Uşâğ oynamağtan yo:rulmaz, tämbäl yatmağtan. /IrTkm/ (AD: 65).

Abdal düğünden, çocuk oyundan usanmaz. /TT/ (ADS: 106).

Abdal toydan, uşâğ oyundan usanmaz. /AT/ (AA: 11).

1188. Uşâ:ğsız arvad, mevä:siz ağaca bänzär. /IrTkm/ (AD: 65).

Çocuksuz kadın meyvesiz ağaca benzer. /TT/ (TA: 188).

Çağasız ayal- mivesiz ağaç. /Tkm/ (TA: 38).

1189. Uşâğ yığlamasa a:ğzına süt-mämmä- vermäzlär. /IrTkm/ (ITA: 19).

Ağlamayan çocuğa meme vermezler. /TT/ (ADS: 122).

Ağlamayan uşâğa süd vermäzlär. /AT/ (AA: 26).

Ağlamadık oglana emçek yok. /Tkm/ (TA: 21).

1190. Utana:nın o:ğlı olmaz, olsa da ğe:rin görmüz. /IrTkm/ (AD: 64).

Utananın oğlu, kızı olmamış. /TT/ (ADS: 454).

Utananın oğlu olmaz. /AT/ (AXEA: 293)

Utananın oğlu bolmaz, bolsa – hayrını görmez. /Tkm/ (KTA: 297).

1191. Uydır pilav ye. /IrTkm/ (ITA: 20).

Erbab ol, pirinç pilavı ye. /TT/ (ITAÜİ: 123).

1192. Uzađtaykän bo:yı hoş, ya:ğuna gä:ldi cäbi boş. /IrTkm/ (AD: 64).

Boyuna baktım boyu hoş, elimi attım cebi boş. /TT/ (ITAÜİ: 123).

Boyu büyük olanın, ğıymäti büyük olmaz. /AT/ (AA: 101).

1193. Uzunla:rın aklı daba:nında:dı. /IrTkm/ (ITA: 19).

Boyu uzun olanın akli kısa olur. /TT/ (TA: 181).

Uzun adamın oğlu topuğundan olar. /AT/ (AXEA: 293)

Boyu uzun, akılı gısga. /Tkm/ (TA: 36).

1194. Üzrü qäbähä:tinnän bäyyügtü. /IrTkm/ (ITA: 58).

Özrü kabahatinden büyük. /TT/ (ITAÜİ: 123).

Üzrü günahından betär. /AT/ (AXEA: 295)

Üzri günäsinden yaman. /Tkm/ (KTA: 300).

1195. Üsti qala:yılı a:ltı vave:yli. /IrTkm/ (ITA: 19).

Üstü bezek, altı tezek. /TT/ (AA: 320).

Üstü bözäk, altı tözäk. /AT/ (AA: 320).

Üsti bezek, astı tezek. /Tkm/ (KTA: 299).

1196. Üsti ya:ğşı a:ltı yama:lı. /IrTkm/ (ITAÜİ: 123).

Üstü bezek, altı tezek. /TT/ (AA: 320).

Üstü bözäk, altı tözäk. /AT/ (AA: 320).

1197. Üzümi ye, ba:ğını sorma. /IrTkm/ (ITA: 19).

Üzümünü ye de bağını sorma. /TT/ (ADS: 456).

Üzimini iy, bağını sorama. /Tkm/ (TA: 105).

1198. Üzüm üzümä baħa baħa kârâ:li. /IrTkm/ (ITA: 19).

Üzüm üzüme baka baka kararır. /TT/ (ADS: 457).

Üzüm üzüme baka- baka karalar. /Tkm/ (TA: 105).

1199. Üzüni örtär, dizini açar. /IrTkm/ (ITA: 19).

Bizim kız bizden kaçır, başını örter , (göt)ünü açar. /TT/ (ITAÜİ: 124).

1200. Üz üzdän uta:nı. /IrTkm/ (AD: 66)

Yüz yüzden utanır. /TT/ (ADS: 481).

Üz üzdän utanı. /AT/ (AXEA: 295)

Yüz yüzden utanar, göz- gözden. /Tkm/ (TA: 115).

1201. Üz vermä A:li'yä, sıçar ipäk ħa:lıya. /IrTkm/ (ITA: 19).

Yüz verdik Ali'ye, (deliye) geldi sıçtı halıya. /TT/ (ADS: 481).

1202. Va'ad ve:rdiv başa apar. /IrTkm/ (AD: 235).

Vadine vefâ et söz olsun sözün. /TT/ (ITAÜİ: 124).

1203. Va:ħıt insana ħär şey ögrâ:di. /IrTkm/ (ITA: 81).

Vakit insana her şey öğretir. /TT/ (AA 321).

Vaħıt insana ħär şeyi öyrädär. /AT/ (AA: 321).

Vağıt he zadı överder. /Tkm/ (TA: 105).

1204. Va:ħıtsız açan gül tez solar. /IrTkm/ (AD: 234).

Vakitsiz açılan gül çabuk solar. /TT/ (ITAÜİ: 124).

Vaħıtsız açılan gül tez sular. /AT/ (AXEA: 295)

1205. Va:ħıtsız ba:yınıyan ħo:rızın ba:şı kâ:sili. /IrTkm/ (AD: 234).

Vakitsiz öten horozun başını keserler. /TT/ (ADS: 458).

Vaħıtsız banlıyan ħoruzun başını kâsârlär. /AT/ (AA: 321).

Bivagıt gırgan horazı öldürerler. /Tkm/ (TüA: 133)

1206. Var e:vi kâräm e:vi, yoħ e:vi verän e:vi. /IrTkm/ (AD: 234).

Var evi kerem, (varlık) evi, yok evi, (darlık)verem evi. /TT/ (ADS: 459).

Var evi kārām evi, yoḥ evi vārām evi. /AT/ (AXEA: 296)

1207. Var günü ya:nım a:ldıv, yoḥ günü yara:mısan. /IrTkm/ (AD: 234).

Vardı bağım malım, gelirdi kardeşlerim, tükendi yağım balım,
gelmiyor kardeşlerim. /TT/ (ADS: 458).

vardır pulun-hamı ğulun, yoḥdur pulun-açığdır yolun. /AT/ (AA: 322).

1208. Va:rını verän utanmaz. /IrTkm/ (ITA: 81).

Varını veren utanmamış. /TT/ (ADS: 459).

Varanı verän unutmaz, yoḥdan verän aḥmağdır. /AT/ (AXEA: 296)

1209. Va:rlıġtan yo:ḥlıġa mal, gä:ncliġtän iḥtiya:rılıġa can saḥla. /IrTkm/ (ITA: 81).

Gençlikten kocalıġa saġlık saklamalı. /TT/ (AA: 198).

Gänclikdän ğocalıġa ömür saḥla. /AT/ (AA: 198).

1210. Varsa hünä:rüv, hara getsäv var ye:rüv. /IrTkm/ ITA: 81).

Varsa hünerin, her yerde vardır yerin. /TT/ (ADS: 459).

Varsa hünärin, hara getsän var yerin. /AT/ (AXEA: 296)

1211. Verän äl därd görmüz. /IrTkm/ (ITA: 81).

Var eli titremez. /TT/ (ADS: 459).

Verän äl därd görmüz. /AT/ (AXEA: 297)

1212. Verän ä:li härkäs sevär-öpär-. /IrTkm/ (AD: 236).

Veren eli herkes öper. /TT/ (ADS: 460).

Verän äli kasmäzlär. /AT/ (AXEA: 297)

1213. Verän ä:li kimsä kasmüz. /IrTkm/ (AD: 236).

Veren eli kimse kesmez. /TT/ (ADS: 460).

Verän äli kasmäzlär. /AT/ (AXEA: 297)

Beren eli kesmezler-de, oġsarlar. /Tkm/ (KTA: 69).

1214. Ve:rirsä, äl gä:tiri, yel gä:tiri, sel gä:tiri. /IrTkm/ (KES: 118).

Allah verirse el getirir, sel getirir, yel getirir. /TT/ (ADS: 141).

Allah verändä bacadan da tökär. /AT/ (AXEA: 28)
Huday berse guluna, getirip goyar yoluna. /Tkm/ (TüA: 18).

1215. Ver kırhı, çäkmä ço:rhı. /IrTkm/ (KES: 118).
Parayı veren düdüğü çalar. /TT/ (ADS: 413).
Ver yäyim, ört yatım gözlä canım çıhmasın. /AT/ (AXEA: 297)

1216. Vermäğtän mal tükänmäz. /IrTkm/ (ITA: 81).
Adamakla mal tükenmez. /TT/ (ADS: 116).

1217. Vermä:sin Ma:'bud neylä:sin Ma:hmud. /IrTkm/ (KES: 118).
Vermeyince Mabut, ne yapsın Mahmut. /TT/ (ADS: 461).

1218. Ver niyaz al muraz. /IrTkm/ (KES: 118).
Parayı veren düdüğü çalar. /TT/ (ADS: 413).
Pul käsäsin gılınç käsmäz. /AT/ (AXEA: 260)

1219. Ver yim, sal ya:tım, bäklä ö:lmiyim. /IrTkm/ (ITA: 81).
Ver yiyeyim, ört yatayım, bekle canım çıkmasın. /TT/ (ITAÜİ: 125).
Ver yäyim, ört yatım gözlä canım çıhmasın. /AT/ (AXEA: 297)

1220. Vur patla:sın çal oyna:sın. /IrTkm/ (ITA: 81).
Vur patlasın çal oynasın. /TT/ (ITAÜİ: 125).

1221. Vursav ö:ldir, ye:dirtsäv do:ydır. /IrTkm/ (ITA: 81).
Verirsen doyrur, vurursan duyur. /TT/ (ADS: 461).

1222. Ya bu dä:rdi çäkmä:li, ya bu köydän köçmä:li. /IrTkm/ (ITA: 84).
Ya bu deveyi gütmeli, ya bu dünyadan gitmeli. /TT/ (AA: 323).
Ya bu däväni güdmäli, ya bu dünyadan getmäli. /AT/ (AA: 323).

1223. Yağdan ya:ğlırı, soğannan da:ğlırı. /IrTkm/ (KES: 122).
Kaşıkla yedirir, sapıyla göz çıkarır. /TT/ (ITAÜİ: 125).
Ğaşığla aş verib, sapıyla göz çıhartma. /AT/ (AXEA: 202)

1224. Yağdan yavşan yilini. /IrTkm/ (KES: 122).

Yağ ile yavşan sirke ile tavşan. /TT/ (ADS: 463).

1225. Ya:ğış yağmadan küpüvü do:ldır. /IrTkm/ (AD: 246).

Yağmur yağarken küpleri doldurmalı. /TT/ (ITAÜİ: 125).

1226. Ya:hudi yo:hsul olanda düğün çüğün ahta:rı. /IrTkm/ (KES: 127).

Yahudi züğürt kalınca eski defter kurcalar. /TT/ (ITAÜİ: 125).

1227. Yala:nçının e:vinä ataş düşsä-yansa- kimsä inanmaz. /IrTkm/ (ITA: 85).

Yalancının evi yanmış kimse inanmamış. /TT/ (ADS: 465).

Yalançının evi yandı härkäs inanmadı. /AT/ (AA: 326).

Yalançınıñ öyi yandı, oña hiç kim inanmadı. /Tkm/ (TA: 108).

1228. Yala:nçının mumı ya:ssıya kädär yanar. /IrTkm/ (ITA: 85).

Yalancının mumu yatsıya kadar yanar. /TT/ (ADS: 465).

Yalançını işığı yaryacan yanar. /AT/ (AXEA: 303)

1229. Yala:nın ümri kısa:dı. /IrTkm/ (AD: 248).

Yalanın ömrü az olur. /TT/ (AA: 326)

Yalanın ömrü az olar. /AT/ (AA: 326)

1230. Ya:lğuz kala:nı kurt yär. /IrTkm/ (AD: 248).

Yalnız kalanı kurt yer. /TT/ (ADS: 465).

Sürüdän ayrılan göyünü gurd yeyär. /AT/ (AA: 304).

Sürüden ayrılan goyını gurt iyer, (- alar). /Tkm/ (TA: 97).

1231. Ya:lğuzlığ Allah'a gä:libti. /IrTkm/ (AD: 248).

Yalnızlık Allah'a mahsustur. /TT/ (ADS: 465).

Yekelik hudaya yağşı. /Tkm/ (TüA: 136).

1232. Yan ya:ttı, ça:mıra ba:ttı. /IrTkm/ (ITAÜİ: 126).

Yan yattı, çamura battı. /TT/ (ITAÜİ: 126).

1233. Yara sâhâ:bini incidi. /IrTkm/ (ITDA: 260).

Ateş düştüğü yeri yakar. /TT/ (ADS: 161).

Od düşdüğü yeri yandırır. /AT/ (AA: 63).

Od düşen yerini yakar. /Tkm/ (TA: 84).

1234. Yara sıcağkân sa:rılı. /IrTkm/ (AD: 244).

Yara sıcakken sarılır. /TT/ (ADS: 467).

1235. Ya:ssıdan sora tükân açan nâ kıza:nı. /IrTkm/ (ITA: 85).

İkindiden sonra dükkân açılmaz. /TT/ (ITAÜİ: 126).

1236. Yaşa:mıyan uşağ po:ğınnan mâ:limdi. /IrTkm/ (KES: 122).

Yenecek aş bağından bellidir. /TT/ (ITAÜİ: 126).

Çıhan ay doğuşundan bällidi. /AT/ (AXEA: 86)

Adam bolcak çağa, bokundan belli. /Tkm/ (TA: 20).

1237. Yaş da kırrı aya:ğına yanar. /IrTkm/ (KES: 122).

Kurunun yanında yaş da yanar. /TT/ (ADS: 379).

Ğurunun oduna yaşda yanar. /AT/ (AA: 269).

Ğurınıñ odına öl yanar. /Tkm/ (TA: 64).

1238. Ya:şına bağma, ba:şına bağ. /IrTkm/ (AD: 246).

Sakal küçük, söz dinlemez. /TT/ (ITAÜİ: 117).

Sağgala selam vermir. /AT/ (AXEA: 266)

1239. Yaş ye:tmiş iş bitmiş. /IrTkm/ (ITA: 85).

Yaş yetmiş iş bitmiş. /TT/ (ADS: 469).

Yaş – otuz, akıl – guduz. /Tkm/ (KTA: 322).

1240. Yatma tülki kölgâ:sindâ, kıoy ye:sin aslan sâ:ni. /IrTkm/ (ITAÜİ: 126).

Geçme namert köprüsünden bırak götürsün sel seni. /TT/ (AA: 195).

Keçmä namärd köprüsündän, göy aparsın sel säni. /AT/ (AA: 195).

Geçme namart köprüsünden göy, aparsın suv seni, yatma tilki sayasında göy, aparsın yov seni. /Tkm/ (TA: 56).

1241. Ya:nlış hesab Bağdat'tan dönär. /IrTkm/ (KES: 123).

Yanlış hesap Bağdat'tan döner. /TT/ (ADS: 466).

Yanlış hesap bağdaddan ğayıdar. /AT/ (AXEA: 305)

Yalñıř hasab bağdatdan gaydar. /Tkm/ (KTA: 315).

1242. Ye:ddi kärä düşün annan säläř. /IrTkm/ (ITAÜİ: 126).

önce düşün, sonra söyle. /TT/ (ADS: 409).

Ävväl düşün, sonra söylä. /AT/ (AA: 286).

İki diñle bir sözle. /Tkm/ (TA: 72).

1243. Ye:diğiv kaba sıçma. /IrTkm/ (KES: 123).

Köpek bile yal yediği kaba pislemez. /TT/ (ADS: 372).

1244. Yel äkän fırtına biçär. /IrTkm/ (AD: 254).

Rüzgâr eken fırtına biçer. /TT/ (ADS: 416).

1245. Yän bilmäz, do:ğrıyan bili. /IrTkm/ (AD: 254).

Yiyen bilmez, doğrayan bilir. /TT/ (ADS: 477).

Yeyän bilmäz, doğruyan bilär. /AT/ (AXEA: 309)

İyen bilmez, dograyan biler. /Tkm/ (TA: 75).

1246. Ye:ngi girän va:rılıya mübarak o:lsın, fä:ķirä dä bu hardan sänä./IrTkm/ (ITAÜİ: 127).

Zengin giyerse "sağlıcakla", fakir giyerse "nerden buldu ki" derler. /TT/ (ADS: 483).

Bay täze don giyse, gutlu bolsun diyerler, garıb täze don giyse, nireden

Aldıñ diyerler. /Tkm/ (TA: 31).

1247. Ye:ngi řärbä suyu sa:viğ o:lı. /IrTkm/ (AD: 253).

Taze bardağın suyu soğuk olur. /TT/ (ADS: 445).

Täzä kuzä suyu särin sağlar. /AT/ (AXEA: 285)

1248. Yär a:ğız, uta:nı üz. /IrTkm/ (ITAÜİ: 127).

Göz görür, gönül çeker, (ister). /TT/ (ADS: 293).

Ağız yemäsä üz utanmaz. /AT/ (AA: 25).

Göz görer, gövün söyler. /Tkm/ (TA: 62).

1249. Yâr bāyyüğün, su küççügündü. /IrTkm/ (ITAÜİ: 127).

Su küççüğün söz , (sofra) büyüğün. /TT/ (ADS: 438).

Söz böyüyün, su kiçiyin. /AT/ (AA: 301).

Suv kiçiniñ, söz ulınıñ. /Tkm/ (TA: 96).

1250. Ye:timçä:ni a:ltuna kablasav daşa:ğı pä:kir çıhar. /IrTkm/ (KES: 123).

Görmemiş görse aklını kaybeder. /TT/ (AA: 201)

Görmemiş görsä ağıldan çıkar. /AT/ (AA: 201)

1251. Yığla:mıyan uşağa ämcäk ve:rilmäz. /IrTkm/ (KES: 124).

Ağlamayan çocuğa meme vermezler. /TT/ (ADS: 122).

Ağlamayan uşağa süd vermäzlär. /AT/ (AA: 26).

Aglamadık oglana emçek yok. /Tkm/ (TA: 21).

1252. Yığlıya:nın bir dā:rdi var, gülä:nin bin dā:rdi var. /IrTkm/ (AD: 255).

Ağlayanın bir derdi var, gülenin beş. /TT/ (ITAÜİ: 127).

Ağlayanın bir dārdi var, gülänin beş. /AT/ (AXEA: 22)

1253. Yıhılan ağaca balta vuran çoğ o:lı. /IrTkm/ (AD: 254).

Yıkılan ağaca balta vuran çok olur. /TT/ (AA: 334).

Yıhılan ağaca balta çalan çoğ olar. /AT/ (AA: 334).

1254. Yıhılan divar o dākķādä to:zı çıhar. /IrTkm/ (KES: 123).

Yıkılan duvarın toz anında çıkar. /TT/ (ITAÜİ: 127)

1255. Yıhılan yıhıla:nı sevär. /IrTkm/ (AD: 255).

Yıkılan yıkılanı sever. /TT/ (ITAÜİ: 127).

1256. Yımirtadan çıhıp ka:bığmı bağä:nmiri. /IrTkm/ (AD: 250).

Kestane kabuğundan çıkmış kabuğunu beğenmemiş. /TT/ (ITAÜİ: 127)

1257. Yımırta ta:vığdan, ta:vığ yımirtadan çıhar. /IrTkm/ (ITA: 87).

Yumurtadan çıkan yine yumurta çıkar. /TT/ (ADS: 479).

1258. Yırtıcı kuşın ömrü az o:lı. /IrTkm/ (ITA: 87).

Yırtıcı kuşun ömrü az olur. /TT/ (ADS: 476).

Yırtıcı kuşun ömrü az olar. /AT/ (AXEA: 311)

Yırtıcı kuşın ömrü kıska. /Tkm/ (TA: 112).

1259. Yo:hsul he:rhişliğä çıhanda dünyä ay işiği o:lı. /IrTkm/ (ITA: 86).

Öksüz hırsızlığa çıkarsa ay ilk akşamdan doğar. /TT/ (ADS: 406).

Abdal oynadığında ğar yağar. /AT/ (AA: 11).

1260. Yo:hsulluğ ataştan könä:gti. /IrTkm/ (ITA: 86).

Fakirlik ateştan gömlektir. /TT/ (TA: 438).

Yoksulluk otlı köynekdir. /Tkm/ (TA: 113).

1261. Yo:hsulu devä üzä:rindä ilan çalar. /IrTkm/ (KES: 125).

Abdal oynadığında kar yağar. /TT/ (AA: 11)

Abdal oynadığında ğar yağar. /AT/ (AA: 11).

1262. Yo:lçıya yol gä:räkti. /IrTkm/ (ITA: 87).

Yolcu yolunda gerek. /TT/ (ADS: 478).

Yolçu yolda gä:räk. /AT/ (AA: 339).

1263. Yoldan a:yırıl yoldaştan a:yırılma. /IrTkm/ (ITDA: 261).

Yoldan kal, yoldaştan kalma. /TT/ (ADS: 478).

Yoldan ğal, yoldaştan ğalma. /AT/ (AA: 339).

Yoldan gal, yoldaştan galma. /Tkm/ (TA: 113).

1264. Yoldan ögcä yo:lçı, evdän ögcä ço:nşı so:rılı. /IrTkm/ (ITA: 87).

Ev alma, komşu al. /TT/ (ADS: 277).

Ev alma gönşu al. /AT/ (AA: 185).

Öy alma, öyden ilki gönşü al. /Tkm/ (TA: 87).

1265. Yolda:şiv äyyiysä uzun yol tez bitär. /IrTkm/ (ITAÜİ: 128).

Refikin iyi ise uzun yol yakındır. /TT/ (ITAÜİ: 128).

1266. Yorğan ge:tti kavğa bitti. /IrTkm/ (AD: 249).

Yorgan gitti dava bitti. /TT/ (TA: 442).

Yorgan gitdi, govga bitdi. /Tkm/ (TA: 114).

1267. Yorğa:nıva görä aya:ğıvı uzat. /IrTkm/ (AD: 249).

Ayağını yorganına göre uzat. /TT/ (ADS: 166).

Ayağını yorğana görä uzat. /AT/ (AA: 68).

Yorganına göre ayak uzat. /Tkm/ (TA: 114).

1268. Yuğa:rı zevädä dilä:ni, aşı:ğı zevädä paylar. /IrTkm/ (KES: 128).

Aya sofya'da dilenir, Sultan Ahmet'de zekât verir. /TT/ (ITAÜİ: 128).

1269. Yuğu ö:lümün karda:şıdı. /IrTkm/ (ITA: 86).

Uyku ölümün kardeşidir. /TT/ (ADS: 454).

Yuğu ölümün gardaşdır. /AT/ (AA: 318).

1270. Yuva yapan dişi kuştı. /IrTkm/ (ITA: 86).

Yuvayı yapan dişi kuştur. /TT/ (ADS: 480).

Yuvanı arkadaş kuş tikâr. /AT/ (AXEA: 315)

1271. Yuvuntı sa:bun olmaz, çirkinti ha:tun olmaz. /IrTkm/ (ITDA: 261).

Görmemiş görse aklını kaybeder. /TT/ (AA: 201)

Görmemiş görsä ağıldan çıkar. /AT/ (AA: 201)

1272. Yük a:ğır mä:nzil irağ. /IrTkm/ (ITA: 86).

Yük ağır, mesafe uzak. /TT/ (TA: 443).

Yük ağır olanda öküz öküzden görär. /AT/ (AXEA: 315)

Yük ağır, menzil uzak. /Tkm/ (TA: 114).

1273. Yük ba:cınnan ahsamaz. /IrTkm/ (ITA: 86).

Yük bacından aksamaz. /TT/ (ITAÜİ: 128).

1274. Za:lının da bir günü var. /IrTkm/ (ITAÜİ: 129).

Yırtıcı kuşun ömrü az olur. /TT/ (ADS: 476).

Yırtıcı guşun ömrü az olar. /AT/ (AXEA: 311)

Yırtıcı guşıñ ömri gısga. /Tkm/ (TA: 112).

1275. Zaman än bäyyük hoca:dı. /IrTkm/ (AD: 139).

Zaman elimize bırakılmış bir hazinedir. /TT/ (ITAÜİ: 129).

1276. Zama:nı bāklāmā, zaman kimsā:ni bāklāmāz. /IrTkm/ (ITAÜİ: 129).

Hiçbir iş yapmadan bekleyince zaman durur, insanı çıldıran da budur. /TT/ (ITAÜİ: 129).

1277. Zaman sänā uymasa, sän zamana uy. /IrTkm/ (AD: 139).

Zaman sana uymazsa, sen zamana uy. /TT/ (ADS: 482).

Zaman sänā saz olmasa sän zamana saz ol. /AT/ (AXEA: 316)

Zaman saña bakmasa, sen zamana bak. /Tkm/ (KTA: 339).

1278. Zaman zamana uymaz. /IrTkm/ (AD: 139).

Zaman zamana uymaz. /TT/ (AA: 344)

Zaman zamana uymaz. /AT/ (AA: 344).

1279. Zārā:lin ya:rısınnan dönmāğ ka:rdı. /IrTkm/ (ITA: 50).

Zararın neresinden dönülürse kârdır. /TT/ (ADS: 482).

Zārārin yarısından ğayıtmağ da heyirdir. /AT/ (AA: 344).

1280. Zāhmā:tsiz iş olmaz. /IrTkm/ (AD: 139).

Zahmetsiz rahmet olmaz. /TT/ (ADS: 482).

Zāhmātsiz rāhmāt olmaz. /AT/ (AXEA: 317)

Zāhmetsiz iş bolmaz. /Tkm/ (TA: 116).

1281. Zāngin ākmāgi tändürdän bāklāmāz, fāķķirki dā:girmānnän bāklār. /IrTkm/ (ITA: 51).

Zengin, helvasını bal ile pişirir, züğürt derman için pekmez bulamaz. /TT/ (ITAÜİ: 129).

1282. Zānginin araba:sı dağda dönmāz, fāķķirki düzliğte dönär. /IrTkm/ (ITA: 51).

Zengin arabasını dağdan aşırır, züğürt düz ovada yolunu şaşırır. /TT/ (ADS: 483).

1283. Zānginin ma:lı hār bir āyyibi örtār. /IrTkm/ (ITA: 51).

Mal malameti örter. /TT/ (ADS: 386).

1284. Zānginin ma:lı yo:hsılın ba:şını a:ğırdı. /IrTkm/ (Ats: 236).

Zengin malı züğürdün çenesini yorar. /TT/ (ADS: 484).

Bayıñ pulı yoksuluñ dilini, (-eñegini) yadadar. /Tkm/ (TA: 31).

1285. Zāngin o:sursa, yarhamkum Allah, fākķir a:hsırsa yaman sayħa:dı diyällār. /IrTkm/ (ITA: 51).

Zengin giyirse "sağlıcakla", fakir giyirse "nerden buldu ki" derler. /TT/ (ADS: 483).

Bay taze don giyse, gutlu bolsun diyerler, garıb taze don giyse, nireden aldıñ diyerler. /Tkm/ (TA: 31).

1286. Zānginin para:sı, fākķirin çanā:sini yo:rıntırı. /IrTkm/ (ITDA: 263).

Zengin malı züğürdün çenesini yorar. /TT/ (ADS: 484).

Bayıñ pulı yoksuluñ dilini, (-eñegini) yadadar. /Tkm/ (TA: 31).

1287. Zor o:yını bozar. /IrTkm/ (AD: 141).

Zor oyunu bozar. /TT/ (ADS: 485).

Zor oyunu pozur. /AT/ (AA: 348).

Zorı zor bilmeli. /Tkm/ (KTA: 340).

1288. Zurnada pişrav olmaz. /IrTkm/ (AD: 141).

Zurnada peşrev olmaz, (ne çıkarsa bahtına). /TT/ (ADS: 485).

2.3. Türkiye, Azerbaycan ve Türkmen Türçelerinde Karşılıkları Bulunmayan Irak Türkmen Atasözleri

1289. Adar, sümbülü yerdän qazar (ITAÜİ: 130)
1290. Aqıl äyyi şe:ydi, ägä insanda o:lursa (KES: 81)
1291. Aqıl olan yerdä, şäraf tä o:lı (ITAÜİ: 130)
1292. Aqıllı säläşändä çoḥ sözä gärah yo:ḥtı (ITAÜİ: 130)
1293. Aqıllı toplar, dälli da:ğdı (AD: 169)
1294. Aqıbat kuş ko:ndırı kä:brim ba:şına (AD: 164)
1295. Aqkıl ḥikmät yıḡar, cahil särvät (ITAÜİ: 130)
1296. Aqkıl üz vermäz ädä:bsizä (ITAÜİ: 130)
1297. Aqlını sevän ärah içmäz, na:musunu sevän älä:min na:musuna baḡmaz (AD: 169)
1298. Ali'si gidär, Väli'si gä:li (AD: 170)
1299. Ar baba:sına o:lı mar, (ilan) (AD: 163)
1300. Ar etmiyänä nä diyäsän? (ITAÜİ: 130)
1301. Aräh baş bälä:sidi (AD: 167)
1302. Aräh içänä kız ve:rilmäz (ITAÜİ: 130)
1303. A:rsızın ca:mı gidişiri (AD: 164)
1304. A:rsızın ca:mı käyyim o:lı (AD: 164)
1305. A:rsızın çı baş çı , (g....) çal (AD: 164)
1306. Aşq bir därya:di, içindä üzmä:ği bilmiyän bo:ğılı (AD: 168)
1307. İsä tutıp, Musa ifirip (AD: 171)
1308. İzzättän izzät gör, äyyi bişir läzzät gör (ITAÜİ: 131)
1309. İşiv Usma:nlı dövrindä olabilirdi (AD: 166)
1310. A'uzu billa sälä, şayta:mı qavar (ITAÜİ: 131)
1311. A:yana a:yan dilä (ITAÜİ: 131)
1312. A:clıḡ çäkän çoḥ şey ögrä:ni (AD: 13)
1313. A:cuḡ gä:li üz sara:lı, a:cuḡ gidär üz qärä:li (AD: 13)
1314. Adam, adam a:cuḡuna bir ke:vic duz yär (KES: 13)
1315. Adam aslan o:lsın hava olma:sın (AD: 16)
1316. Adama ya:ḡunnan daş dägär (AD: 16)
1317. Adama yardan yar o:lsın (AD: 16)
1318. Ada:mı kılınc ö:ldirmäz bir tähnä söz ö:ldiri (ITDA: 220)
1319. Ada:mın kö:läsi, Alla:h'ı bälä:si (ITAÜİ: 131)

1320. Ada:mın öz ä:li öz kisä:si (AD: 16)
1321. Adam istiräm (s...)ten közär dö:gsin o:nı da bir gözäl ye:sin (ITAÜİ: 131)
1322. Adam қана:tsiz қушту (ITDA: 220)
1323. Adam öz ä:liydän қaşamazsa doymaz (ITAÜİ: 131)
1324. Adam öz gö:zinä kö:rlig istämäz (Ats: 29)
1325. Adam sözden, uşaq gözden (AD: 15)
1326. Adam var bir äkmägtän bin et alda:dı, adam da var bin äkmägtän bir et aldatmaz (ITAÜİ: 131)
1327. A:dıv nä:di? Ali Ubeyd, işiv nä:di? Gä:lib get (KES: 13)
1328. Ağa ba:ğınnan su ba:ğışlırı (KES: 14)
1329. Ağac çuva:ldızıdı nä itirän қәһir yär, ne tapan keflä:ni (ITAÜİ: 131)
1330. A:ğacın här ki ba:şı da po:htı (AD: 23)
1331. Ağactan düşän da:lina sa:rılı (AD: 23)
1332. Ağ baht, a:ltun taht (AD: 22)
1333. A:ğız suyu ilana zähirdi (AD: 24)
1334. Ağ qarğa:nın e:ti yilinmäz (AD: 22)
1335. Ahlak paradan ävlä:di (AD: 14)
1336. Alçağa bo:yun ägän, alça:ğdı (AD: 26)
1337. Alçağda durar, yuħa:rı siyär (AD: 26)
1338. Alçağda durup yuħarı baħırı (AD: 26)
1339. Alça:ğın e:ttiği iş, ö:rtülü қalmaz (Ats: 47)
1340. A:ldığiv äbdäs, қо:rħuttuğuv қollbaқaya dägmäz (KES: 16)
1341. Alla sä:ni yara:ttı, dünyä boş қalma:sın (Ats: 49)
1342. Alla Sultan Mähmüdtän dä bäyyügtü (ITAÜİ: 132)
1343. Alt duda:ğı yer sipiri, üst duda:ğı gök sipiri (ITAÜİ: 132)
1344. A:ltunnan a:ğırıydım, samannan yüngül o:ldum (ITAÜİ: 132)
1345. Al ye:şil ma:vi ipäk, arada gälän gidä:ndi (AD: 25)
1346. Aman aman içindä ğä:rbil saman içindä (ITAÜİ: 132)
1347. Am värän bä:riyä ämcäk verän gä:riyä (AD: 30)
1348. A:rı bal yuva:sına mara:ktı (AD: 19)
1349. A:rı yuva:sına torpağ sä:piri – säpilmez – (AD: 20)
1350. Arvada bel bağlama, at ilä avrada inan olmaz (AD: 19)
1351. Arvad ärkä:giydän ö:günür, қуш da қана:tıydan (AD: 18)
1352. Arva:dın silä:hi yığlama:ğtı (AD: 19)

1353. Arva:dın yıhma:dığı ev, bin il a:lı (AD: 19)
1354. Arvadtan ora:nı o:li say (ITAÜİ: 132)
1355. Arvad var g ninin do:stıdı (AD: 19)
1356. Aslan ta:vinnan d şm z (AD: 21)
1357. A:şı yoğ, km :gi yoğ, a:lın h b ş to:yıdı (AD: 21)
1358. At Abba:sın pul bulba:sın al atla:sın (AD: 10)
1359. At a:tılmaz, sat sa:tılmaz (ITAÜİ: 132)
1360. At dabba:nınnan ta:nılır (Ats: 14)
1361. At dışinn n ta:nılır, iğit işinn n (Ats: 14)
1362. At sa:ttıv usuru a:ldı? (AD: 10)
1363. Attan d şm y n a:tlı olmaz (AD: 10)
1364. Attan, arpa bir yerd  olmaz (AD: 9)
1365. A:tına şş k dil :yip (AD: 12)
1366. Atma m n  ırmızı g li (AD: 11)
1367. A:vı yatar c yran otlar (AD: 30)
1368. Ay ara:nnığı ağşamdan m 'l md  (AD: 31)
1369. Ayağlar n c  va:rsın ge:vli ge:tmiy n y r  (AD: 31)
1370. A:ydın gec  ikindid n bilini (ITAÜİ: 132)
1371. A:yı bala:sını o:đřırı (AD: 32)
1372. A:yı da:rıdan k st , da:rı bir tağar fazla ke:sti (Ats: 53)
1373. Baba: ba:şıv a:rpıza b :nziri, oğlan: il  a:rpız ist r m (AD: 70)
1374. Baba n n  ve:rđiđi o:g t, o:đlıv da s n  ve:ri (ITAÜİ: 132)
1375. Baba:nın h b :şı tab'ı, o:đlına d vred r (AD: 71)
1376. Baba:sına ya:ptığını o:đlınnan g r r (AD: 70)
1377. Baba:sını g rm s :ydi, h l  po:đının yaa:sını tuta:rdı (AD: 71)
1378. Baba:sını incid :ni, Alla incidi (ITAÜİ: 132)
1379. Baba:sının ge:vli ho:ştı, o:cağı var (AD: 71)
1380. Baba:sının o:cağı k r o:laydı (ITAÜİ: 132)
1381. Babava yaptığıvı o:đlıvdan g r s n (ITDA: 223)
- 1382 Ba:cı ba:cıdan ısa:nı (AD: 71)
1383. Bağ ba:đıvana yar, o:yın obana yar (AD: 74)
1384. Bağ bağva:nındı (AD: 74)
1385. Bağdad'a gir n pişman, ığan pişman (AD: 82)
1386. Bağdan bir g l se:çti (AD: 74)

1387. Ba:ğı bağvan, sürünü çoban yâr (AD: 74)
1388. Ba:ğı bağvan yâr, ço:yını çoban (AD: 74)
1389. Ba:ğıv yoğsa dögmâc elâ, unuv yoğsa bulamac elâ (ITAÜİ: 133)
1390. Bağvan inä:gi ola:ydım bağda (AD: 74)
1391. Baha:lığda ye:diği ta:zılar, indi ya:zıya çılma:hçın halmat e:diri (AD: 83)
1392. Bahar bulutu kimin va:hıtsız yağar (AD: 83)
1393. Bahar bulutuna bā:nziri (AD: 83)
1394. Bahar ço:dığı kimin, oyna:hlısan-oyna:hlırı- (AD: 83)
1395. Baharda hâstâ olan yazda a:yını, güzdâ hâstâ olan türbädâ a:yını (AD: 83)
1396. Bağça:vızdan bir gül dilâmâğâ gâ:ldim (ITAÜİ: 133)
1397. Bal a:rısı da çalarkân a:cıdı (Ats: 122)
1398. Ba:lığa pıçağ yo:htı (Ats: 124)
1399. Ba:lığ çukur su ahta:rı (Ats: 123)
1400. Ba:lığ kimin be:li ibinmâz (AD: 75)
1401. Ba:lığ kimin äldän sıyırılı-äldä çirpini- (Ats: 123)
1402. Baltanın yıhma:dığı e:vi göz yıhar (AD: 75)
1403. Bar verän ağaca hizmât o:lını (AD: 72)
1404. Bar ve:rmiyân ağa:cı kesällär (AD: 72)
1405. Baş a:ğrığı cähännâm aza:bınnan betä:rdi (Ats: 118)
1406. Ba:şı a:ğıran şapalağ yâr, ka:rnı a:ğıran topalağ yâr (ITAÜİ: 133)
1407. Ba:şı bir, dili bin (AD: 73)
1408. Ba:şı daştan këyyimdi (AD: 73)
1409. Ba:şıma gälän ba:şıva gälsä, onda biläsän (AD: 73)
1410. Ba:şıma gälän duşman ba:şına gälmä:sin (AD: 73)
1411. Ba:şıva gälä:ni diyäsän (Ats: 119)
1412. Ba:şıvın tüki kädär nädämât edäsän (ITAÜİ: 133)
1413. Baş laska:sı o:ldı (AD: 73)
1414. Batmannan a:lı, mişkaldan ve:ri (Ats: 120)
1415. Bayaz saç ihtiyar etmâz (AD: 84)
1416. Ba:yğuşa dünyä nâcâ:di de:dilär: kâ:lbim kimin de:di (AD: 76)
1417. Ba:yğuş kimin, haraba gözlär (AD: 76)
1418. Ba:yğuş vâreâne bāklär (AD: 76)
1419. Bayram çına:ğına dö:ndi (AD: 75)
1420. Bazar ağa:sı bazarda:di (AD: 72)

1421. Bed a:sıl minnät bilmäz, barma:ğıv mum etsäv ona (AD: 81)
1422. Bekta:şinin nä:si var? Bir post bir kâşkül (AD: 82)
1423. Bel balta:sı kırılıp (ITAÜİ: 133)
1424. Benamazdan karamat umır- umma – (AD: 93)
1425. Bäslä:dim, a:hır-ı ämäg hiç, maya hiç o:ldı (AD: 82)
1426. Bäyyügün kâ:dri ö:ziydä:ndi (AD: 81)
1427. Bäyyük su tökär, küçük ayağ sürtär (AD: 81)
1428. Bic päklä kimin atla:nıp düşiri (AD: 85)
1429. Bic suya düşsä bo:ğılmaz (AD: 85)
1430. Biğini taraş e:tti güzgünü ä:linä ve:rdi (Ats: 146)
1431. Biğlä:ri üstündä laqlaq yuva yapar (ITAÜİ: 134)
1432. Bilbil öz günüçin yığlar (AD: 82)
1433. Bilbilin zavkı güldä:di (AD: 83)
1434. Bilän baş ö:lsin o başa ola:şsın (ITAÜİ: 134)
1435. Bilirsäv sälâş dârs a:lsınlar, bilmäsäv süküt ol adam sa:nsıllar (ITAÜİ: 134)
1436. Bir ağa:cın kölgä:sindä bir sürü yatar (AD: 85)
1437. Bir ağactan bin kibrit çıhar, bir kibrittän bir milyon ağac yanar (ITAÜİ: 134)
1438. Bir a:hırda at da ö:li, äşşäk de (AD: 85)
1439. Bir a:vuc para ki a:vuc hâkikättän daha güclidi (ITAÜİ: 134)
1440. Bir baş var bin sevdä (AD: 86)
1441. Bir daha bu dâ:rvişi täkkäde görsäv çämçä:ni, (g....)e koy (AD: 88)
1442. Bir damla ba:lın topla:dığı çibini bir kartal zift toplamaz (AD: 87)
1443. Bir daş bin kuş uçurdu (AD: 87)
1444. Bir daş ye:rinnän kopsa daha ye:rini tutmaz (ITDA: 224)
1445. Bir dâf`ä görmäg, bin dâf`ä e:şitmäğtän äyyidi (Ats: 140)
1446. Bir duşma:nı affetmäg, do:stı affetmäğtän çoğ kola:ydı (ITAÜİ: 134)
1447. Bir äl kırılrsa ä:gri tutılı (AD: 85)
1448. Bir äşşäk ahtaran gä:li (AD: 85)
1449. Bir hıkkâ et sa:tırığ (AD: 87)
1450. Bir igid yo:hşıl olsa, ona äl ayağ gülär (AD: 86)
1451. Bir ka:pıda ki dilä:nci olmaz (AD: 88)
1452. Bir kâräydän manara başına çihılmaz (ITAÜİ: 134)
1453. Bir köyâ ge:ttiğ gö:zi şirä:li, biz dâ o:ldığ o tirä:li (AD: 89)
1454. Bir köyün ağa:sı Salman o:ssın, o köydä nä harman o:ssın? (AD: 89)

1455. Bir kula:ğın yel e:dip, bir kula:ğın ya:ğış (AD: 89)
1456. Bir küp kırılınca yüz cärrä kırılı (AD: 89)
1457. Bir ma:nkırçın Antäbä ge:diri (AD: 90)
1458. Bir nanamaz ki ca:mi ara:sında (AD: 90)
1459. Bir ö:zi bir Fatma:sı (AD: 86)
1460. Bir paraya Fättäh paşa diyiri (AD: 87)
1461. Bir ta:vığın aya:ğını açabilmäz (AD: 88)
1462. Bir ye:miyä:nçin bir yän ta:pındı (AD: 90)
1463. Bir yerdä yatmaz ki a:ltınnan su ge:çsin (AD: 90)
1464. Bir yerdän yara:lıyam, yüz yerdän ka:nım ahar (AD: 90)
1465. Biri aya bahar biri çaya bahar (ITAÜİ: 134)
1466. Biri işlär yo:rılı, o biri işlämäz kaza:nı (Ats: 145)
1467. Birinnän so:rdılar: hara:lısan? De:di, hälä arvad alma:mışam (ITAÜİ: 134)
1468. Birsı polat olsa gäräk birsı dä:mir o:lsın (ITAÜİ: 134)
1469. Biz çoba:nsız ço:yına bä:nziriğ (AD: 91)
1470. Biz ge:diriğ hüstä sormağa, hüstä ge:dip gä:lin görmäğä (AD: 91)
1471. Biz ra:zı oldığ kaza, kaz kıçın (g..)ün ço:ydı naza (KES: 38)
1472. Bizä gälän bizä bänzär, daşşağla:rı çoza bänzär (AD: 95)
1473. Borc al zekat ver (AD: 76)
1474. Bo:şına ça:lışmağ, ahan suyu täklämäğ kimindi (ITAÜİ: 135)
1475. Boy biği, äräb şe:hi (ITAÜİ: 135)
1476. Bo:ynım vuran callad kăşkă bir mäd ola:ydı (AD: 77)
1477. Bo:ynuzsuz ge:çinin, bo:ynuzlu ge:çidä hăkki qalmaz (AD: 77)
1478. Bö:rküv käyyim tut yel aparma:sın (AD: 77)
1479. Bugün sa:ydığv ya:rın çılmaz (AD: 80)
1480. Bugünün turşısını, ya:rının şirininä vermäm (AD: 80)
1481. Buğa:zınnan tükli ta:vığ geçmäs (AD: 80)
1482. Buğdaya hor bağan bäläyä düşär (ITAÜİ: 135)
1483. Buğdaya şükr e:tmiyän Allah'a şükretmäs (ITAÜİ: 135)
1484. Bu ha:lıma ga:vır, islam o:lı (AD: 78)
1485. Bulağ ba:şı bula:nnığ olanda bütün çaylar bula:nı (AD: 80)
1486. Buldı aşna, ka:ldı ba:şına (AD: 81)
1487. Bulut gidär Erbil'ä, çoban ço:yını dur elä (AD: 81)
1488. Bu ö:li bu şivana dăgmäs (ITAÜİ: 135)

1489. Bu yel bälä äsärsä, bu manqas bälä käsärsä, nä biğ koyar nä säkkäl (AD: 81)
1490. Burnını tutsav, ca:nı çihar (AD: 79)
1491. Ca:hilin kördän fä:rki yo:htı (AD: 102)
1492. Ca:hil öz ö:zinin duşma:nıdı nęcä başka:sının duşma:nı olmaz? (AD: 102)
1493. Ca:mi mulla:sız olmaz (AD: 100)
1494. Ca:midän kilim çalsam ha:lıva tümäh etmäm (AD: 101)
1495. Ca:mi'ä bö:rki düşsä kä:miştän çıha:rı (AD: 100)
1496. Can de:dim, dârd qaza:ndım (AD: 101)
1497. Ca:nımnan bir kuş uçtı, mänä uçmağ ögrä:tiri (AD: 101)
1498. Ca:nımı çöldä ta:pıp (ITAÜİ: 135)
1499. Cannan ma:lım sä:nivdi, kırılı tabaka dägmä (ITAÜİ: 135)
1500. Cannan sora cihan harab o:ssın (AD: 101)
1501. Can nä çäkärsä dil üzünän çäkär (AD: 101)
1502. Can vermäsäv säkkiz can kazanmasan (AD: 101)
1503. Ce:biv a:ğır daştan do:ldır (AD: 103)
1504. Ce:biv boş olsa qarda:şıv da sännän kaçır (Ats: 171)
1505. Cülhä mäkküki kimin gä:lip ge:disän (AD: 103)
1506. Ça:kır tikän kimin hä orta yerdä şingilipsän (AD: 104)
1507. Çarpaz göz, zinät o:lı (AD: 104)
1508. Çay da:şıydan çay kuşını vurır (AD: 105)
1509. Ça:yır gä:ldi, pa:mbığ köç (AD: 105)
1510. Çä:kir dä çoğ olsa, ta:vığ bini geçär (ITAÜİ: 135)
1511. Çämdä çakqal a:ızıydı bu da gä:ldi üstünä-gä:miydän- (KES: 50)
1512. Çe:virke çoğ olsa, ta:vığ bini geçär (AD: 108)
1513. Çe:virke gögtä, taya yärdä (AD: 108)
1514. Çı äşşä:gi apar yük ya:nına, çı yükü gä:ti äşşäk ya:nına (KES: 51)
1515. Çibinin dä:risini so:yırı (AD: 107)
1516. Çingänä çalar, kıızı oynar (ITAÜİ: 135)
1517. Çini yo:ğurdu ye, ama käymä:ğini kırma (AD: 108)
1518. Çoban aqşam ağa:cını atar, säbbäh tapmaz (AD: 105)
1519. Ço:hı ge:tti a:zı qa:ldı (AD: 106)
1520. Çoğ ko:nışan puhta ko:nışı (AD: 106)
1521. Çoğ yatan ihtiyar hästä:sidi (AD: 106)
1522. Çöldä gül bitmäz, ca:hilä söz yätmäz (ITAÜİ: 136)

1523. Dabbannan girän azar, baştan çıhar (AD: 118)
1524. Dağ bizim, cäyran bizim, a:vçı burda nä ahta:rrı (AD: 119)
1525. Daha qan da yoğ yımırta da yoğ (ITAÜİ: 136)
1526. Da:rı kuşu kimin, ye:riv- ye:ri- mä'lüm dä:gi (AD: 118)
1527. Daş dägänä, yol gidänä mä'lümdi (ITDA: 228)
1528. Da:şı at sähäbi qa:ldırı (AD: 119)
1529. Davşannan qorhan ilan çıhar ö:ginä (ITAÜİ: 136)
1530. De:di Türkmänlär bu aḥşam o aḥşam pilav yällär, biz dä bu bayram o bayram (ITAÜİ: 136)
1531. De:dilär: İzrail uşağ pa:yılırı, de:di ö:zinki ö:ziçin, bizimkinä dägmä:sin (KES: 61)
1532. De:dim adam ol, demä:dim qadam ol (AD: 134)
1533. Dä:girmä:neçi dirri ola:ydı, unu bälä irri ola:ydı (KES: 61)
1534. Dä:girmän işin görär çaḥ çaḥa baş a:ğırdı (ITDA: 228)
1535. Dällilär ve uşağlar girmi ya:şınnan, girmi quruş bitmäz sanarlar (AD: 113)
1536. Dälliyä yel ver, ä:linä bel ver (AD: 130)
1537. Dä:mir dö:gülä dö:gülä polat o:lı (AD: 130)
1538. Dä:mirçi Tükä:ni ö:ginnän geçän çatlanka yär (AD: 130)
1539. Dänizde ğaraḥ ol, namärdä bo:yın ägmä (ITAÜİ: 136)
1540. Dä:rdi bir ustura:dı, utsam yaralar, atsam yaralar (ITAÜİ: 136)
1541. Dä:rdim var Qaf da:ğıca (AD: 128)
1542. Dä:rdinnän tütünü asmana çıhırı (AD: 128)
1543. Dä:rtsiz ba:şıvı därdä soḥma (AD: 127)
1544. Dära çöl o:lunca, tülkü bağ o:lı- (ITDA: 229)
1545. Desäv bir därd, demäsäv ki därd (AD: 135)
1546. Devä dalla:lığ edär ä:ski ḥamam içindä (ITAÜİ: 136)
1547. Devä ira:ğına, qatır dırna:ğına baḥar (ITDA: 229)
1548. Deve kimin hop hop ediri-edisen- (AD: 132)
1549. Devä kuşu kimin saḥlanmağ istäsä ba:şını quma soḥar (AD: 132)
1550. Devädän so:rdılar: hardan gä:lisän? ḥamamnan de:di (KES: 64)
1551. Devä:ni bir cigär için bo:ğırı (Ats: 226)
1552. Devä:ni çamçäydän suva:rrı (Ats: 226)
1553. Devä:ni görmä:diğ, quyrığını gö:rdiğ (Ats: 226)
1554. Devä:ni ignä gö:zinnän ge:çirri (AD: 132)
1555. Devä:ni so:ydiğ quyrığı qa:ldı (KES: 63)

1556. Deväyâ de:dilâr: Balav o:ldı, de:di yüküm arhamda:dı (AD: 133)
1557. Deväyâ de:dilâr: bo:ynıv uzundu, de:di: Uzağ yo:lı gözläräm (AD: 133)
1558. Deväyâ sırğa ta:hırı (ITAÜİ: 136)
1559. Di gäl bu kula:ğsız äşşâ:gi ça:mırdan çıhart (Ats: 228)
1560. Dil akıl hâzinâ:sinin kılincidi (AD: 136)
1561. Dil usta:sı, iş hâstâ:si (AD: 136)
1562. Dilâ:ncidân dilâ:nciyâ, hâcci baba kaza:nçıya (AD: 136)
1563. Dili diyâr, gö:ti yâr (KES: 62)
1564. Dilim ip o:ldı, ka:rımı küp o:ldı (AD: 137)
1565. Dilinâ kimsâ olaşmaz (AD: 137)
1566. Dilinnân kimsâ kurtılmaz (AD: 137)
1567. Diliydân dünyâ:ni şam edâr (Ats: 231)
1568. Dilüv ye:rinâ aya:ğıv yo:rult (AD: 137)
1569. Dininnân dönâr, de:diğinnân dönmâz (AD: 138)
1570. Dişsiz insan da:şsız dâ:girmân kimindi (ITDA: 229)
1571. Diştâ görân, iştä görmâz (AD: 135)
1572. Dişüv a:ğırđı çäk kırtın, ba:şıv a:ğırđı, (ço:nşıv kö:tiysâ) köç kırtın (AD: 136)
1573. Divar yıhılı to:zı ka:lı (Ats: 213)
1574. Diyäsân ataş üstünâ o:tırıpısan (AD: 135)
1575. Diyäsân kudurmuş kurt dişlä:yip ö:zini (AD: 135)
1576. Do:ğrı ol aslan yo:lınnan ye:ri (ITAÜİ: 137)
1577. Dolmada birşey yohsa niħçi sa:rılırı (ITAÜİ: 137)
1578. Dombalan çıkarırkân belçâ:ni kırdı (ITAÜİ: 137)
1579. Do:nğuz da:rıdan küsâr, da:rı bir tağar fazla kâsâr (AD: 124)
1580. Dost şâkâr ossa, birdân- hâ:psini- yemâ (Ats: 209)
1581. Dost üzünnân, duşman gö:zünnân bilini (Ats: 207)
1582. Do:stına ha:yın bağan göz kör o:lsın (AD: 123)
1583. Dö:güşândây dâ ba:rışmağa üz ye:ri koy (AD: 124)
1584. Dul alma, gül al (AD: 126)
1585. Durğun su tez çoğar (ITDA: 230)
1586. Duşma:nı şâkâr suyıdan äz (ITAÜİ: 137)
1587. Duzdan äkmäk duşman olmaz (AD: 125)
1588. Dü'äydân gâ:lmıyân, beddü'äydân ölmâz (ITDA: 230)
1589. Dünyâ bir qararda durmaz (AD: 121)

1590. Dünyä bir pencärä:di, hâr gälän baħar geçär (AD: 121)
1591. Dünyä Ha:rut Ma:rut'tan siħirba:zdı (AD: 122)
1592. Dünyä kimiydän başa gä:lip (AD: 122)
1593. Dünyä tämbäldän ge:dibti, kim kimdän ħäbä:ri var? (AD: 121)
1594. Dünyäyâ baħ, biri yıġlırı, biri güliri (Ats: 207)
1595. Düşmä dul arvad to:rına, sıçar ye:tmiş arħa:vın go:rına (ITDA: 230)
1596. Düz o:ldı, (olsa) oħ, ä:ri o:ldı , (olsa) yay (ITAÜİ: 137)
1597. Düz yoldan çapan, Alla:h'in ġaza:bına çarpar (ITAÜİ: 137)
1598. Ädäb a:kılın yazdan gö:rünüşüdü (AD: 33)
1599. Ädäbħanaya düşsä ädäbħana:nı pislär (AD: 33)
1600. Ägär ħo:rız baynamasa da säbbäħ o:lı (ITAÜİ: 137)
1601. Ägär ya:ġıy ço:ħıysa, ba:şıya sürt (ITAÜİ: 137)
1602. Ä:gri ağac düz olmaz, rändä vursav yüz yerdän (AD: 39)
1603. Äkän ö:küz, biçän ö:küz, ħarmana gälän dä hoha (AD: 39)
1604. Ä:kinçinin ya:rı ümri çöldä geçär (AD: 39)
1605. Äkmä bitmiyän yärä, can ver itmiyän yärä (AD: 38)
1606. Äkmä:gi tä:ndirdän tärä:ziyâ:di (AD: 38)
1607. Äkmä:ksiz ev, köpâ:ksiz köy olmaz (AD: 38)
1608. Äkmäk tä:ndirdän çıħsa bir daha ya:pısmaz (AD: 38)
1609. Äffâ:rim nâcä üz nâcä ħaya (AD: 168)
1610. Äkräb bala:sı nânâ:sini yâr (AD: 168)
1611. Äkräb, balasını ħarnında beslär (AD: 168)
1612. Äläm düşänä gülär (ITAÜİ: 130)
1613. Äläm қа:ħırnı namaza, biz қа:ħırnıġ äbdäsä (AD: 165)
1614. Älä:mçin yängäçsän bizimçin ħästäg ol (KES: 80)
1615. Älämä adätsä, bize bid'ä:tti (AD: 165)
1616. Älämä ħulaġsa, bize gö:zdi (AD: 165)
1617. Älämä ö:güt verän mulla, ö:zi , (g...) verän mulla (AD: 165)
1618. Älä:mi bezär edännän Allah ta bezä:rdi (AD: 165)
1619. Älä:min a:ġzına, kırħ a:rşın bez ye:tişmäz (AD: 165)
1620. Älämnän dişiv çäksäv, äläm sä:ni sevär, dünyädän ä:liv çäksäv Allah'ta sä:ni sevär (AD: 165).
1621. Äşä paşa:nı se:vdi (KES: 80)
1622. Äyyib nä:di bilmäz (ITAÜİ: 131)

1623. Äldän çıhtı, kısmättän çıhma:sın (AD: 42)
1624. Äldän elä, häktän dilä (KES: 23)
1625. Äl düşändä:di, yoḥsa ya:kışanda:dı (AD: 41)
1626. Äläk ge:ti, ğä:rbil apar (ITAÜİ: 138)
1627. Äl evla:dı adama evlad olmaz (ITDA: 231)
1628. Älhamdin ba:şı şükürdü, kita:bın da ba:şıdı (AD: 41)
1629. Älindä tas apa:rdı, e:vinä yas apa:rdı (KES: 23)
1630. Ä:liri kápä:ginä қа:tırı (AD: 42)
1631. Ä:liv ataşa soḥma ä:liv yanar ataşla oynanmaz (AD: 43)
1632. Ä:lti ä:ltiye baḥar, go:runa ataş salar (AD: 41)
1633. Ä:lti, ä:lti, günü, günü a:cuğuna e:vin, bezä:di (KES: 23)
1634. Äl uza:tılan yerä, dil uza:tılmaz (AD: 41)
- 1635.Ärkä:gin tüklisi A:li'yä, arva:dın tüklisi a:yıya bänzär (AD: 34)
1636. Ärkäk arva:dın қана:tıdı (AD: 34)
1637. Ärkäk äşşäk a:ltınnan қо:dığ çıḥa:rdı (AD: 34)
1638. Ärkäklärdänsä e:vlilär här қа:dını et kimin äkmä:ginnän yärlär (AD: 34)
1639. Ä:ski dost baha:lı ata bänzär (AD: 35)
1640. Ä:ski dost unutulmaz (AD: 35)
1641. Ä:ski ḥarma:nı (sama:nı) sa:vırma (AD: 35)
1642. Ä:skinin қа:drini bilmiyän, ye:ngiyä dägmäz (AD: 35)
1643. Ä:ski қаfa ä:ski vafa (AD: 35)
1644. Ä:ski қазана ye:ngi құлп, hä bu gecä:di şarp şurp (AD: 35)
1645. Ä:ski yara üstünä ye:ngi fitil қо:yıldı-қо:yırı- (AD: 35)
1646. Äşşägdän ge:ttilər, қа:tirdän dö:ndilər (AD: 37)
1647. Äşşä:gim arpaydan ölsä şähid sa:yılı (ITAÜİ: 138)
1648. Äşşä:gim (g...) verän olsa, қула:ғımı käsäräm (AD: 37)
1649. Äşşäk kimin bir arpaydan a:nқırrı (KES: 20)
1650. Äşşäk , (s..)ni uzatsa, gä:lin kaba:blığ istär (AD 36)
1651. Äşşäk ya:ğış ye:rinä, arpa yağma:ğı istär (AD: 36)
1652. Ev säḥä:bi ḥe:rḥizi tutınca ḥe:rḥiz ev säḥäbini suçlı çıḥa:rdı (AD: 69)
1653. Ev säḥä:bi mısa:fırın äşşä:gidi (AD: 69)
1654. Evdä öz ba:şın ba:ğlıya bilmäz, toyda gä:lin (küräkän) ba:şını bağlar (KES: 25)
1655. Evdä soğan äkmäk yär, yazda , (biğın burar) dişin päklär (ITAÜİ: 138)
1656. E:vi daştan do:ldır, baştan do:ldırma (ITAÜİ: 138)

1657. E:vimin arpa äkmä:gi başqa:sının pila:vinnan äyyidi (KES: 25)
1658. E:vin köpə:gi ol, küçügi olma (AD: 69)
1659. Ävväl fārāc bā:zirgā:niydi indi ignā saqqız sa:tırı (AD: 44)
1660. Ävvə:li mäydän, a:hırı zindan (KES: 29)
1661. Äyyi är ana babadan äyyidi, kö:tü är qa:pılardan äyidi (ITAÜİ: 138)
1662. Äyyi evlada göz pimi ye:dirtsäv a:zdı (AD: 44)
1663. Äyyi insan çoḥ yaşamaz (Ats: 72)
1664. Äyyiliğ edärkän qa:rşılığını düşünmə-bäklämä (AD: 45)
1665. Äyyi ya:ptiv desäm Allah'tan qorḥaram, kö:tü ya:ptiv desäm ö:zimmän Qorḥaram (AD: 45)
1666. Äyyiydän qaḥan o:tıran äyyi şey ögrä:ni (AD: 44)
1667. Falan cömärdä bā:nziri (AD: 173)
1668. Fala:nın burnına çibin qonmaz (AD: 174)
1669. Fäqirin a:ltunına be:zdi, zänginin be:zinä a:ltundi diyällär (AD: 173)
1670. Fäqirin be:lini bükän a:clıgıdı (AD: 173)
1671. Fäqirin äkmä:gi tä:ndirdä yanar (AD: 173)
1672. Fäqirin ta:vıgı da doğmaz (AD: 173)
1673. Fena bilmägdänsä bilmämäg daha äyyidi (AD: 174)
1674. Filisi o:lmıyan, filisä dägmöz (AD: 174)
1675. Gec gälän mısa:fırın gilä:yligi ö:ziydä:ndi (AD: 214)
1676. Gec ta:ptım, tez itirdim (AD: 214)
1677. Gecä ipäk, gündüz köpäk (AD: 214)
1678. Gecä müştä:risi ya ḥe:rḥiz o:lı, ya da hiz (KES: 107)
1679. Gecälär ḥälvä yällär qaçallar (ITAÜİ: 139)
1680. Geçän ge:çti gälänä, (indiyä) baḥ (AD: 215)
1681. Geçän illär ümürden ge:çiri (ITAÜİ: 139)
1682. Ge:çi can va:yında, qassab pim va:yında (KES: 107)
1683. Ge:çinin a:hırı şär olsa, (ämä:li azarsa) çoban äkmä:gini yär (AD: 215)
1684. Gäl bu adamnan ä:kin äk biçin biç (AD: 206)
1685. Gä:ldi yat, ge:tti yat (AD: 206)
1686. Gälän a:ldı, gidän a:ldı, bizä nä qa:ldı (ITAÜİ: 139)
1687. Gä:lin çiçäk här de:diği garçäk, kä:yin ilan här de:diği yalan (AD: 207)
1688. Gä:lin yüz il yaşa:dı, ye:ngi be:lin qurşa:dı (AD: 207)
1689. Gä:linin äyyibini kä:yin nänä:sinnän sor (AD: 207)

1690. Gä:linnän girär küräkännän çıhar (AD: 207)
1691. Gä:midä o:tırıp gä:miçinin gö:zini çıha:rdırı (KES: 99)
1692. Gänä gä:ldi fa:slı bahar (AD: 208)
1693. Ge:tti bizim çağımız, hüzän o:ldu ba:ğımız, yel o:ldu ya:ğış o:ldu tö:küldü yarpa:ğımız (AD: 214)
1694. Ge:tti oğ kimin, dö:ndi poğ kimin (KES: 107)
1695. Ge:ttiğ gä:lin görmäğä, gä:lin ge:dip tüzäk yığmağa (AD: 214)
1696. Ge:vli ba:lıg istiyän sa:viğ suya girär (AD: 217)
1697. Ge:vli ho:ştı, baba:sının oca:ğı var (ITAÜİ: 139)
1698. Gä:zdım İra:n'ı Tura:n'ı, cännät buldım bura:nı (AD: 205)
1699. Gıdän gün gä:ri dönmöz, günü günä çalsav da (AD: 216)
1700. Go:rı var kâ:fini o:lsın? (AD: 208)
1701. Gög yığlama:yınca yer gülmöz (AD: 211)
1702. Gögçe muncuğ kimdâ:di, mâ:nim ge:vlim onda:dı (AD: 211)
1703. Gö:rdüv hânäk, görmâ:div gârçäk (AD: 209)
1704. Görmâ:mişi a:ltuna kablasav, daşsa:ğı pâ:kır çıhar (ITAÜİ: 139)
1705. Görmâ:mişin ä:linä bit düşüp (AD: 209)
1706. Gö:tümün ye:rin e:dim, gör sänä nälär e:dim (AD: 209)
1707. Göz açma:mış kör yara bala:sına bân:zisân- bân:ziri- (AD: 209)
1708. Göz dâ şirin, tanä dâ şirin (ITDA: 235)
1709. Göz görmöz üz utanmaz (AD: 210)
1710. Göz var ziyarat e:dili, tıfirmäğä dâ göz var (AD: 211)
1711. Gözäl ona diyällär, gözäl söz ko:nışı (AD: 211)
1712. Gözâ:li sevällär evä ge:çincä, äkkili sevällär ölüp ge:dincä (AD: 212)
1713. Gö:zi bäyyüklığtä:di, a:clıg be:lini kırıp (KES: 104)
1714. Gö:zünü yumdı a:ğzını a:çtı (AD: 210)
1715. Güciy çatma:dığı işä girişmä (AD: 211)
1716. Güldän tikän, tikännän gül (AD: 211)
1717. Gülär üz duşma:nı alda:dı (AD: 213)
1718. Gülün a:ltında köz var (ITAÜİ: 140)
1719. Güma:nlı (g..) ö:zinnän gırpıldar (KES: 105)
1720. Gün günnän bätâ:rdı (AD: 213)
1721. Günâ:hinnän sa:kınmıyan öz suçuna giriftar o:lı (AD: 213)
1722. Gündä bir dala konar (AD: 213)

1723. Günü günä satma (AD: 213)
1724. Güz bızavı kimin, hä yisän ya:tısan (AD: 211)
1725. Güzgüyä baḥ, üzüy gör (ITAÜİ: 140)
1726. Ğadda:rı Allah'a täslim et (ITAÜİ: 140)
1727. Ğa:fil kuşun a:vçısı çoḥ o:lı (AD: 171)
1728. Ğayrät paylananda ḥa:zır dä:gildi (AD: 172)
1729. Ğazab a:tına minipti (AD: 172)
1730. Ğäm yardan vafa:lıdı hiç döndärmäz üz männän (AD: 172)
1731. Ğä:ribin para:sı pul, ḳa:rısı dul (AD: 173)
1732. Ğurbä:tin ata:şısı yurdun tütünü kimin parlaḡ dä:gi (ITAÜİ: 140)
1733. Ḥa:ḥın ä:lin ö:pincä, öz ä:limi öpäräm (AD: 113)
1734. Ḥa:ḥın sä:si, ḥäḳḳin sä:si (ITAÜİ: 140)
1735. Ḥa:ḥın ḳädrini bilän öz ḳädrini bili (AD: 113)
1736. Ḥa:ḥı sa:ḳḳız e:dip çä:yniri (AD: 113)
1737. Ha:ḥsı äşşägä mindiḡ o:sırḡan çıḥtı (AD: 236)
1738. Ḥäḳ aldanmaz (AD: 110)
1739. Ḥä:ḳli ḥäḳinnän vazgeçmäz (AD: 110)
1740. Ḥa:ḥının to:zı tükä:ni, дәllinin sö:zi tükänmäz (AD: 113)
1741. Ḥama:mçının ta:sı yoḥ peştama:lın orta:sı yoḥ (ITAÜİ: 140)
1742. Ḥamam suyıdan ba:cılıḡ e:diri (AD: 112)
1743. Ḥama:vın kör be:giri kimin a:ḥır gä:tirip (KES: 54)
1744. Ḥam дә:mir dö:gülmäz (AD: 114)
1745. Ḥa:nçı Ḥa:nında, yo:lçı yo:lında (AD: 114)
1746. Ḥarab yolda:şısı ye:rindä ḳoy geç (AD: 114)
1747. Hara ge:ttim ba:lıḡ ba:şısı arpa äkmä:gi (AD: 236)
1748. Harda mäytär orda attar (AD: 236)
1749. Ḥa:tun so:yıp, ḥala:yıḳ girip (AD: 113)
1750. Hava insa:nı ha:viyäyä atar (ITAÜİ: 141)
1751. Hava:nın sä:sine, дәstä:si säbä:ti (AD: 237)
1752. Hava:sın tärk ädän här şeydän ämin o:lı (ITAÜİ: 141)
1753. Ḥaya:sızdan üz göz olma (AD: 112)
1754. Ḥiläbaz bir ev yıḥmasa bir ev yapmaz (AD: 112)
1755. Ḥaya üzdä bir ḳatra sudı (AD: 112)
1756. Hay huy bazara bir gül gä:lipti (AD: 112)

1757. Hay huy bitär dünyä bitmäz (AD: 237)
1758. Һа:yınnan bir şey sorma (AD: 114)
1759. Hә çа:mırı bälä yuğurulıptı (AD: 243)
1760. Hә de:div ma:lım mülkim hiç demä:div ö:lüm var (AD: 243)
1761. Hәdiyäydän kız a:lınmaz (ITAÜİ: 141)
1762. Hә kә:rki kimin öz ö:güvä çә:kisän (AD: 243)
1763. Häm adağtan, häm budağtan o:ldığ (AD: 242)
1764. Һәмд edänlär cännät ählin ävväl zümrä:sidi (ITAÜİ: 141)
1765. Hämä lätä мәzzә:қи o:ldı (KES: 54)
1766. Häm sığırı kә:sti, häm küpi kırdı (AD: 242)
1767. Һәмzә be:gir ö:ldirip, yığışın qarğalar (KES: 54)
1768. Һәнәк һәнәк , (g..)e vurdılar dägänäk (KES: 55)
1769. Hә nänә:mi soran var, baba:mı soran yoğ (AD: 243)
1770. Hәр a:şıqın bir-beş-gün dävra:nı var (ITDA: 237)
1771. Hәр ağa:cın kölgә:si olmaz (AD: 237)
1772. Hәр ay Receb olmaz, olsa da äcäb olmaz (ITDA: 237)
1773. Hәр bağça:nın öz ba:ğçıva:nı var (AD: 238)
1774. Hәр çа:lınan da:vılın ögündә:di (ITAÜİ: 141)
1775. Hәр e:vin bir әdәbhәna:sı var (AD: 237)
1776. Һе:rһiz evlad baba:sının oca:ğında pәncär äkär (ITAÜİ: 141)
1777. Һе:rһiz! arabanada bel var (AD: 117)
1778. Һе:rһizdän қала:nı fa:lçıya ve:rdi (AD: 117)
1779. Һе:rһizdän sora ba:şıva a:ltun al (ITDA: 237)
1780. Hәр hürän köpәgә daş atsay da:şlığ tükә:ni (AD: 242)
1781. Hәр insa:nın sö:zi bir дә:gi (AD: 237)
1782. Hәр insan sa:ldığı çul üzә:rinä o:tır (ITAÜİ: 141)
1783. Hәр işin ö:gündә Alla:h'ı ya:dıva sal (AD: 237)
1784. Hәр қа:zuğa bir torba asar (AD: 240)
1785. Hәр қәбилә:nin bir köpә:gi var, sән o қәбилә:nin köpә:gi olma (AD: 239)
1786. Hәр қарәyә bulanан matran olmaz (AD: 240)
1787. Hәrkäsә һürmät elä sä:niy de һürmä:tiy o:lsın (AD: 241)
1788. Hәrkә:si ignädän ipligä қадär sa:yır (AD: 240)
1789. Hәrkäs nänә baba cigә:ridi (AD: 241)
1790. Hәrkäs öz e:vinin һизmä:tçisidi (ITDA: 238)

1791. H rk s  z sufra:sinnan y r (AD: 240)
1792. H r  u   a:hin olmaz (AD: 240)
1793. H r  uyunun suyu i ilm z (KES: 120)
1794. H r k p y  girip boya:nmıyıp (AD: 241)
1795. H r mev :nin m vsimi var (AD: 242)
1796.  ersev :rli  z nginli t n daha fazla dost yı ar (AD: 116)
1797. H r e:vil n Allah'tan  a:yri aridi (ITA  : 42)
1798. H r su a Alla bir da  ba a  alsa:ydı g n h  alma:zdı (AD: 239)
1799. H r  eyd n  irin dildi (ITA  : 142)
1800. H r  ey  duda  b z r (AD: 238)
1801. H r  e:yin baha:lısı ucuzdı (AD: 239)
1802. H r yımirtadan c c   ı maz (AD: 242)
1803. H r zaman  zd :di (AD: 238)
1804.  as n  usen i in yı la:mır,  alim i in yı lırı (KES: 52)
1805.  as n so  d :girm :nidi (AD: 109)
1806.  ast :nin ge:vli nar ist r (AD: 115)
1807.  a ir d   alaba:lı tan ho: tı (AD: 110)
1808.  a i a i  :ni ilan  alsa incitm z (AD: 110)
1809.  ul  bar  k , Bile kepr ek . (K rt e) (ITA  : 142)
1810. Hul  naib, b l  ka:tib, v l h o:lup haznadar (ITA  : 142)
1811. He s l   usen m,  al nd r m (AD: 243)
1812.   km t bir filis  a:tri in bir dinar sarf ed r (AD: 11)
1813.   km :tin ca:nı uzundu (AD: 111)
1814.   km :tin ign :sini y n,  uva:ldız sı ar (AD: 111)
1815.   km tt n p hl  vurulmaz (AD: 111)
1816.   km t yatsa adam ada:mı y r (AD: 111)
1817. H n :r v var i a ba la (ITA  : 142)
1818.  usen n sora  ar  girdi (AD: 109)
1819.  i var  evirk :si yo: tı (AD: 47)
1820.  ti iyi suya tifold  (AD: 47)
1821.  dar y  d ny  da:rlı ı diy ll r (AD: 46)
1822.  ftar kaba:bıyla, h rk s arba:bıyla (ITA  : 142)
1823.  gid bir d f ,  or a an y z d f   :li (AD: 52)
1824.  gidin k :t s ,  ilincini da:yısında sınar (AD: 52)

1825. İlan dällügünä barmağ dürtiri (AD: 52)
1826. İlan fäkirsä dä zähirlidi (AD: 52)
1827. İlan kâ:silmiş kıyırığını unutmaz (Ats: 91)
1828. İlan kimin ahar, äkräb kimin sohar (Ats: 91)
1829. İlan sıcağ yerä ögrä:nip (AD: 52)
1830. İlanam torpağ yim? (ITAÜİ: 142)
1831. İla:nı basmasav çalmaz (KES: 31)
1832. İla:nı göränä nä'lät, görüp ö:ldürmäyänä nä'lät (AD: 53)
1833. İla:nın a:ğına da qarä:sinä dä nä'lät (Ats: 93)
1834. İlannan olan, torba dağa:rcığ ahta:rı (AD: 53)
1835. İnci o:ğlı sara:yı o:ldı (AD: 54)
1836. İncig harda, rüh-can- orda (AD: 54)
1837. İnäğ gizli boğa yär, a:şikar doğar (AD: 54)
1838. İnä:gi üstündä namaz kılmı (ITAÜİ: 143)
1839. İnsan gö:zini torpağ toh etmäzsä hiçbir şey toh etmäz (AD: 46)
1840. İnsan kissä:sinä äl vursa här gün böräk paqlava yär (AD: 46)
1841. İnsan nä bularsa dilinnän bular (AD: 46)
1842. İnsa:nın öz yurdu här şeydän gözä:ldi (ITAÜİ: 143)
1843. İnsan olan bir däf'ä ö:li (AD: 46)
1844. İrağ ye:rin dögmä:ci hollaydan dö:güli (AD: 48)
1845. İsitmä titrämä:ni borçtan a:lı (ITAÜİ: 143)
1846. İstiri häm bäläş o:lsın häm dä otlanma:mış o:lsın (AD: 48)
1847. İş hästä:si, söz usta:sı (AD: 48)
1848. İşin a:hırına bah (ITAÜİ: 143)
1849. İşin bilmäyän kişilär, sora po:hını işlär (AD: 49)
1850. İş kırıldı be:şigdä da:ğıldı (AD: 49)
1851. İşliyä:nin älinnän, o:hunmuşun dilinnän bilini (AD: 49)
1852. İtän inägä härkäs säháb çıhar (AD: 47)
1853. Qaba:ğın ba:şın uçurttu (AD: 147)
1854. Qa:buğu bir türlü, içi bin türlü (ITAÜİ: 143)
1855. Qaçanı tut, kalan ma:lımızdı (KES: 83)
1856. Qaçmağ igidliğin ya:rısdı (ITAÜİ: 143)
1857. Qa:dın dünyädä cännät vä cähännä:mdi (AD: 18)
1858. Qa:dın qa:birğa sümügü kimindi düzälmäg istäsäv kırılı (AD: 18)

1859. a:dını dinnä ona uyma (AD:19)
1860. a:dının ara:bı äbir aza:binnan ara:btı (AD: 19)
1861. a:htıv öz e:viv yıhtıv, düştüv a:ın e:vin yıhtıv (KES: 84)
1862. a:lıbtı öz ba:şına, ö:rtüptü bez ba:şına (AD: 179)
1863. allanu äccı lala:ı alda:dırı (AD: 179)
1864. allanuın zara:rını bibär äkännän sor (AD: 179)
1865. allanu uçtı dama, välvälä düştı (a...)a (AD: 179)
1866. an ussu olmaz (AD: 179)
1867. a:pıv alan a:pısı a:lını (ITAÜİ: 143)
1868. a:pıyı baqlayan uda la:bud açar bir gün (AD: 175)
1869. ara:nıg yerä päştav sıırı (AD: 175)
1870. ara:nıgın a:ırı a:ydınnıgıtı (AD: 175)
1871. arda:şın bäyyüğü baba:dı (AD: 176)
1872. ardaşlar dö:güştü ähmäqlär ina:ndı (AD: 176)
1873. arda:şsız olan, ana:tsiz uş kimindi (AD: 176)
1874. arğa bala:sı o:lanı, sıçmağa va:ıt ta:pmırı (KES: 85)
1875. a:rına:nın da duşma:nı var (AD: 177)
1876. Kar udurtu, maya:nı ye:dirtti (ITAÜİ: 143)
1877. a:rpız yänsän? Yosa, (bostan yolansan) baqlvan öldüränsän? (AD: 176)
1878. assab dö:güşünä bä:nziri (AD: 189)
1879. assab öz nänä:sine dä sümük satar (AD: 189)
1880. aşa:nmıyan yerlä:ri a:şırı (ITAÜİ: 144)
1881. Ka:tibä sarmaya göz, geväzäyä dä sö:zdi (AD: 193)
1882. Ka:tibin nä suı var? udam diyip yaz bälä (AD: 193)
1883. Kavälli kimin, gündä bir köydäsän (AD: 194)
1884. a:vun rāngtān dā:gi (AD: 179)
1885. azan ottan, bäniadām äkättān (AD: 177)
1886. azan üç daş üstündä urulu- durar- (AD: 177)
1887. azanc udırdı, maya:nı yıpti (ITAÜİ: 144)
1888. azanda et alma:dı üşkünür baş a:ldırdı (ITDA: 241)
1889. a:zı Alla:h'ın as ulıdı (AD: 178)
1890. a:zı ki şahad ä:lindä äsirdi (AD:178)
1891. a:zı ra:zı, müftiyä nä:liğ (AD: 178)
1892. Keçäl ba:şına läşkä nä yapar (AD: 194)

1893. Keçäl hălvä yär, para:sına minnät (AD: 194)
1894. Keçäl kaz ba:şın ya:hırı, yän yel o:lı, yän ya:ğış (AD: 194)
1895. Keçäl keçäl tas keçäl, kış gä:li bayra:mdı, gänä gä:ldi yaz keçäl (AD: 194)
1896. Keçäl kärküz baş ka:ldırdı (AD: 194)
1897. Keçällär ça:yı içällär kaçallar (ITDA: 242)
1898. Käfän çalmağtan zä:ngin o:lınmaz (AD: 195)
1899. Käfän para:sı mänä ola:şsın o gor bä gor ge:tsin (AD: 195)
1900. Qähpä:ni , (s..) öldürmüz, bā‘büz ö:ldiri (AD: 188)
1901. Qährimnän mars o:ldım ka:ldım (ITAÜİ: 144)
1902. Käl baş tarağ istämüz (AD: 194)
1903. Kaldän karamat, cindirdän bit ha:sıl o:lı (KES: 98)
1904. Qäläm al ä:livä, içimi yaz (AD: 189)
1905. Qäläm bildiğın yazar (AD: 190)
1906. Qäläm kilinctän käskindi (AD: 190)
1907. Qälämnän ya:zılan, baltaydan bo:zılmaz (ITAÜİ: 144)
1908. Källä gä:ti dilsiz o:lsın (AD: 195)
1909. Kamal qälämdän incä:di (AD: 195)
1910. Kar a:vıldan nä annar (AD: 194)
1911. Qärä aspat, be:şigiv al damda yat (ITAÜİ: 144)
1912. Qärä aspa:tın sa:vıgı, pinä täpär ta:vıgı (ITAÜİ: 144)
1913. Qärä aşşäk gök ba:dıncan koy ka:rşıva çal ba:şıva (ITAÜİ: 144)
1914. Qärä göz sürmä istämüz (AD: 189)
1915. Qärädä gäzän, izi bilinmüz (AD: 188)
1916. Qärädän oyana boyag var? (KES: 89)
1917. Qärädän sora ağ olmaz (AD: 189)
1918. Kärä:viz, va:hıti gä:li görä:riz (AD: 195)
1919. Kärük'ün qäl'ä:si var, ye:rlisinä bälä:si var (AD: 195)
1920. Kärükli ildä yüz kıran kırsiyä para:sı ve:ri (AD: 194)
1921. Kärvan göç e:tti, biz ka:ldıg ya:rı yolda (AD: 195)
1922. Qırh dä:girmändä bir pulça:sı- bir a:vuc unı- yo:hıti (AD: 190)
1923. Qırh kuruş ve:rđi, qırh dägänä:gi dä ye:di (AD: 190)
1924. Qırılan kol ä:gri bitär (AD: 191)
1925. Qırımızi könak kimin yaħa:sınnan ya qo:lınnan hä gö:rili (AD: 191)
1926. Qısır arvad, sügüt ağa:cına bänzär (AD: 192)

1927. Qışqanan ya:stıǵ istämäz (ITAÜİ: 145)
1928. Qısmä:tinä ra:zı olana Allah ve:ri (AD: 189)
1929. Qış günä:şı kimin häsrä:tindäyäm (AD: 192)
1930. Qış günü yorǵan, yaz günü ayran (AD: 192)
1931. Qışa bir qārā sa:vıǵ diyällär (AD: 192)
1932. Qışın orta:sında ba:ǵçıvan qa:vılmaz (AD: 192)
1933. Qıştan çılıtı oǵla:ǵım, qış gö:tinä barmaǵım (ITDA: 242)
1934. Qız kö:pridi här gälän basar geçär (AD: 191)
1935. Qız küllüqtü tez bäyyük o:lı (AD: 191)
1936. Qızımız varsa qo:çımız da var (ITAÜİ: 145)
1937. Qızını medh edän nänä, mäğä o:nı da:yısına ve:rsin (AD: 192)
1938. Qızı ola:nın günüsü o:lı (AD: 192)
1939. Qızı olan tez qoca:lı (ITAÜİ: 145)
1940. Qızıv o:ldı, günüv o:ldı (AD: 192)
1941. Qızıv o:ldı, qırmızı do:nı çıhart (AD: 192)
1942. Qızla:rını o:hutmıyan millät oǵlanla:rının säfalä:tinä aǵlasan (ITAÜİ: 145)
1943. Qız var ye:ddi oǵlana däğär (AD: 191)
1944. Ki adar bir nisan, mäğär cäva:hir misal (AD: 50)
1945. Kiba:rlıǵ Allah'a gä:lipti (AD: 203)
1946. Ki äl kırılısın, bir ba:şı yola aparmasa (AD: 50)
1947. Ki (g...) bir tumanda (ITAÜİ: 145)
1948. Ki ö:lini bir qazan suydan çıha:rttı (ITAÜİ: 145)
1949. Kilimin dört üçünü suya ve:rip-sa:lıp- (AD: 203)
1950. Qılı yağdan a:yırır (AD: 193)
1951. Kim kimnän ävväl öläcä:ǵını Alla bili (ITDA: 242)
1952. Kimsä öz gö:zinä kö:rliǵ istämäz (ITDA: 242)
1953. Kirli adama kimsä ya:hın düşmäz (ITAÜİ: 145)
1954. Qız yalan, oǵlan yalan ümrümä düştü talan (KES: 94)
1955. Qızılıcǵ ata:şı kimin tez yanar tez sönär (ITAÜİ: 145)
1956. Qo:lı kırılıp aya:ǵını ba:ǵlıllar (ITAÜİ: 145)
1957. Qona:ǵı gälä:nin qaza:nı boş qalmaz (AD: 181)
1958. Qo:nşı gä dö:ğişä:ǵın, dalda qoy ba:rışa:ǵım (KES: 92)
1959. Qo:nşı qızı o:surǵan o:lı (AD: 181)
- 1960 Qo:nşılıǵ ve:rdi a:rdınca gä:ldi (KES: 92)

1961. Qo:nşıma şär o:ssın,he:rim içindä o:ssın (KES: 93)
1962. Qo:nşıya umudlı ola:nın äkmä:gi doğra:nmış ka:lı (KES: 92)
1963. Qorhağan ya:rı yoldan dönär (AD: 180)
1964. Qoy ca:nım çıhsın häp öz e:ttiğimdi (ITAÜİ: 146)
1965. Qo:yın ba:şlı kurt dişli (KES: 93)
1966. Qo:yın da ge:çi aya:ğma gidär (AD: 183)
1967. Qo:yın görmä:mişsäğ kıyyığını gö:rmişğ (ITAÜİ: 146)
1968. Qo:yını qurta ısmarla:dı-ısmarlırı- (AD: 183)
1969. Qo:yınlar bir yärä yığışanda, kurt da qorhar (AD: 183)
1970. Qo:yınımda sänäd ağlar (AD: 183)
1971. Qo:zı toz a:nnırı (AD: 180)
1972. Köhäydän hisablaşan bo:rclı çıhar (AD: 202)
1973. Kölgäyä päştav sıhırı (KES: 105)
1974. Köpägä äkmäk ver sıfläyä vermä (AD: 198)
1975. Köpägä nanca daş çalsay, o ğarta havlar (AD: 198)
1976. Köpä:gi ac qoy arhavca düşsin (AD: 198)
1977. Köpä:gi gül ağa:cına ba:ğlırı, a:dını mo:ndi qo:yırı (AD: 199)
1978. Köpä:gi sämiz etmä ki sä:ni ye:sin (KES: 102)
1979. Köpä:gin ge:vli sümüktän ho:ştı (AD: 199)
1980. Köpäk girsä tük tökär (AD: 197)
1981. Köpäk qasabhanadan bir ayağ apa:rdı, o da öz aya:ğıydı (AD: 197)
1982. Köpäk köpäk e:tini yemär (AD: 197)
1983. Köpäk sümük kırar, kıyırığının kuvva:tıydan (KES: 100)
1984. Köpäk sümüktän qaçmaz (KES: 100)
1985. Köpäktän ac, ilannan çılpağ (AD: 197)
1986. Kördän va:yı gö:zlilär-äläm- här va:hıt ettän pilav yellär (AD: 200)
1987. Kördän ye, häkqi ortada qoy (AD: 200)
1988. Kör ä:lindä bit gö:rđi (AD: 200)
1989. Kör göz işiği sevmär (KES: 103)
1990. Kör göz kıla:vız istär (AD: 201)
1991. Kör göz mili ne:diri (AD: 201)
1992. Kö:rin tutuşu, ka:rın vuruşu (AD: 201)
1993. Kör körä diyär, atlan ö:güvdä kıyu var (AD: 201)
1994. Kör o:dı, düştüğü kıyuya bir dä düşär (AD: 200)

1995. K r olana k d r bir g z h sr :tind  (AD: 200)
1996. K r o:ssın o g z do:stına ha:yın ba ar (AD: 200)
1997. K r o:ssın o g z  z du ma:nını ta:nımaz (AD: 200)
1998. K r pisig, e:vinn n her g rm z (AD: 200)
1999. K r ye:di k s  sı tı (KES: 103)
2000. K :t  adam  yyi ada:mın k :drini bilm z (AD: 199)
2001. K :t g n b yy g n  adara  oy (AD: 202)
2002. K :ymiz  bir ta:zı g :lip bo:yınında halta:sı yo  (ITA İ: 147)
2003.  umar para:sıydan ca:mi ya:pılmaz (AD: 187)
2004.  uma:r ının ca:nı sa ık n m flis a:cınnan  lm z (AD: 187)
2005.  urru dirs gd n sa:mırsa  d :g lm z (KES: 91)
2006.  urru  urba:nıv o:lım, ya  ba: ıva dola:nım (KES: 91)
2007.  urta de:dil r:  oban ol, de:di: aya: ım ya:lındı (AD: 188)
2008.  urt ac olsa  urt y r (AD: 184)
2009.  urt a: zınnan  uzu a:lınmaz (AD: 184)
2010.  urt bizd n ira  o:ssın, ye:di i  uyrı  o:ssın (AD: 184)
2011.  urt d :risini d :gi ti (AD: 184)
2012.  urt g :ldi,  ak al g :ldi (AD: 185)
2013.  urt ka:rnınnan  ı tı,  ak al ka:rnına girdi (KES: 91)
2014.  urt  ırdı  ak al ye:di (AD: 185)
2015.  urt  ıyamata k d r  almaz (AD: 185)
2016.  urt  urtı yem z (AD: 185)
2017.  urttan g l r,  o:yınnan yı lar (AD: 184)
2018.  urttan  or an  oban olmaz (AD: 184)
2019.  urttan  or an  o:yın b sl m z (AD: 184)
2020.  urttan  or an, k p g b sl r (AD: 184)
2021.  urttan  o:yın bir ar ta su i ar (AD: 184)
2022.  urttan y r,  o:yınnan  ıvan ed r (AD: 184)
2023.  u  da   md  t k ya amaz (AD: 186)
2024.  u  u urdan kimin g :z v he dam divarda:dı (AD: 186)
2025.  u a d n s :piri (AD: 187)
2026.  uyı d rindi, suyu s :rindi (AD: 188)
2027.  uyıya ipsiz  :nilm z (ITDA: 243)
2028. K   g arvad  r g ba: ı, b yy g arvad oca  ba: ı (AD: 202)

2029. Küççügtän hata, bəyyügtän ata (AD: 202)
2030. Küççüğü kan, bəyyüğü furkan (AD: 202)
2031. Küfür Ähmäd küfür o:ħırı, ye:rin görär küfür o:ħır (KES: 97)
2032. Läläm diyär avan ol şä:ri baştan qavan ol (AD: 217)
2033. Läylan cärrä:sinä Be:şir çämbärä:si taħırı (KES: 110)
2034. Läylä bilä yatmaz (AD: 217)
2035. Lirä dä küççügtü (AD: 217)
2036. Luqmalar haram o:lıp düä‘lär müstəcab olmaz (ITAÜİ: 147)
2037. Mal a:rdı gidär (AD: 218)
2038. Mal gidär bir yerä, güman gidär bin yerä (AD: 218)
2039. Mal maläk mal haramak, a:tıv cilä bağlama (KES: 111)
2040. Mal ö:zini göstä:ri (ITDA: 245)
2041. Mal sähä:binä bänzämäzsä həra:mdı (AD: 218)
2042. Mal ta:pılı can ta:pılmaz (ITAÜİ: 147)
2043. Mal üç kərə adama baş vurar, küstiysä dönmöz (AD: 218)
2044. Ma:lı gidä:nin ima:nı da gidär (KES: 112)
2045. Ma:lı ya baba:sı ö:lmiştän, ya ke:fi gä:lmiştän al (AD: 219)
2046. Ma:lını et yär, ca:nını bit yär (AD: 219)
2047. Ma:lıv mal olma:sın, baza:rıv bazar o:lsın (AD: 219)
2048. Ma:lıvı hə:rħiz apa:rdı, aqlivä nä o:ldı (AD: 219)
2049. Manaraya äkmäk ola:ştı (AD: 225)
2050. Manqas pala:nı kə:sti (ITAÜİ: 148)
2051. Marağ insa:nı mezara apa:rı (AD: 218)
2052. Ma:vıldıyan pisig sıçan tutmaz (AD: 219)
2053. Mäclistä hə:zır o:lmiya:nın arva:dını kişiyä verällär (ITAÜİ: 148)
2054. Mägä hərab qo:nşının həqqinnän bäs Alla gä:lsin (ITAÜİ: 148)
2055. Män billäm na:hı inä:gin bıza:vidı (AD: 221)
2056. Män bunun cäma:dilävvä:lini ta:nıram (AD: 221)
2057. Män de:dim dä:rtli mänäm, bilmä:dim männän dä:rtli çö:ħıymış (AD: 221)
2058. Män de:dim gäm aza:lsın, gäm gä:ldi gäm üstünä (AD: 221)
2059. Män diyiräm babam a:cınnan ö:ldi, o diyiri həlvä külçä yo:ħıydı ye:sin (KES: 112)
2060. Män diyiräm hə:dimäm, o diyiri uşağtan nä:yiv var (AD: 222)
2061. Män ä:ktim hər gälän dä:rdi (AD: 220)
2062. Män gözälä, gözäl demäm, gözäl mä:nim olmasa (ITAÜİ: 148)

2063. Män ha:nçı sän kärva:nçı (KES: 112)
2064. Män içtän yara:lıyam (AD: 220)
2065. Män istädım haḥ safa:sını sürdi (AD: 220)
2066. Män ko:ydim ge:ttim, siz sa:ğlıgtan qala:sız (ITAÜİ: 148)
2067. Män o:nın için a:ğlıram ä:lim namärd ä:lindä:di (AD: 221)
2068. Män ra:zı, sän ra:zı, nä qa:rışı kör qa:zı (KES: 113)
2069. Män sä:nsiz bir pula dägmäm (AD: 222)
2070. Mänä yoḥ içinä boḥ (ITDA: 2245)
2071. Mä:ni bir ilan ça:ldı, dilimi bilän ça:ldı (AD: 222)
2072. Mä:nimkini ver, sä:nivki qa:lsın (AD: 222)
2073. Mänän a:ldıgını mänä sa:tırı (AD: 222)
2074. Mäscidtä minbär yapmadan kör asa:sını daya:dı (AD: 220)
2075. Mäşürdi: özlä:ri ça:lsınlar, özlä:ri oyna:sınlar (ITAÜİ: 148)
2076. Mäşürdi: sıgır ba:şı küptä a:sı qa:ldı (AD: 158)
2077. Mäşürdi: uşağımız yoḥ ätä:gimiz poḥ (KES: 27)
2078. Mäytä:rçi çal hisa:bımız do:ğrı gä:ldi (AD: 224)
2079. Mısa:fir yemä:ği yisän? (AD: 220)
2080. Mirvä:ti duḥtor mirvä:tinä dö:ndi (ITAÜİ: 148)
2081. Muḥarram sıgırına dö:nıpti (AD: 219)
2082. Mulla mulla:di, üzümü za:lḥımıydan yär, diyär güllä güllä:di (KES: 113)
2083. Mulla Nasraddin de:di: arvad hiç sö:züv tutma:mışam bunı tutacağam (AD: 223)
2084. Mulla Nasraddin de:di: ye kürküm ye (AD: 223)
2085. Mulla Nasraddin ḥäkä:ti o:ldı (AD: 223)
2086. Mulla Nasraddin kıyırısız äşşä:giynän kıyırığı hä gäbädä:di-de:di- (AD: 223)
2087. Mulla:nın ağa:cı cänntän çıḥıp (ITAÜİ: 148)
2088. Mutrıb o:lsın öz to:yı o:lsın (ITDA: 246)
2089. Na ğarta do:stıy varsa, o ğarta da duşma:nıy var (AD: 226)
2090. Na:ḥırçılığ e:diri, äkmäk yığmağ äyyibinä gä:liri (KES: 114)
2091. Naḥırda inä:gim yoḥ, na:ḥırçıdan hisa:bım çoḥ (AD: 225)
2092. Na:ḥırı yapan äkmä:gi dä yığar (KES: 114)
2093. Na:kışa baḥma naḥkaşa baḥ (AD: 227)
2094. Namaz kıлмаğtan allı şışip (AD: 226)
2095. Namärd arḥadan söz diyär (AD: 226)
2096. Namärdä bel bağlama kırar be:löv (AD: 226)

2097. Namärdä yaħa vermä (AD: 226)
2098. Nanca bu qärä köpä:gin ca:nı sa:ğdı uşa:ğvız hä bälä sıçar (KES: 114)
2099. Nardan şäkär kız evlä:ndirilmäz (AD: 225)
2100. Nä baha:rdı nä dä güz, hardan gä:ldi bu Närgüz (AD: 228)
2101. Nä çalaram nä bo:ğılam (AD: 229)
2102. Nä ga:muş sa:ğmışam, nä dä devä kırhmışam (AD: 231)
2103. Nä ga:vur nä müslüman düşmä:sin mä:nim günümä (AD: 231)
2104. Nä gälännän üz döndär nä qaça:nı kavan ol (AD: 231)
2105. Nä işim işti, nä dä ä:lim bo:ştı (KES: 116)
2106. Nä izi var nä duzı (ITAÜİ: 149)
2107. Nä ma:liva nä hüsnevä güvä:nisän? (ITAÜİ: 149)
2108. Nä män ö:ldim kırtıldım, nä dä:rdimä çara buldım (AD: 231)
2109. Nä ö:zündä:di, nä sö:zündä:di (AD: 228)
2110. Nä suya ta:hın, nä dä sa:buna (AD: 230)
2111. Nä şayta:nı gör, nä dä qulhuvä Alla:h-u o:hı (ITDA: 247)
2112. Nä va:hıt ya:ğış, o va:hıt kış (ITAÜİ: 149)
2113. Nä va:rın bir o:ğlı var (AD: 233)
2114. Nä ya:psın yara:sı sızlırı (ITAÜİ: 149)
2115. Näcä qäbrä qo:ysınlar yardan a:yrıla:nı (ITAÜİ: 149)
2116. Nä:çi! İnsan var a:ğzı kılığına, kılığı a:ğzına uymaz? (AD: 229)
2117. Nä:çi aslan kürki o:ldı? (AD: 229)
2118. Nä:çi bu boyahana küpä:sidi? (AD: 229)
2119. Nä:çi dä:mirçi zında:nıyam hä süküt o:lım? (AD: 229)
2120. Nä:çi män dağdan gä:lmişäm? (AD: 229)
2121. Nä:çi sabır da:şıyam hä sabr e:dim? (AD: 229)
2122. Nä:çi yımırta boya:dıram sä:nivçin? (AD: 229)
2123. Nä:çi yo:ğırttı a:ğızda gö:rinsin? (AD: 229)
2124. Näfs yetmiş şaytannan şä:rlidi (AD: 227)
2125. Näfsä hor bahān, kıyamatta hisab ve:ri (AD: 227)
2126. Näfsi bäyyük o:lanı, Alla sevmäz (AD: 227)
2127. Näfsin ciha:dı, Alla ya:nında ka:firä qılinc çalmağtan daha fazla:dı (AD: 227)
2128. Näfsinä uyan düz yoldan sapar (AD: 227)
2129. Näfsivä vermä macal sä:ni e:tsin hayal (ITAÜİ: 149)
2130. Nänädän ä:mdiği süt burnınan gä:li (AD: 231)

2131. Nänäm ällärä ve:rsin, babam ällärden a:lsın (KES: 115)
2132. Nänä:nin evdä çä:ktiğini baba bilmäz (AD: 232)
2133. Nänä:si äkmä:kçi olan ac qalmaz (AD: 231)
2134. Nänä:si ögän kıızı koy kaç, ço:nşısı ögän kıızı qap kaç (ITAÜİ: 149)
2135. Nänäy qa:rınça bätä:gi üstündä do:ğıptı sä:ni (AD: 232)
2136. Nä:rdivä:nsiz dama çihılmaz (AD: 225)
2137. Nifaq do:stlığa duşma:ndı (ITAÜİ: 150)
2138. O bo:rcıdan Alla ra:zı o:lsın, nä ve:ri nä inkar edär (ITAÜİ: 150)
2139. Oca:ğına pisig siyä:ydi (AD: 56)
2140. Oca:ğında incir bitä:ydi (AD: 56)
2141. O gecä gülän, sora yığlar (ITAÜİ: 150)
2142. O göz kör o:lsın öz ğänä:mini ta:nımazsa (AD: 55)
2143. O:ğlını sünät e:diri ço:nşıya minnät e:diri (AD: 57)
2144. O:humağ, ignäydän kuyı qazmağ qädär zo:rdı (AD: 56)
2145. O:huyan ilä:ri gidär, gä:ri qalmaz (ITAÜİ: 150)
2146. O:ldı, o:ldı, olma:dı, hä:mir suyu (AD: 58)
2147. Olma tuğyan, olasan uryan (AD: 58)
2148. On barma:ğv mum etsäv, birin sö:ndirsäv hä:psi hiç o:lı (AD: 58)
2149. On bir ay işlä bir ay ye (AD: 58)
2150. O:nı ö:ldürä:nin ä:li ye:şil o:lı (ITAÜİ: 150)
2151. O:nın Äyyüb sabrı var (AD: 58)
2152. O:nın için ye:ddisi beş o:ldı (AD: 58)
2153. O:nın pisig kimin yeddi rühi-ca:nı-var (AD: 96)
2154. On ya:şında, aklı ba:şında (AD: 58)
2155. O:suran köydä qalmaz (AD: 57)
2156. Ottan gül, güldän ot (AD: 55)
2157. O üz divara sürtülü (ITAÜİ: 150)
2158. O ye:tişincä devä:nin kıuyrığı yerä o:laşı (ITAÜİ: 150)
2159. O:yın o:lsın bizim o:lsın (AD: 59)
2160. Oynamağ uşağ häqqidi (AD: 59)
2161. O zaman bilini, mä:rdi kim, namä:rdi kim (ITAÜİ: 150)
2162. Ögcä gülän sora yığlar (AD: 62)
2163. Ögünä çögän atan kimdi (AD: 62)
2164. Ö:ğüvä işiğ ya:ndır çukura düşmä (AD: 62)

2165. Ö:ldirräm diyännän qorqma (AD: 62)
2166. Ö:li inä:gin süti da:tlı o:lı (AD: 62)
2167. Ö:li inä:gin sütünü sa:ğırı (AD: 62)
2168. Ö:li qo:rıdan ye:rindä qalmaz (AD: 63)
2169. Ö:lümnän qorhan yaşamaz (AD: 63)
2170. Ö:lünü şa:hıd etmäzlär (AD: 63)
2171. Öz dilini unutan, baba:sını da nänä:sini dä unutar (AD: 60)
2172. Öz duşma:nını şäkärdän bo:ğdı (AD: 59)
2173. Öz gö:zimi duzlı gö:risän, diyisän bäkä dä:girmä:nçiyäm (ITAÜİ: 150)
2174. Ö:zi bir, ge:vli bin (AD: 60)
2175. Ö:zi gözäl olma:sın, huyı –aqlı – gözäl o:lsın (AD: 60)
2176. Ö:zi nā:di, cābilā:ti nā o:lsın (AD: 61)
2177. Ö:zi yayan, äkmāgi a:tlı (AD: 61)
2178. Ö:zimmän sora dünyä veran o:lsın (AD: 51)
2179. Ö:zindä görän ö:gindä çıhar (ITAÜİ: 151)
2180. Ö:zinnän başqa ye:ddi qo:nşıya zārā:lı var (AD: 61)
2181. Ö:zinnän bäyyügünä äl qaldirılmaz (Ats: 99)
2182. Ö:ziydän bäyyüğe sormadan iş yapma (ITAÜİ: 151)
2183. Ö:ziydän üskägä baħma, ö:ziydän alçağa baħ (AD: 61)
2184. Ö:ziy qazan ö:ziy yä (Ats: 99)
2185. Öz kızını ħa:ħın o:ğlına dä:gişmäz (AD: 60)
2186. Öz qurtı ö:zini yipti (AD: 60)
2187. Öz o:ğlını ħa:ħın kızına qurban e:tti (AD: 60)
2188. Öz yo:ndıǵı qa:zuǵı ö:zinä girdi (AD: 60)
2189. Pāklā çoħ yā:nin, āqlinā ħālāl gā:li (AD: 95)
2190. Para adam sarra:fidı (AD: 93)
2191. Para insa:nı hoş baħt etmäz (AD: 93)
2192. Para qa:zilħacā:tti (AD: 94)
2193. Para:sı ola:nın qa:nı sıca:ğdı (AD: 94)
2194. Para:sız ol, na:mussuz olma (AD: 94)
2195. Pa:dişah girmäz saraya, ħana ma'mur olmasa (AD: 93)
2196. Pıçağ ge:tti, ustıra dö:ndi (AD: 95)
2197. Pis a:ğızdan pis söz çıhar (AD: 95)
2198. Pis pisi kāsār (AD: 95)

2199. Pisig bala:sını se:vdiğinnän yär (AD: 95)
2200. Pisig toba etsä ba:şına bayaz bağlar (AD: 96)
2201. Pisigtän o:ynıyan hırımışına daya:nı (ITAÜİ: 151)
2202. Pisigin gö:zi sıçan дәllügündä:di (AD: 96)
2203. Poğ a:ltında qalsa, söz a:ltında qalmaz (AD: 94)
2204. Po:hçı hälvä:çiye mäzzäk e:diri (AD: 95)
2205. Polat pola:tı käsmäz, almaz (AD: 95)
2206. Ramaza:nın be:şi qa:ldı, bänia:dä:min le:şi qa:ldı (AD: 138)
2207. Räftä şäkär var, ama bizä görä dä:gi (AD: 139)
2208. Rähmät käfän çalana (Ats: 234)
2209. Räzilä tämäh etmä (AD: 138)
2210. Räzilin ima:nı olmaz (AD: 138)
2211. Rızık verän Alla:htı (AD: 138)
2212. Rızqsız baş yer a:ltında:dı (AD: 138)
2213. Ring üstünä ye:riri (ITAÜİ: 151)
2214. Rüh paraydan olsa:ydı a:lınırdı (AD: 139)
2215. Sä'ädät särvättä dä:gi äkildä:di (ITAÜİ: 151)
2216. Säbbäh na:hıra, aḥşam a:hıra (AD: 154)
2217. Sabırnan çiglär bişär (AD: 154)
2218. Sac äkmä:gi kimin üz asta:rı yoḥtı (AD: 152)
2219. Sa:dliğın do:stı ço:ḥtı (ITAÜİ: 151)
2220. Saf suyu bula:ndırı (AD: 153)
2221. Sağ ba:şına sa:kqız ya:pıştırır (AD: 152)
2222. Sağ mä'lüm säkät mä'lüm (AD: 153)
2223. Säḥä:bini itirän köpäk kimin hä ḥa:vlısan (AD: 154)
2224. Säḥä:bsiz kö:yi buluptı, bälä särbäst gä:ziri (AD: 154)
2225. Säkkä:lin här te:li a:ltında bin şaytan ya:tır (AD: 153)
2226. Säkkä:lini taraş e:tti, ä:linä güzgü ve:rđi (Ats: 256)
2227. Sallan bo:yuv gö:rim (AD: 153)
2228. Samana qa:zıḡ ça:hırı (AD: 153)
2229. Samavarda su qäynärkän, ataşa öz e:ttiğimdi diyär (AD: 142)
2230. Sän'ättän sän'ät ḥa:sıl o:lı (AD: 155)
2231. Sap qäynätmäğtän şäkär olmaz (ITAÜİ: 152)
2232. Sarraf дә:gilsä sarraf säkküsidi (AD: 154)

2233. Sa:viğ vurmuş ilana, Alla günäş göstärmä:sin (AD: 154)
2234. Sábät a:ltında iş görär (AD: 146)
2235. Seçä seçä düştüm hiçä (ITDA: 252)
2236. Sefalät räzil olmağtan äyyidi (ITAÜİ: 152)
2237. Sän biç män girim (AD: 153)
2238. Sän bir hizmä:li, män bir cizmä:li (AD: 143)
2239. Sän çal män o:ynıyım (AD: 143)
2240. Sän dä imamlardan imam cir cir ta:ptıv (KES: 66)
2241. Sändä:ki sändä, mändä:ki mändä (AD: 144)
2242. Sän gä:ti män yim, baħaħ kim borca batar (AD: 144)
2243. Sän harda äkmäk harda (AD: 144)
2244. Sän hä sälä bayra:mdı (AD: 144)
2245. Sän ğuruşla:rı gözlä, lirä ö:zinnän gä:li (AD: 144)
2246. Sän o:surduv män dinlämä:dim, sännän va:yı män bilmä:dim (AD: 143)
2247. Sän sağ män salamat, Alla za:lımın ğäğğinnän gä:li (AD: 143)
2248. Sän sa:ydığıv ğoy dursun, baħaħ mävlana nä yapar (AD: 144)
2249. Sän ye:diğiv ğurma:nın çincigi ce:bimdä:di (ITAÜİ: 152)
2250. Sä:nüv äyyi do:stuv duşmana ğurban o:lsın (AD: 145)
2251. Sä:si toħlığtan gä:liri (AD: 146)
2252. Säyran bunun so:nında:dı (AD: 147)
2253. Sıçan sidä:gi kimin na:mı namdan kă:smiri (AD: 158)
2254. Sığır ba:şı küptä a:sı ğa:lıptı (AD: 158)
2255. Sığır ğassabħanaya ola:ştıħtan sora pıçağ ha:zırdı (AD: 158)
2256. Sırğa:nın marağda ba:ğı var, üzümü yoħ yarpa:ğı var (ITAÜİ: 152)
2257. Sitmä satallar, borc a:lı (ITAÜİ: 152)
2258. Soğan ğupa:rttığ, ye:rinä sa:mırsağ ä:ktiğ (AD: 155)
2259. Sona kimin sudan çıħmaz (AD: 156)
2260. So:yılannan sora a:ltun al ba:şıva (KES: 73)
2261. Söz gä:ti, dur da o:tı (AD: 145)
2262. Söz var şahad istär, söz var şaha:dı ö:ziydä:ndi (AD: 146)
2263. Söz ye:rindä ğalmaz (ITDA: 253)
2264. Sö:zi ğış ça:mırkı kimindi (AD: 146)
2265. Su da:lında durmaz (Ats: 261)
2266. Su ğuşı, näcä bildiv bu işi (ITAÜİ: 152)

2267. Su ye:ri sudan sä:rin (AD: 158)
2268. Surata görä zillä çal- vurulı-(AD: 158)
2269. Susız şahir verä:ndi (AD: 156)
2270. Suydan ata:şın mafa:rı yo:htı (ITAÜİ: 153)
2271. Suyı var dâ:ni yo:htı (AD: 157)
2272. Sümügünü kırsav içindä poğ çıhar (AD: 146)
2273. Sürmä:ni gözdän çalar (AD: 145)
2274. Sürü ço:yın sändä:di, sa:tılığ mal mändä:di (KES: 67)
2275. Süt ge:vlimä maya ve:rdi (AD: 145)
2276. Şa:hinä bä:nziri (ITAÜİ: 153)
2277. Şa:mı köpägä ye:dirtmä (AD: 149)
2278. Şa:mmızdan a:rtıp çäştmezä (KES: 68)
2279. Şamnan sora kız kıantarma (AD: 148)
2280. Şamnan sora mäzzä:di (KES: 68)
2281. Şa:nsım ça:mıra ba:tıp (AD: 148)
2282. Şa:nsım här şeydä kârä:di, ya:lğuz ka:rpızda beya:zdı (AD: 148)
2283. Şattan geçänä mä'lüm o:lı (AD: 149)
2284. Şaytan çoğ bildiğinnän bir gö:zi kör o:lup (KES: 69)
2285. Şaytan ka:zdığı kuyuya düşär (AD: 150)
2286. Şaytana de:dilär: ima:nıv salamat o:lsın, de:di: bir dü'ä etmä:düvüz Alla aya:nında kabul o:lsın (KES: 69)
2287. Şän adam günäşä benzär, hara getsä ora:nı işiğlar (AD: 150)
2288. Şayta:nın bilmä:diğini biliri (AD: 151)
2289. Şayta:nın yapma:diğını ya:pırını (AD: 151)
2290. Şaytannan dârs a:lıptı (AD: 151)
2291. Şäkär e:dilän şey şäkär istämöz (AD: 149)
2292. Şämbä yahudının bo:ynında:dı (KES: 69)
2293. Şärdän uzağ kal, sännän uzağ ka:lsın (ITAÜİ: 153)
2294. Şäraf şüşä:di kırıldıysa do:ğrulanmaz (AD: 149)
2295. Şiştı sämmiz o:ldı, ö:ldi äziz o:ldı (AD: 150)
2296. Şo:hum ağa:nın, to:hum ağa:nın, gä:li gälmöz po:hum ağa:nın (KES: 69)
2297. Şubat, suya bat, damda yat (ITAÜİ: 153)
2298. Tä:lihsiz uşa:ğın nänä:sini al apa:rını (AD: 160)
2299. Tä:lihv yar ossa başta, ä:kiniv gä:li başta (AD: 160)

2300. Ta:pti a:şına, қа:ldı ba:şına (AD: 159)
2301. Ta:viğ hayva:nlıgınnan yımırta doğarkän yırtılmaz (AD: 160)
2302. Ta:viğ he:rñizi dā:gi, arvad he:rñizidi (AD: 160)
- 2354 Ta:viğın yımırta:sı ho:ştı, po:lı hāra:ptı (AD: 161)
2303. Ta:viğ kulla:bını ta:nır (AD: 161)
2304. Ta:viğ küli öz ba:şına sa:vırır (AD: 161)
2305. Ta:viğ sāmiz o:ldıgça, (g...)i dara:lı (KES: 75)
2306. Tav ta:vlıdı, sav sa:vlıdı (KES: 75)
2307. Ta:vus şışār aya:gına ba:hınca fiş o:lı (AD: 160)
2308. Ta:vusu tük için kāsällār (KES: 75)
2309. Ta:zının hızlıgınnän davşan sama:nlıgda sıçar (AD: 97)
2310. Tāk ağa:cı yel tez yıhar (AD: 98)
2311. Tāk ä:lin sä:si çıhmaz (ITDA: 255)
2312. Tākärläk ol ilärlä daş kimin düşmä (AD: 98)
2313. Tākkäyā kurban gä:lip (AD: 98)
2314. Tāmbäl här va:hıt a:cdı (AD: 99)
2315. Tāmbäl ö:zi, ö:zinä iş tapmaz (AD: 98)
2316. Tāmiz ällār do:lı ällärdän daha kıymä:tli (ITAÜİ: 154)
2317. Tāmbä:li pohtan olan binä:nin diva:rı sidäktän o:lı (AD: 199)
2318. Tohtansa äläm to:htı (AD: 161)
2319. Toқа:cı suda a:htı, bo:ynında:kın bo:ynıma ya:qtı (ITAÜİ: 154)
2320. To:pızı dā:girmän dola:ntırır (AD: 161)
2321. Toya girmäğ bir äyyib, toydan çıhmağ ki äyyib (ITDA: 255)
2322. Toyda o:yın bilmiyän, kabkacağ қа:ldır (AD: 162)
2323. Toydan sora naқara, hoş gä:ldiv Қämbär ağa (KES: 77)
2324. To:zı koz a:nırır (AD: 162)
2325. Tut yükü, al ba:cıvı (KES: 76)
2326. Tükän o:ğruvca:dı, kır tabaқа to:hınma (KES: 47)
2327. Tükli қо:yını kırt yemäz (KES: 47)
2328. Tülküyä de:dilär şa:hıdıv kimdi kıuyrıgını görsä:tти (KES: 48)
2329. Türbädän çıhmış ö:lüyä bā:nziri (ITAÜİ: 154)
2330. Tüürkmän o:ğlı göç e:tти, säyran bunun so:nında:dı (AD: 99)
2331. Tütünnän kaçan o:duna düşmäz (ITAÜİ: 154)
2332. Uşāğ bäyyük o:lnca, nänä:nin ca:nı çıhar (AD: 65)

2333. Uşağ evdä nä e:şitsä, ya:zıda o:nı diyär (AD: 65)
2334. Uşa:ğı o:lmıyan ihtiyar olmaz (ITAÜİ: 154)
2335. Uşa:ğım yoğ, ätä:gim poğ (AD: 65)
2336. Uşa:ğlığta ögrän, bäyyüklığta kazan (AD: 65)
2337. Uşa:ğsız evdä sä'ädät olmaz (AD: 65)
- 2393 Uşağ yen şo:huma, yen to:huma çäkär (AD: 65)
2338. Utanan ac ka:lı (AD: 64)
2339. Utancağ adam, işini bitiräbilmäz (Ats: 104)
2340. Utuzan , (s.....)me diyär (ITAÜİ: 154)
2341. Uzun girär, kıssa çıhar (AD: 64)
2342. Uzun ya:şlı a:ğır ba:şlı (ITDA: 257)
2343. Ücün itirän kälä:fini itiri (AD: 66)
2344. Üç qardaşa bir kilav (ITAÜİ: 154)
2345. Ürä:gindä:kini dilinä tä:pti (AD: 66)
2346. Üstüm parlar, ata:şım yaralar (AD: 67)
2347. Üz ve:rilän canavar dä:gi (ITAÜİ: 154)
2348. Üzlinin üzin tutallar, üzsizi kö:skinnän itällär (KES: 26)
2349. Üzsüz, üzünü aspab kiriydän ya:hıyıp (AD: 66)
2350. Üzüm gä:ti sa:pı olma:sın (AD: 67)
2351. Vafa:sıza ämäg verä:nin ämä:gi boşa gidär (AD: 235)
2352. Va:htında ä:kilän, va:htında çıhar (AD: 234)
2353. Var günün yarma:sının dar gününä näf'i var (KES: 118)
2354. Verän Alla, alan Alla (ITAÜİ: 155)
2355. Vicdan aza:bı üräk äzär (AD: 235)
2356. Vicda:nı olan adamnan qorğma (AD: 235)
2357. Vur ba:şına gö:zi a:çılsın (ITAÜİ: 155)
2358. Yaba:ncıdan her gälmäz (AD: 244)
2359. Yağdan yarma ka:vuştı, arada soğan bürüşti (ITDA: 260)
2360. Ya:ğınnan täşrib elä (AD: 246)
2361. Ya:ğışa ra:zı dö:güldüğ, mä:zrib a:ltında ka:ldığ (AD: 247)
2362. Ya:ğışsız buluttan nä fayda var (ITAÜİ: 155)
2363. Yağ suya ka:tışmaz (AD: 246)
2364. Yahyava ge:çisinä bä:nziri-bä:nzisän- (AD: 252)
2365. Ya kırılı belçä, ya çıhar donbalan (ITAÜİ: 155)

2366. Yala:nçı Alla:h'ın duşma:nıdı (ITAÜİ: 155)
3367. Yala:nçı ö:lünü dä şahad göstä:ri (AD: 247)
2368. Yala:nçının yolda:şı olmaz (AD: 248)
2369. Yala:nçıydan yola çıhma (AD: 247)
2370. Yala:nın bir yo:lı var, do:ğrunun bir yo:lı (AD: 248)
2371. Yalannan ya:pılan ev tez yıhılı (AD: 248)
2372. Ya märd ol mäydana geç, ya bir märdä hizmet et (AD: 248)
2373. Yanan ö:züyçin yanar (AD: 248)
2374. Ya ölläm, ya ö:ldürräm (ITAÜİ: 155)
2375. Yapmağ zor, yıhmağ kolay (AD: 244)
2376. Yarpağ tö:külsä dä ağac yaşar (AD: 245)
2377. Yara sıcağkän incitmäz (AD: 244)
2378. Yara:sına duz ço:yırı (AD: 244)
2379. Ya:rı olan yara:lı o:lı (AD: 245)
2380. Ya:rısı ka:çtı yabana, ya:rısı ka:ldı çobana (AD: 245)
2381. Ya:rsı balam bala:sı, ya:rsı ilan bala:sı (AD: 245)
2382. Ya:slı ol, pa:slı olma (KES: 122)
2383. Yatan aslan da olsa avla:nı (AD: 244)
2384. Yatan aslan da olsa fırsat gänä oya:ğındı (AD: 244)
2385. Ya:vuz ata minä:nin ka:nı a:vicında:dı (AD: 248)
2386. Ya zatta, ya süttä (ITAÜİ: 155)
2387. Yaz fäkirin yorğan döşşä:gidi (AD: 245)
2388. Yaz gäzär zäräl etmäz, ya kış ? (AD: 245)
2389. Yaz ya:ğışı tez geçär (AD: 245)
2390. Yaz ya:ttı, kış oya:ndı (AD: 245)
2391. Ye:ddi il ka:ldı uşa:ğsız, bir oğlan do:ğdı daşşä:ğsız (AD: 252)
2392. Ye:ddi ip üstündä o:ynırı (ITAÜİ: 155)
2393. Ye:diğiv sä:nüvçin gö:rdüğünü mänä sälä (AD: 253)
2394. Yel Abba:sı kimin ye:risän (AD: 254)
2395. Yelä gä:lmiş köpäk kimin he mähällälä:ri gä:zisän (AD: 254)
2396. Yel äsmäsä ağac tärpänmäz (AD: 253)
2397. Yemä:ğim yilini, fä:tiham ve:rilmäz (ITAÜİ: 156)
2398. Yemäyän için bir yän ta:pıldı (ITDA: 261)
2399. Yännän korhma, ye:miyännän korh (AD: 254)

2400. Yän ye:di, ye:miyän ça:mıra ba:ttı (AD: 254)
2401. Yer duda:ğı ibinmâz (ITAÜİ: 156)
2402. Ye:ri olmayan hâr yer vata:nıdı (AD: 255)
2403. Ye:rin a:ltı üstünnän ho:ştı (ITAÜİ: 156)
2404. Ye:rin nuru günâşsâ, insa:nın nuru ilimdi (AD: 255)
2405. Ye:rindâ gülmâ:ğini bilmiyänâ gülällâr (AD: 255)
2406. Ye:rini ta:nımıyan ye:rsiz ka:lı (AD: 255)
2407. Yätänâ yätâr, yätmäyänâ daş atar (AD: 252)
2408. Ye:tim ä:lindâ arpa äkmâ:gi (çörâ:gi) gö:rđi (KES: 123)
2409. Ye:timi (s...) her elâ (KES: 123)
2410. Yev içi hâkkinâ ye:tsin, ö:li go:r bâ go:r ge:tsin (ITAÜİ: 156)
2411. Yığlıyannan yığlar, gülännän gülâr (AD: 255)
2412. Yıhıldığı yerdän torpağ ka:ldırır (AD: 254)
2413. Yımırta çalan ta:vığ da çalar (AD: 250)
2414. Yımırta e:ttim, ya:vrı uçurtma:dım (AD: 250)
2415. Yımırta:nı päklâ:di üçünâ bira:htı (AD: 251)
2416. Yımırta:vı dişimâ ça:lmışam (AD: 251)
2417. Yırtilan (g...) sähâ:bi kissâ:sinnän gidâr (AD: 252)
2418. Yo:ğurd tö:külsâ ye:ri ka:lı, ayran tö:külsâ nä:yi ka:lı (KES: 126)
2419. Yo:htı kan ala:nım, kan ka:ldı ara yerdâ (AD: 249)
2420. Yoldaş ta:nı yola var, yolda yüz bin bälâ var (KES: 127)
2421. Yoldaş yolda sina:nı (AD: 249)
2422. Yo:lına düz gidâ:nin dırna:ğına daş dâgmâz (AD: 250)
2423. Yo:lını bil onnan a:yırılma (AD: 250)
2424. Yo:rğın ä:limi ac ka:rnım üstünâ koyaram yataram (AD: 249)
2425. Yuğu dama:ğın rähâ:tidi (ITAÜİ: 156)
2426. Yuğu dä:mirdän a:ğırđı, şäkârdän şirindi (ITAÜİ: 156)
2427. Yuğu ö:lümün karda:şıdı (ITAÜİ: 156)
2428. Yuva yıha:nın Alla yuva:sını yıhsın (AD: 251)
2429. Yük gidänâ bällidi, oğ dâgänâ bällidi (AD: 252)
2430. Yüz a:tlydan bir köyâ girmâz (ITAÜİ: 156)
2431. Yüz çanağ ba:şında kırılıptı (ITAÜİ: 156)
2432. Yüz sârçâ bir kazan do:ldırmaz (ITAÜİ: 156)
2433. Yüz tava tä:rmiyâ bir kâmâ:ri bo:rcını ödämâz (KES: 126)

2434. Za:lîma zaval yo:htı (AD: 163)
2435. Za:lîmı Allah'a havala et-e:ttim- (AD: 163)
2436. Za:lîmın hana:sı verâ:ndi (AD: 163)
2437. Zaman insana hâr şey ögrâ:di (ITDA: 262)
2438. Zaman o:lı ki hâya:lî cihana dâgâr (AD: 139)
2439. Zângin қаһар ішінä, yo:hsul baһar dıřınä (KES: 65)
2440. Zânginlârdä äġ a:çuġlıġı, fâkırlârdä kânâ'ât olsa, kimsä dilânmäz (AD: 140)
2441. Zânginliġ ge:vildä:di, malda dâ:gi, bâyüklüġ äkildä:di ümürdä dâ:gi (AD: 140)
2442. Zângin olmaġdansa, fâkir yařamaġ daha äyyidi (ITDA: 262)
2443. Zânginin hâr günü bayra:mdı (AD: 141)
2444. Zânginin osra:ġınnan hayva қо:hsı gâ:li (KES: 65)
2445. Zârârdân қорған кâr etmäz (AD: 159)
2446. Zuva:nlı hâ:mirä bâ:nzisân (AD: 141)

SONUÇ

Bu tezde Irak Türkmen Türkçesinde kullanılan 2446 atasözü tespit edilmiştir. Bu atasözlerinin 1287'inin Türkiye Türkçesinde, 672'sinin Azerbaycan Türkçesinde, 503'ünün Türkmen Türkçesinde karşılığı olduğu tespit edilmiştir.

Irak Türkmen Türkçesinde kullanılan 1158 atasözünün diğer üç lehçede de karşılıkları bulunamamıştır.

Bu rakamlara göre Irak Türkmen Türkçesinde kullanılan atasözlerinin Türkiye Türkçesindekilerle daha fazla benzer olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum, Türkiye ve Irak Türkmenlerinin tarihî ve coğrafi yakınlıklarının diğerlerine göre daha fazla olmasına bağlanabilir. Musul ve çevresindeki Türk illerinin Osmanlı İmparatorluğu döneminde devlete bağlı bir vilayet olması hem bu ortak dil hazinesinin oluşmasının hem de "Usmanlı devrinde olabilirdi" gibi atasözlerinin ortaya çıkmasının sebebidir.

Dil özellikleri bakımından atasözleri ele alındığında ise söz varlığının genel olarak Türkiye Türkçesine benzediği; ancak bazı atasözlerinde Azerbaycan Türkçesinde kullanılan sözcüklerin yer aldığı görülmüştür: *A:tlı piya:düdün çoğ gidär. /IrTkm/; Atlı ile yaya bir değil. /TT/; Atlı ilä piyada bir deyil. /AT/ (AA: 65).*

Bu tezde tespit edilen atasözleri ses özellikleri bakımından değerlendirildiğinde Azerbaycan Türkçesiyle birçok yönden daha benzer olduğu tespit edilmiştir. Sözcük başı *b>m* değişimi Azerbaycan ve Türkmen Türkçesindeki gibidir: *ben>män; bu kadamcık>munçika, bunu>munu* gibi. Ünsüzlerde yer değiştirme olayına da Azerbaycan Türkçesinde olduğu gibi bir çok sözcükte rastlanmaktadır: *arvad, yarpağ, torpağ, görset* gibi. Sözcük sonunda *b, c, d, g* seslerinin bulunabilmesi de Azerbaycan Türkçesinde karşılaşılan ses özelliklerindedir: *ğassab, ağac, Bağdad, äng* gibi. Yine *äyyib, kässäk, dälli* gibi sözcüklerde görülen ünsüz ikizleşmesi hadisesi de oldukça yaygındır. Yanında dar ünlü bulunan sözcük başı *y-* ünsüzünün de -Azerbaycan Türkçesinde olduğu gibidüzenli olarak düşürüldüğü görülmektedir: *ifka, ilan, üskäg, üzük, üz* gibi.

Irak Türkmen Türkçesinde ikincil ünlü uzunluklarına da rastlanmıştır; ancak uzunluğun ortaya çıkışı Türkmen Türkçesindekine benzememektedir. Geniş ünlülü bir heceden sonra dar ünlülü bir hece geldiğinde geniş ünlü uzar: *a:lırı, bo:ylı, ko:yun, gä:ldi* gibi.

Şekil bilgisi özellikleri bakımından da Türkiye, Azerbaycan ve Türkmen Türkçesi özelliklerini karışık olarak sergilemektedir. Belirtme hâli eki ünlü sesle biten sözcüklere Azerbaycan ve Türkmen Türkçesinde olduğu gibi *+nI/ +nU* şeklinde getirilirken bulunma ve ayrılma hâli ekleri Türkiye Türkçesinde olduğu gibi *+da/ +dä; +ta/ +tä* şeklindedir. Fiillerin kip ve şahıs çekimleri de büyük oranda Azerbaycan Türkçesine benzer eklerle yapılmaktadır: *o:turupsan, gä:rä(k) gä:lim, a:lmıram* gibi.

İle edatından ortaya çıkan *-IA* ekinin Irak Türkmen Türkçesinde hem eklediği hem de *+Dan* olarak kullanıldığı görülmektedir: *kimiydän* “kiminle”, *baruttan ataş* “barutla ateş” gibi. *İçin* edatı da karşımıza sadece eklenmiş olarak çıkmaktadır: *mänimçin* “benim için, älämçin “alem için” vs.

Irak Türkmen Türkçesinde kullanılan işaret zamirlerinin Türkmen Türkçesine benzerliği de dikkat çekicidir: *bular, olar, munu* gibi.

Irak Türkmen Türkçesi ses, şekil bilgisi ve söz varlığı bakımından Oğuz lehçelerinin ortak bir özeti gibidir. Bu dil tamamen değişmeden en hızlı şekilde sözlü dil örnekleri kayıt altına alınmalı, söz varlığı ürünleri derlenmelidir.

KAYNAKLAR

- Aksan, D. (2015). *Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dil Bilim*. Ankara: TDK yayınları.
- Aksan, D. (2015). *Türkçenin Sözcük Varlığı*. Ankara: Bilgi yayıncılık.
- Aksoy, Ö. A. (2015). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. Cilt 1. İstanbul: İnkilap yayıncılık.
- Bayat'lı, H. K. (1996). *Irak Türkmen Türkçesi*. Ankara: TDK yayınları.
- Benderoğlu, A. (1988). *Atasözlerimiz*. Bağdat: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Benekçi, Ş. (2002). *Ata Sözleri ve Deyimleri Sözlüğü*. (6 baskı). İstanbul. Damla Yayınevi.
- Dakuki, İ. (1970). *Irak Türkmenleri Dilleri, Tarihleri ve Edebiyatları*. İstanbul: Güven yayınları.
- Dakuklu, M. H. (1989). *Eski Sözler Bahçesi*. Bağdat: Dar El-şuun El- sakafiye.
- Dakuklu, M. H. (1972). *Dil bilgisi*. Bağdat: El Tezamun basım evi.
- Doğan, L. (2013). *Türkmen Atasözleri, (Türkmen Nakılları)*. Edirne: Parafihş yayınları.
- Emir, S. (1970). *Atasözleri ve Vecizlerin Açıklamaları*. (9 baskı). İstanbul. Emir Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (Ed). (2012). *Türk Lehçeleri Grameri*. Ankara: Akçağ yayınları.
- Ergin, M. (2013). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak basım evi.
- Çardağlı, S. (2002). *Dedeler Sözü*. İstanbul. Irak Türkmen Cephesi, Kültür Müdürlüğü Yayınları.
- Geldiyev, G ve Karayunusoğlu Y. (2017). *Karşılaştırmalı Türkmen atasözleri*. Ankara: TDK yayınları
- Gülsevil, G. (2011). *Eski Anadolu Türkçesinde ekler*. Ankara: TDK yayınları.

- Hassan, R. A. (2006). *Irak Türkmen Atasözleri Üzerine Bir İnceleme*, yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Haydar, Ç. K. (1979). *Irak Türkmen Ağzları*. Yayınlanmamış Doktora tezi İstanbul: İÜ. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
- Hürmüzlü, E. (2003). *Irak'ta Türkmen Varlığı*. İstanbul. Kerkük Vakfı Yayınları.
- Hürmüzlü, E. (2003) *Türkmenler ve Irak*. İstanbul. Kerkük Vakfı Yayınları.
- Hürmüzlü, H. (2013). *Irak Türkmen Türkçesi Sözlüğü*. İkinci baskı. Kerkük: Türkmeneli işbirliği ve kültür vakfı yayınları (TİKV).
- Hürmüzlü, H. (2003). *Kerkük Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: Kerkük vakfı yayınları.
- Hürmüzlü, H. (2016). *Muzekkerat Sahafı Türkmani (Arapça)*. İstanbul: Kerkük vakfı yayınları.
- İllyev, M. (2010). *Türk Tarihinde Şecere Geleneği Türkmen Şecere Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kara, M. (2012). *Türkmen Türkçesi grameri*. İstanbul: Etkileşim Yayınları.
- Korkmaz, Z. (1994). *Güney- Batı Anadolu ağızları ses bilgisi (fonetik)*. Ankara: TDK yayınları.
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi grameri, Şekil bilgisi*, Ankara: TDK yayınları.
- Kürenov M. ve Gümüş, M. (1995). *Türkmen atasözleri ve bilmeceleri*. Ankara: Engin yayıncılık
- Musaoğlu, M. (1995). *Azerbaycan Atasözleri*. Ankara: Engin Yayıncılık.
- Nacioğlu, M. (2000). *Ne Güzel Demişler*. Bağdat: Dar El-şuun El- sakafiye.
- Özkan, N. (2002). *Türk Dilinin Yurtları*. Ankara. Akçağ Yayınevi.
- Pala, İ. (2002). *Ata Sözlere Sözlüğü*. (2. Baskı). İstanbul. LM Yayınları.

- Rüstəmli, N. (2007). *Azərbaycan Həlq Ədəbiyatı Atalar Sözü*. Bakı: Nurlar Nəşriyat.
- Saatçi, S.,(1996). *Tarih Gelişimi İçinde Irak Türkleri*. İstanbul: Kerkük Vakfı Yayınları.
- Saatçi, S. (1997). *Irak Türkleri ve Dil Özleştirmesi Türkiye Dışında Türk Edebiyatları Antolojisi*. (6 cilt). Ankara. Kültür Bakanlığı.
- Saatçi, S. (2003). *Irak Türkmenleri*. İstanbul. Ötüken Neşriyat.
- Şahbaz, H. (1979). *Kerkük Ağzı*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İÜ. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
- Sarıca, S. *Atasözleri ve Özdeyişler*. İstanbul. Fil Yayınevi.
- Soykut, İ. H. (1974). *Türk Atalar Sözü Hazinesi*. İstanbul. Ülker Yayınları.
- Talat, T. (2005). *Çağdaş Türk Dilleri Makaleleri*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Terzibaşı, A. (1962). *Kerkük Eskiler Sözü*. Bağdat: Zaman Basımevi.
- Terzibaşı, A. (2011). *Kerkük Ağzı Türkmençe Sözlük, 3 cild*. Kerkük: Endelüs basım evi.
- Topkan, R. (1981). *Atasözü ve Deyimler*. Ankara. Efem Basımevi.
- Tülek, A. (2003). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. Ankara. Akçağ Yayınları
- Türkmenoğlu, Ş. (2004). *Atasözleri ve Deyimlerimiz*. Kerkük: Abdulvehap AVCI Basımevi.
- Vasfi, İ. S. (2001). *Irak Türkmen Deyimleri ve Atasözleri*. İstanbul: Kerkük Vakfı Yayınları.
- Zabıt, Ş. S. (1961). *Irak Türkmen Atalar Sözü*. Bağdat: Zaman Matbaası.
- Zabıt, Ş. S. (1960). *Kerkük'te İctima'İ Hayat*. Bağdat: Zaman basım evi.

EKLER

Sözlük

aba: kadınların kullandıkları çarşaf

abdal: aptal

adar: mart ayı

adät: töre

adä:tli: töreli

aķil: akıl

aķibät /a:ķibät/: sonuca katlanmak

aķķil: akıllı

ar etmäğ: töreye aykırı bir suç işlemek

ar: utanma duygusu

arabana: hamalların kullandıkları el arabası

arif /a:rif/: arif

arħa: arka

arlanmağ: utanıp kötülük yapmaktan vazgeçmek

arna:vud: aptal

arşun /a:rşun/: arşın

ası /a:sı/ olmağ: baş kaldırmak

asman: gök

attar: bakkal

ac: aç

açuğ /a:çuğ/: açık

ağ: ak

ağac: ağaç

ağça: akça

a:hır: son, nihayet

aħirät /a:ħirät/: ahiret

aħmağ: akmak

aħsa:hığ: aksaklık

aħsır- /a:ħsır-/: hapşirmek

aħşam: akşam

ahtarmağ: aramak
aħur /a:ħur/: ahır
alçağ: alçak
alışmağ /a:lışmağ/: alışmak
alla: allah
alma: elma
altun /a:ltun/: altın
altunçı /a:ltunçı/: kuyumcu
amanat: emanet
annan: sonra
apar-: götürmek
arħa: arka
arħadaş: arkadaş
artuğ /a:rtuğ/: artık
arvad: avrat
aşkar: aşikâr
ataş: ateş
ayağ: bacak
bablı /ba:blı/: denk
badamça: taze badem
badıncan /ba:dıncan/: patlıcan
bağışlamağ /ba:ğışlamağ/: bağışlamak
bağlanmağ: bağlanmak
bağvan: bağcı, bahçıvan
baha: pahalı
bahça: bahçe
bahmağ: bakmak
balığ /ba:lığ/: balık
barığ /ba:rığ/: bari
bar: meyve
barmağ: parmak
barut /ba:rut/: barut
başarmağ: başarmak

başmaḥçı /başma:hçı/: başmakçı

batal: batil

bayḡuş /ba:yḡuş/: baykuş

bayna-: horoz ötmek

bazar: çarşı

bazarlıḡ /baza:rlıḡ/: pazarlık

bä‘büz: orta parmak

bäg: (paşa) bey

bägänmäḡ: beḡenmek

begir /be:gir/: beygir

bäkä: belki

belçä: kürek

bälä: bela

bälämäḡ: sallamak

bäniadam: insanoḡlu

bästi /bä:sti/: yeter

bäyyüg: büyük

bıraḡmaḡ: bırakmak

bızav: bızaḡı

bic: piç

biçin: hasat

bid‘ät: bidat

biḡ: bıyık

bildir: bildir

biläzig /bilä:zig/: bilezik

bismillä: besmele

bişmäḡ: pişmek

bişirmäḡ: pişirmek

borc: borç

bostañçı /bosta:nçı/: bostancı

boyaḡ: boya

boyın /bo:yın/: boyun

börk: külah, takke

bud: but
buĝa:zliĝ: boĝazlık
buĝda: buĝday
bulaĝ: pınar
bulamac: unla yapılan bir çeşit çorba
bulantır- /bula:ntır-/: bulandırmak
bükilmäĝ: bükülmek
cäm‘at: cemaat
cärimä: suç
cärrä: su testisi
cäyran: ceylan
ciĝär: ciĝer
cihaz: çeyiz
civciv: cık cık
cülhâ: çulha
cüt: çift
çaĝır- /ça:ĝır-/: seslenmek
çaĥmaĝ: çakmak
çaķķal: çakal
çalış- /ça:lış/: çalışmak
çamur /ça:mır/: çamur
çaphın /ça:pĥın/: alkış
çaş-: şaşmak
çäm: çay
çämçä: kepçe
çängä: avuç dolusu
çevirkä /çe:virkä/: çekirge
çäynä-: çiyenmek
çihartmaĝ: çıkartmak
çihinti: çıkıntı
çihmaĝ: çıkmak
çılpaĝ: çıplak
çımra-: çemirlemek

çırağ: çırak
çibin: sinek
çiçäg: çiçek
çig: çığ
çimrämäg: nankörlük
çirkinti: çirkin
çocuğ: çocuk
çoh: çok
çohlıg /ço:hlıg/: çokluk
çohıtan: çoktan
dabğ olmağ: nar kabuğu ile sürtmek
dad: tad
dadmağ: tadlamak
dağarcuğ /dağa:rcuğ/: dağarcık
dalğa: dalga
daş: taş
daşsağ: daşak
datlı /da:tlı/: tatlı
davşan: tavşan
davran: devran
dayağ: dayak
dä'vä: dava
dä'vä:çi: davacı
dä'vät: davet
def: tef
däf'ä: defa
dägär: değer
dägi /dä:gi/: değil
dägirmän /dä:girmän/: değirmen
dägiş- /dä:giş-/: değişmek
dägmäg: değmek
däkkä: dakika
dälli: deli
dälliliğ: delilik

dällüg: delik
däm: zor
dämäğ: demek
därd: dert
därmän: derman
däriri /dä:rri/: deri
däryah: derya
däst: testi
devä:çi: deveci
dıbilbaz: çalgı
dırnağ: tırnak
dimdig: gaga
dinc: rahat
dingirlän-: yuvarlanmak
dinnämäğ: dinlemek
dişlämäğ: ısırmaq
dıvar: duvar
doğrı /do:ğrı/: doğru
doğkuz: dokuz
doğzan: doksan
dolanmağ: dolaşmaq
dom: acemi
doğuz /do:nğuz/: domuz
dögüş /dö:güş/: kavga
döndärmäğ: geri vermek
duklak: acı kavun
durri: duru
duz: tuz
dü'ä: dua
düdüg: düdük
dünän: dün
düzliğ: düzlük
äbdäs: abdest

äcci: tatsız
äcäb: acaba
äcälä: acele
ädäsḥana: tuvalet
äffä:rim: aferin
äkräb: akrep
äläm: herkes
älämçin /älä:mçin/: âlem için
äräb: arap
ärş: arş
äşä: bayan adı
äyyib: ayıp, kusur
ägär: eğer
ägil- /ä:gil-/: eğilmek
ägri /ä:gri/: eğri
äkmäg: ekmek
ämäg: emek
ämmäg: emmek
ändir- /ä:ndir-/: indirmek
än-: inmek
äräk: rakı
ärbab: erbab
ärkäg: erkek
ässük /ä:ssük/: eksik
eşit- /e:şit-/: işitmek
äşşäg: eşek
evlad: evlat
äyyi: iyi
äyyiliğ: iyilik
äziz: aziz
falçı /fa:lçı/: falcı
fäkir: yoksul
fäkirliğ: yoksulluk

fäläk: felek
fätvä: fetva
fävt et-: kaçirtmak
firtana: fırtına
fir'on: firavun
fitnä:liğ: fitnelik
futätmäğ: kaçırmaq
geçi /ge:çi/: keçi
gägir- /gä:gir-/: geçirmek
gänc: genç
gäncliğ /gä:ncliğ/: gençlik
getmäğ: gitmek
gevil /ge:vil/: gönül
giläyliğ /gilä:yliğ/: sitem
gir- ı: girmek
gir-ıı: giyinmek
gor: mezar
gög: gök
gögär-: yeşermek
görin- /gö:rin/: görünmek
görsätmäğ: göstermek
gözäl: güzel
güman: şüphe
güzgü: ayna
ğälät: yanlış
ğaraz: garaz
ğarağ olmağ: boğulmak
ğäm: gam
ğänäm: koyun
ğärbil /ğä:rbil/: büyük elek
ğärib: garip
ğäzäb etmäğ: lanetlenmek
hacät: malzeme

ḥaḥ: el
ha:ḥsı: her hangi
ḥaḫat: söz
ḥalal: helâl
ḥalalzada: helalzâde
halay malay: şapır şupur
ḥala:yıḫ: halk
ḥalıḫ /ḥa:lıḫ/: halik
ḥalta: karışıklık
ḥamamçı /ḥama:mçı/: hamamcı
ḥanadan: soylu
hara: nere
ḥarab: kötü
ḥaraba: harabe
harda: nerde
ḥasir /ḥa:sir/: hasır
ḥavla-: ürümek
haviye /ha:viyâ/: tehlike
ḥayın /ḥa:yın/: hain
hazar: bin
ḥäbbä: tane
ḥäbär: haber
ḥäc: haç
ḥäcci: hacı
ḥäcci laḫlaḫ: leylek
ḥäftä: hafta
ḥäkät: söz
ḥälḳä: alyans
ḥälvä: helva
ḥälvät: halvet
ḥämdolsın /ḥämdo:lsın/: hamdolsun
ḥämır /ḥä:mır/: hamur
ḥänçär: hançer

händäk: hendek
hänäk: şaka
hänfiş: canavar
her: hayır
hârc: harç
hârakât: hareket
herhiz /he:rhiz/: hırsız
häsir /hä:sir/: hasır
hästâ: hasta
hästäg: tuğla
hâyf: hayıf
hâzetmäğ: hoşuna gitmek
hınna: kına
hırmışlamağ: tırmıklamak
hısım: akraba
hisab: hesap
hiz: ibne
horız /ho:rız/: horoz
hoş: iyi
huqqa: okka
hulq: halk
humar: ayyaş
ısmarlamağ: ısmarlamak
ibrät: ibret
ibin-: ıslanmak
ifka: yufka, ince
imarät: bina
ifirä ifirä: üfleyerek
ifir-: üflemek
igid: yiğit
ignä: iğne
ihtiyac: ihtiyaç
ihtiyarlığ /ihtiya:rhğ/: ihtiyarlık

il: yıl
ilan: yılan
imşag: yumuşak
incanä: büyük leğen
incid-: incitmek
inäg: inek
inf: hık
irağ: ırak
isid-: ateşlenmek, hastalanmak
işsiğ: ışık
işlä-: çalışmak
işt: sevinmek
itirmäg: yitirmek
izrayıl /izra:yıl/: azrail
izzät: izzet
qab: tabak
qabiğ /qa:bığ/: kabuk
qabla-: kaplamak
kâfi /ka:fi/: kâfi
qah-: kalkmak
kalaş: terlik
qalmağ: kalmak
qana‘at: kanaat
qantar: kantar
qapağ: kapak
qaranniğ /qara:nniğ/: karanlık
qardaş: kardeş
qarğa: karga
qarınça /qa:rınça/: karınca
qarpız /qa:rpız/: karpuz
qassab: kasap
qasha-: kaşımak
qasuğ /qa:şuğ/: kaşık

katra: damla
qavęa: kavga
qavuş- /qa:viş-/: kavuşmak
kav-: kovmak
qäynämäę: kaynamak
qazan: tencere
qazanmağ: kazanmak
qazı /qa:zı/: kadı
qazilhäcät /qa:zilhäcät/: iş bitiren
qazuğ /qa:zuğ/: kazık
qäzzäzlię /qäzzä:zliğ/: kazazlık
keçal: kel
qädär: kadar
qädır /qä:dir/: kıymet, değer
qätir /qä:tir/: katır
keflän-: sevinmek
qähpä: fahişe
qähvä: kahve
qäl‘ä: kale
qälb: gönül
käläk: kavun
känd: kent
känz: defne
kâr: sağır
qärä: siyah
qäräçi /qärä:çi/: çingene
qäri /qä:ri/: karı
qäriş /qä:riş/: karş
käsig /kä:sig/: kesik
käskün: yakıcı
käsäk: tuğla
qätir /qä:tir/: katır
kevic /ke:vic/: 18 kiloluk ölçek taşı

ķäyyä: kaya
ķäyyim: kuvvetli
ķırağ: kenar
ķircil: şaşı
ķırh: kırk
ķırığ: kırık
ķırmağ: kırmak
ķırran: kıran
ķısrağ: kısarak
ķıssa: kısa
ķıyamat: kıyamet
ķıyyiğ: kurutulmuş koyun dışkısı
ķızmağ: kızmak
ķi: iki
ķilav: külâh
ķiliklä-: kilitlemek
ķilinc: kılıç
ķimin: gibi
ķipri: kirpi
ķircil: kırçıl
ķissä: kese
ķissä: kısa
ķiy-: kıymak
ķiyi: kın
ķiz: kız
ķocal-: kocalmak
ķodığ /ķo:dığ/: sıpa
ķohı /ķo:hı/: koku
ķohla-: koklamak
ķoh-: kokmak
ķolbaka: kurbağa
ķoltığ /ķo:ltığ/: koltuk
ķonağ: konuk

ķonşı /ķo:nşı/: komşu
ķorķağ: korkak
ķorķağan: korkak
ķorķan: korkak
ķorķı /ķo:rķı/: korku
ķorķ-: korkmak
ķotır /ķo:tır/: pislik
ķoyın /ķo:yın/: koyun
ķoz: ceviz
ķöç-: göçmek
ķölgä: gölge
ķömir /ķö:mir/: kömür
ķönäg: gömlek
ķöpäg: köpek
ķöpri /ķö:pri/: köprü
ķötäg: dayak
ķubba: büyük- köfte
ķubbä: kubbe
ķucağla-: kucaklamak
ķulağ: kulak
ķullğ: kulluk
ķupart-: koparmak
ķurrı: kuru
ķurşag: kemer
ķurtarmağ: kurtarmak
ķuruldamağ: açlıktan karından ses çıkmak
ķutı: kutu
ķuyı: kuyu
ķuyriğ: kuyruk
ķuyı: kuyu
ķuzı: kuzu
ķüçüg: küçük
ķülķançı /ķülķa:nçı/: çırağçı

küllüg: kümes
kütüg: kütük
läqläq: leylek
läzkä: yakı
luqma: lokma
ma‘bud: tanrı
mahana: bahane
malamat: ağrı, acı
manara: minare
manqala: mangal
mar: yılan (kürtçe bir sözcük)
maraz: hastalık
mä'dä: mide
mä‘lüm: belli
mä‘mälä: pazarlık
mädh: övme
mägä: sadece
mähäbbät: muhabbet
mähkämä: mahkeme
mährim: mahrum
män: ben
mänfä‘ät: menfaat
märd: mert
märhämät: merhamet
mäs’ül: sorumlu
mevä: meyve
mävlüd: mevlit
mäytär: davul
mäzzäq: dalga geçmek
mısfır /mısa:fır/: misafir
mi‘dä: mide
miḥ: çivi
miḥrab: mihrap

minmäğ: binmek
miskal: miskal
muft: müft
muhtac: muhtaç
mulla: molla
muncuğ: boncuk
muraz: murat
mü‘äbbir: falcı
mübäräk: mübarek
mümkin: mümkün
nağarta: ne kadar
nahır /na:hır/: büyükbaş hayvan sürüsü
namärd: namert
nan: ekmek
nanava: fırıncı
nanca: ne kadar
nasib: nasip
nä‘lät: lanet
näcä: nasıl
nägbat: uğursuz
nänä: anne
närdivän /nä:rdivän/: merdiven
ocağ: ocak
oh: ok
ohı /o:hı-/: okumak
ol-: olmak
orağ: orak
ortağlı /orta:ğlı/: ortak
osır /o:sır-/: osramak
osrağ: osrak
oynahla-: hoplayıp zıplamak
ög: ön
ögcä: önce
ögmäğ: övmek

öli /ö:li/: ölü
özi /ö:zi/: kendi
pākır /pä:kır/: pakır
paqla: bakla
paqlava: baklava
pambıĝ /pa:mbıĝ/: pamuk
paylamaĝ: dağıtmak
peĝāmbār: peygamber
pāhriz: perhiz
pākinä /pä:kinä/: umurunda
päydär: pedal
piçaĝ: bıçak
piçaĝlamaĝ: bıçaklamak
pim: yağ
pisig: kedi
pişrav: peşrev
puhta: güzel
pulça: düğme
pük: çürük
rāhātliĝ /rāhā:tliĝ/: rahatlık
rākıb /rä:kıb/: rakip
rāşmä: gem
rüh: ruh
saĝal-: iyileşmek
saĝduç /sa:ĝduc/: saĝdıç
saĝlan-: saklanmak
saĝkal: sakal
salam: selam
salamat: selamet
samanlıĝ /sama:nliĝ/: samanlık
samırsaĝ /sa:mırsaĝ/: sarımsak
satıl /sa:tıl/: kova
savuĝ /sa:vuĝ/: soĝuk

saya: saye
sayha: gürültü
säbät: sepet
sägzän: seksen
säḥäb: sahip
säläş-: konuşmak
sär: baş
sıçan: fare
sıḥıl-: sıkılmak
sırğa: küpe
sipirgä: süpürge
siflä: alçak
sora: sonra
sögmäg: sövmek
sögüt /sö:güt/: söğüt
sumarla-: ismarlamak
sümüg: kemik
şahad: şahit
şahadlıg /şaha:dliğ/: şahitlik
şapalağ: tokat
şat: nehir
şäb: şap
şähr: şehir
şärbä: su testisi
şirä: şerbet
şirin: güzel, tatlı
şorba: çorba
şü'lä: ışın
şu'um: kötü
şührät: şöhret
şüşä: şişe
tabib: hakim
täliḥ /tä:liḥ/: uğur

tap-: bulmak
tappuğu: topuk
taviğ /ta:viğ/: tavuk
tä'sir: etki
tähnä: kınama
täklid /tä:klid/: taklit
tämäh: tama
tändür /tä:ndür/: tandır
täppä: tepe
täräzi /tärä:zi/: terazi
tärpet-: tekmelemek
täzäg: tezek
tifirmäg: tükürmek
tikän: diken
timaret-: ilaç sürmek
toḥ: tok
tombuz- /to:mbuzla-/: yumruklamak
topalağ: mantar
toğğ /to:pığ/: topuk
torpağ: toprak
toy: düğün
toba: tövbe
tökil /tö:kil-/: dökülmek
tuc: tunç
tuğyan: isyan
turş: ekşi
tük: tüy
tülkü: tilki
olaşmağ: ulaşmak
usmanlı /usma:nlı/: osmanlı
uşağ: çocuk
utmağ: yutmak
uzağ: uzak

üc: uc
ümür: ömür
üskäg: yüksek
üz: yüz
üzür: özür
üzü kıyılı: yüzü üstüne
va‘ad: söz
vaht: vakit
vave:yli: alaylı
vay: sıkıntı
yähämäg: yıkamak
yahun /ya:hun/: yakın
yaħlaşa yaħlaşa: yaklaşa yaklaşa
yaħşı /ya:hşı/: güzel
yalançı /yala:nçı/: yalancı
yalğuz /ya:lğuz/: yalnız
yanasib: piyango
yandır /ya:ndır-/: yakmak
yarpağ: yaprak
yarpız /ya:rpız/: yarpuz
yassı /ya:ssı/: yatsı
yastuğ /ya:stuğ/: yastık
yeddi /ye:ddi/: yedi
yähä-: yıkamak
yemind /ye:mind/: yemin etmek
ye-: yemek
yän: veya
yengi /ye:ngi/: yeni
yeri /ye:ri-/: yürümek
yerpizä /ye:rpizä/: yelpaze
yetimçä: aç gözlü(aşağılık)
yığla-: ağlamak
yığlıya yığlıya: ağlaya ağlaya

yıḡmaḡ: yıkmak
yımırta: yumurta
yilin-: yenmek
yoh: yok
yoḡsa: yoksa
yoḡsıl /yo:ḡsıl/: yoksul
yoşçı /yo:lçı/: yolcu
yuḡarı /yuḡa:rı/: yukarı
yuḡu: uyku
yulduz: yıldız
yumma: anne (arapça sözcük)
yuvuntı: çirkin
yüngül: hafif
zalḡım /za:lḡım/: salkım
zalım /za:lım/: zalim
zārāl: zarar
zaval: zeval
zāḡmāt: zahmet
zevä: köşe
zilān-: zedelenmek
zināt: güzellik
zuvan: acı ot

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Ahmed Adeeb Haseeb ALHURNUZI

Doğum Yeri ve Tarihi : Irak/ Kerkük 1989

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Kerkük Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyat Bölümü

Yüksek Lisans Öğrenimi : -

Bildiği Yabancı Diller : Arapça- İngilizce

Bilimsel Faaliyet/Yayınlar : **Makaleler:** Azerbaycan Türkçesinde Renk İsimleri İle Yapılan Deyimler

Aldığı Ödüller :-

İş Deneyimi

Stajlar : -

Projeler ve Kurs Belgeler:-

Çalıştığı Kurumlar : Irak Türkmen Öğrenci ve Gençler Derneği (Başkan Yardımcısı)

İletişim E-Posta Adresi : ahmethurmuzlu@gmail.com

Tarih : 13/10/2017